

G. IBRĂILEANU — Desen în căr-
bune de Ștefan Dimitrescu. (Casa
memorială „G. Călinescu“.)

Coperta și prezentarea grafică:
VICTOR MAȘEK

«Colegului meu
întru ale filosofiei
C. Rădulescu-Motru
spre amintire
M. Dragomirescu
1895 martie 29»

(CRITICA ȘTIINȚIFICĂ ȘI EMINESCU)

«În cursul unei memorabile gripe,
numai cu ajutorul decisiv al doctorului
și prietenului Eustațiu a fost pregătită
și prefațată această cărticică. Prin ur-
mare, cu specială dragoste și prețuire
i-o închină

al său
adânc devotat Zarifopol
București
august 1931»

(INCERCĂRI DE PRECIZIE LITERARĂ)

Lu. T. Popa

buna amiaza

Ar. Ș. Ș. Ș.

59.0.09

M 30

MANUSCRIPTUM

4/1975 • (21) ANUL VI

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE

M MUZEUL LITERATURII ROMÂNE M

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

DIRECTOR

AL. OPREA

REDACȚIA

DIANA CRISTEV, NICOLAE FLORESCU,
RUXANDRA MIHĂILĂ, MANUELA TĂNĂSESCU

SECRETARIAT

EUGEN MIHAICIUC

188176

24

Documentele comunicate, însoțite,
fără excepție,

de original, sau de fotocopie, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sector I, București
telefon: 50.32.90

All rights reserved

Toate drepturile rezervate

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 DECEMBRIE 1918”
Cliseele zincografice — Combinatul Poligrafic „CASA ȘCÎNTEII”

16

188.176

SUMAR

Scriitorii și înțelesurile vieții

C. DOBROGEANU-GHEREA

- 5—7 Gherea și responsabilitatea socială a scriitorului (*Mihnea GHEORGHIU*)
- 8—11 «...să-mi spui noutățile mai importante din țară» — corespondență (Prezentare și note de *Ion ARDELEANU*)
- 12—16 «Tatăl meu a arătat atunci o deosebită clarviziune...» (convorbire cu Ioan D. GHEREA, consemnată de *Ileana CORBEA*)

Pietre de vad

AI. MACEDONSKI

- 17—19 Idei literare macedonskiene (*Adrian MARINO*)
- 20—49 [*Despre poezia română*]; *Romantismul*; [*Teatrul și literatura*] (Notă de ediție, comentariu și note de *Dana POPESCU*)

Metamorfozele criticii

- 50—55 Tradițiile creatoare ale criticii noastre (Prefață de *AI. DIMA*)

I. Privind viața

G. IBRĂILEANU

- 56—59 *Din notele unui prieten care nu mai este* (Prezentare de *Mihai DRĂGAN*)

II. Paznic de far

PERPESSICIUS

- 60—70 Noi Mențiuni critice — George Gregorian: *La Poarta din urmă*; C. Stere: *În preajma revoluției*; Aron Cotruș: *Horia* (Marginalii de *Dumitru D. PANAITESCU*)

III. Rigorile polemicii

G. CĂLINESCU

- 71—83 *Simplă convorbire de idei cu d. E. Lovinescu* (Comentariu și note de *Geo ȘERBAN*)

SUMAR

IV. Fiziologia criticii

Pompiliu CONSTANTINESCU

- 84—93 *Note de estetică — glosse estetice*
93—94 Precizări la o bio-bibliografie a criticului (Postscriptum de *Constanța CONSTANTINESCU*)

Roman în foileton

Liviu REBREANU

- 95—108 [*Cazarma*] — partea a II-a (Versiunea românească de *Livia BACĂRU*)
96—98 Desenele scriitorului (adnotate de *Nicolae LIU*)

Dosar

Titu MAIORESCU

- 109—118 *Schedulae academicae* (Cuvînt înainte și note de *Emil MANU*)

Afinități elective

CARAGIALE și BRÂNCUȘI

- 119—122 «...o datorie de mulțumire pentru spiritul lui Caragiale» (Un document brâncușian comentat de *Barbu BREZIANU*)

Per aspera ad astra

Tudor VIANU

- 123—128 Din laboratorul *Artei prozatorilor români* (*Henri ZALIS*)

Ars poetica

Felix ADERCA

- 129—135 Maxime și minime (prezentate de *Marcel ADERCA*)

Jurnal

Mateiu I. CARAGIALE

- 136—151 Agenda, Acta, Memoranda (II) (Echivalențe românești de *Ruxandra MIHAILĂ*)

SUMAR

File de album

Vladimir STREINU

- 152—153 Mai bine de o jumătate de veac (*Șerban CIOCULESCU*)

Document în replică

Panait ISTRATI

- 154—162 Cine a fost tatăl lui Panait Istrati? Destrămarea unei legende (Documentar de *Memache VALSAMOS-TĂNĂSESCU*)

Ipoteze

- 163—167 De neamul moldovenilor în copia lui Sava Ieromonahul (*Dumitru VELCIU*)

Scriitori români în arhive străine

E. LOVINESCU

- 168—173 «De-atunci vegetez între cotidian și neant» — Scrisori la Bratislava (prezentate de *Simona CIOCULESCU*)

Scriitori străini în arhive românești

H. BERGSON

- 174—177 O epistolă către Mircea Djuvara (comentată de *Nicolae LIU*)

Calendar sentimental

Al. ROSETTI — Al. DIMA

- 178—179 Imagini retrospective

Cronica edițiilor

Publius OVIDIUS NASO

- 180—182 O versiune românească necunoscută a *Metamorfozelor* (*Alexandru DUȚU*)

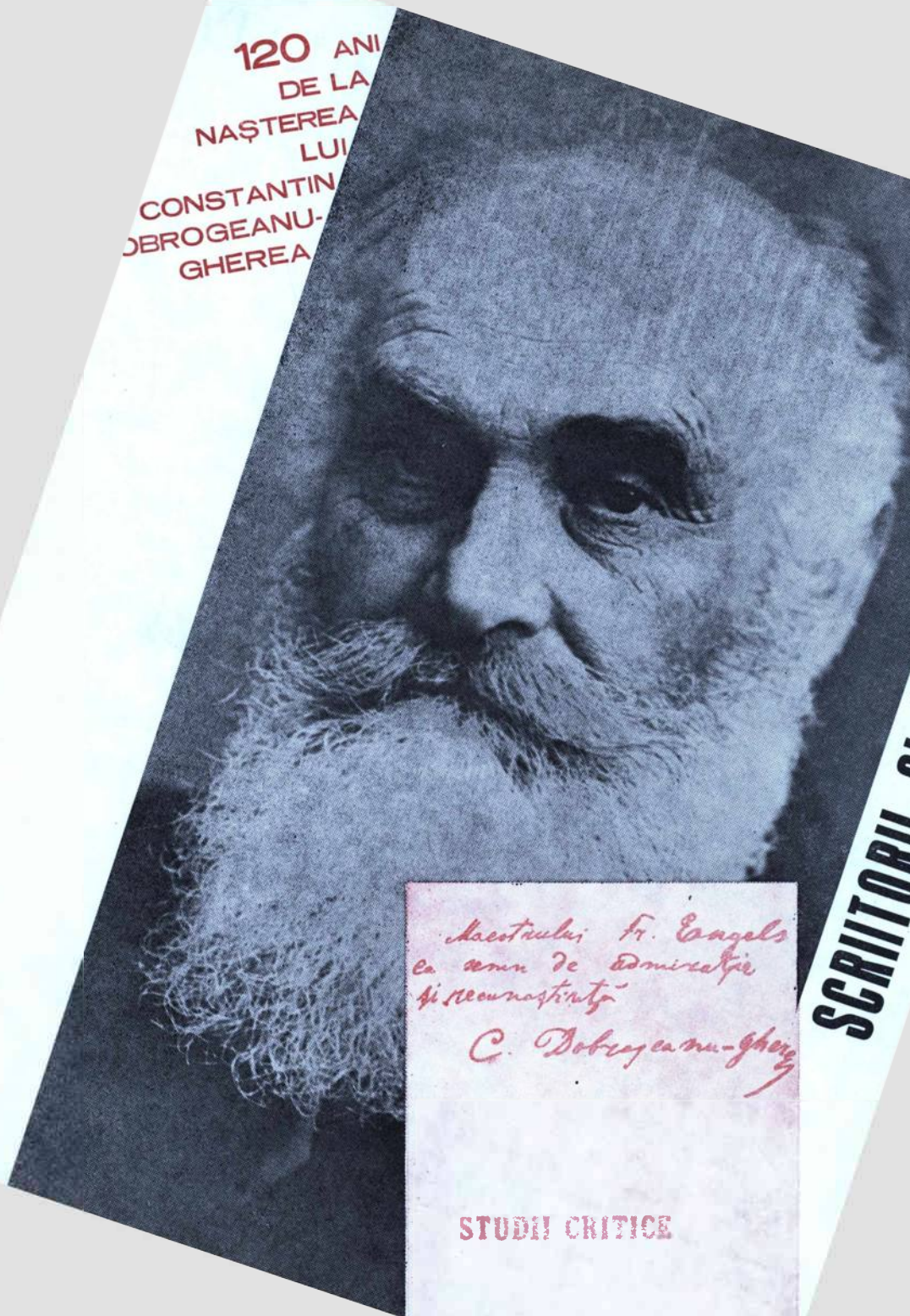
- 183—187 *Fișier bibliografic* ● *Creșterea colecțiilor* ● *Iconografie*

Dragoș Vrânceanu a citit pentru dumneavoastră

- 188—191 Sumar comentat (engleză, franceză, germană, rusă)

- 192 *Premiul PERPESSICIUS pe anul 1975*
al revistei „MANUSCRIPTUM”

120 ANI
DE LA
NAȘTEREA
LUI
CONSTANTIN
DOBROGEANU-
GHEREA

SCRITORII ȘI ÎNTELESURILE VIETII

*Acostului Fr. Engels
ca semn de admirație
și recunoaștere*

C. Dobrogeanu-Gherea

STUDII CRITICE

GHEREA ȘI RESPONSABILIT

S-au împlinit, la 21 mai, 120 de ani de la nașterea lui Constantin Dobrogeanu-Gherea. Aniversarea a fost încă un prilej de a omagia una dintre cele mai importante personalități din perioada organizării ca largă mișcare socială, apoi ca partid, a clasei noastre muncitoare, figură de prim plan, de asemenea, în istoria modernă și contemporană a literaturii noastre social-politice și a criticii literare moderne, întemeiate pe concepția materialist-istorică. Viața, activitatea atât de bogată în sfera luptelor sociale, opera lui inovatoare și îndrăznească, suflul de înalt umanism care-i caracterizează cele aproape cinci decenii de dăruire mersului înainte al societății românești, toate acestea sînt tot mai bine cunoscute și tot mai larg prețuite, pe timp ce trece.

Apreciîndu-l pe Constantin Dobrogeanu-Gherea ca «una din cele mai proeminente figuri de gînditori socialiști ai țării noastre», tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că «opera sa ocupă un loc de mare însemnătate în istoria științelor sociale din România, în răspîndirea ideilor marxiste, în dezvoltarea concepției revoluționare a proletariatului».

Născut în 1855, Gherea a venit în țara noastră, ca emigrant politic, la vîrsta de 20 de ani, pe cînd era student. El a intrat în legătură cu militanții revoluționari și democrați care, prin organizarea „Asociației generale a lucrătorilor din România” și prin publicațiile „Uvriatul”, „Lucrătorul român” ș. a., își afirmaseră hotărîrea de a lupta pentru emanciparea proletariatului. Adept înflăcărat al ideilor marxiste, el avea să se dedice cu pasiune, pînă la sfîrșitul vieții, activității de propagare a acestor idei și de aplicare a lor la realitățile românești. Pe acest teren, activitatea lui Gherea s-a materializat în importante lucrări teoretice, cum au fost: Ce vor socialiștii români?; Anarhism și socialism; Neoioabăgia etc., precum și în sute de articole publicate în presa socialistă.

În perioada premergătoare războiului pentru cucerirea Independenței, din 1877—1878, și după aceea, el se distinge ca un animator al cercurilor revoluționare care luaseră ființă la București, Iași, Ploiești, Galați.

Îi întîlnim contribuția la înființarea unor prestigioase organe de presă care evocă începuturile mișcării socialiste ca, de pildă, „România viitoare” (1880) sau „Emanciparea” (1883) și îi remarcăm participarea hotărîtoare la editarea unor publicații de frunte ale socialismului român: „Contemporanul” și „Revista socială” (1884—1887).

O excepțională însemnătate a avut faptul că Gherea, cași alți socialiști români, a demonstrat teoretic și a tradus în viață principiul legitimității și viabilității ideilor socialismului științific în condițiile României.

El a avut o percepție vie asupra spiritului creator al marxismului, care definește însăși esența acestuia. Invocînd valoarea universală a principiilor generale marxiste,

TEA SOCIALĂ A SCRITORULUI

Gherea le concepea într-un raport strins cu condițiile concrete istorice. «Ceea ce variază — în adevăr — (menționa el într-un important studiu de la începutul secolului nostru, intitulat Post—scriptum sau cuvinte uitate), sint împrejurările reale, istorice ale diferitelor țări și, după ele, aplicabilitatea practică a concepției socialiste, activitatea practică a socialismului... »

Gherea a făcut parte dintre conducătorii de frunte ai Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, care timp de mai mulți ani, în ultimul deceniu al veacului trecut, a promovat cele mai importante revendicări democratice, progresiste ale timpului său: introducerea dreptului de vot universal, ziua de muncă de 8 ore, egalitatea femeii, legislația ocrotirii muncii, îmbunătățirea situației fără-nimii, ș. a.

Se cuvine de asemenea a fi remarcată legătura pe care o stabilea Gherea între eliberarea națională și eliberarea socială. «O țară, ca un organism social, trebuie să se dezvolte ca un organism întreg în marginile sale etnice», scria C. Dobrogeanu-Gherea, subliniind atunci, și cu alte prilejuri, că partidul clasei muncitoare înscrie pe steagul său de luptă și militează cu consecvență pentru eliberarea națională a tuturor românilor, pentru făurirea statului național unitar român. Astfel, în Război și neutralitate (București, 1915), Gherea scrie: «Într-o țară care are nenorocirea ca o parte din trupul ei să fie sub stăpânire străină, întregirea țării e o dorință comună a tuturor cetățenilor. Această dorință e în afară de discuție... »

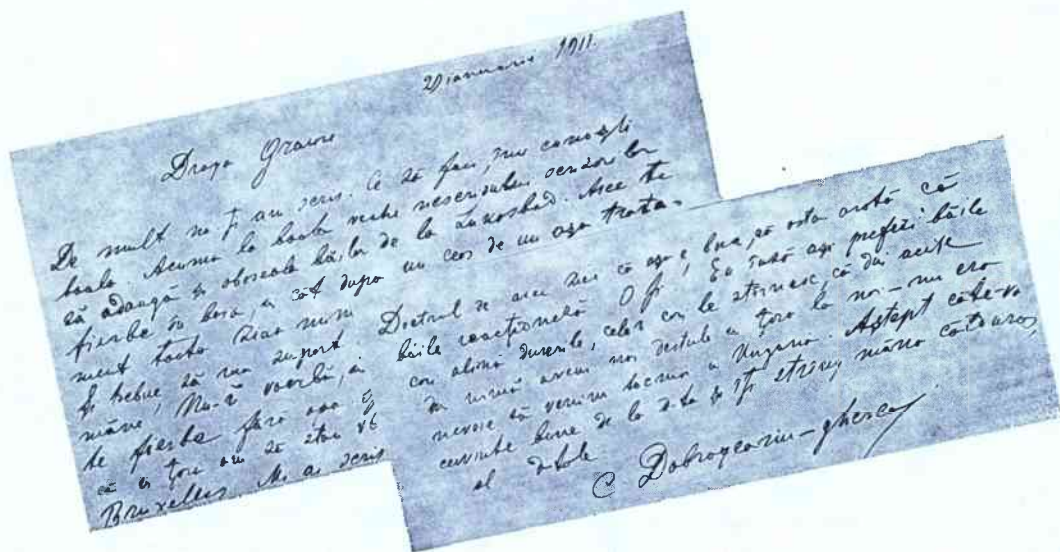
La meritele lui Gherea ca teoretician și militant socialist se adaugă cele ale omului de cultură care a jucat un rol important în crearea esteticii și criticii literare materialiste în România, lupta sa teoretică împotriva criticii literare bazate pe judecăți idealiste contribuind la dezvoltarea literaturii române pe drumul realismului, ca și al angajării și responsabilității sociale a scriitorului, a artistului.

Într-o formulare sintetică, putem spune că Gherea a dat perspectiva teoretică socialismului român, și în aceasta constă sensul major al activității și operei sale.

Toate aceste aspecte notabile ale operei și personalității lui Dobrogeanu-Gherea —, care în ciuda unor limite ale sale, reprezintă un mare și important moment de referință în practica și teoria științelor și luptelor social-politice din România, în perioada premergătoare epocii contemporane, — au fost evocate în comunicările prezentate în cadrul unei sesiuni științifice comemorative la Academia de Științe Sociale și Politice. Sint publicate aici câteva texte inedite din corespondența sa cu alți militanți socialiști.

Mihnea GHEORGHIU

C. DOBROGEANU-GHEREA «...să-n

I

21 ianuarie 1911 *

Dragă Graure¹,

De mult nu ți-am scris. Ce să faci, îmi cunoști boala. Acuma la boala veche [a] nescrisului scrisorilor se adaugă și oboseala băilor de la Lukcsbad. Aice te fierbe în baie, încât după un ceas de un așa tratament toată ziua nu mai ești bun de nimic. Și trebuie să mai suport acest tratament două săptămâni! Nu-i vorbă, în țară e și mai rău, acolo te fierbe fără apă. Sper însă — vezi, că tot mai sper — că în țară am să stau v-o lună și pe urmă plec la Bruxelles. Mi-ai scris că vii să mă vezi la Lukcsbad. Vom vorbi atunci despre toate cele și despre restul — numai să te ții de cuvânt. Ziceai să lucrez aice un răspuns la critiquele aduse Neoiobăgiei². Aice n-am vreme să citesc o gazetă și să scriu o scrisoare, dar încă să lucrez. Sint aice cam fără știri din țară. Gazete primesc foarte neregulat, cele mai multe, de altfel, sint aice oprite. Să-mi scri[1] te rog câteva cuvinte și să-mi spui noutățile mai importante din

* În 1972, când am încredințat, împreună cu Nicolae Sorin, editurii „Minerva” volumul C. Dobrogeanu-Gherea — Corespondență, eram convins că voi mai avea posibilitatea să adaug la cele 300 de scrisori și altele, dar că acestea nu vor schimba ansamblul judecăților de valoare formulate. Timpul confirmă acest punct de vedere. De curând, Biblioteca Centrală de Stat a achiziționat trei noi scrisori trimise de C. Dobrogeanu-Gherea. Ele se păstrează în fondul de manuscrise al bibliotecii, sub cotele: G. 77 c, D. 60, inventar nr. 18958, 15121 și 15120.

Față de anul 1972, ținînd seama, pe lângă cele opt scrisori pe care le-am publicat în „România literară”, (anul VII, nr. 12 din 21 martie 1974), și de acestea trei, se cunosc, pînă în prezent, 311 scrisori trimise și primite de Constantin Dobrogeanu-Gherea.

Correspondența pe care o publicăm vadește pregnant personalitatea militanului și criticului marxist, umorul și spiritul său pătrunzător. Prima din acest lot, datată 21 ianuarie 1911, a fost trimisă cunoscutului publicist, din presa socialistă, Constantin Graur.

¹ Constantin Graur (1880—1940), ziarist democrat, directorul primei serii a revistei „Cuvîntul liber”; a colaborat la publicațiile: „Lumea nouă” (1898—1900), „Dreptatea” (1908), „Adevărul”, „Izbita”, „Chema-rea” (1919—1920), „Viața socială”, „Facla” (editate de N. D. Cocea). În anii 1939—1940, sub pseudonimul „Un contemporan”, a scris la „Lumea nouă”.

² Probabil C. Dobrogeanu-Gherea intenționa să răspundă opiniilor exprimate de C. Stere în legătură cu lucrarea Neoiobăgia.

spui noutățile mai importante din țară»

³ „Minerva“, zi-
ar (12 decembrie
1908—august 1916)
apărut la București,
al cărui director li-
terar a fost Ioan
Slavici.

țară. Să-mi scrii, asemenea, când anume vii să ne vezi? „Minerva“³ a răspândit vestea că sînt bolnav. Nu-i vorba, sănătos nu sînt, ce e cum e mai rău; nici sănătos, nici bolnav. Băile de aice nu-mi plac, degeaba le lăuda Vaida.

Pînă una alta, mi-au stîrnit dureri reumatice, cum n-am mai avut pîn-acuma. Doctorul de aice zice că așa e bine, că asta arată că băile reacționează. O fi! Eu însă aș prefera băile cari alină durerile, celor cari le stîrnesc, că din aceste din urmă avem noi destule în țară la noi — nu era nevoie să venim tocmai în Ungaria. Aștept cîteva cuvinte bune de la d[umne]ta și îți strîng mîna călduros, al d[um]i]tale

C. DOBROGEANU-GHEREA

II

[aprilie 1908]

Dragii mei,

Eu aș fi fost de părere să se închirieze Bolta rece cu 800 fr[anci] și să așteptați vremuri mai bune pentru vînzare, dar o dată hotărît e bine și așa; dar nu pricep ce însemnează prețul de la 8000 pînă la 10 000. Apoi dacă e zece mii, zece mii se fie. *Să însărcinați cu vînzarea pe Xeno Gheorghii cu prețul de zece mii.* Eu am să merg la Iași, dar trebuie bine și precis de fixat ziua cînd vom iscăli actele și vom lua parale ca să nu stau la Iași degeaba. Am să vin dimineața și pînă diseară este destulă vreme de iscălit hîrțile și de luat banii; fără bani, pe datorie să nu vindeți, doamne ferește! Cu ocazia mergerii la Iași, aș putea să aranjez și afacerea celor 3000 de franci care aveți de luat de la casa vîndută. Dacă se va hotărî deci definitiv vînzarea Boltei reci să-mi trimiteți Păvăluca⁴ și actele de ipotecă pentru cele trei mii franci. Pe la noi nimic bun. Ionel⁵ a fost bolnav de anghină simplă, acum e bine. Eu nu merg bine de loc. Doctorul Vasiliu, cel mai bun doctor de aice, m-a ascultat cu atenție și a găsit că am dilatație de cord. Fiind un lucru destul de plicticos, pentru a mă convinge mai bine, am plecat la București împreună cu doctorul Vasiliu, ca să consultăm pe doctorul Buicliu. Doctorul Buicliu a găsit că am în adevăr o dilatație de cord produsă afară de zbuciumul vieții și de o infizemă (lărgirea vaselor plămînilor) pulmonară. Încît m-am mai pripocsit cu două boli. Pe ziua, deci, de azi subsemnatul are următorul buletin medical: artratism; reumatism; atonia intestinală; dilatația cordului; infizema pulmonară.

⁴ Paul Zarifopol (1870—1934), cunoscut eseist, gine-rele lui Gherea.

⁵ Ionel Gherea (n. 1895), filozof, eseist, fiul cel mic al lui Gherea.

Scrisoarea prezintă o valoare deosebită deoarece din ea rezultă că Gherea intenționa să scrie un răspuns la adresa criticilor formulate în legătură cu Neoiobăgia.

Următoarele două epistole au fost adresate soților Zarifopol. Ele se integrează celor cunoscute pînă acum, ultima, datată de noi, fiind cea din 2 mai 1908. Prima o datăm aprilie 1908, ea reprezentînd o continuare a scrisorii din 24 martie 1908, pe care am publicat-o în volum, în 1972. Reținem din această corespondență noi amănunte în legătură cu viața

și sănătatea criticului, noi date despre prietenia care-l lega de I. L. Caragiale.

Alăturăm epistolelor lui C. Dobrogeanu-Gherea și o ilustrată primită din partea profesorului italian Virgiliu Verdaro din Firenze, rînduri ce confirmă, încă o dată, autoritatea de care se bucura criticul de la „Contemporanul“ în mișcarea socialistă europeană. Originalul se află la Muzeul județean de istorie și arheologie Prahova, Cota 2337/cp.

Ion ARDELEANU

Cum vedeți, pentru un singur individ și pentru o țară mică ca a noastră e deja destul de frumos.

Bucliu mi-a spus că e mai important să mă duc la Reichenhal pentru cord și infirmă decât în altă parte, dar înainte, spun cei de aici, ca și D[octo]rul Georgy din Lipsca, că trebuie aerofit nazal prin cauterizare — nasul astupat e una din cauzele infirmiei și deci și a dilatației cordului. Ei mă sfătuiesc să fac această operație la d[om]-nul Chiari din Viena, cel mai mare rinolog din lume. Pe mine m-ar plăcută însă mult să stau vreo săptămână la Viena, de aceea vă rog să-mi faceți următoarele: cum veți avea răgaz cu copiii[i], să luați toate informațiile de la D[octo]rul Zweifel și alții dacă D[octo]rul Georgy e în adevăr un specialist așa de bun, încât i se poate încredința fără grijă un nas omenesc. În cazul acesta, aș prefera să fac această operație la Lipsca, unde în orice caz, la trecere, vom sta câteva zile. Vă rog să-mi răspundeți neapărat în privința aceasta. «Ce facem la vară?» Apoi tocmai asta v-am întrebat și eu acum încă vreo două luni. Era vorba să mergeți cu copiii la Binz. În acest caz ar fi posibile următoarele combinații: Să mergeți la Binz, iar noi vom veni acolo după o ședere de vreo cinci săptămâni la Reichenhal. Sau toți cu Ionel ar putea să meargă odată cu voi la Binz, iar eu singur să merg la Reichenhal și de acolo să vin la Binz. Sau să mergem cu toți[i] la Reichenhal pentru vreo 6 săptămâni și de acolo toți la Binz (Reichenhal, după spusa tuturor, e un adevărat rai cu imensele lui păduri seculare de brad). Eu aș fi de părere ca Fany⁶, de la începutul lui iunie să meargă cu copiii la pădure, lângă Lipsca, unde a mai fost. Până la sfârșitul lui iunie e greu de mers la Binz, că e cam frig acolo. În sfârșit, s-ar putea și combinația asta: ca să veniți chiar de acuma, la primăvară, la Sinaia și la toamnă să mergeți cu copiii la Techirghiol, la Marea Neagră, iar eu singur sau cu Sofia⁷ să merg pentru vreo 6 săptămâni la Reichenhal și de acolo să ne întorcem la Sinaia. Cum vedeți sunt multe combinații. Sigur e numai că subsemnatul în orice caz trebuie să vie în străinătate. Cu cordul nu să glumește. La Lipsca am să consult pe Kruschmann, cine știe, poate el va da un alt sfat. În orice caz, scrieți-ne cam care combinație din toate v-ar conveni mai bine; eu cam cu greu pot să mă decid, pentru că nu știu precis încă unde ar fi mai bine pentru bolile mele; fiindcă se apropie vremea, de aceea, răspundeți mai curând, să discutăm că, după cum se știe, din discuție iese lumina. Mă grăbesc să vă trimit scrisoarea aceasta. Vă sărut pe toți cu dor și cu drag al vostru

C. DOBROGEANU-GHEREA

III

21 aprilie 1908

Dragii mei,

Păreră mea, dragă Taniușa, e că n-ar fi rău să te repezi la Binz chiar dacă n-ai fi defcît pentru a face un voiaj și pentru a mai răsufla. Binz e cea mai bună stație marină din cele trei care le cunosc. E mare, elegantă, trebuie să aibă deci și piață bună și doctori și toate cele necesare. Binz are o plajă lungă de vreo trei kilometri și de-a lungul plajei întregi, pe mare, sînt construite zeci și zeci de vile, poate chiar sute. Plaja e foarte dreaptă și nisipoasă, unde pot să [se] joace copiii toată ziua, are și un pod pe mare mai lung decît cel de la Zelin. Într-un cuvînt, dacă e de mers la Rugen, apoi cel mai bun loc e Binz. Gusti⁸ spunea de alte locuri mai ieftine, mai liniștite și mai sălbatice, pitorești. Apoi cu copii mici într-un loc sălbatec mersi. O locuință trebuie de luat, desigur, și neapărat pe mare. Cînd am fost la Binz, am văzut o vilă în spatele plajei care merge spre Sassnitz și pe care era scris de închiriat și de vânzare, era unica vilă pe care era scris de vânzare. Poate e și acum de închiriat, strașnic de frumoasă era și simplă. Ne trebuie cel puțin 5 odăi și odaia de servitoare, n-ar strica nici șase, dar cinci e minimum. Despre preț apoi mai dăm și noi ceva mai mult anul acesta, destule economii am făcut pînă acuma. În privința noastră nu știu

⁶ Ștefania Zari-fopol (1876—?), fiica lui Gherea.

⁷ Sofia Gherea (1859—?), soția criticului, fiica revoluționarului polonez Grigori Par-censchi. A făcut traduceri din Cehov.

⁸ Paul Gusti (1859—1944), regizor, s-a format la școala realistă a teatrului german. A fost prieten apropiat al lui I. L. Caragiale și al lui Gherea.

zău dacă mai mergem la Reichenhall sau la Kissingen. Să înțelege, vom vedea ce mai zice și Kruschmann, dar eu sînt hotărît să nu mai merg nicăieri decît numai la Binz — apele din Kissingen pot să le beau și la Binz, încolo toate instalațiile de băi sînt curat șarlatanii —, vom merge deci la Binz, acolo vom sta două luni. Și mai bine acolo am să fac și o cură cu apa de Kissingen. Vom merge la Kopenhaga, poate vreo săptămînă pe Rin, pentru vreo săptămînă în Belgia cu Pavăluca și Cristea, și astea toate au să coste mai puțin decît Kissingenul și au să fie mai agreabile. Zic eu Pavăluca și Cristea, numai dacă nu se vor plictisi ei să umble cu un moșneag ca mine. Caragiale are și el de gînd să meargă pentru vreo săptămînă pe Rin. În sfîrșit, vom vedea, pentru moment sînt hotărît să dau dracului și Reichenhall, și Kissingen, și doctorii, și medicina. Mama zice ca vila să fie neapărat pe malul mării, de altfel la Binz cele mai multe sînt pe malul mării, asemenea mama zice că să mergem numaidecît la Binz și nu în altă parte și eu zic tot așa. Dacă te duci acum, apoi găsești case cu duiumul, și dacă vor auzi nemții că e pentru vreo zece săptămîni, apoi au să fie și ei destul de culanți. Vă rog să ne răspundeți imediat și să ne scriți cînd anume are de gînd Taniușa să meargă la Binz? Nu vă scriu mai mult de aice pentru că pește o lună și ceva ne vom vedea și vom vorbi de vrute și nevrute. Trimit cîteva cuvinte și lui Cristea. Pe aici pace și liniște și... mizerie în tot și în toate. Petru⁹ e acum la noi. Nu ne-ați scris dacă ați primit icrele. Caragiale va întîrzia cu venirea acolo. Acuma zice că va mai sta în țară vreo două săptămîni, mă tem să nu stea mai mult. Caragiale de altfel e încîntat de politica tachistă și începe s-o facă cu pasiune¹⁰. Despre toate cele vom vorbi cînd ne vom vedea. Vă sîrut pe toți cu dor și cu drag al vostru,

C. DOBROGEANU-GHEREA

[P.S.] În Lipsca vom fi nevoiți să stăm o săptămînă pentru d[octo]rul Georgy. Noi plecăm de aice la începutul lui iunie stil românesc.

IV

[Destinatar]

Citoyen

C. DOBROGEANU-GHEREA

Bukarest

Rumänien

Gara Ploiești

21 mai 1911

Firenze

[Destinatar]

Cetățeanului

C. DOBROGEANU-GHEREA

București

România

Gara Ploiești

21 mai 1911

Florența

Cher citoyen,

Pour un travail sur les partis socialistes je me adresse à vous, comme le distingué marxiste, pour une courte note sur: a) l'influence du marxisme et du [indescifrabil] sur le socialisme balcanique; b) l'origine du mouvement en Roumanie, à Iassy; c) Les evenements de 1899—1900.

Agréez mes salutations les plus fraternelles

Doct. Prof. VIRGILIU VERDARO

Via dello Ghiacciaie 13

Firenze

*P. S. Saluez pour moi le citoyen
N. D. Cocca.*

Iubite cetățene,

În vederea unei lucrări despre partidele socialiste, mă adresez dumneavoastră, ca unui distins marxist, pentru o scurtă notă cu privire la: a) influența marxismului și a... asupra socialismului balcanic; b) originea mișcării în România, la Iași; c) evenimentele din 1899—1900.

Primiți, vă rog, salutățile cele mai frățești

Doctor Profesor VIRGILIU VERDARO

Via dello Ghiacciaie 13

Florența

P. S. Salutați din partea mea pe cetățeanul N. D. Cocca.

«Tatăl meu a arătat atunci o deosebită clarviziune...»

Convorbire cu Ioan D. GHEREA

I: Numele dumneavoastră impune de la bun început sfera discuției noastre, căci tentația de a pătrunde prin intermediul amintirilor în intimitatea mediului existențial specific criticului de la „Contemporanul” exclude orice altă posibilitate de abordare a problemelor. Constantin Dobrogeanu-Gherea continuă să fie pentru mulți dintre noi marele model. Ce puteși să-mi spunei, bunăoară, despre șansa de a fi avut un părinte ca el?

dădăcească, să împrăștie sfaturi și morale cu ton grav. A crezut totdeauna că felul în care se comportă părinții în fața copiilor lor și, în general, lumea în mijlocul căreia aceștia cresc, este, în ultimă instanță, cea mai edificatoare și eficientă lecție pedagogică. Spunea: «Sfaturile părintești sînt, de obicei, cu totul inutile. Părinții buni cresc copii buni!» Ne-a modelat astfel pe noi, după cum se modelase pe sine. Simpatiiile mele de stînga — ale mele, ale fratelui meu, ale surorii noastre —, simpatii determinate în viață, se datoresc atmosferei în care am crescut și, în primul rînd, tatălui. Chiar în plan intelectual, dacă mă gîndesc mai bine, anumite aspecte ale activității mele își găsesc punctul de plecare în convingerile lui Gherea. Importanța pe care o acorda el mediului social în explicarea și interpretarea fenomenului estetic devine și la mine, în *eseurile* pe care le-am publicat aici sau în Franța, esențială. Deși nu-l citez niciodată în aceste eseuri ale mele, în care mă ocup de lume așa cum se prezintă ea simțului comun, am convingerea că ceea ce transpare de acolo vine de la el

R: În ceea ce privește concepția mea despre lume, ideile mele — să zicem — filozofice, influența lui Gherea, oricît ar părea de ciudat, n-a fost directă. A fost însă covîrșitor, în formarea mea, exemplul lui uman. Cînd analizez ceea ce sînt și ceea ce am realizat în viață, îmi dau seama ce mult îi datorez. Pentru noi, copiii lui, a fost un părinte deosebit. Căuta să ne înțeleagă. Nu obișnuia să ne

I: Dacă vi s-ar solicita o imagine sintetică asupra omului Gherea și ați uita o clipă cine sînteți, cum l-ați înfățișa pe tatăl dumneavoastră?

R: Portretul fizic al tatălui meu este, cred, binecunoscut. Cîrula dealtfel o seamă de fotografii extrem de nuanțate, care rețin liniile definitorii, caracteristice.

Din punct de vedere psihic, ceea ce frapa la el era extraordinara lui bunătate. Cumnatul meu, Paul Zarifopol, spunea despre Gherea: «Singurul om bun din cîți am cunoscut în viață! Se petrece cu el un fenomen foarte straniu. Cînd aude sau vede că cineva suferă, are ceea ce se cheamă *milă*. Îl vezi, într-adevăr, că suferă la rîndul său și nu-și găsește liniștea decît în momentul cînd a reușit cît de cît să ajute.» Și eu cred că bunătatea și generozitatea îi erau specifice. Era mereu preocupat de soarta altora și mai puțin de a lui. Se știa asta: că Gherea ajuta oamenii într-un fel sau altul, și lumea îi cerea bani, și el dădea întotdeauna bani... Ca fire, afișa o anumită

C. Dobrogeanu-Gherea — fotografie comunicată de N. Vasilescu-Capsali. Pe verso, următoarea dedicație: « Dragutului meu Ninia, C. Dobrogeanu-Gherea ».

atitudine distrată. Foarte des, cînd i se vorbea, n-auzea sau se gîndea la altceva. Trebuia să-i repeți întrebările... Era, apoi, grozav de grijuliu. Avea o frică teribilă de boală. Clasele primare, de pildă, le-am făcut în casă, ca nu cumva să capăt scarlatină, anghină sau alte boli asemănătoare... Niciodată nu era mulțumit de ceea ce făcea. Dacă întreprindea un voiaj, îl auzai curînd după aceea: «Vai, ce rău îmi pare că am făcut călătoria asta, trebuia să mă fi dus în altă parte!» Cu scrisul său, tot așa. Îmi amintesc că, înainte de războiul prim mondial, era în tratative să scoată o nouă ediție a *Criticilor*. Ei, și era foarte nemulțumit. Găsea o sumedenie de cusururi și ar fi vrut să schimbe aproape tot. Un singur studiu din cele pe care le scriese, cel despre *Poetul țărănimii*, îi plăcea cu adevărat. În genere, era decepționat de activitatea lui...

I: Ca structură psihică Gherea era un pesimist? Spiritul său critic era o formă travestită a propriilor decepții?

R: Nu! Nemulțumirea lui în plan intelectual venea din recunoașterea imposibilității atingerii perfecțiunii. În plan social, însă, era un optimist incorijibil.

Privea viitorul cu multă încredere. A sperat, astfel, pînă în ultima clipă că primul război mondial o să se poată evita. Izbucnirea marelui război a fost o mare lovitură pentru el. L-a zguduit profund, deși nici el, nici familia lui, nu sufereau direct de pe urma aceluia război. A găsit, pînă la urmă, destule resurse ca să depășească momentul. Țin minte o discuție între el, Cocea și Zarifopol, la care întîmplător am asistat. Era spre sfîrșitul lui 1915. Cocea l-a întrebat dacă nu crede că războiul acela, care antrenase deja o mare parte din omenire, ar putea să fie sfîrșitul unei civilizații. Întrebarea îl chinuia și pe Zarifopol: «Nu vîd de ce civilizația noastră — spunea el —, o civilizație ca oricare alta, nu ar avea aceeași soartă ca atîtea alte civilizații pe care le cunoaște istoria și nu ar sfîrși prin a dispărea în urma unui cataclism cum este războiul continental!» Tatăl meu a arătat atunci o deosebită clarviziune și — cred eu, astăzi — înțelegere perfectă a fenomenului istoric. El a întors întrebarea: «De ce n-ar fi posibil ca tocmai în urma contrastelor politice, sociale și economice, pe care războiul le accentuează în întreaga Europă, societatea și civilizația care o reprezintă să se transforme într-alta?» Realitatea i-a dat dreptate ulterior tatălui meu.

I: Care au fost primii oameni de cultură pe care l-ați cunoscut în copilărie ca făcînd parte din anturajul lui Gherea?

R: Primul pe care mi-aduc aminte să-l fi cunoscut la noi în casă a fost Caragiale. A fost, poate, cel mai bun prieten al tatălui meu. Era o dragoste frățească

între ei. O recunoștea, dealtfel, fiecare dintre ei. Spuneau unul despre altul: «Asta mi-e ca un frate!» Opera lui Caragiale era, în același timp, lectura preferată a lui Gherea și devenise cu vremea și a noastră, a celorlalți. Se citea atît de mult Caragiale, încît, în joacă, ajunseserăm să ne aruncăm unul altuia replicile personajelor sale. Cîne era atunci în casa noastră și nu cunoștea foarte bine opera lui Caragiale trăia momente de stupefacție... Cînd a apărut *Neoiobăgia* — tatăl meu îi trimisese un exemplar, la Berlin, lui Caragiale —, a sosit pe adresa noastră o telegramă foarte lungă, pe care nu mi-o mai aduc aminte în toate detaliile, dar, în orice caz, era extrem de călduroasă: «Am citit mărețul op!», cam așa ceva se spunea, la un moment dat, în conținutul ei. Era călătită, dealtfel, «Admiratorul tău». Tată a fost mai mult decît emoționat, era covîrșit de fericire. Ne-a zis: «Ei, telegrama asta nu trebuie să se piardă! Să avem grijă de ea!...» Vedeți, s-a pierdut, așa cum s-au pierdut atîtea lucruri de preț! Au trecut peste noi două războaie... Bineînțeles, tatăl meu a fost un prieten apropiat și cu Vlahuță, cu Delavrancea, cu Coșbuc. Coșbuc venea rar la noi; o dată sau de două ori l-am văzut în toți acei ani ai copilăriei. Totuși, din cînd în cînd, în oraș, tatăl meu se vedea cu el, aveau relații de prietenie și de prețuire reciprocă.

I: Când l-a-și cunoscut pe N. D. Cocea?

mai bine-zis. El era prieten cu fratele meu Alexandru și țin minte că mărturisirea că fratele meu mai mare a avut o influență hotărâtoare asupra ideilor lui, încă din perioada când erau elevi de liceu, căci, prin intermediul lui, Cocea a avut primul contact cu ideile socialiste. Tatăl lui Cocea, ofițer de carieră, a fost o vreme și în garnizoana de la Ploiești. În felul acesta, el s-a cunoscut la liceu cu fratele meu. Avea o mare putere de atracție, era strălucitor și interesant în conversație acest Cocea. Prin fratele meu, a venit la noi în casă și l-a cunoscut pe tata. O dată, trecuseră ani de-acuma, m-a întrebat dacă și eu mă interesez de socialism. I-am răspuns afirmativ, dar i-am precizat că n-am deloc spirit politic, așadar capacitatea de luptător a fratelui meu. El a rămas surprins și, citindu-mi titlul unei nuvele de Anatole France, mi-a spus că o să vie un timp când o să-mi pară rău că nu m-am interesat și nu am luptat pentru viitorul lumii, că am lăsat să treacă pe lângă mine atâtea evenimente cruciale, deși aveam șansa să conviețuiesc alături de un om ca tatăl meu. Asta mi-a dat de gândit și a însemnat o altă modificare în atitudinea mea de atunci.

I: De ce « o altă modificare »?

12—13 ani. Vedeți, când m-am născut eu, Gherea avea patruzeci de ani. Când am putut să-mi dau seama cât de cât de ceea ce se întâmpla în jurul meu, el atinsese cincizeci de ani. Era obosit, bolnav, plictisit oarecum. Eu citeam, ca toți copiii, cărți cu pieile roșii. Într-o zi, el a venit cu opt volume din Dickens, în nemțește, și cu un volum gros din Shakespeare și mi-a zis: « Ei, acum trebuie să începi să citești și literatură adevărată! » Le-am citit cu o pasiune grozavă. El mă întreba ce mi-a plăcut, ce m-a interesat. Așa am deprins obiceiul să stau de vorbă cu tatăl meu despre diverse opere literare. Țin minte că el avea o admirație fără margini pentru opera lui Tolstoi. Și, bineînțeles, mi-a transmis această admirație. Poate că nu mi-ar fi plăcut Tolstoi atât de mult dacă nu-i plăcea într-un asemenea grad tatălui meu.

I: Ați participat la vreo reuniune politică, socială, împreună cu Gherea?

R: Tatăl meu nu vorbea decât foarte rar în public. Nu era un orator. Avea un mare defect: nu-și găsea cuvintele. Uneori trebuia să se oprească să caute o expresie, un cuvânt chiar uzual. Asta îl împiedica să vorbească la întruniri. O singură dată l-am ascultat vorbind. Atunci când a ținut conferința *Din ideile fundamentale ale socialismului științific* la „Cercul social-democrat” din București. A pregătit această conferință timp de aproape o lună... La alte câteva întruniri am mers împreună cu el după izbucnirea primului război mondial, dar înainte de intrarea României în război. Pe atunci se făceau eforturi de către socialiști pentru rămânerea noastră în neutralitate. Tatăl meu a asistat la ele fără ca să ia cuvântul însă.

I: Care a fost poziția personală a lui Gherea față de « tinerimea generoasă »?

R: Lucrurile sînt cunoscute în amănunțime și nu înțeleg de ce ne-am oprit asupra lor. Dar, în fine, pentru că ați pus în discuție acest aspect, e cazul să reamintesc rolul pe care l-a avut Gherea în atragerea în sinul mișcării socialiste a unor intelectuali ca Morțun, Radovici, Nădejde, împreună cu care a fondat, la sfîșitul secolului trecut, *Partidul social-democrat*. Când o mare parte din acești intelectuali s-au lăsat de socialism și au trecut în rîndurile partidului liberal sau ale altor partide, formînd ceea ce se cheamă « tinerimea generoasă », tatăl meu, socialist ferm, a întrerupt orice legătură politică cu ei. Ceea ce nu l-a împiedicat, bineînțeles, să rămînă, totuși, prieten personal cu unii dintre aceștia, precum a rămas cu Nădejde. Tatăl meu a evitat întotdeauna regretabila confuzie dintre relațiile personale și convingerile politice. Poți să-l prețuiești și să-l respecti

pe un om, chiar dacă îți este adversar. După cum faptul că împărtășești cu cineva aceleași idei politice, nu înseamnă că automat trebuie să-i acorzi considerația și încrederea ta. Am învățat de la Gherea și acest lucru, că există o morală a luptelor politice care trebuie respectată. A înfrînge un adversar nu este egal niciodată cu a-l lichida fizic, cum — din păcate — se mai întâmplă uneori, cînd patimile dezlănțuite iau locul rațiunii.

I: L-ați auzit vreodată pe tatăl dumneavoastră vorbind despre întâlnirea lui cu Lenin?

vreo doi ani cît tatăl meu a stat în Elveția, la Zürich, în timpul primului război mondial. Gherea povestea impresionat că omul acesta, pe care îl cunoscuse într-o cafenea de la Zürich, îi spusese într-o zi că are de gînd să se întoarcă în Rusia și să organizeze apoi statul după principii noi, socialiste, instaurînd dictatura proletariatului. Cei care nu erau tovarășii lui Lenin zîmbeau, desigur, cînd auzeau așa ceva. Tatălui meu i se părea un lucru extraordinar că Lenin reușise să-și îndeplinească planul expus, pînă în cele mai mici detalii, instaurînd sovietele și reorganizînd structural instituțiile și existența Rusiei. Fapta lui — mărturisirea Gherea — a schimbat mersul istoriei!

I: Care-i ultima imagine a lui Gherea pe care o aveți în minte?

cu sora mea. Ochii lui senini ne urmăreau fiecare gest, ca și cum ar fi vrut să-și împărească siluetele noastre pentru veșnicie.

R: De multe ori, chiar. Îl văzuse des, stătuseră de vorbă îndelung, se împrieteniseră, într-un fel, în perioada celor vreo doi ani cît tatăl meu a stat în Elveția, la Zürich, în timpul primului război mondial. Gherea povestea impresionat că omul acesta, pe care îl cunoscuse într-o cafenea de la Zürich, îi spusese într-o zi că are de gînd să se întoarcă în Rusia și să organizeze apoi statul după principii noi, socialiste, instaurînd dictatura proletariatului. Cei care nu erau tovarășii lui Lenin zîmbeau, desigur, cînd auzeau așa ceva. Tatălui meu i se părea un lucru extraordinar că Lenin reușise să-și îndeplinească planul expus, pînă în cele mai mici detalii, instaurînd sovietele și reorganizînd structural instituțiile și existența Rusiei. Fapta lui — mărturisirea Gherea — a schimbat mersul istoriei!

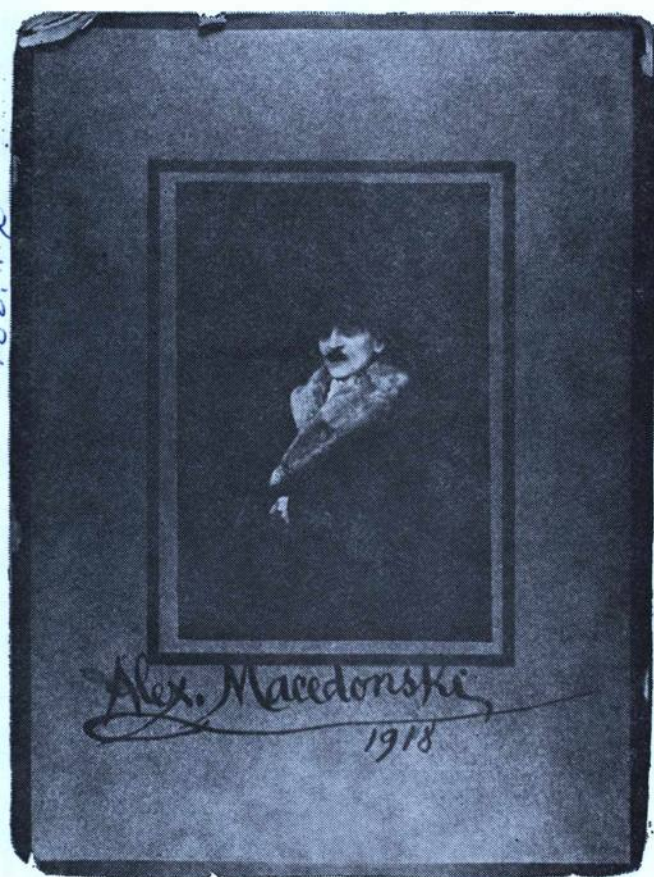
(Convorbire consemnată de *Ileana CORBEA*)

*Domnișoarele
Elena și Victoria Trimescu
ca semn de sinceră simpatie
C. Dobrogeanu-Gherea.*

STUDII CRITICE

Pietre de Vad

Ideli literare macedonskiene

PUBLICAREA ACESTOR TEXTE DE ALEXANDRU MACEDONSKI, inedite în ansamblul lor, este un bun prilej de a ne reaminti, în primul rînd, un fapt: ne aflăm fără îndoială în fața celei mai fine, evolute și « moderne » conștiințe poetice românești de la sfîrșitul secolului trecut și de la începutul celui următor. Idelle sale literare au coerență, continuitate și adîncime. Un capitol întreg al operei sale privește reflexia despre curentele literare românești și străine ale epocii, creația literară, frumosul și arta, poetica, poezia și funcțiile sale, teoria versului și limbii literare. Am scris despre toate acestea, pe larg, în Opera lui Alexandru Macedonski (București, E. P. L., 1967, pp. 566—688), dar ar fi excesiv să se creadă că Macedonski a fost pe deplin « descoperit », « asimilat », « receptat », ca « teoretician » literar. Sub acest aspect, Macedonski continuă să rămînă, constat nu fără regret, încă insuficient cunoscut. Studiile noastre de istorie și teorie literară nu-i dau atenția pe care o merită. Poate fiindcă nu are încă o bună « încadrare » universitară. Poate fiindcă n-a fost încă operată « joncțiunea » cu o serie de scheme istorico-ideologice (fixat locul său exact într-o istorie a conceptului românesc de « poezie », « tradiție » și « inovație », « frumos » etc). Poate și din cauză că articolele sale literare nu sînt încă editate în totalitate, rămînînd, de fapt, practic necunoscute, în proporție de două treimi. Volumul de Articole literare și filozofice (Opere, IV, ed. Tudor Vianu, 1946), deocamdată singurul existent, deși foarte bun pentru epoca sa, este cu totul selectiv, și deci insuficient. În ediția noastră, vom încerca să grupăm într-o altă ordine toate textele critice

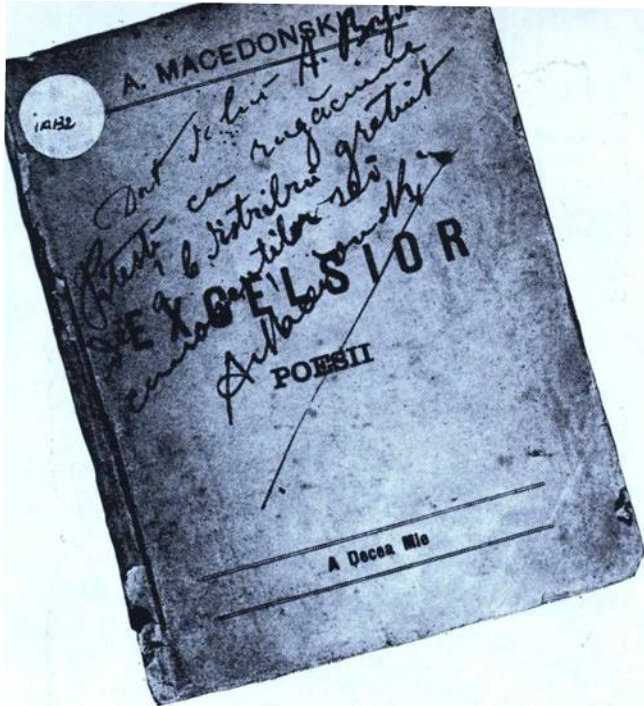
și estetice ale poetului. Pînă atunci, publicarea unor materiale, în „Manuscriptum“, este deosebit de utilă și binevenită. Mai ales în acest număr orientat spre critica și teoria literară românească în aspectele sale inedite sau foarte puțin cunoscute.

Despre Romanticismul, conferința din 1901, cunoscută și studiată anterior, în două versiuni foarte asemănătoare (Muzeul literaturii române, nr. 9802/1—131 și nr. 9803, I—XLI), nu sînt de spus multe lucruri noi peste comentariul din 1967 (Opera lui Alexandru Macedonski, pp. 581—585, 597, 600—601), unde atrăgeam atenția pentru prima dată asupra acestui text, încadrat în structura teoriilor literare macedonskiene. La o nouă lectură, definițiile vechi se consolidează, dar apar, inevitabil, și cîteva completări și nuanțe. Neexistînd încă o istorie a ideii de romantism în literatura noastră, nu putem afirma cu certitudine dacă Macedonski este primul la noi care adoptă o definiție nu istorico-literară (= curent), ci tipologică (= tip ideal, formă și stil de viață, Weltanschauung), în sensul unui romantism «etern», «permanent», anticipînd considerațiile ulterioare pe această temă ale lui Tudor Vianu, Al. Philippide ș. a. Cert este că poetul definește cu energie și claritate existența romantismului tipologic, categorial, structural, poziție cu totul evoluată la noi, în orice caz, în acea epocă.

Sensul este manifest polemic: formă de «idealism», de «aspirație către frumos și bine», romantismul reprezintă antiteza platitudinii, prozaismului, utilitarismului, «banului». Finalitatea sa istorică este, deci, critică (explicații și aplicații în istoria Franței din secolele XVIII și XIX). Mai mult chiar: progresistă, prin asocierea ideii de romantism progresului spiritual, moral, dar și literar, cu observații care includ ideea de sincronism, actualitate, modernitate. Deci, orice neoromantism constituie un factor de progres. Pot fi reținute și alte idei: trăirea «formelor» romantice sfîrșește prin a determina și apariția «fondului» romantic («persoanele s-au încarnat în rolurile jucate»). Pînă și profund macedonskiană este și observația despre utopia creatoare, a faptelor «cele mai neverosimile», care «umplu istoria». Într-o propoziție ca «noroiul Senei... amestecat cu alcool, cu poluările desfrului» se poate vedea momentul germinativ al Rondelurilor Senei, sugestie de critică tematică. Notabilă este și rezolvarea unei probleme cruciale și mereu acute de terminologie literară: romantismul

există «înainte ca termenul chemat să desemneze această tendință a spiritului omenesc să fi fost creat». Deci, Macedonski respinge, ca mulți alți moderni (și ca și noi în Critica ideilor literare), nominalismul. În sfîrșit, această conferință românească despre romantism, din 1901, cu idei care trec mult și peste această dată, pun sub semnul întrebării «periodizările» romantismului românesc (cea mai recentă: D. Păcurariu, *Le Romantisme roumain: essai de périodisation*, în „Synthesis“, I, 1974, pp. 179—186). Acest text, deloc sincronie cu mișcarea europeană de idei a epocii, îndeamnă, cu noi argumente, la revizuirea unor vechi scheme.

Cunoscută și folosită anterior (Opera lui Alexandru Macedonski, p. 9, 584, 665), dar insuficient pusă de noi în valoare (reacnoaștem în mod deschis), este și conferința din 1902, [Teatrul și literatura]. Conținutul său pe latură polemică trebuie asociat «afacerii» Calon-Caragiale. Episodul anedotic al fluterului, cu ecouri în presa timpului, a fost menționat în Viața lui Alexandru Macedonski (București, E. P. L., 1966, p. 308, 574), unde este evocată și întreaga ambianță a acestei tumultuoase conferințe de la Ateneu. În aparență, ne aflăm în fața unui tipic text macedonskian: plin de aluzii și poante polemice, de divagații și confesiuni, de elogi partizane și diatribe personale. Egotrie, resentimente, amor propriu ulcerat, lirism patetic, totală neaderență și neîntuire a «eticii» vieții literare a epocii, nimic nu lipsește. Alte aspecte merită a fi subliniate, acum, pentru înțelegerea dată. Ca și în Romanticismul și în multe alte texte, Macedonski reia definiția genului nefericit, strivit de platitudinea contemporană, care se sinucide în plin complex de revoltă, descurajare și damnare. Aceasta este formula sa, singura definiție a omului de litere pe care poetul poate s-o accepte. Genul moare «în picioare», dar nu acceptă umiliința compromisiului, adaptării plat utilitare, mie burgheze, transformării sale în negustor, în berar. Ațaceu împotriva lui Caragiale are deci și această motivare discutabilă: «...înaintea lui nici un poet sau prozator, oricît ar fi murit de foame, n-ar fi consimțit să se facă servitor la tuneluri spre a-și prelungi viața cu un astfel de preț». Obiecția este sublim estetică, derivată dintr-o altă etică socială și literară. Macedonski exaltă «noblețea» sufletească, «mindria», chiar și sinuciderea, și nu acceptă umiliința profesiunii mercantile. Marele poet nu se face «vinzător de bere sau de cîrnați la grătar». Poetul vede

compromisă, umilă, întreaga breaslă, «demitizată» printr-un gest de platitudine, am spune, programatică. Enormă deosebire de optică, stil de viață, etică profesională și limbaj.

Altă dovadă, poate și mai concludentă: Caragiale, într-un moment de umoare neagră, motivată desigur de întreaga afacere Caion, declară în „Indépendance roumaine” că literatura română nu... există, «absolut nimic». Butadă sau nu, declarația (deloc inspirată) a fost făcută. Macedonski o ia foarte în tragic, o declară un «lucru cu desăvîrșire revoltător». Prilej de solidaritate cu literatura română anterioară, în genere, cu întreaga posterie pașoptistă. El crede, îndreptățit, că o literatură română totuși există; mai mult, că este cunoscută chiar și în străinătate, tradusă etc., ceea ce Caragiale a ironizat în permanență. Deci, îndărătul unei polemici personale (căci singurul poet român cunoscut în străinătate este doar el, Macedonski), apare o confruntare mult mai profundă: de o parte, între entuziasm, patriotism pașoptist, încredere în forțele naționale, în capacitatea de confruntare europeană, în stil bineînțeles emfatic, grandilocvent; de cealaltă, scepticismul, spiritul

critic negativist. Undeva, la un nivel foarte înalt abstract, se poate surprinde o întreagă dialectică pașoptism—junismism, în această dispută tardivă și deloc banală, în care «dreptatea» este a lui Macedonski. El ia apărarea literaturii românești, îi legitimează existența și condamnă societatea înaltă românească, înstrăinată, care nu mai citește românește. În treacă fie spus, dezgustat de aceeași societate, Caragiale a plecat din țară la Berlin, unde a murit, în timp ce Macedonski s-a întors de la Paris în țară, unde a murit. De încadrat, în altă ordine de idei, în definiția «geniului» la Macedonski, este și teoretizarea izolării sale, «abstragerea», «hermetizarea» sufletului, explicate ca o reacțiune de protest social. Poetul de geniu al epocii se vede total dezarmat, «disprețuit de public», aruncat în «arena luptelor materiale». Este versiunea estetică a marii crize românești de înadaptare.

Fragmentul cunoscut și citat de noi anterior, sub titlul [Despre poezie] (Opera lui Alexandru Macedonski, p. 605), este, în mod evident, introducerea unui text a cărui continuare, se pare, s-a pierdut sau n-a fost încă găsită. Ideea poeziei ca fenomen natural și calitate universală, în sensul unei latențe cosmice, este în acord desăvîrșit cu poetica lui Macedonski (Opera lui Alexandru Macedonski, pp. 640—642). Interesant este că poetul, pentru a legitima existența unei poezii românești «deosebite», — ca notă particulară a universalității poetice — face noi considerații deterministe în spiritul teoriilor despre specificul național (climă, sol, mediu cosmic). Se poate deduce din alte texte (Opera lui Alexandru Macedonski, p. 639) că Macedonski ar fi respins încă o dată poza, epigonismul, mimetismul, imitația literară, cu elogii pentru originalitate, personalitate, independență spirituală, națională. În acest mod, el rezolvă confruntarea tradiție— inovație (cf. și articolele noastre: Alexandru Macedonski despre tradiție și inovație, „Steaua”, 2/1965 și Alexandru Macedonski despre originalitate și imitație, „Viața Românească”, 10/1965), de unde necesitatea de a fi fost inclus cu astfel de texte specifice, chiar despre această problemă și în antologii tematice de tipul Tradiție și inovație (București, editura „Eminescu”, 1975). Gruparea, comentarea și încadrarea textelor în Opera..., pp. 630—639. Aceste omisiuni confirmă, o dată mai mult, recunoașterea reală a operei lui Macedonski, de care vorbeam la începutul notelor de față.

Adrian MARINO

[DESPRE POEZIA ROMÂNĂ]

Domnilor, Doamnelor,

Datoresc grațiozității domnului Exarcu, fondator al Atheneului Român, să urc [la] această tribună. Și, cum domnia-sa, bărbat al cărui tact este presus de laudă, a simțit că eu, vorbind despre «poezia română», n-am în cuget s-o personific în oameni, tot domniei-sale, îi sint dator și faptul că mi-a rezervat să vorbesc despre poezie, în luna lui mai, lună a ei și a florilor, cu cer instelat, cu natură întinerită, iar, în mijlocul ei, cu suflutele tuturilor predispușe la bunăvoință.

Poezia, în general, nici nu poate să fie personificată într-unul sau în mai mulți oameni. Poezia este în natură. Ea este în tot ce se vede: în stelele ce diamantează cerul, în albastrimea lui de prăpastie, în aerul ce se respiră, în soarele ce umple ochii de lumină și inima de bucurie¹.

Prin urmare, ca și cugetarea, poezia nu este înăscută în om. Ca și cugetarea, ea nu naște decât după ce omul deschide ochi intelectuali asupra imaginilor externe.

Înșă se dezvoltă atunci în fiecare, însă numai după gradul de cultură intelectuală și fizică a organelor fiecăruia². Nu este însă om, în [care natură]³ să nu fi pus o scinteie poetică, căci nu există om afară din natură. Și natura înfășoară și încălzește cu poezie pe toți⁴.

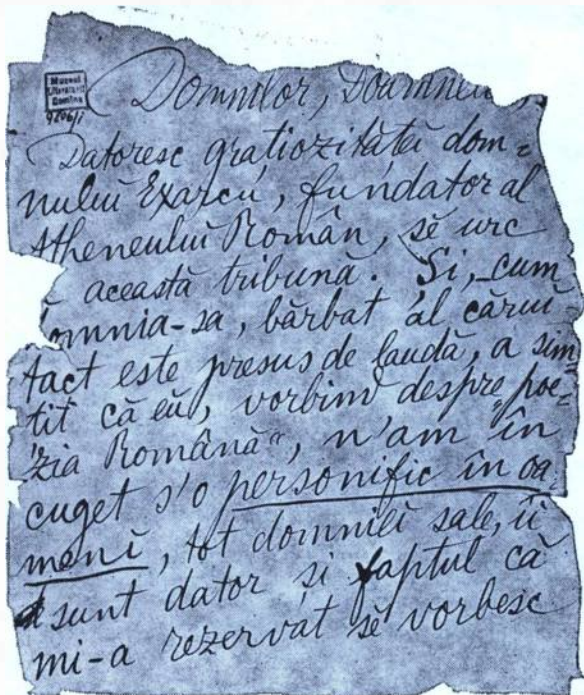
Musset, el care era un mare poet, a zis-o de altminterlea într-un vers sublim:

¹ «Căci viața, fiind armonia absolută prin vibrațiunile ei absolut simetrice și coordonate, este singurul adevăr absolut și, deci, singurul frumos absolut». (*Despre frumos*, conferință la Ateneu, reproducă în nr. 7—8 din „*Forța morală*”). Pentru întregirea ideii, cităm și echivalarea pe care poetul o face între natură și viață: «Natura, universul întreg, nu sint decât viața însăși». (*Idem*, nr. 7, 9 decembrie 1901.)

² «Aici intervine relativitatea...» Frumosul la nivel uman — fizic și psihic — ca și frumosul artistic, se diferențiază — ca manifestări ale frumosului absolut — în funcție de specificul individual, național: «după om, după gradul lui de cultură, după temperamentul său, după atavismul său cultural și de origine». (*Idem*).

³ Pagină deteriorată, reconstituire după sens.

⁴ «Frumosul este corespondența dintre o armonie către o altă armonie, și [...] dacă viața este frumosul absolut, este tot din aceeași cauză, cu alte cuvinte, pentru că, între viață și între om, există un raport direct și absolut.» (*Idem*)

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Manuscrisul conferinței [*Despre poezia română*], pe care am dat-o aproximativ 1900, se află în fragment (11 file), în fondul Muzeului literaturii române, la nr. 9806. Ea a fost rostită la Ateneul Român.

Adrian Marino, autorul excelentelor volume: *Viața lui Al. Macedonski* (București, EPL, 1966) și *Opera lui Al. Macedonski* (București, EPL, 1967), căruia îi revine meritul de a fi investigat total fondul de manuscrise ale autorului *Noaptea de decembrie*, a semnalat primul existența acestor trei conferințe, ce văd acum integral lumina tiparului. Textul [*Despre poezia română*] este citat în volumul *Opera lui Al. Macedonski*, cu mențiunea: «text inedit, copie în păstrarea noastră» (pp. 605—618).

Eticheta unui caiet manuscris, « Poesii și Rondele de A. Macedonski, necoprinite în volume », datat 1919. Între coperțile cărui se păstrează astăzi, în arhiva Muzeului literaturii române, conferința [Teatrului și literatura].

Romantismul, conferință ținută tot la Ateneu, în 1901 (datată în text), se află în fondurile Muzeului literaturii române, în două versiuni: una, în redactare finală, scrisă rar și relativ caligrafic (probabil pentru ușurința lecturii), numerotată de la 1 la 131, și alta, care credem că este prima formă, numerotată cu cifre romane de la I la XLI, plus un « Adaos » de o pagină. Am transcris textul definitiv, menționând totodată, în *Notele* marcate cu litere, diferențele mai frapante dintre cele două versiuni, constând în special din pasaje omise sau formulări paralele. Nu am mai reprodus poemul *Un beneficiu*, adăugat ulterior de Macedonski la finele conferinței.

[*Teatrul și literatura*], conferință ținută la 15 februarie 1902, este înregistrată la Muzeul literaturii române (nr. 9182) și cuprinde 145 file.

În transcrierea acestor texte am modernizat ortografia, păstrând formele de limbă ca: *schintie, perdut, corent, cari, văz, demoralizare* etc.); am unificat grafia unor cuvinte care apar în mai multe forme în textul lui Macedonski (ceștiune-chestiune, sunt—sint, reprezintă—reprezenta, burgeși—burghezi, ca și numele proprii: Carageali—Caragiale, Ghika—Ghica, Sihleanul—Sihleanu); am transcris cu litere de rînd: *latin, romani, franzezi, literar*, dar am păstrat majuscula în cazul cuvintelor: *Literatură, Poezie, Artă*. Am îndreptat unele erori de ortografie, marcînd corecturile între paranteze drepte. Punctuația și sublinierile autorului au fost păstrate fără modificări, cu excepția titlurilor de opere și periodice, pe care le-am transcris conform normelor editoriale specifice publicației de față.

D. P.

«...chaque homme porte en lui
Un poète mort jeune à qui l'homme surit » [sic !] ⁵

Poezia nu este un apanagiu. Toți sîntem născuți în natură. Toți sîntem poeți: Poezia este a omeneirii.

Cu toate aceste, dînsa urcă sau coboară, se lărgește sau se îngustează după cum înlînește pe fața pămîntului colțuri de natură răpitoare și ținuturi sterpe sub un cer < cenușiu > monoton, — cenușiu.

Și — tocmai pentru acest cuvînt, poezia se îmbracă la fiecare popor de gîntă diferită, iar uneori, chiar la popoarele de aceeași gîntă, cu un caracter distinctiv.

Și, — tot pentru acest cuvînt[,] au fost și vor fi popoare mai primitoare de poezie decît altele, căci nu pe toate, le-a înfășurat sau le va înfășura o natură strălucită.

Poezia se dezvoltă la o națiune în raport direct cu echilibrarea fizică și intelectuală a ei, iar obținerea unei asemenea echilibrări nu atrîne de voința omenească. Națiunile sînt sub dependența climei în care respiră și [a] solului din care se nutresc. Nu italieni, nici greci au născut cu daruri speciale. Ei datoresc urechia lor muzicală, țării în care trăiesc. Sînt artiști < și >[,] sînt poeți mari, pentru că natura < este >, împrejurul lor este artistă mare < și >, este poetă mare ⁶. Ei au mări ce șoptesc și < au > piraie ce cîntă. În frunzele lor de portocali, au adieri de-o armonie suavă. Vocea lor cea limpede, de climă le-a fost dăruită lor. Senzațiunile lor vii, dinșii le datoresc, tot < ei > climei. Nici unul din organele lor transmițătoare, nu-și pierd[e] la dinșii[,], ca la alte popoare, calitățile constitutive. Pe cînd, în zăpezile nordice, și în pustiurile nesipoase ale Africei, ochii slăbesc repede, la popoarele născute sub un cer temperat, vederea merge dezvoltîndu-se. Arată unui african, o stofă de o nuanță delicată și alta de o roșu stacojiu. Va prefera pe cea roșie. Pentru el nuanța este incoloră. De asemenea și în climatele aspre. Laponul, < și chiar > siberianul chiar, va alege verdele, roșul și albastrul viguros. Ce se întîmplă ochilor, se întîmplă și altor organe. Acolo unde este un frig extrem sau o căldură extremă[,] simțul odoratului se afectează[,] vocea devine guturală, vocalele se închid, cuvintele se contractă. < Diversitatea > Astfel, diversitatea limbilor chiar, mai multa sau mai puțină armonie ce coprinde, mlădierea sau rigiditatea lor neartistică, nu-și au altă origină decît în diversitatea climaterică a globului.

Există dar, o poezie română, *deosebită*, după cum există, una germană, după cum există o mulțime de altele.

⁵ Citat aproximativ din memorie, din poezia A. Sainte-Beuve (cf. Alfred de Musset, *Poésies complètes*, Bibliothèque de la Pléiade, Paris, 1957, p. 378).

⁶ «...viața, ce este suavitate a imaginii, magie mîngioasă a simțului tactil, deliciu al gustului, cîntec al auzului, și poemă a parfumului... » (*Idem*)

Romantismul

Sub termenul de romantism — subiectul conferinței mele, — se ascunde o întreagă lume sufletească și intelectuală, ce, în fond, a existat din timpurile cele mai vechi, și[,] deci, înainte ca termenul chemat să desemneze această tendință a spiritului omenesc, să fi fost creat.

Romantismul, — în realitate înclinațiune firească la mulți către exagerarea sentimentului și vestmintarea oricăror realități plăcute cu frumuseți extraordinare și cu o purpură ce ia văzul, — pulbere de aur difuzionată peste chiar urîșimile traiului, iar tot într-o vreme, înclinațiune spre a se deosebi de obște atât ca simțire cât și ca <și> port, corent sufletească ce depărtează de sentimente joșnice, în realitate romantismul a vibrat la toate popoarele, a flăcărât în toți timpii.

Războiul Troiei, această epopee divinizată de Homer, rapsodiată de el cu întovărire de coarde din cătun în oraș, — repetată de ecoul stîncelor Eladei și dusă de suflarea largului albastru al mării, spre țărmii Asiei și Europei, nu este, cu tot caracterul ei epic, decît o superbă manifestațiune a aceluiaș[i] sentiment, a aceluiaș[i] romantism, astăzi aproape preistoric și mythic, a cărei exploziune, provocată prin răpirea frumoasei Helene de troiani, a pus în mișcare Grecia toată. Acest sentiment a răscolit simțirile în mii <și mii> de piepturi și a ținut asediată pe nefericita și orgolioasă cetate Ilion, o decadă, — zecime de ani în timpul cărei, generozitatea, mîndria, orgoliul și vitejia, au ridicat fanfare sonore în mijlocul singelui, al lacrimilor și al flăcării.

Pagină romantică de valoare acestia [*sic* !], n-a existat în adevăr alta și strălucirea ei ce, cu cît trece, se face mai nălucitoare, arată, că tot inima antică, este chemată să rămînă < printre veacuri > printre secolii, modelul suprem.

Un Paris, al cărui nume este echivalentul frumosului, și toți elinii și troianii contemporani ai acestui erou de farmec, de slăbiciune omenească și < de > vitejie, împreună cu Priam care-și apără altarele este exagerarea unui orgoliu dus la ultimile limite, și prin aceasta chiar, un asemenea orgoliu, este înălțat la rangul frumuseților fără seamăn.

Zei Olimpului apoi, sînt și ei niște excesivi în sensul acelorași simțiri, și fie că beau ambrozie, fie că iau conducerea carului solar, fie iar că, provoacă < ca > întocmai ca Junona și Minerva, căderea Pergamei, — un alt nume al Troiei, — din cauza puținei atențiuni pe care Paris o avu pentru ele decernînd Venerei celebrul măr^a, sînt și ei, niște curați romantici.

Schimbe-se tatăl zeilor, Joe, în ploaie de aur spre a tenta pe Danae, sau facă-se lebădă, iar omenirea timpilor vechi întrupeze-se în Achil, Don Juan byronian înainte de lord Byron, < deoarece > care pune vestminte de femeie spre a duce o viață mola-

^a « ...măr celebru ce va aduce discordia de cîte ori v avea să joace un rol oarecare în rîndul oamenilor considerăm în particular sau în cel al națiunilor.»

tecă în mijlocul fi[i]celor lui Licomed, — fie cea omenire, Enea, transportînd pe nave în Latium penai[i] și tradițiunea troiană și întemeind un puternic și gigantic imperiu, — omenire și zei, ca acțiune îndeplinită și mișcare sufletească, — înfirmă cu totul credința, că expansiunile de așa fel, ce au luat mai tîrziu de la *roman* numele sub cari le cunoaștem¹, sînt simțiri de ieri de alalteieri. Genul în sine chiar, întrucît e vorba de literatură, nu este opera nimănui, și dacă Victor Hugo și [-]a atribuit, aceasta nu însemnează că el l-a și creat.

Atît ca simțire cît și ca literatură, începutul romantismului, poate dar să fie redat negurii timpurilor. Cel mult *Iliada* poate să fie luată ca punct de plecare al lui. Vin în urmă: *Eneida*, *Paradisul P[er]durut*, *Divina Comedie*, *Jerusalem Liberata*, *Orlando*, *Lusiadele*, *Henriada* lui Voltair[e], și altele. Aceste epopee, rămîn în adevăr, prin zborul și fondul lor, concepțiunile cele mai exagerate ale lumilor exterioare și interioare, și deci, intră în categoria celui mai desăvîrșit romantism.

Definițiunea acestor mișcări sufletești, clasificate astăzi sub un anumit termen, fiind dată în acest mod, conduce însă mai departe: conduce la înglobarea romantismului, în ce s-a convenit a se numi idealism^b, dumnezeesc avînt ce stă în lupta neîncetată cu materialismul, această formă de cugetare și <de> simțiri ce se oprește numai la superficialitatea lucrurilor, ce în coloare, nu aude cîntec, — ce într-o roză nu simte un univers de viață, — ce, în formă, nu ghicește un infinit de armonie și ce în amor, nu <simte> vede decît, <solicitarea> o <simplă> solicitare fiziologică.

Fără îndoială, romantismul nu este idealismul însuși. El este numai o îndrumare către idealism, dar este o parte a lui, este aspirațiunea către frumos, către dreptate, către bine, — este individualizare și sfidare a unor moduri de a fi, de a cugeta și de a simți.

De la romantismul olimpiian al zeilor, a născut romantismul epic al timpurilor antici. De la acesta, omenirea a trecut la cel religios al cruciadelor; puțin în urmă s-a [a]juns la cel curtenitor și cavaler[e]sc al evului mediu, iar în urmă de tot, în secolul al XVIII-lea, aceste simțiri au degenerat în superficialism, — romantism de vestimente și cuvinte, de gesturi și eleganțe manierate și de mici nimicuri ce i-au ridicat orice înfrîurire sufletească.

Cavalerii medievali, trăgeau spada să stea în fața unui adversar, din respectul sau din iubirea <ce aveau> pentru <iubitele> frumoasele lor; cei anteriori acestora, mergeau să moară pentru credința <lor> în cruce; — grecii duceau război fără cruțare pentru a-și răzbuna orgoliul sîngerat de ofensa făcută lui Menelau: Alexandru cel Mare^c tira în lung și în lat peste Asia o armată pe care o ducea dincolo de marginile ținuturilor cunoscute, împins de un singur scop, al mergerei înainte. Dar toți aceștia, și în orice direcțiune, au fost val-vîrtejii de vis, exagerau, nu diminueau. Singure micile păpuși ale secolului al XVIII-lea, peruci pudrate și vestimente de catifea și mătase, singure ele ce au fost precursoriile sfărîmării lumii vechi europene, au tras spada și ele, — marchizi, vice-conți sau duci, — dar, au tras spada, numai pentru a-și apăra micile vanități, micile orgoliuri, flecarele și ușoarele relațiuni pe cari le numeau *amoriuri*, iar nicidecum pentru că în inima lor ar fi vibrat decît prin excepțiune alte sentimente decît cele convenționale, decît cele de paradă.

Degenerarea unei mișcări <sufletești>, este însă totdeauna vecină cu reacțiuni de natură să-i dea forțe noi: <Patriotismul, și> în adevăr așa a fost Romantismul de acea dată, a împrumutat patriotismului^d forța sa, și din germeii arzători pe cari Russo [*sic* ?], Voltair[e] și Didero[t] i-a[u] răspîndit cu îmbeșugare, a scăpărat căldura, a scăpărat lumina unei lumi viitoare. Eroii aceluia neo-romantism, — fii de plebei și fii de burg[h]ezi, — au opus epocii decrepite, vibrațiuni de entuziasm sublim, atașament nemărginit pentru idee, dispreț al morței, energii și virtuți morale necoruptibile.

¹ Nu putem determina în ce măsură Macedonski cunoștea evoluția conceptului de *romantism*. Nu putem trece cu vederea, însă, peste remarcabila sa intuiție istorică, vădită prin aceea că îragă romantismul de sursele sale antice și medievale.

^b «[...] depărta-re de la realitate, ridicare deasupra ei, suprem și dumneze-esc avînt cu care, — <cea de a doua ac-țiune sufletească> contra-reacțiune natu-rală — o altă por-nire [...] cea a mate-rialismului, se află neîncetat în luptă.»

^c «[...] un alt romantic, mai ex-traordinar decît toți [...]»

^d «patriotismul — această nouă for-mă a romantismu-lui [...]»

Astfel, în vreme ce micii marchizi și micii duci se învîrteau pe călcîie, sfîrleze pe tocuri Louis XV, și scuturau pe catifea și dantele sub cari nu bătea nici o simțire, zăpada perucilor, în vreme ce, o regină nefericită dar ușoară se juca <de-a> la Trianon de-a lăptăria, se idiliza grațioasă, poporul care gemea sub dări, poporul stors de cea de pe urmă snagă, poporul cari plătise în timp de secol, pudra perucilor, broderiile de aur ale catifelelor și firele de păianjen ale dantelelor, acel popor care murea de foame, se mișca în sfîrșit. Nimeni n-ar fi crezut în furtună, dar talazul se umfla în umbră. Nimeni n-ar fi crezut în trăznet, căci nu se crede în trăznet decît după ce cade. Și cu toate aceste, un vuet subteran și lung, prevestea furtuna, prevestea talazul, prevestea cutremurul... Dar idila se urma la Trianon, dar serbările se înmulțeau la Versailles. Dar micii marchizi, micii conți și micii duci se învîrteau în călcîie, erau sfîrleze pe înalte tocuri roșii [*indescifrabil*], erau paseri ciripitoare, paseri frumoase sub pudra perucilor, paseri răpitoare sub catifeaua vestmintelor sub care nu vibra nici o simțire...

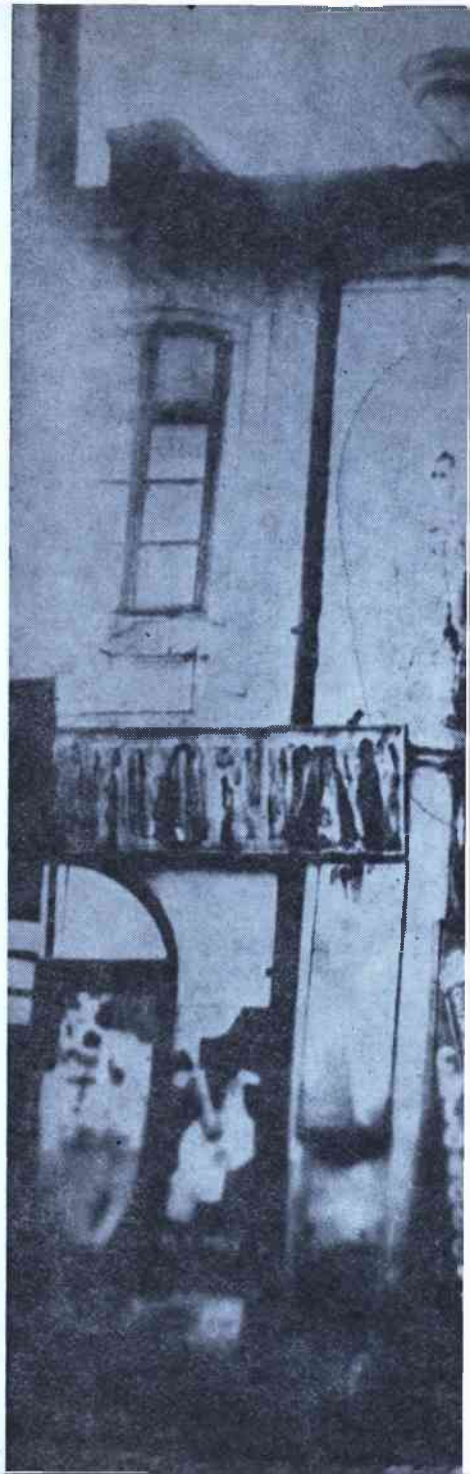
Dar la Paris, urletul nu mai contenea. Talazul se contura în întunerecul spăimîntător, urca, și bătea zidurile L[o]uvrului, mișca Franța din Rin în mare, din mare în Pirinei. Și, romantism, neprevăzut dar sublim, acest talaz se schimba în Camille Desmoulin[s]... frunzele pomilor din palais royal, smulse, se fac cocarde verzi... Și cu speranța la butonieră, epic și vijelios, acest romantism renăscut, <aceasta> adevăratul, — se prăvălește din toate înălțimile Parisului, pe toate stradele capitalei, și aleargă pe sute de drumuri spre o singură țintă; surparea unei stări odioase, reînvierea unei națiuni *. Bastilia cade. Regele este silit să se plece. Vocea lui Mirabeau este și tunet și trăznet. Mișcarea urcă, talazul trece peste L[o]uvru, iar cînd se retrage, rostogoale în el capetele cele mai înalte.

[...] Apoi, ivirea unei stele cu reflexe albastre ca ale oțelului, cu străluciri de aur ca ale soarelui, — ivirea unui luceafăr cum nu se mai văzuse din vremurile lui

Casa Macedonski
din
Calea Dorobanți.
Astăzi dărîmată.

* «[...] generoasă și nobile ce pînă atunci, zăcuse sub timpirea pe care o aduce cu sine aservirea [...]».

f «Acele numeroase pleiade <merg la început parale> [...] precedate <cu> de Lord B[ry]ron în Engleterre, de Goethe și Schiller în Germania [...]»

Alexandru <cel Mare>. Această stea, acest luceafăr este formidabilul romantism epic al secolului al XIX-lea; întrupat într-un mic corsican care, — copil, se joacă desculț pe țărmurile mării; adolescent, călărește peste Europa, — om, o străbate de la apus la răsărit, în lung și în larg, în toate direcțiunile, și în loc de a se mai juca pe năsip și cu năsip, se joacă cu sceptre și cu coroane, ia însuși, în mină, sceptrul cel mai glorios și pune pe cap coroana de imperator.

Această epopee romantică, și cea care o precedase, mersese paralel cu un transformism literar, ce se descompusese în pur romantism la Lord Byron, Shelley, la Goethe[,] la Schiller, la Lamartine[,] la Chateaubriand și la Victor Hugo, care, cel întâi, are conștiința, acestei evoluțiuni psihice și cearcă a-și face proprie întreaga mișcare, condensind-o în formule și propagând-o cu entuziasmul său cuceritor.

Pe lângă acest zeu se afirmă geniuri și talente a căror energie și al căror farmec sunt de nedescris. Scapără deasupra mulțimilor, poeți și prozatori <de întâia mână> mari, sau inimi generoase ce vor face oricând gloria <omenirei> lumii. Dintre aceștia sînt[:] Musset[,] Murger[,] Teophile [sic !] Gautier, George Sande [sic !], Felix Pyat ², cei doi Dumas, Eugen Sue, vasta imaginațiune a lui Ponson du Terrail ³ [sic !] și tot într-o vreme cu ei, tezele sociale se grămădesc. Saint-Simon ³, filozof călduros și fon-

² Aimé Félix Pyat (1810—1889), ziarist și om politic, participant la revoluția de la 1848 și la Comuna din Paris.

³ Saint Simon predica reforma sa socială ca pe un «nou creștinism» (*Nouveau christianisme*, 1825); discipolii săi — între care Enfantin și Bazard — erau cultivați ca «părinți» ai «bisericii saint-simoniste» — doctrina fondată de Saint Simon căpătînd astfel, într-o oarecare măsură, voga unei religii.

dator al bisericii Saint-Simoniane [.] Fourier, om de știință profundă, dar dominat de același corent, Enfantin⁴ [.] Babeoef⁵ [*sic* ?] aduc prinosurile lor înobilării sentimentelor, disprețului banului, triumfului binelui. Și de toate părțile, prejudiciile [prejudiciile, n. n.] sînt înfruntate și se iese afară din obișnuit, din banal. Parisul cît și alte orașe se umplu de tineri cu musteți cuceritoare, cu păr lung, cu zîmbet melancolic sau trufași, cu veste roșii, cu tot ce poate osebi ca exterior de multime. Se bea oțet pe întrecute de fete și de băieți spre a slăbi sau spre a cîștiga o culoare interesantă. Dar aceste manifestațiuni nu se mărginesc, din fericire, la partea exterioară. Simțirea și cugetarea sînt profund modificate, iar vestmintele nu sînt decît un reflex al acestei modificări. Femeile, negreșit, sînt cele care au dat mai întîi tonul. George Sand, cea mai genială întrupare a sexului ei, rupe cu tradițiuni milenare, se îmbracă bărbătește, minuește spada și biciușca. Dar, dacă forma exterioară a mișcării, scandalizează uneori pe drept cuvînt, operele, cînd nu sînt admirabile prin stil, rămîn acele[.]și silință uriașă către simțirile și concepțiunile cele mai frumoase. <Pe> Cel sărac, nu este batjocorit, ci ridicat. Feme[.]a, este adorată cum se adoră divinitatea și croii reali sau fictivi se lasă pe genu[n]che respectuoși nu numai dinaintea femeiei ca mamă sau soție[.] ci și dinaintea amantei, și pînă chiar dinaintea nefericitei, pe care <un> destinul sau răutatea omenescă au azvîrlit-o în pulberea drumului sau în noroiul stradei. Cruzimea, lașitatea, avariția, spiritul de intrigă, perfidia, luxuria, forța primînd dreptul, sînt toate lucruri, ce în scrierile acelei epoci sînt aspru biciuite, sînt aspru pedepsite. Virtutea oprimată, bunătatea, noblețea sufletească, geniul persecutat, triumfă peste tot.

E adevărat că, acea direcțiune literară a fost acuzată că s-ar fi rezemat pe lucruri în afară de posibilitatea realizării. Dar acuzatorii au greșit. Faptele cele mai neverosimile, umplu istoria... O copilă, Ioana d'Arc, fiică de țăran, și păstoriță de oi, pe cînd își paște într-o zi turma de miei albi, aude, în mijlocul naturii tinere și fragede, sub frunzele verzi ale ulmului și în mijlocul parfumului cîmpenesc, niște voci interioare, melodii cristaline ca mărgăritarele ce se desiră și cad boabă peste boabă, <și> iar acele voci, prind deodată aripi albe de îngeri luminoși, o înfășoară în adieri de rai, o răpesc în strălucirea radioasă a misticismului. Și Ioana d'Arc, la acele voci, la acea lumină, e cuprinsă de-o înfiorare... — Ea aleargă și dezgroapă din dosul altarului unei biserici, sabia ce i se spusese de un înger că este ascunsă acolo, inspiră credință orașului ei natal, pune cască de ostaș pe cap, îmbracă armura, ia sabia și lancea și scapă Franța. Josefina de Tacher de la Pagérie, o creolă, cu sînge de negru în vinele ei, — astăzi străbună de regi, de duci, de principi, ea care cînd a venit cu vaporul de la Martinica, n-avea ghetete <în picioare>, ajunge mai întîi contesă de Beauharnais și apoi, soția lui Napoleon I, împărăteasă a Franței și regină a Italiei. Napoleon el însuși uimește prin soarta lui neprevăzută. Întrucît privește ce s-a zis că eroii scrierilor romantice au caractere înafară de realitatea generală, acest lucru este glorios pentru literatura în chestiune. Omenirea a fost crescută de autori[i] acestor scrieri la o școală înălțătoare. În tot timpul cît a durat romantismul, cu toată fabulațiunea lui exagerată și cîteodată ridicolă, nu numai populațiunea orașelor a căutat să-și asemene caracterul cu cele din scrierile <ce citea, însă> pe cari le citea, ci, această dorință de a se întrupa în personalități superioare, a pătruns pînă și în rîndul cavalerilor de drumul mare, îl al briganzilor din Pirinei, din Apennini sau din Calabre.

Și imitațiunea a fost și exterioară și interioară. Părul lung, neîngrijit, al celor cari pîndesc la răs_pintii, s[-]ja nivelat, pălăria de pîslă cu boruri largi, a luat, pe aceste capete, o înclinațiune pitorească; cinismul și brutalitatea, dacă n-a[u] dispărut cu totul, s[-]ja[u] mascat cel puțin sub o eleganță manierată, iar de multe ori, acte de cavale-

⁴ Prosper Enfantin, zis Père Enfantin (1796 — 1864), inginer, unul din fondatorii saint-simonismului.

⁵ François Noël Babeuf, zis Gracchus (1760 — 1797) — revoluționar, teoretician al unui comunism utopic cunoscut sub numele de *babuvism*; a conspirat împotriva directoratului și, condamnat la moarte, s-a sinucis înainte de a urca pe eșafod.

rism și de generozitate, s-au produs la colțul cite unei păduri, cînd, din o trăsură oprită de bandiți, se cobora o doamnă vînată de spaimă sau o tînră fată cu simțurile pierdute. În orașe, impulsivitatea dată a fost și mai mare: sentimentalismul, simulat la început, dar ajuns real la urmă, a luat locul senzualismului. Sînt mulți cari au jucat rolul lui Werther, a[1] lui Lara[.] al Corsarului, al Contelui de Monte-Cristo, al lui Rocambol[e], și au sîrșit, prin a substitui, în bine, naturile acestora naturilor lor proprii. Truveri, cîntînd pe chitare și mandoline, amorezi palizi și ideali, cîți nu s-au făcut, cu ochii la lună și în stele! Vergini frumoase, avute și din cele mai înalte clase, cite nu s-au schimbat în eroine delicioase, cari au trecut dintr-un salt peste abisul împotrivorilor sociale ce desparte averea și nașterea de proletariet, spre a se fida cu cite un Romeu obscur, plebeu cu forme superbe, avînd drept orice avere un zîmbet, și drept orice stare civilă, o privire de farmec. Și tot dintre aceste, s[-]au aflat și unele cari să urce scările mansardelor, spre a <a> duce dezolării cite unui poet tînr, magia unei averi și unei situațiuni pămîntești. Onoarea, arta[.] geniul, frumusețea, bunătatea, au primit banul în orice împrejurare. Cuvîntul, vorbă ce se calcă astăzi atît de ușor, își recîștigase caracterul sacru. Poeme și romane de prietenii se reafirmau. Legislațiunea a fost nevoită și ea să <urmeze> cedeze spiritului general, să-și îmbîlzească codificările, să țină socoteala de partea morală, de circumstanțele cauzale ale delictului sau crimei și din puțin a lipsit ca Victor Hugo să nu distrugă de veci eșafodul cu emoționanta lui operă: *Ultimele zile ale unui condamnat la moarte*.

Acest proces sufletesc, intervenit pe cale imitativă, a fost firește superficial la început. Dar treptat, după cum se întîmplă ori de cite ori se adoptă personalități de împrumut, naturile s[-]au modificat, persoanele s-au încarnat în rolurile jucate, și fapte extraordinare s-au îndeplinit. Și să nu se spună, că omul este nereductibil. El, ca și societățile, n-a fost și nu va fi altul în generalitatea cazurilor, decît ce-l <va> vor fi făcut să fie mediul, împrejurările, educațiunea, exemplele și modelele de cari se află solicitat. De ace[.]a s-a și zis, — și este adevărat, — că omul este perfectibil. Se poate <afirma> <sustine> spune chiar că[.] dacă <afirmațiunea> această capacitate de asemuire i-ar lipsi, el n-ar mai fi decît o brută neaptă de nici o altă dezvoltare ulterioară.

Și iată cum, o direcțiune de idei oarecare, ridică sau tîmpește nu numai pe mulțimi, dar și pe cei cari s-ar afla mai presus de ele.

[...] O simplă înșirare a cîtorva din ele va demonstra aceasta⁶.

Și iată că defilează senzațio[n]alismul lor în frunte cu contestatul fiu al regelui Olandei[.] Napoleon al III[-]lea]. În adevăr, acest Cezar în perspectivă, fără sprijin în familia sa, fără bani, fără partizani, află totuși, în avîntul său lăuntric, în spiritul său de aventuri și în misticismul credinței sale în steaua sa, toate elementele de cari avea nevoie pentru a se impune și pentru a supune. Categorie și fantastic erou de roman bizar, el repetă ce făcuse regele Murat la Neapole și desbarcă de două ori în Franța. De două ori, ia steagul imperial în mînă și sub cutele sale este proclamat Cezar de cîțiva prieteni și servitori hipnotizați de vibrațiunile pămîntistile <și coren-
tăței unei voinți. Iar de două ori, Cezarul cade prizonier și sîrșește prin a vegeta în
temnița de la Hamm, fără ca pentru aceasta să soviaască nici în voință, nici în cre-
dință, nici în avîntul ce-l va țîri mai tîrziu pe culmea înaltă, și mai tîrziu încă în
prăvălirea lui de acolo sub stîncă Tarpeana a tuturor gloriilor pămîntistile <și coren-
tul>. Și corentul romantic se urmează: <astfel> eroul din temnița de la Hamm este
împărat; puțin <mai> în urmă[.] o viziune diafană, cu tot soarele pe păr și cu toți
crinii pe obraji, scapără pe dinaintea vederei imperiale în pădurea de la Compie[n]gne
în goana cea mare a calului. Amazoana ei de catifea verde, draperie pe care vîntul
i-o plachează <sau i-o fl[utură]> pe plasticitatea corpului, sau i-o flutură; ochii ei
din care schinteiază o dulceață ca a cerului, fi dau înfățișarea unei driade. De sub

⁶ Text lăsat în suspensie.

toca de pe capul ei, tocă de ace[e]ași stofă și coloare ca rochia, torentul de bronz și [de] bet[e]ală al buclor se agită în purpura solară. Roman <superb> rar, această feme[i]e, de origină spaniolă, și de mică noblete, aventuriară după unii, — dar consacrată astăzi respectului <de> prin dezastru[l] din viața ei, ajunge împărăteasă, e coronată la Notre-Dame, domnește peste națiunea franceză prin grație, farmec și tact și reușește[,] mulțumită acelorasi daruri, să cucerească cel mai de frunte loc printre chiar suveranele de naștere ale Europei.

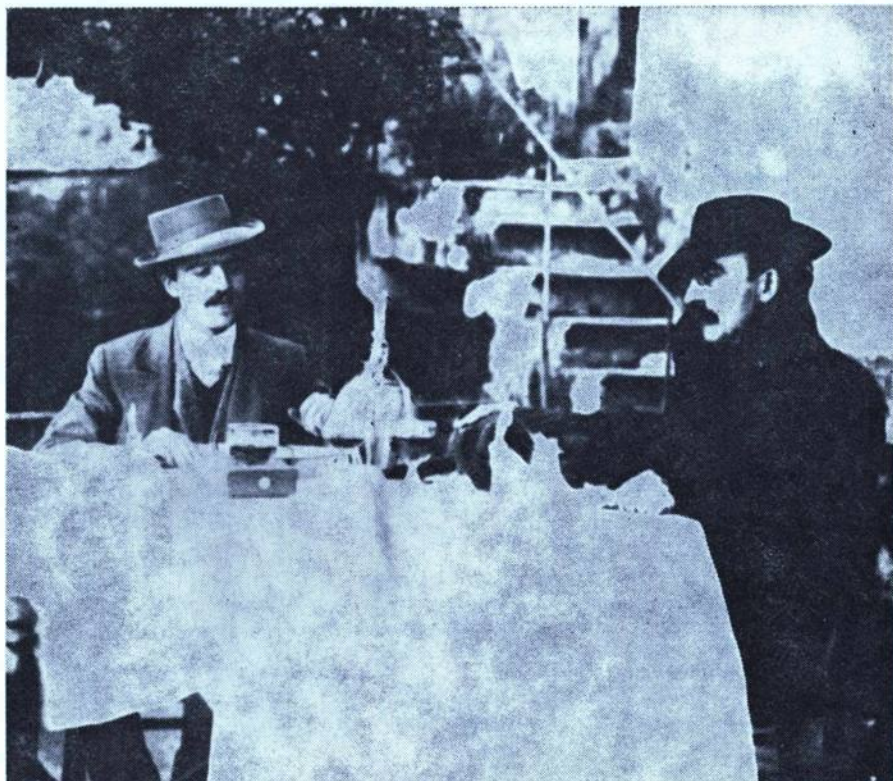
Acest roman, a cărui schiță se face aici, urmează a se desfășura paralel cu războaie[e]le romantice ale aceluiași al doilea imperiu, cum sînt: al Crimeei, al Chinei, cît și cel pentru liberarea Italiei, fără a excepta pe cel pentru stabilirea monarhiei în Mexic. Iar în timpul acesta, Italia merge și ea cu corentul⁶, iar nemuritorul Garibaldi, excesivul romantic, se drapează în mantaua sa roșie, și cu o singură mie de oameni, cucerește regatul celor două Sicilii și regatul de Neapole. Austria nu se lasă mai prejos: ea se manifestă prin Maximilian de Habsburg, frate al actualului împărat[,] care, halucinat de spiritul de aventuri și de misiunea divină ce-și închipuia că are, după trei ani cade prizonier la Quertaro unde este împușcat la anul 1867. De altă parte, împine una în brațele alteia de generozitatea mișcărilor din Europa, România și Moldova se unesc în 1859 și realizează, visul fantastic al punerii pe capul unui necunoscut, pe al lui Vodă-Cuza[,] a coroanelor lui Mihai și Ștefan.⁷

Precum se înfățișează priveliștea din cunoștința faptelor, Franța și aproape toate celelalte state europene, făcîndu-se totuși o excepțiune cu privire la micul regat al Prusiei, — aici se precedă, aici merg alături în dezvoltarea spiritului ce a făcut din primul 70 de ani al secolului al 19-lea, o poemă, marea și glorioasă <pentru omenire>. Dar tunurile Crup [*sic* !] ce deja rechemaseră la realitate pe Danemarca și pe Austria împrăstie visul în 1870. Și odată cu risipirea acestui vis, Parisul arde, iar, odată cu surparea zidurilor și domelor lui, se mistuie în flăcări spectrale tot ce făcuse pînă aci onoarea și mîndria aceluia secol. Peste Europa se lungesc sunetele surde ale galopărei de barbari, zăngănirile de pîteni dictează lumii noua lege morală. Franța este dezmembrată. Capete de operă seculare, tablouri[,] statui și cărți, pier în această modernă prăvălire a unei Troie noi. Și cavalerismul este înlocuit cu preocuparea păcii pe aur sunător. Popoarele, terificate, sunt silite prin acțiunea reflexă a acestei surpări să se supună jugului economic și intelectual al învingătorului. Forța se schimbă acum în unica și suprema lege. Forța se face morala unică și supremă⁸. Nesațiul material al traiului înlocuiește orice aspirațiune. Substanțialul primează din nou ide[e]a. Inferiori, au din nou dreptul să-și bată joc de principii cugetărei. Filozoful, poetul, artistul, toate aceste delicateți și mărimi sufletești, sînt luați în ris, încărcăți cu insulte, aproape arătați cu degetul, iar știința noii formulă, demonstrează că geniul este o nebulie, lacrimile amare sau duioase, mila și bunătatea, aparțin psihiatriei, sînt nevroze și isterii.

⁶ «[...] carbonari numeroși se întrec în sacrificii pentru patrie [...]»

⁸ «Burg[h]ezimea își reînălță capul în toate statele. [...] Băcanul are din nou drept să-și bată joc de principiele cugetărei.»

⁷ E surprinzător aici punctul de vedere al lui Macedonski, care, referindu-se numai la contextul european al mișcărilor naționale, ignoră procesul istoric intern ce a condus la Unirea Principatelor — rezultat al voinței maselor populare de a realiza statul unitar român.

Europa este internată în școli militare și frébeliene [*sic!*]⁸ unde se învață automatizarea, cântecul după reguli, mișcarea după reguli, — școli unde se pune <friú> căluș imaginațiunii sub pretext de disciplinare, și din cari, iese o Europă de un papagalism și automatism perfect, dar din cari oameni nu mai ies, minți nu se mai înalță, inimi nu mai rămân să mai bată. [...]

În acest cataclism, nimic n-a rămas sfânt, nimic n-a rămas nepîngărit, și întiiele victime ale noii transformări, au fost, tot ce e mai bun în lume: Mama, — tot ce e mai dumnezeesc în lume: castitatea și sentimentul femeii, — tot ce e mai sublim în lume: visul.

În realitate, căderea Franței, a fost căderea unui univers sentimental, a fost căderea idealurilor înalte și a spiritului cavaleresc. <dar> Dar în ordinea morală, nimic nu intervine brusc: le-a trebuit popoarelor timp pînă să se acomodeze cu formula prusiană a dreptului celui mai tare, — și nu dintr-o dată materialismul și brutalitatea, — au putut să-și serbeze izbînda. Multe protestări vii au rămas în picioare după 1870. Dumneavoastră chiar, cei din seara aceasta, sînteți una din aceste protestări.

⁸ Friedrich Fröbel (1782 — 1852), pedagog german, teoretician și inițiator al educației preșcolare; adept și colaborator al lui Pestalozzi, înființează în 1837 prima grădiniță de copii.

Cea mai înaltă dintre ele, s-a produs în Germania chiar, în persoana unui romantic cezarian, în a lui Ludovic al II[-lea] de Bavaria. Dar acest suflet înaripat, regele ver-
gin după cum a fost supranumit, coborîtor din Witelsbach, familie ce și-ar avea obâr-
șia în Vitelius, solicitat pare[-]se de un atavism fatal, și-a sfîrșit visul trăit, aproape
dincolo de granițele posibilului, în ținuturile tragice ale luptei dintre modernism și
antic, dintre simțuri și <avînturi> zboruri, lupte ce l-au prăvălit⁹ de pe lacul mistic
al sufletului său, <pe> în lacul glauc în care și-a găsit moartea. O altă protestare
contra aceluiaș[i] materialism <ului>, a fost principele de coroană al Austriei, Ru-
dolf. Acesta, în floarea vieții, tînăr, avut, și înconjurat cu toate satisfacțiile, oaspe
imperial al lumii, pentru că nu-și poate realiza poezia, pentru că nu-și poate ține
cuvîntul dat delicatei sale adorate, se duce să moară, nou Romeo împreună cu această
nouă Julietă, în singuraticul castel de la Ma[y]erling. În România chiar, mult timp
după războiul franco-prusian, sufletele și caracterele au rămas superioare. La noi,
se lua în acele timpuri, apărarea celui oprimat, nu i se zicea prost fiindcă n-a știut,
n-a voit, sau n-a putut să ia la rîndul său rolul odios de *Oprimator*.

În acele timpuri, nimeni n-ar fi cutezat să se facă ecoul unei filozofii[i] dezolante cum
este cea germană. Acea filozofie însă, ș[i]-a aflat ecoul, nu numai în lumea literară,
ci însuși în ziaristica noastră. Un paragraf extras din unul din ziarele bucureștene
răspîndite⁹ va pune în plină lumină această filozofie de natură de a perverti [...] ⁹.

Oricum ar fi judecate astăzi teorii ca <cele de mai sus> aceste <pe care le ex-
pune „Adevărul”>, rămîne totuși <sigur> cert că, în timpurile despre cari s-a
vorbit, nu egoismul era zeul ce călăuzea sufletele, nici chițibușurile <de avocați>
ce formau fondul moral și filozofic al națiunii.

Și tot în acele timpuri, cînd un tînăr iubea, el nu se informa mai întîi de dotă.
Amorul democratiza cînd pe feme[i]e, cînd pe bărbat, și tot el nivela orice dispropor-
țiune socială. Nu sînt ani mulți încă, de cînd, au fost duși la cimitir pe unul și același
car funebru și îngropați în unul și același mormînt, două ființe tinere și poetice, — una,
un fost magistrat și cealaltă, o eroină de 15, 16 ani¹⁰, care, neputînd să învingă preju-
decățile familiei <ce o despărțeau> din cauza rudeniei dintre ea și preaiubitul, a
preferat să moară împreună cu el și să-și facă amîndoi pat de nuntă, așternut cu
iarba verde de la Șerban-Vodă și presărat cu flori pe cari primăvara le face să răsără
între sâlcii și plopi pe cea colină melancolică.

Și iar, cîți fii de familii scăpătate cari, pentru onoarea omenirii și a țării noastre,
au căzut martiri în lupta pentru sprijinirea mamei, a tatălui[.] a surorilor și a fraților,
și le-au sacrificat lor anii cei mai frumoși ai tinereții, orice simțire, orice velleitate de
independență, orice orgoliu, pînă și satisfacerele cele mai neînsemnate, căzînd adesea
învinși, sfîrșind [adesea]¹⁰ prin spitale, dar înfășurîndu[-]se în sentimentul glorios al
împlinirii datoriei de fii, ca în cutelele unui drapel sublim.

Cu încetul însă, toate aceste au ajuns nerozii. În raport cu exemplele prăpastiilor
[în care s-au]¹¹ rostogolit cei cari persistaseră în noblețea ideilor pierite, și-n raport cu
î[n]mulțirea acelor prăpastii, s-a evoluat spre trecerea sub furcile caudine ale unui alt
ideal, sau mai bine zis al[fe] lipsei oricărui ideal în afară de <cel al> traiul <ui> cu
prețul oricărei josnicii. Așa-zisa filozofie germană, cu dogmele ei neantiste [lectură
incertă], a întors pe om la îndestularea simțurilor și la abjurarea oricărei speranțe și
credințe în legile ce conduc universul.

Și pe acest temel, s-a zis și s-a scris, că e zadarnic să faci binele căci el e o picătură
de apă în ocean. Dar s-a uitat că omenirea fericită, e în măsură, din punctul de ve-
dere material[.] să restabilească o parte însemnată din dezechilibrul ce-i face fericirea
ei și nefericirea celorlalți. Și de asemeni, s[-]a mai zis, că dînd de mîncare unui om
întro-o zi mai rămîn totuși pentru el 364 de zile de post în an.

⁹ «[...] în sfîrșit,
erou sha[k]espear-
ian [...]»

¹⁰ «[...] „Adevă-
rul”, directorul său
însuși, în capitolul
intitlat *A face bine*
și pe care vi-l voi
citi în întregul
lui[...]» (Textul este
lăsat în suspensie.)

¹¹ «[...] Neferici-
ta domnișoară Vera
și adoratul ei fiden-
țat Liubovici [...]»

⁹ Lipsește o pagină (în ms., p. 97)

¹⁰ Pagină deteriorată, reconstituire.

¹¹ Pagină deteriorată, reconstituire.

¹ «[...] și ce face de minune treaba celor cu inima și punga închisă. Iar ca ideal acesta: egoismul sînt [sfînt, n. n.] și mare de [a] ajunge, căci pe cel ajuns, fie el asasin, fie el bandit, obște il cinstește, și-l iubește fiindcă nu-l poate atinge și uri».

^m «Astăzi, lumea europeană este peste tot luată de corent. Vîrtejul crește și s-a făcut trombă ce a pustiit de orice flori și de orice delicateți pînă și sufletele de copii. Cuvînt, <nu> care să se <mai> țină[,] nu se mai înfilnește nicăieri; amor nu mai există; patriotism nu mai există. <Mulți copii de avuți, așteaptă sau invocă moartea părinților.>»

ⁿ «[...] iar din orice rău trebuie să iasă un bine.»

<Iar aceste, s-au zis la noi, de o personalitate cu pretențiuni literare și socialiste, personalitate politică și literară ce, dacă n-ar fi avut în favoarea ei acea picătură de apă, nu și-ar fi prelungit viața cu zecimile de ani spre a serba în acest mod de un bizar socialism, triumful omului ajuns.>

Comodă argumentațiune deci¹, comodă și chemată să legitimizeze tot ce este rău în om, — cel puțin tot atît de comodă ca cea a omului de două <ori> sau de trei ori milionar, care, cînd un nenorocit, îi cerșește un ban-doi, îl trimite la muncă cu voce aspră, fără să țină socoteala, că sînt rare de tot excepțiile care găsesc munca și o refuză.

Este prin urmare firesc, că, și la noi precum și în alte țări, idei ca aceste, vulgarizate, să fi adus un vîrtej care să pustiească de orice flori și de orice delicateți, însăși [sic /] sufletele de copii^m.

Și cu toate acestea, deși se gravitează într-un mediu plin de spectre, — pe ruinele unui secol, — iată, că s[-]a ridicat de citeva zile unul nou. Se cuvine să fie primit cu speranță. Și această speranță poate să fie întemeiată pe faptul că răul și-a ajuns culmeaⁿ.

Dar că spiritul omenesc nu mai va evolua spre formula veche a romantismului, aceasta este sigur. O formulă largă, eclecticismul, s[-]a manifestat deja la cîțiva scriitori, și cu toate că cei cari nu-i studiază în totalitatea operei lor, îi numesc, aci clasici, aci simpliști, aci romantici, și aci simboलिști, această diversitate chiar de denumiri ce li se dă, <dau> confirmă că această nouă formulă și-a făcut drumul în concepțiunile excepționale. Este probabil că eclecticismul, alegerea din tot ce a fost și este frumos, <și folosi> va fi formula psihică a secolului [al] XX-lea.

Frumosul poate va ajunge într-o zi ca în lumea clină, însuși folositorul. Și atunci frumosul va fi suprema lege și suprema morală. <Această> Și atunci acest romantism purificat, va reinălța <atunci> altare <și> atît plasticității externe, cît și frumuseței interne. Feme[i]a mai cu seamă, redivinizată, nu va mai căuta a se asemăna bărbatului. Cultul ce i se va aduce[,] respectul cu care va fi înconjurată, nu o va mai sili a se face învățătoare de sat, profesoară, telegrafistă, velocipedistă, lucrătoare la tutunuri și banca națională. Ea va reintra în palatul farmecului. Suavitate, grație și floare[,] după cum au mai rămas multe din femei, ea va revedea pe bărbat așternîndu-i covore pe treptele scării, ca să nu atingă cu picioarele granitul sau cimentul atunci cînd urcă în trăsura. Și, mamă venerată, soție sau amantă adorată — feme[i]a, <va intrupa> atunci, împreună cu înălțimea gîndirii, cu poezia și arta, va intrupa frumosul, iar evoluțiunea secolului <20-lea> nou se va fi făcut.

Dar, — Doamnelor și Domnilor, socotesc că această conferință asupra romantismului va fi mai deplină dacă voi citi o poemă în acest gen. Este de un poet care a murit de mult pentru romantism, dar care a murit pentru romantism spre a trăi pentru arta pură. Acest poet, poartă același nume cu mine, dar este un Alex. Maced[onski] <Macedonski>, pe care eu l-am înmormîntat încă de acum 20 de ani în *Noaptea de No[i]embrie* iar nu cel care va zice acum versurile lui. Ele sînt intitulate: *Un beneficiu* și, — iată-le.¹²

¹² Urmează, nemerotate în continuare, de la 126 la 136, versurile amintite, cu notația finală — lîngă semnătura autografă, cu inițiale — a anului conferinței: 1901.

[TEATRUL și LITERATURA]

Bolnav[,] era să nu-mi țin conferința[,] dar, ce aduc în această cutie e o adevărată surpriză.

Prevenit apoi, că voi fi flu[i]jerat, mi-am <schimbat hotărîrea,> uitat boala, mi-am cumpărat un flu[i]jer de la Radioon[,] dar n-am intrat în colaborare cu el ca un poet oarecare.

Iată acest flu[i]jer... am aici mai multe, dar îmi aleg pe cel mai mare... atîrnă de la D[umnea]voastră să-l faceți celebru.

Căci multe s-au văzut în România: s-au văzut profesori imorali traduși în justiție pentru desmoralizarea școlărițelor, — și la urmă, acești profesori s-au văzut absolvați de jurați și ajungînd miniștrii [*sic* !] de instrucțiune publică... și acești oameni, care și-au înțeles atît de bine epoca[,] nu s-au sfiit cît de puțin să vorbească în numele moralității, să producă curenți literare, să dezinfecțeze Literatura Română[,] ei cari, dacă în anul 1867, ar fi existat servicii de <măsurătoare> antropometrie și <de> fotografiere polițienească, ar figura astăzi în cartea de aur a pungășilor și criminalilor celebrii [*sic* !].

Se află în această sală, pe lângă strălucirea unei tinerimi însuflețită de cultul adevărului, se află și bătrîni venerabili, și onestități ale simțirei [și] ale caracterelor, cari au cunoscut de aproape pe asemenea profesori, cari îi cunosc, cari i-ar pu-

tea numi și stigmatiza, dacă ar mai trebui pusă vreo stigmată pe asemenea frunți.

Cînd <asemenea> astfel de nume sînt prin urmare toate în conștiințe, eu nu voi profana această cupolă <sfîntă cu> sacră cu oroarea lor.

Acestea[,] deci, s-au văzut... s-au văzut, după cum s-au văzut autori unguri proclamați[,] sub pseudonime[,] autori celebri români.

Dar dacă aceste toate s-au văzut, și dacă s-au văzut însăși [*sic* /] mulțimele cualizate în contra unuia, cit și o parte a tinerimei făcîndu-și idoli din putreziciunile desemnate de cercurile conducătoare, dacă iar, s-a trăit într-o epocă de kemenism și de kemeniști, dacă barbișonadele singure au avut drept de cetățenie în Literatură, aceste toate, pentru onoarea României, nu s-au petrecut în sinul ei. Nu: în sinul ei nu s-a petrecut această <de> cădere, pentru că, România, în curs de mai multe decenii, a absentat ea din ea însăși, — letargică toropeală <cea> care a îngăduit străinismului să creeze o Romă[n]ie artificială, — o Românie care să nu mai aibă nimic național în afară de firmă[,] pe care străini[i] i-au ținut-o în frunte. Se va vedea astăzi dacă România, ca un fluviu ce a ieșit din matca lui, se reîntoarce să reumple vechile sale țărături și dacă ea și-a reafiat conștiința. În cazul însă, cînd lucrurile ar sta altfel, la noi unde s-au văzut atîtea, se va vedea și ce nu s-a mai văzut: pe un public flu[i]erînd pe un conferențiar, dar și pe un conferențiar flu[i]erînd, de la tribună, pe acest public.

<Dar> Însă D[umnea]voastră aplaudați... flu[i]erul îmi este inutil... el nu-mi va deveni celebru... Ei! Dar flu[i]erați-mi cel puțin această medalie bene-merenti, flu[i]erați-mi-o pentru că n-am cîștigat-o prin josnicie, am <cîștigat> cucerit-o fiind antidinastic... flu[i]erați-o pentru că prin scrierile mele am dat ocaziunea Majestății Sale Regelui să se arate mai mare decît la Plevna, deoarece la Plevna, Regele a învins semilună[, iar dîndu-mi mie bene-merenti s-a învins pe el.

N-o faceți? Sînt disperat... sînt disperat pentru că, să vă flu[i]er eu nu pot, aș fi ingrat... totuși sper că, în cursul conferinței mele, vă voi da ocaziunea s-o faceți... căci vă voi vorbi despre teatru, — despre d[omnul] Sihleanu atît de iubit pentru că a înzestrat Bucureștii cu grădina zoologică a faimoasei Lizete ce-și continuă călătoria p[r]între nerozii diferitelor națiuni¹. Și drept vorbind, toate merg astăzi în placul cel puțin al actorilor și <în placul acestor nerozi. Și> al celor cari iubesc cămilele, struții, și toate excelențele roluri de același fel, în mijlocul căror[a] evoluează, ca la dumnealui acasă[, onorabilul domn Nottara.

Dar la urmă, călătoria acestei Lizete, oricît de *Năpastă* ar fi pentru teatru, e o glorie exotică nerevendicată încă, <din nenorocire sau spre norocul său> de nici un <autor dramatic> Molièr[e] român.

Sînt desigur unii, cari își inchipuiesc că teatrul trebuie să fie o școală...

<Aceștia sînt retrograzii, sînt cei cari se gîndesc la spiritul ce vibra peste România [...]>

În adevăr, ca și în alte țări, așa a fost la început și la noi.

Au fost momente sublime, cele în cari, la începutul secolului trecut, o fiică a unui Domn, cea a principelui Caragea, strălucită prin frumusețe și cultură, a întocmit cel dintîi început de teatru în București. Sala, așa precum este descrisă în izvoarele chemate să alcătuiască istoria secolului al XIX-lea, ar da astăzi impresiunea unei barace... Luminarea ei, era, din hirburi cu grăsimi în cari înotau feștile, și mai era și din luminări de seu², dar, în acea societate înapoiată se deștepta o iubire de artă și de frumos ce astăzi este căutată în zadar.

¹ Macedonski se referă probabil la una dintre actrițele din trupele de vodevil franțuzești, care făceau dese turnee în Bucureștii sfîrșitului de secol. Asupra identității acestei «faimoase Lizete» neputînd face decît presupuneri, lăsăm problema deschisă.

² «Iluminăția era într-adevăr curioasă, căci, în loc de lampadarii și lampe, teatrul era peste tot iluminat cu luminări de seu puse în sfeșnice de tinichea, spinzurate împrejurul sălii.» (N. Filimon, *Ciocii vechi și noi*, col. „Clasici români“, ESPLA, București, 1957, vol. I, p. 226).

Și, acele timpuri, înapoiate cum erau, au văzut totuși defilind un întreg repertoriu de piese de înaltă valoare, și chiar de piese clasice.

Acest simbul de intelectualizare, a încolțit apoi în multe suflete și evoluțiunea s-a urmat din ce în ce mai frumoasă, din ce în ce răpită mai de avînt.

Și s-au ivit astfel, Heliade, neperitorul geniu, el, — cel mai mare dintre români[i] epocii de regenerare.

Și odată cu ivirea lui, au apărut, făcînd o constelațiune, Ioan Cîmpineanu, colonel Voinescu, Aristia și cîți alți[i] cari, vibrînd în aceeași[i] direcțiune de înalt patriotism, conduși de același[i] ideal de a schimba pustietatea dimprejurilor lor într-o <natură> națiune conștientă, au pus primele temelii morale și materiale ale acestei renovări[,] prin improvizarea nu numai a unei scene și [a] unui edificiu dramatic, ci chiar, prin crearea unui public și unui repertoriu demne <nu numai de acele timpuri ci de oricare> de timpurile cele mai mari.

Căci dacă se reprezintă astăzi în marea școală națională a teatrului din București tot ce poate să aducă o mai repede cădere a caracterelor și moravurilor, și dacă teatrul constă de un local în care Dealul Spirei își dă cotul cu balul Mabil și dacă <astăzi> iar, — cel puțin așa zice d[om]nului director general al teatrelor, d[om]nului casier general și d[om]nului ușier general, — nu mai e un public decît pentru piese de actori sau pentru localizări și kemenizări, în acele timpuri antideluviane [sic !], se afla o scenă pe care să se poată reprezenta moartea lui Brutus, Ifigenia, și o multime de alte asemenea întocmiri ale geniului omenesc, fără ca să se poată zice că nu exista pentru ele un auditor care să stea în corespondență <cu aceste creațiuni>.

De unde rezultă, căci este cu neputință a se admite că publicul român a regresat dincolo de granițele începutului secolului [al] XIX-lea, că singuri[i] cari au fost greșiți, sînt înainte-mergători[i], — Ioan Heliade Rădulescu, toți cei mari, — cari <și-au închipuit> și-au zis că teatrul trebuie să fie o școală, cînd el nu trebuie să fie decît un caffè-chantant.

Dar, vor zice uni[i]: unde ne sînt autori[i] și unde ne sînt piesele de teatru?

Aceștia nu vor avea dreptate și cîtează să cred că, în cursul acestei conferințe, adevărul va apărea, cel puțin în o parte din splendoarea lui.

Încă din timpul lui Matei Millo, lui Vasile Alexandri [sic !], din timpul lui Fac[e]a cu *Frantzulele*, scenar imitat desigur după *Les précieuses* ridicules, dar ale căror caractere și tipuri sînt cu totul românești; — din timpul lui Aristia, cu traduceri ale lui clasice[,] și din al lui Heliade, precum și din timpurile lui Costache Caragiale, s-au făcut cercări frumoase spre a se crea un repertoriu original. Negreșit, imitațiunea scenarelor a jucat un mare rol. Dar la această imitațiune numai, s-a mărginit lipsa de originalitate. În *Lipitorile satelor*, în *Sfredelul dracului*³, în numeroasele piese ale zilelor acestui început de Literatură dramatică, tipurile, caracterele nu sînt decalchiate după vreo piesă corespunzătoare în altă limbă. Imitațiunea scenarelor dovedea numai atît, că românii, erau ca niște copii ce încearcă primele lor pașuri și le trebuia doar un fir conducător. Acest fir, era mai totdeauna scenarul, dar și această imitațiune nu era deplină. De altmîntreli, un scenar, nici nu prețuiește mult. Este o chestiune de exercițiu, și oricine poate după un timp oarecare să facă scenare minunate. Fondul însă e tot, și fondul era al lor, al celor vechi, ai [sic !] scumpilor și neperitorilor <noștri> dispăruți, al acelor spirite strălucite, ce, cu o dezinteresare admirabilă, știînd că la noi nu se poate pune nici un teamei material pe beneficiile ce ar rezulta din operele dramatice, au luptat totuși fără preget, cu un zel înalt, — cunoscînd chiar, că gloria în România, e o ficțiune, în cursul vieții întregi au rămas credincioși acestui rar eroism sufletesc, și anume: de a se agita[,] de a vibra, într-un mediu de ignorantism și inconștiență, într-un astfel de loc ca și cum ar fi unul ce ar fi oprit de o boltă joasă, cu pereți vătuiți cu bumbac pentru ca nici un sunet și nici o viață să nu domnească acolo.

Dar unde au fost mari acești oameni, au fost mai ales și pentru cuvîntul că, ei n-au avut de luptat numai cu lipsa de cultură și de conștiință a claselor inferioare[,] ci și cu reaua voință, cu trufia, cu nerozia, cu disprețul ce au pentru românism cei din așa-zisele cercuri sociale înalte, <ori la care partid politic ar aparține aceste cercuri>.

Și cu toate acestea, s-a produs mult și s-au produs și capete de opere: s-a produs *Vornicul Bucioc*, acest giuvaer al Literaturii române, al iubitului, veneratului și vecinic neuitatului Urechia. S-a produs *Despot-Vodă* unde sînt scene și versuri clasice, *Ciocoi vechi și ciocoi noi*, [sic!], *Fîntîna Blanduziei*, acest izvor așa de limpede, *Curcanii*⁴, acest patriotism sincer și vibrant, *Banul Mărăcine*⁵, cărui Oltul se închină și care[,] după ce străbate țări și ape mari, își pune sabia în serviciul aceluia rege, pentru care Dumnezeu a fost providențial și în persoana Ioanei D'Arc și care, după luptă, conchide astfel:

«Ține spada mea în dar,
Brav marchize de Ronsard»;

s-a mai produs apoi, tot teatrul lui Matei Millo, și V. Alexandri [sic!], cu creațiunea genială și neîntrecută a cucoanei Chirița plecînd la Paris cu fiul ei Guliță, s-a produs *Saul* — tragedie originală, *Răzvan și Vidra* de Hașdeu, *Unchiașul Sărăcie*⁶, cîteva delicioase comedii ca: *Întîi April[i]e*, *Întîi Mai*, *Mărțișor*, *Revunoștime*, [? *lectură incertă*], *Iuda* de poetul Nicolae Ținc⁷, *Două Mume*, <dramă> și *Mihnea cel rău*, drame în trei acte de același, iar *Doamna Chiajna* dramă în cinci acte în colaborare cu d[omnul] Niger⁸; seria pieselor bune ce fac parte din repertoriile acestui teatru despre care se susține totuși că nu posedă nici un repertoriu, n-ar încăpea într-un registru mare.

Unul dintre elementele de succes ale teatrului a fost și *Revizorul General*⁹, comedie ce, deși e scrisă pe un scenar adaptat din rusește, poartă totuși pe această canava caractere și moravuri <românești> naționale.

Vin apoi piese și traduceri de G. Sion, *Renegatul* și *Visul lui Ali*¹⁰, piese de poetul Mircea Demetriade, ce au dreptul să stea în rîndul întîi al repertoriului nostru, diferite traduceri sau adaptări după bucăți clasice de poetul G. Orleanu și de poetul D. Nanu¹¹, delicioase proverbe originale ca bunăoară: *Nebuni din Față* de Pantazi Ghica.

⁴ Piesă de Gr. Ventura, pe tema războiului de independență, reprezentată de Teatrul Național în stagiunea 1877—1878.

⁵ Piesă de V. A. Urechia, reprezentată în 1872, fantazînd pe ideea originii române a marchizului de Ronsard, ex banul Vlad Mărăcine.

⁶ Comediile *Iadeș* și *Unchiașul Sărăcie*, de Al. Macedonski, au fost reprezentate în același spectacol, la Teatrul Național, la 15 noiembrie 1880, într-o distribuție de elită (C. I. Nottara, *Aristizza Romanescu* ș. a.)

Tragedia *Saul* — scrisă în colaborare cu Cincinat Pavelescu — s-a jucat cu mare succes la Teatrul Național, la 28 decembrie 1893, cu Nottara în rolul principal; tipărită — cu întreruperi și nu integral — în „*Literatorul*” (v. pentru toate, notele la volumul II, *Teatru*, din ediția *Operele* lui Macedonski, de T. Vianu).

⁷ Istoric literar, autor dramatic, poet și traducător, colaborator la „*Revista nouă*”; Macedonski se referă la piesele sale — «delicioase mici comedii ale domnului N. Ținc» — și în *Memoriul către Șt. Săhleanu*, publicat în „*Forța morală*”, nr. 7, 9 decembrie. 1901.

⁸ Inspirată de nuvela lui Al. Odobescu, căruia îi este și dedicată, piesa a fost reprezentată la Teatrul Național în 1891, cînd a apărut și în volum.

⁹ Adaptare de P. Grădișteanu după piesa lui Gogol, reprezentată în 1874, cu M. Pascaly în rolul lui Hlestakov.

¹⁰ *Visul lui Ali*, «Poemă fantastică în 7 icoane și în versuri», apare în revista lui Al. Macedonski, „*Forța morală*”, nr. 4—10, 1901. Ambele sînt reproduse în volumul *Opere dramatice*, București, 1905.

¹¹ Pentru *sceptru. Dramă orientală în versuri*, traducere de G. Orleanu și D. Nanu după Fr. Coppée, 1898; D. Nanu — poet de mari ambiții hugoliene (*Poezii. Pronaos-Natura. În nostalgia unui cămin. Patria-umanitatea-Dumnezeu*, 1902—1934) — a tradus romane de senzație, dar și

Dar oamenilor de litere succedă actorai de li<tere>tre cari încep să calce pe urmele marelui lor Molière[*e*], și, între o halbă-două își kemenizează iute un scenar-două.

Dar aceasta se petrece nu într-o epocă în care să lip[s]ească un repertoriu și actori valoroși, se petrece cind există dramaturgi tineri ca d[omnul] Haralamb Lecca¹², ce după unele concepțiuni este deja o înaltă expresiune dramatică română, iar după altele nu face decît a se îndruma în mod hotărît către aceasta. De altă parte, în aceleași zile de năvală ce se dă teatrului de [căt]re actori[,] de sufleuri și de mașiniști[,] fiecare cu cite o piesă în mină, Mircea Demetriade urcă în lumea lui Schake[s]-pehare [sic /]¹³, pe cind Constant Cantilli dă producțiuni de o puritate de clasicism ce n-a fost încă egalată în nici o altă limbă neolatină¹⁴.

Cel dintîi, Mircea Demetriade, înpopular [sic /] din cauza limbii sale care este Literatură și se deosebește de cea <populară, a dat o piesă> vorbită[,] a dat teatrului, între altele[,] o piesă[,] anume: *Renegatul*. Deși reprezentată totdeauna cu mult succes, deși intrînd tablouri de feerie încîntătoare[,] pe lingă poezie și înălțime de gîndire, această piesă s-a jucat cit s-a putut de rar. În sfîrșit, recenta sa poemă dramatică, *Visul lui Ali*, ce este un mîrgăritar, — primită de comitet și de trecuta direcțiune <a teatrului>, nu e pusă în scenă înadins, de d[omnul] Sihleanu, care nu se pleacă în genere să joace piese originale decît ale unor autori de a șasea mină, pe care nu mi-aș permite a[-]li numi de la această tribună.

De asemeni s-a întîmplat și tragediei *Devadata*. Primită în urma unui raport plin de cele mai măgulitoare cuvinte pentru poet, d[omnul] Sihleanu s-a grăbit tocmai pentru <aceasta> acest cuvînt a o pune la dosar.

Pentru mine rămîne totuși[i] fapt că atunci cînd nici nu se va mai ști că a existat un Ștefan Sihleanu, Mircea Demetriade, Cantilli și predecesorii admirabili ai acestora vor urma să strălucească și vor afirma că, în tăcere, dezinteresată, știînd că nu-i așteaptă nici onoruri, nici glorie, nici bani, s-au aflat nobleți sufletești cari au pus temei teatrului român și au urcat chiar pînă la clasicism.

În alte țări, multe din aceste piese disprețuite la noi, ar duce pe autori[i] lor la apogeu. Aici însă, ei, cînd nu sînt batjocoriți, nu li se acordă [nici] cea mai mică atențiune.

E adevărat că în teatru domnea un respect și o considerațiune excepțională pentru scriitorii[i] dramatici. Însă, aceste timpuri, cele în care era director Ion Ghica¹⁵ și subdirector Constantin Stăncescu, cit și cele în care a fost director general <acest> același[i] estet înalt și nepărtinitor, Stăncescu, cărui[a] sînt fericit că-i pot aduce aci acest omagiu, precum chiar și în timpul directorial al d[omni]lor Cornescu și Cantacuzino¹⁶ — aceste timpuri au rămas acum antideluviene [sic /]. Acum, <se> să urce scările teatrului este o scribă pentru un autor care ține la demnitatea sa.

Directorul general, îndată ce aude de vreun autor care n-ar aparține cabotinajului de culise, care n-ar fi localizator, care n-ar fi dintre acele geniuri ce n-au nevoie

Cintecul preafericitului Bhagavad-Gita Krishna — prima traducere românească a Bhagavad-Gitei — ca și *Poliect* de Corneille (în colaborare cu C. Moldovanu), *Andromaca* și *Fedra* de Racine, *Othello* de Shakespeare, nuvele de Maupassant, Villiers de L'Isle Adam etc.

¹² La data conferinței lui Macedonski, H. Lecca se lansase deja cu un volum de poezii prefăcute elogios de Hasdeu (1896) și cu piesele: *Costa-Diva* (1899), *Jucătorii de cărți* (1900) și *Suprema forță* (1900), ca și cu numeroase traduceri (din Shakespeare, Molière, Corneille, Racine, Tennyson, Swift, Hugo, Maeterlinck, Zola etc.).

¹³ Macedonski face un amplu elogiu discipolului său într-un *Studiu* întins pe mai multe numere din „*Forța morală*” (10—14, 1902).

¹⁴ C. Cantilli, partenerul lui Macedonski în «cursa de velociped» București—Brașov; scrie, pe lingă versuri, piese de teatru de inspirație antică și orientală, publicate cu asiduitate de poet în revista sa „*Forța morală*” (*Devadata*). Tragedie în 3 acte în versuri, nr. 1—3, 1901; *La Cydnus*. Comedie originală eroică într-un act și în versuri [despre Alexandru Macedon], nr. 10—13, 1902; *Sindus*. Tragedie originală în 4 acte, în versuri antice, nr. 13—15, 1902).

¹⁵ Ion Ghica a fost director general al teatrelor în perioada 1877—1881.

¹⁶ Gr. G. Cantacuzino, director al Teatrului Național între anii 1889—1898.

să mai scrie capete de operă de vreme ce sînt atîtea scrise de alți[i] și pe cari, ei le pot semna, d[omnul] director își[i] rîde gentil de dînsul, fixează reprezentațiunile pieselor sale cînd pentru o zi, cînd pentru alta, combină cu primul său cabotin, directorul de scenă, comedia de rău gust și insolență ce trece uneori de margini, și astfel, își îndeplinește misiunea, dovedește publicului că n-avem reper[ur] original, afară de cel al fecuzilor și îndrăzneților actorăși, ce și-au zis că totul <le> e permis în România!

Pe cînd, nici la Paris, nici la Londra, nici la Viena, unde artiști[i] dramatici au cu totul o cultură superioară, nu s-a ivit fenomenul de a se produce dintre actori un autor dramatic decît la o jumătate de secol sau la un secol, la noi mulțumită d[omnului] Sihleanu, mulțumită d[omnului] Scarlat Ion Ghica și intrigilor scenice, cel mai nefsemnat figurant, chiar dacă ar fi fost înainte de a intra în teatru vînzător de castane coapte, băiat de băcănie sau cizmărie, a ieșit nu numai autor dramatic, ci chiar poet clasic, înghiebat de tragedii și de drame istorice, unde să se vorbească cînd de lupoaica de la Roma, cînd de Troia, sau <de> alte năpaste ¹⁷.

Și totuși cei din teatru scriu astăzi piese. Aproape că nu mai e actor care să nu fi scris una. Actrițele de asemenea se întrec să se facă *sonore*. Casierul a scris sau va scrie. Și n-ar fi de mirare, în cele din urmă, să prindă grai dramatic și vreun ușier-doi. Căci ce voiți? Așa e geniul: îi cad unii cu tronc la inimă și pace.

În rezumat, Teatrul Național a ajuns un grajd al lui Augias. Cabotinele din teatru, cînd nu scriu ele, impun piesele cabotinilor ce au. Direcțiunea e o culme de inconștiență, de ignoranță în ale literaturii dramatice, de lipsă de demnitate și de lipsă de lealitate. Minciuna tronează acolo de sus pînă jos. Nu domnește numai lipsa de cultură, ci și lipsa de creștere. Piesele sînt primite, și zac în cartoane nejuocate. Cînd ele se joacă, se întimplă altceva: o piesă căreia un autor [i]-ja consacrat doi sau trei ani, e montată în batjocură cu vechituri, și cînd piesa are succes, oricît de mari ar fi încasările ce ar produce, după a doua reprezentare e scoasă grabnic după afiș și aruncată-n pulberea bibliotecii.

În teatru, nu are nici o valoare meritul adevărat, ci influența și favoritismul. Însumi am fost chemat de împrejurări, să mă conving că e astfel. O traducere a mea din Schackespeare [*sic*!], *Romeo și Julieta* ¹⁸, primită în unanimitate de comitet în contra traducerei aceleiași piese făcută de d[omnul] D. Ioan Ghica, n-a fost nici pînă astăzi pusă în scenă. Din contra, piesa respinsă, fiindcă era a fiului lui Ioan Ghica[,] este cea care a fost reprezentată de numeroase ori. *Saul*, tragedie ce a produs încasări serioase, și a avut și un deplin succes moral[,] a fost scoasă după afiș și de nouă ani nu s-a mai reprezentat, deoarece se decidese, în oarecari curcări că *Pygmalion* a d[omnului] general Dabija Bengescu ¹⁹ să fie menținută <ca> cu formula că e singura tragedie clasică, pe cînd, în realitate, ea sforăie ca o melodramă și șchioapătă în versuri ca un Pegas ce ar merge numai pe trei picioare. Retrăgîndu-mi repertoriul, din această cauză, și din cauza tînerii la dosar a tuturor scrierilor mele dramatice, d[omnul] Scarlat Ioan Ghica, director în acel

¹⁷ Exista într-adevăr la sfîrșitul secolului moda tragediilor cu subiecte din istoria antică sau din mitologia biblică — modă de care, dealtfel, nu erau străini niște Macedonski și discipolii săi. Poetul putea deci să aibă aici în vedere o serie de autori obscuri — de mare succes în epocă — între care G. O. Garbea (*Iov*, 1898), N. A. Bogdan (*Abraam*, 1894, *Cresus*, 1895—1896, *Cicero*, 1892), Const. Mărculescu (*Fundarea Romei*, 1897), Ion N. Șoimescu (*Catiliina*, 1886), S. P. Simonu (*Titu Manliu Torcuatu*, 1893), Bengescu Dabija (*Amilcar Barca, generalisim al Cartaginei*, 1894) și alții (cf. *Istoria teatrului în România*, Editura Academiei, București, 1971, vol. II, pp. 188 și 190).

¹⁸ Traducerea lui Macedonski — de fapt o prelucrare foarte liberă, cu accente melodramatice, după versiunea din repertoriul tragedianului italian E. Rossi — s-a publicat în „*Literatorul*”, II, 5—9, 1881 (cf. T. Vianu, *Opere de Al. Macedonski*, vol. II).

¹⁹ *Pygmalion, regele Feniciei*, reprezentată cu mare succes în 1886, răspundea gustului epocii pentru violență și senzualitate, scene sîngeroase și melodramatice (v. *Istoria teatrului în România*, vol. II, p. 187).

timp, mi-l <re>ceru cu insistență înapoi, rugîndu-mă să-i consemnez toate pretențiunile mele și încunostîtinîndu-mă că le va socoti ca bune, de mai înainte. Cînd îi scrisese, că una din aceste pretențiuni era și cea de a mi se reprezenta *Romeo și Julieta* tradus de mine, în locul traduceri[i] respinsă a fratelui d[omniei]-sale, d[omnul] Ioan Ghica, mîndrul director, mînios de asemenea îndrăzneală, luă un creion roșu și șterse cu dînsul întregul meu repertoriu numai pentru faptul că am urmărit buna mea dreptate și că l-am crezut destul de superior ca să pună mai presus de legătura de singe dintre D[omnia]-sa și fratele său, deciziunea comitetului teatral cu privire la traducerea mea și la cea a fratelui D[omniei]-sale. La acest gest eroic al D[omnului] director <al teatrelor> Scarlat Ioan Ghica, făcui să-i parvină credința ce aveam că ori cu cîtă ușurință ar fi putut să treacă cu creionul roșu peste operele mele dramatice, cu o mai mare ușurință va trece posteritatea cu creion <roșu> negru peste numele său.

Se va obiecta negreșit de unii, că fără cale, am introdus personalități în conferința mea, dar presa fiind închisă adevărilor, am voit cel puțin o dată, după o muncă de treizeci și unu de ani[,] să mă pun în contact direct cu înțelepciunea și dreapta judecată a publicului cel mare. De altminteri, prin subiectul ei chiar, această conferință, nu putea decît să fie referitoare la nume, la nedreptățile uriașe ce s-au făcut multor dintre cei cari au știut să rămînă devotați cauzei frumosului și binelui.

Unul dintre acești nedreptățiți și poate cel mai mare dintre nedreptățiți, — se află probabil printre asistenții acestei prelegeri. El este unul dintre acei oameni, cari, necondus de nici un interes, cu o virtute mai presus de cuvinte, a încercat, în două direcțiuni deodată, să se facă folositor generațiilor cîte a văzut succedîndu-se. Profesor ilustru, pictor strălucit prin finețea culorii și desenului său, Constantin Stăncescu, care s-a consacrat în același timp și teatrului, în timp de patruzeci de ani[,] a fost un titan neobosit, peste care a picurat plumbul topit al injuriei veninoase, al tuturor batjocurilor și al tuturor ultragiilor. Iar, pentru a se pune culmea[,] a fost silit, în floarea vieții încă și cu puterea intelectuală și sufletească neatinsă, să se retragă, atît de la teatru, al cărui suflet real a fost, cît și de la școala de belearte [sic]. Și cum acest om, își făcuse din teatru o a doua viață, el nu putea, el nu voia să trăiască fără a se duce regulat să asiste la orice reprezentațiune. Dar am fost martor cînd, de o direcțiune ce ar fi trebuit să respecte, în persoana lui Stăncescu, pe un predecesor demn de respect, s-a luat dispozițiunea de a închide lui Constantin Stăncescu, sala teatrului, nelăsîndu-l a străbate înăuntru decît cu bani. Această procedare, mai rea decît cea care s-ar putea produce în țările cele mai barbare, și ce era unicul prilej pentru cabotinii ce se intitulează artiști dramatici, de a se arăta, printr-o protestațiune revoltată, cu adevărat suflete de artiști, stigmatizează definitiv, timpul odios în care se trăiește, din acest punct de vedere și din altele.

Presa de asemeni, a tăcut și ea ca de obicei, căci ea nu vorbește decît atunci cînd e vorba să facă mare haz de jobenul unui om pentru că nu e la fel cu al celorlalți sau să caute să îmbăleze și să reducă la proporțiunile ei, pe cei mai mari ai țării.

Concluziunea asupra teatrului ar fi următoarea:

Cu o subvențiune de o sută zece mii [de] lei ce se acordă acestei instituțiuni de diferite autorități și cu cheltuieli ce nu întrec această subvențiune, teatrul, fiindcă, pe rînd[,] miniștrii l-au lăsat în afară de controlul lor, trebuie controlat de public. Acest public e dator să ridice vocea pentru a spune miniștrilor că sînt obligați sau să închidă teatrul[,] sau să numească directori serioși.

D[omnul] Sihleanu care e deputat, D[omnul] Sihleanu care e de două ori profesor universitar, D[omnul] Sihleanu care e *casier* al Clubului liberal, d[omnul] Sihleanu care e *director* al Liceului Modern, d[omnul] Sihleanu care e *membru al Atheneului*[,] d[omnul] Sihleanu care e un om cu desăvîrșire gentil, dar lipsit de orice suport

moral, d[omnul] Sihleanu care ride de opiniunea publică punnd pe afiş *Scrisoarea Perdută* [sic!] pe care o anunţă dată după cererea generală şi care joacă această piesă, dată după cererea generală, înaintea unei săli goale, nu poate să aducă în teatru decit incurcături, dezorganizare şi dezgust de veci pentru prima noastră scenă. Nici timpul nu-l are d[omnul] Sihleanu oricît ar lupta să-şi facă datoria, să îndeplinească această înaltă misiune. Ce este mai rău însă, e că d[omnul] Sihleanu n-are nici o competenţă literară dramatică şi dacă deşteptarea ar scăpăra în sfîrşit lumina ei sublimă în sufletele românilor, n-ar trece seri multe şi D[umnea]voastră cari asistaţi la cele pe cari le spun, v-aţi duce în teatru, aţi vedea, aţi asculta, şi sub valul

revoltei D[umnea]voastră, acest sistem de degradare și <de> corupțiune aplicat celei mai frumoase instituțiuni române, s-ar vedea spulberat la moment.

Nu-mi este în cuget să caut să produc mișcări violente. Am suportat în timp de ani lungi, toate nedreptățile, toate defăimările, toate injuriile. Sint dintre cei cari socotesc că adevărul sfârșește prin a tr[î]umfa, deși uneori nu triumfă decît după moartea omului. Dar curajul opiniunilor mele, l-am avut întotdeauna, asemuit în aceasta unui tînr cu totul cult și unui suflet cu totul cinstit, care a avut îndrăzneala să spună <că> și să demo[n]streze cu probe, că diverse dintre scrierile dramatice ale unui autor slăvit, sint decalchieri, sau copieri, sau localizări.²⁰ Dar, direcțiunea de care vorbii, nu compoartă violență. Sint însă protestări, cari fără să fie violente, sint mult mai puternice decît scandalurile zgomotoase în cari se complac cei cari se simt slabi. O asemenea protestare s-ar putea face în teatrul național și aceasta ar fi un semn că publicul de astăzi nu e inconștient de datoria sa. A salva teatrul de <de>căderea sa, e a salva Literatura chiar, și această Literatură, cu toate că licărește încă, dă numai lumini searbăde. E adevărat că o tinerime nouă, se schițează deja cînd într-o parte a capitalei, cînd într-o parte a țării, și se schițează ca fiind pregătită să ducă lupta înainte.

A! să ducă înainte această luptă, nobilă tinerime a zilei de astăzi, a zilei de mîine, s-o ducă măcar de ar muri sub jarul pustiei, ca emirul din versurile uneia dintre noile mele *Nopti*[.] *Noaptea de Decembrie*²¹, și cărei[a], îi voi da cetire <ca> pentru ca, înconjurați și bătuți de necazurile și ticăloșiile vieții, o clipă măcar, o serie anumită de suferințe, și cutez să cred că aceste vor fi ale D[umnea]voastră tuturor, să ieșim din real. <Iată această Noapte de Decembrie>[i.e.]>

Poetul de atîtea ori declarat de dușmanii săi mort și îngropat <și> dar reînviind tot de atîtea ori, va fi ascultat, dacă nu pentru meritele sale, pentru eroismul luptelor din viața sa. De altă parte, această poemă va fi ascultată și pentru respectul ce se datorește celei mai înalte poete române, celei mai virtuțioase femei și celui mai nobil suflet, Carmen Sylva, cărei[a], această poemă a fost închinată și care a binevoit să recunoască, citînd-o, o parte însemnată a propriei Sale vieți sufletești, în versurile ce i-au fost supuse. Iată această *Noapte de Decembrie* [...].

Este acum chestiunea de a se <ști> vorbi, cel puțin în linii generale, despre literatură, dacă a existat una, spre ce ideal gravitează cea actuală, și întru cît ne îndrumăm spre *bine* sau spre *rău*, spre *lumină* sau spre *întineric*.

Mă voi servi în acest scop, de două interviuri [*sic*!] extrase din ancheta făcută asupra evoluțiunei noastre literare de d[om]ni[i] M. Cerchez și M. Pașcan, într-o serie de numere ale ziarului « *L'Indépendance Roumaine* », cu începere de la 11/24 Decembr[i]e 1900²². Cele spuse de d[om]nul Caragiale vor interesa între altele cu deosebire.

Întîlnit pe stradă, iată cum se începe interviul cu d[om]nul Caragiale.

« — Mă folosesc de această ocaziune pentru a vă intervieva. E vorba de o anchetă asupra evoluțiunei noastre literare. D[om]nul Caragiale mă privea chiorș pe sub ochelari, și, în mod desfidător; apoi cu ostentațiune, contemplă geamul unei prăvălii.

²⁰ Textul acestei conferințe, citată în procesul Caragiale-Caion, stă sub semnul răfuieiilor pe care Macedonski le îndreptase împotriva marelui dramaturg. Din această cauză, tonul și argumentația macedonskiană nu trebuie judecate *stricto sensu*, ci raportate la împrejurările cînd conferința a fost rostită și la temperamentul binecunoscut al poetului *Rondeliurilor*. În ciuda nedreptății evidente pe care Macedonski i-o face lui Caragiale, nu o dată violent calomniat aici, viziunea poetului asupra mișcării teatrale românești, pledînd pentru promovarea repertoriului național, este de reținut. Cît privește atitudinea sa polemică, astăzi, la aproape trei sferturi de veac, ea apare cu atît mai fantezistă cu cît perenitatea geniului caragialian domină dramaturgia europeană modernă.

²¹ *Noaptea de Decembrie* apăruse cu o lună înainte în „*Forța morală*“ (nr. 10, 6 ianuarie 1902), cu dedicația vădit fantezistă: « Înalte Poete Carmen Sylva ».

²² *Enquête sur notre évolution littéraire*, par M. Cerchez et M. Pachcano, „*L'Indépendance Roumaine*“ (Place du Théâtre National, Bucarest), 11 dec. 1900. La anchetă au răspuns, în afară de Caragiale și Macedonski, C. Lahovary, Th. Speranția, Ludovic Dauș, N. Petrascu, D. Nanu, Radu Rosetti, Gion. Interviurile reproduse de Macedonski în textul conferinței sint traduse relativ exact.

Urmai: — Sînt dator să vă dau cîteva lămuriri. Ați citit desigur ancheta d[omnu]-lui Murat în „*Echo de Paris*“?

— Da.

— Ei bine! voi să fac ceva analog pentru noi români [i]. Cu alte cuvinte...

— Scumpul meu, nu voi răspunde pentru că și eu scriu literatură,... și...

— Desigur... Dar e aici vorba de cestiuni cu totul nepersonale.

— Ei! — și cum crezi că am putea să rămînem pe terenul lipsei de personalități, mai ales într-un caz ca acesta.

Reluăm drumul, peste vreo zece pasuri, zisei iar:

— De ce n-ai vrea să ascuți micile mele întrebări?

— La ce bun? Crezi că nu le ghicesc?

— Bine, le ghicești. Dar lasă-mă încai să-ți pun eu aceste întrebări în modul cum voi socoti mai nemerit. Iată prima întrebare: Care ți-e părerea? Literatura noastră stagnează sau prosperează?

D[om]nul Caragiale se opri. Apoi, luîndu-mă de un nastur al paltonului[,] îmi zise cu un aer pe jumătate grav, pe jumătate batjocoritor:

— Scumpul meu amic! la rîndul d[umi]tale spune-mi: Așa e că pentru ca un lucru să meargă sau să stea pe loc, înția condițiune este ca acel lucru să existe? Și numai dacă acel lucru există, se poate observa dacă el înaintează, sau dacă el dă înapoi, după împrejurări. Dar cînd nu e nimic?

<— ?>

— Atunci — e zadarnic să te întreb despre cauza acestei crize, și să caut a stabili în ce direcțiune literară ne orientăm.

D[om]nul Caragiale zise:

— Iată, am aici o bucată de hirtie pe care au mîzgălit-o copii[i] mei. Adaug la aceste mîzgăleli o mare pată de cerneală neagră, pe urmă mai mînjesc hirtia, <aci> cu vax, <aci> cu spanac, <aci> cu cerneală roșie, și îți spun: Privește, aceasta e bătlia de la Waterloo. Ai să-mi răspunzi: D[omnu]le[,] îți bați joc de mine. Cu toate astea iată în ce constă literatura română de azi.

— Atunci, e zadarnic să te mai întreb a-mi spune dacă literatura noastră și-a atins culmea în trecut sau în prezent?

— Desigur. N-ar fi așa, dacă <n-ar> ar fi existat vreo mișcare literară în trecut. Dar ce vrei? N-a existat nici una. Nici una, — tot ca și astăzi.

— Cum? Dar azi avem un nou corent dramatic. Avem pe domnul Haralamb G. Lecca.

— Acestea sînt cercări, nu literatură.

— Cine-ți pare că a scris într-o limbă mai românească?

— Nimeni.

— Atunci, nimic în trecut, nimic în prezent?

— Absolut nimic.»

Precum vedem, vaxul și spanacul nu privește [*sic* !] numai Literatura română actuală[,] ci și Literatura română trecută. [...]

Și la acest personaj totul este mit²³: spiritul ce i s-a atribuit și ce nu e decît umoristică grosolană, învățătura ce pretinde că o are, și ce nu e întocmită decît din patru clase primare, mîndria sa personală, ce nu e însă decît o cheștiune de bani, căci înaintea lui nici un poet sau prozator, oricît ar fi murit de foame[,] n-ar fi

²³ În cursul faimosului proces de calomnie intentat de Caragiale, Caion și, respectiv, Macedonski au invocat și un pretins plagiat după două piese franțuzești: *O scrisoare pierdută* — după *Rabagas* de V. Sardou (Caion, *Noul plagiat Caragiale-Kemény*, „*Forța morală*“, nr. 11, 13 ianuarie 1902), și *D-ale carnavalului* după *Le Carnaval d'un Merle Blanc*, de Chivot et Duru (*Din repertoriul kemenist*, notă nesemnată, *idem*, nr. 14, 3 februarie 1902). Prima însuare relativă la autorii francezi — fără nume însă — o face Macedonski înaintea lui Caion, în articolul *Caragiale-Kemény* din aceeași revistă, nr. 9, 23 decembrie 1901.

consimțit să se facă servitor la tuneluri spre a-și prelungi viața cu un astfel de preț²⁴. Oamenii de geniu dar tot într-o vreme și oamenii de talent, oricât de mare le-ar fi fost nenorocirea, au știut să fie sufletește mai superiori [*sic* /], ei au știut să moară în picioare. Unii, ca bietul Nicoleanu, după colindări de zile și <de> nopți fără adăpost și hrană, preferă numai ca să nu se umilească, să plece noaptea în pădurea *Merișani* de lângă București unde, pe zăpada proaspăt căzută[,] își taie gîtul cu briciul. Alții[i], ca Bolintineanu, își ascund lipsa cumplită de cei mai buni prieteni, rămîn în casă, fără pline, fără doctorii, fără luminări, fără cafea și fără tutun, și sfîrșesc prin a cădea paralizați, și a fi duși la Pantelimon, unde să-și ispășească gloria și patriotismul sublim, și unde, <toemai> în aceste momente chiar, un pictor iubit și cunoscut de toți, care și-a jertfit toată averea pentru artă, Luchian, zace victimă <a> aceleiași soarte.

Și cu toate acestea, gindească-se oricine cît de senzațional n-ar fi fost din punctul de vedere al cîștigării banilor, ca Bolintineanu, el care era un fost ministru, și în adevăr un mare poet popular, iar nu un fost sufleur, să fi coborît de pe pedestalul său, pentru a se face vînzător de bere sau de cîrnați la grătar.

Asemenea moravuri nu existau pe atunci în noblețea ce caracteriza pe români. N-au existat nici de atunci încoace ani lungi. Au atins diferiți bărbați eminenți apogeuri, cum a fost Hașdeu[,] și cu toate că a trecut prin cea mai grozavă sărăcie, nu s-a gîndit să se facă nici berar la tunelul Mihalcea din Gabroveni, nici birtaș la gara din Ploești. Prin multe lupte și neajunsuri a trecut și sufletul dumnezeesc al lui Urechia, care astăzi lipsește de sub aceste bolți ce sînt în parte opera lui[,] și singura concesiune ce a făcut asprimii traiului a fost să deschidă un institut de studii liceale, iar nicidecum o bibliotecă [*sic* /] cu <republicane> infundate și halbe.

Și toți au avut să dea asalturi cu viața.

Grigore Tocilescu, cel mai ilustru dintre urmași[i] lui Hașdeu și Urechia, de cite praguri nu s-a izbit, în tăcere, cu resemnare, și fără să se abată. Despre acest om se poate zice chiar, că el a fost o minge, care cu cît a fost azvirlită mai jos[,] cu atît a sărit mai sus. Și cînd aceste <lucruri> exemple existau[,] terfelirea Literaturii române nu pare oare cu atît mai mare?

Pe de <o> altă parte, funestul individ șterge cu obsenitate din anele glorioase ale țării <toate> numele <glorioase> zeificate la cari români[i] se închină, iar pe de altă, spre a complecta batjocorirea <nației> Patriei, se face cînd chelner, cînd întreprinzător de consumațiuni spirtoase.

Și el, de această dată, crede că triumfă...

Deja, în streinătate a răsuflat că România a redus pe cei mai mari scriitori ai ei, la cel de pe urmă oprobriu. Și de unde se credea acolo, că Ion Ghica, că Odobescu, că alții[i], pot să stea alături cu cei mai de frunte autori francezi, români[i] sînt prezențați acum ca un <popor de hotențoți> trib de hotențoți.

N-aș fi stăruit asupra acestor chestiuni cu răsfrîngerii la persoane dacă ar fi fost în joc cauza mea p[r]op[r]ie. Întrucît m-a privit, am știut să tac <și să nu răspunz niciodată> la dezlănțuirea pasiunilor. În timp de douăzeci [de] ani, am fost <zilnic> stropit cu trivialități și măcelărit cu calomnii <și batjocori>, fără ca să mă simt tulburat în mergerea mea înainte.

Dar astăzi nu e persoana mea în joc. Sînt în joc toți românii. E în joc întreaga literatură a noastră.[...] Acestea sînt cauzele, cari m-au depărtat de la seninătatea obișnuită a conferințelor pe cari le țin. D[umnea]voastră de aici înainte

²⁴ Totuși, într-un moment de simpatetică compasiune pentru Caragiale, Macedonski adresase ziarului „*Românul*” (29 noiembrie 1892) o scrisoare, reproducă și în „*Literatorul*”, prin care acuza guvernul de nepăsare pentru soarta marelui scriitor, nevoit să deschidă o berărie pentru a-și putea întreține familia (cf. Șerban Cioculescu, *op. cit.*, p. 15, 265, și Adrian Marino, *Viața lui Al. Macedonski*, EL, 1966, p. 305).

veți judeca cel puțin în deplină <conștiință> cunoștință de cauză și veți contribui a face lumină și dreptate.

Cît despre cugetarea mea particulară asupra Literaturii române, ea e următoarea. O extrag din aceiași [sic!] anchetă ce s-a făcut de ziarul «*L'Indépendance*».

Întrebat dacă e sau nu stagnațiune în Literatură, răspunsei: «Cred mai curînd că, cine nu mai citește, e publicul. Și, în realitate, criza vieții zilnice, a atins așa culmea încît nu mai lasă timp disponibil care să poată fi consacrat literelor sau artelor. Merg pînă [la] a cred[e] chiar că Literatura noastră nu s-a ridicat niciodată mai sus decît în zilele acestea. Limba română s-a purificat, și cugetarea a luat un zbor mai larg. Forma a ajuns să fie de asemeni la nivelul celor mai frumoase produse occidentale. Sînt chiar perfect convins, și deplîng aceasta, că poporul român, considerat în genere, e departe de a-și merita pe oamenii mari ce a avut. Am avut, din punctul [de vedere al] ideilor sociale, pe un C. A. Rosetti[,] pe un I. C. Brătianu, pe un Anastasie Panu, pe un Barbu Catargi și pe mulți alți[i]. Și dacă e vorba de literatură, am avut și noi pe un Molière[,] acesta adevărat și neimitabil, pe Anton Pan[n]. În zilele noastre chiar, s-a întîmplat ca autori români să merite laurii gloriei, în Franța, în Italia, în Grecia, în Germania. Cei tineri de tot stau pleiade lingă pleiade și toți ar putea să fie citați. Criza literară vine dar, din partea publicului, nu din partea autorilor. Nu se mai citește în românește, și aceasta e explicabil: înalta societate diferă cu totul de aristocrațiile occidentale. La noi, nu sînt nici saloane literare, nici mecenați. Oamenii de litere, în genere, sînt considerați ca niște cerșetori, și sînt tratați mai de sus decît erau tratați actorii în occident în timpii medievale. În sfîrșit, guvernele, ele cari ar trebui să dea tonul respectului față cu cei cari sînt marea glorie a unei națiuni, nu se dezinteresează decît prea des de soarta literaților.

Acum, mă întrebă să-ți spun dacă cred că culmea la care s-a atins pe cale literară este situată în prezent sau în trecut? Această culme nu se află nici în prezent nici în trecut. Trecutul, orice mărime ar reprezenta el, nu poate să reprezinte în nimic o atingere de culme oarecare. Legea progresului vo[i]ește aceasta. Trecutul va fi deci epoca noastră clasică și prezentul va fi apogeul nostru temporal. A declara prezentul ca un punct mai culminant decît oricare altul ar fi a se tăgădui orice viitor și a se tăgădui această frumoasă tinerime care de pe acum, și-a luat zborul cu ochii înecați de lumina idealului[,] către domnia binelui și frumosului. Cunoșc foarte mulți tineri, ale căror concepții[i] asupra artei sînt foarte personale și foarte

UN HISTRION AL «ARTEI PURE»

în cadrul unei filozofii personale, în care intenția reformatoare, vizionarismul polemic și ambițiile social-politice ale «geniului persecutat» apar sublimite într-o expresie de mare coerență, în ciuda așa-zisului său «eclectism».

Conferința — păstrată fragmentar — [Despre poezia română] — a cărei primă filă cuprinde, pe verso, însemnarea: «Sînt fericit că anul acesta n-a căzut tavanul» — însemnare făcută parcă special pentru a fi citită de posteritate ca un memento al tragediilor existenței sale, este un excelent preambul al întregii concepții despre artă a lui Macedonski. Pe linia oarecum tradițională a disocierii frumosului natural de frumosul artistic, dar într-o altă articulație teoretică, poetul ontologizează conceptul de poezis, considerînd poezia mai mult chiar decît un atribut permanent al umanului, o constantă a naturii — aceasta, concepută în sensul anticului physis.

ÎN FINALUL UNEIA DIN CONFERINȚELE LUI Al. Macedonski, pe care le prezentăm aici, profetul «poeziei viitorului» se autodefiniște ca un creator «ce a murit pentru romantism, spre a trăi pentru arta pură». Departe de a fi o simplă viziune estetizantă, poetica macedonskiană se constituie — așa cum vom încerca să arătăm, comentînd aceste revelatoare, în multe privințe, manifestări ale spiritului său oratoric — ca o antropologie dezvoltată

largi. Aceștia sînt de pe acum, mai presus de prezent. Iar faptul că răsar și se aprind stele și luceferi în rîndul tinerimei noastre, este și mai meritoriu încă prin faptul că fiecare știe că în România, asemănarea cu zeii, nu duce nici la avere nici la glorie. Am toată încrederea prin urmare în viitor, și cred că prezentul, oricît de frumos ar fi, nu e decît prepararea viitorului radios.

Să-ți spun în sfîrșit și spre ce socotesc eu că se orientează mișcarea noastră actuală. Mie unuia mi se pare că navigăm cu toate pinzele umflate către regiunile misticeismului și aristocrației înalte. Disprețuite de public sau rău înțelese de el, sufletele înalte s-au retras în ele însele, s-au abstras, de orice este pămîntesc, în idealul lor. Acestor împrejurări atribui eu toată prețiozitatea de limbaj a celor noi și tot disprețul pe care ei îl arată pentru izbînzile ce se pot obține de la mulțime. Cuvîntul de ordine în trecut, a fost deschiderea în larg a porților templului, cuvîntul de ordine pare a fi încă din prezent, închiderea acelorăși porți, hermetizarea sufletului. Publicul a rănit toate delicatețele de sentiment ale pontificilor frumosului. Ei <aceștia> au singurat dinaintea acestui public. Și au îndurat mii de chinuri și de umilînți fără a obține decît o milă grosolană. Alteori chiar, au fost batjocoriți și huiduiți.

Poezia și Arta, sînt flori de o delicateță și de o suavitate suprapămîntescă. Asemenea flori nu mai trebuie să fie azvirlite; <aceste flori> ele nu mai trebuie să fie <azvirlite> riscate în arena luptelor materiale, arena pe al cărei întins se bate vulgul.

Nu aprob, nici nu dezaprob această tendință în arte și poezie. O constat numai. De altă parte, tot astfel s-a întîmplat și în timpii străvechi, cînd, la Babilonia, la Ninive și în Egipt, știința, literile și artele, negăsind un cîmp pe care să se producă, se claustrară în sanctuare, ajunseră apan[a]lul preoților.

Dar, dacă intelectualitatea omenească, fu nevoită în oarecare epoce să se ghemuiască asupra-i, ea nu cîștigă, prin aceasta[,] decît mai multă forță — deoarece ajunse să cîștige mai mult prestigiu. Același lucru se va întîmpla și tinerii noastre literari, după cum, în genere, se va întîmpla și celorlalți. Ea, refugiindu-se în mîndrețea și maiestria geniului[,] nu va avea mai tirziu decît o mai mare acțiune.

Trebuie a se adăuga, că moartea oricărui entuziasm în noile straturi sociale, moarte ce a supraviețuit după frumoasa epocă romantică, se datorește pretenției literaturii naturaliste. Și iată: oamenii de litere și de cugetare din trecut, au contribuit și ei în fond foarte mult la asemenea evoluțiune. Prea generoși cu tezaurele cu care Dum-

Într-o altă conferință, Despre frumos¹, sensul cosmologic al poeticului se precizează în cadrul distincției între « frumosul absolut » — « frumosul în sine » — pe care poetul îl identifică cu « viața », concept esențial în filozofia sa aparent empirică² — și frumosul relativ, frumos derivat, la nivel antropologic, din frumosul absolut, diferențiat în funcție de determinările particulare-individuale și naționale — ale umanului: « De așa ordine este frumosul fizicului omenesc, cît și al sufletului, și de aceeași ordine este frumosul în litere și în arte » Mai mult decît o

categorie ontologică cu necesara ei dialectică între absolut și relativ, unic și multiplu, esențial și fenomenal, frumosul macedonskian este un concept de relație, privind în corespondență « viața » și « omul » — « o armonie către o altă armonie » — definindu-se deci ca « un raport de armonie absolut ».

Remarcăm că raportul tradițional între natură și artă nu capătă la Macedonski o determinare univocă, ierarhică — fie în sensul mimesisului aristotelic, fie în acela al demiurgiei romantice —, ci, nesubordonînd nici unul din termenii antitezei, îi integrează într-o egală simetrie, în care toate diferențierile sînt infinit posibile. Cu toate trimiterile la platonism sau la hegelianism pe care ideea « frumosului absolut » le-ar putea sugera, vom constata că la Macedonski este vorba de un proteism al formelor, baza esteticii sale fiind senzorialistă, și nu de o teleologie a ideii.

¹ Vezi „Forța morală”, anul I, nr. 7, 9 decembrie 1901.

² În același sens merită atenție și conferința *Sufletul și viața viitoare*, unde, departe de a fi concepută într-o viziune mistico-teozofică, viața este definită, parmenidic, ca unică realitate, ce nu exclude, ci își include, dialectic, negația.

nezeu îi înzestraseră, ei le-au risipit încoace și încolo, și perle și diamante s-au rostogolit pe toate drumurile. Din această cauză a venit o zi, când, diamante și perle au început să nu mai aibă preț. Nestematele au fost deci minate de împrejurări prin noroi, mocirle și făgașe, au fost călcate de inculți sub picioare și au sfârșit prin a fi măturate spre mormanul cu băligar. Nu văz însă nici o decadență în poet și artist; văz numai, că ei cari, pînă aci, se schimbaseră în saltimbanci și jucau pe funie, ar inventa astăzi, dacă aceasta le-ar fi cu putință, o limbă nouă și caractere tipografice noi spre a se <retrage> sustrage insultei succesorilor trecătoare.

De altminteri, această nouă orientare nu e locală; ea s-a întins peste toată Europa intelectuală, și viitorul literar și artistic va ieși mai plin de viață și mai miraculos din acest abis aparent.

Ei! dar ai mai vrut să știi ceva? Ai vrut să știi, care e, după părerea mea, autorul nostru care a scris în o românească mai curată. E desigur, cel care va fi putut să exprime, cu vocabularul său special de cuvinte, un număr mai mare de senzațiuni și nuanțe. N-ai acum decît să citești și să recitești literatura română și-l vei descoperi neapărat.»

Luîndu-mi rămas bun de la D[umnea]voastră, vă jur că în cuvintele mele n-a vibrat [nici] cea mai mică urmă de pasiune. A vibrat revolta de a vedea că publicul s-a lăsat a fi dus în timp de zecimi de ani, nu de propria sa judecată[,] ci de înrîuririle unei culațiuni sociale monstru[o]ase.

Mi-am făcut datoria. Nu v-am ascuns nimic. Studiați chestiunea. Și dacă mă veți afla calomniator[,] țintuiți-mi numele în piața publică. Căci să fiți siguri că n-am urmărit vreodată izbînda mea, am urmărit întotdeauna izbînda adevărului. După această izbîndă, însetez și flămînzesc de treizeci și unu [de] ani. Dacă m-a condus minciuna <sau dacă am greșit> merit chiar moartea. [...]

Dacă însă și D[umnea]voastră sînteți revoltați, dacă însă și D[umnea]voastră vreți să vă scuturați de prejudeții [prejudecăți, n.n.], de pasiuni, de antipatii, luați cu toți[i] atunci loc sub cutele drapelului de purpură și aur al culturii naționale[,] pe care l-a înălțat cu un gest nemuritor și sublim chiar de la începutul acestei stagiuni preailustrul și marele om [de] știință și marele român, Grigore Tocilescu ²⁵.

²⁵ Macedonski vedea, în mod exagerat în Gr. Tocilescu un reprezentant absolut al direcției naționale. Conferința lui Gr. Tocilescu din 24 ianuarie 1902, la Ateneu, la care se referă aici Macedonski, a fost anunțată cu mare pompă în „*Forța morală*”, unde apare și un amplu articol dedicat savantului, semnat de Caion (anul II, nr. 15, 17 februarie 1902).

Poezia fiind potențial «natură», infuză «în tot ce se vede», deci nu un «apanagiu», un privilegiu «înnăscut» al omului, ci o latență a sa — căci «toți sîntem născuți în natură» — ea nu devine operă — «poemă», așa cum o numește Macedonski, teoretizînd, pentru prima oară la noi, conceptul pe care poetica modernă își întemeiază metodologia ³ — decît în măsura în care se conștientizează în om, prin dezvoltarea facultăților sale, «după gradul de cultură intelectuală și fizică a organelor ficăruia». Teoria macedonskiană asupra rolului «simțurilor» în geneza poeziei ⁴, ca și, mai ales, acea «exagerare a regimului senzorial» — formula de certă rezonanță rimbaldiană — în care Macedonski

recunoștea atributul suprem al poetului ⁵ — se justifică ontologic prin această sursă naturală a creației. «Viața» fiind «senzațiune multiplă», «prin vibrațiile ei absolut simetrice și coordonante» (Despre frumos), menirea poetului este de a codifica, într-un limbaj propriu și cu minimum de mijloace — deci cu maximum de specificitate — «un număr mai mare de senzațiuni și nuanțe»; acela va fi deci poetul ce va fi scris «într-o limbă mai curat românească» — spune Macedonski în finalul conferinței [Teatrul și literatura].

Nu întîmplător realizarea poeticului este legată de forma de exprimare, căci pe lîngă determinările la nivel individual ale frumosului absolut, Macedonski se referă și la cele naționale — natura avînd

³ Despre poemă, în „*Literatorul*”, II, nr. 1, 15 ianuarie 1881.

⁴ Simțurile în poezie, în „*Literatorul*”, VI, nr. 3, 1895.

⁵ Vezi: *Poesia și poetul adevărat*, în „*Universul literar*”, nr. 31, 31 iulie 1916.

o funcție modelatoare în formarea configurației senzoriale specifice a unui popor. Fără a fi un dar înăscut, aprioric determinat poezia capătă 'otuși la fiecare națiune «un caracter distinctiv», obiectiv determinat de condițiile naturale care îi modelează simțurile. Distincțiile făcute asupra percepției specifice a culorilor și a nuanțelor, la populațiile nordice, la cele ale climei temperate, meridionale sau la africanii deșerturilor, ca și, mai ales, influența climei asupra bazei de articulație, ducând la un fonetism specific și determinând astfel «diversitatea limbilor chiar», constituie o fundamentare teoretică — în care preluarea ideilor lui Taine privind determinările mediului (climă, sol, rasă), apare cu implicații surprinzătoare — a simbolismului culorilor și a simbolismului fonetic, atât de primate în epocă, și pe care Macedonski însuși le practica, originalitatea sa în contextul simbolismului european apărind astfel într-o lumină neașteptată. Căci trecind prin determinismul lui Taine și implicată, în mod neobservat de înșiși teoreticienii curentului, în simbolism și instrumentalism, ideea va duce la

teoria spațiului cultural din filozofia lui Spengler sau, la noi, a lui Blaga, Macedonski devansind orientări dintre cele mai moderne, cu intuițiile sale aparent lipsite de rigoare conceptuală și de spirit de sistem, dar atât de rodnice pentru o construcție teoretică posibilă.

Această din urmă constatare este valabilă și pentru a doua conferință pe care o publicăm aici — Romanticismul. Într-o perioadă încă dominată de pozitivism, cu delimitări strict istorice ale curentelor literare, sau de teoria generală a artei, în cadrul unor metafizici de sorginte romantică, Macedonski schițează o metodologie modernă, în care abordarea tipologică, bazată pe descifrarea unor coordonate permanente, se îmbină cu finețea disocierilor temporal-istorice, și analiza fenomenului literar se integrează unei cercetări sincronice a celor de ordin politic, sociologic și general-cultural.

Tipologic, romanticismul este definit în viziunea lui Macedonski ca o atitudine morală, presupunând «exagerarea sentimentului», idealizarea vieții, tendința de individualizare și de excepție — «ieșirea din

banal, din obișnuit » — și cultul valorilor supreme. Nu e mai puțin adevărat însă, că de la aceste semnificații morale, poetul ajunge uneori la accente spiritualiste.

În plan filozofic, romantismul se definește prin integrarea lui în ceea ce Macedonski numește « idealism », înțelegând prin aceasta mai mult o tendință generală a spiritului (« depărtare de la realitate, ridicare deasupra ei »), decât o coordonată a istoriei filozofiei; așa se și explică dealtfel modul în care poetul înțelege opoziția materialism-idealism, ca o dialectică a două « reacțiuni firești » ale omului în raport cu realitatea.

În acest context, indignarea lui Macedonski împotriva unei filozofii atât de « trufașe și de deprimante ca cea germană » (aluzia la Schopenhauer e evidentă), e lesne de înțeles, la fel ca și « furia sacră » cu care se aruncă asupra psihiatriei apărute la sfârșitul secolului, a cărei aplicație asupra artei i se pare profanatoare.

Se poate ușor observa că atât definirea în sensul moral, cit și în cel filozofic a romantismului au în subsidiar argumentul estetic. Căci « idealizarea » vieții înseamnă, în ambele cazuri, o estetizare a ei, o concepere a lumii sub zodia artei. Acesta e, dealtfel, sensul revoltei poetului împotriva spiritului burghez, prin definiție anti-estetic, în viziunea sa, și nu ne putem opri să nu remarcăm în ce măsură Macedonski se apropie de acea « romantizare a lumii » pe care o preconiza Novalis, în sensul aceluiași more aesthetic. Dealtfel, din acest punct de vedere, romantismul nu este, în concepția poetului român, decât o etapă din drumul artei înspre o republică universală a spiritului, instaurată sub hegemonia frumosului care va sintetiza toate valorile: « Frumosul poate va ajunge într-o zi, ca în lumea elină, însuși folositorul. Și atunci frumosul va fi suprema lege și suprema morală ».

Am putea sugera că, în acele pasaje unde Macedonski se referă la viitorul artei — fie că e vorba de acel « eclectism » pe care încearcă să-l teoretizeze în finalul conferinței Romantismul (« alegerea din tot ce a fost și este frumos, va fi formula psihică a secolului XX »), fie că e vorba de tendința spre ermetism, ca întoarcere spre sine a artei, pe care o constată cu pertință în toate manifestările mai noi ale literaturii europene ([Teatrul și literatura]) — el schițează, deși fără a fi explicit, articulația finală a « sistemului » său estetic, în sens aproape hegelian: reîntoarcerea, prin artă, la acel « frumos absolut » de care vorbeam la începutul prezentării noastre.

Din punct de vedere strict literar, aprecierile lui Macedonski sînt de cele mai multe ori subiective, — el

cultivînd, pentru nevoile demonstrației, valori nu dintre cele perene; dar nu motivațiile interioare, de ordinul « afinităților electice », ale preferințelor sale ne interesează aici, ci modul lui de gîndire, « metoda » analizelor și disocierilor întreprinse.

Urmărind, pe de o parte, permanențele stilistice ale romantismului, care derivă din definirea lui tipologică, iar pe de altă parte, simultaneitatea efectelor lui pe plan social, politic și general-cultural, Macedonski face atât o teorie a genurilor specifice romantismului — epopeea, de la cea antică la cea renașcentistă, și romanul, în sensul cel mai larg (de la cel cavaleresc la cel modern), înțelegîndul ca epos eroic, și a tipologiilor de personaje și de situații epice (eroul excepțional, cu destin imprevizibil, răsturnările de roluri: maiestatea săracului, noblețea morală a prostituatelor, clogii « virtuții oprimăte » și a « geniului prescurtat ») — cit și o istorie a vîrștelor romantismului, pe care le determină, dialectic, prin acțiunea și reacțiunea celor două tendințe generale enunțate mai sus. Vom avea astfel — amintindu-ne de Vico și Herder — un « romantism olimpiu », « preistoric și mitic », un « romantism epic al timpurilor antice », un « romantism religios al cruciadelor », « cel curtenitor și cavaleresc al evului mediu », romantismul revoluției franceze — aceasta ducînd la reacțiunea burgheză ce a încercat să « confîșe » revoluția « în profitul ei » (de remarcat acuitatea acestei idei, ce trimite direct la materialismul istoric — pe care nu știm dacă Macedonski îl va fi cunoscut), apoi, în sfîrșit, « formidabilul romantism epic al secolului al XIX-lea » — epopeea napoleoniană, desfășurată « paralel [cu] un reformism literar », ce nu e decât romantismul propriu-zis, în sens de curent literar. Aici Macedonski invocă numele « predecesorilor » curentului — Goethe și Schiller, urmași de Byron, Shelley, Lamartine, Chateaubriand, V. Hugo și alte « pleiade » de « geniuri și talente », între care enumeră și autori mai puțin « geniali », dar nu aceasta este important. Macedonski adaugă la acestea pe reprezentanții « tezelor sociale », întîind cu justete legătura dintre socialismul utopic francez și romantism.

Revelatoare pentru metoda paralelismelor culturale, pe care o practică Macedonski, ni se par următoarele puncte ale demonstrației sale: în primul rînd, faptul că se referă la personajele istorice ca la eroi literari, văzînd astfel în Alexandru cel Mare, « un alt romantic, mai extraordinar decât toți », în Napoleon — eroul unei epopei, în Napoleon al III-lea — un « fantastic erou de roman bizar », în Garibaldi — pe « excesivul romantic », în Maximilian de Habsburg — un personaj donquijotesch, « halucinat de spiritul de aventuri », și, în fine, în Ludo-

cademia Terasă-
sen de Iser
e la sînga la dreapta:
n Dragoslav,
Ireia Demetriade,
I. Macedonski,
I. Th. Stamatiad.

vic al II-lea de Bavaria — « un erou shakespearean » — și, în egală măsură, faptul că interpretează evenimente istorice prin prisma aceleiași viziuni estetice, istoria părînd a fi pentru Macedonski un roman trăit, în care toate surprizele sînt posibile (din acest punct de vedere, spune el, nu literatura a creat acele destine neprevăzute și răsturnări de situații atît de specifice romantismului, ci acestea se află în viața însăși — și dă ca argument destinul Ioanei D'Arc, al împărătesei, Josefina și al lui Napoleon — văzînd în toate un fel de « cîrși e ricorsi » al soartei imprevizibile); în al doilea rînd, sesizarea fenomenului invers — de mimesis al « vieții » față de artă — reprezentat prin imitarea modelelor literare ale romantismului: cum ar fi Werther al lui Goethe, Lara și Corsarul lui Byron, Conte de Monte-Cristo, Rocambole și alții, la care se adaugă o anumită modă vestimentară și normă fizionomică (părul lung, fața pală), ca și o anumită mentalitate, un gust al gesturilor eroice, livrești, mergînd pînă la melodramă (sinuciderea — gen Romeo și Julieta — a logodnicilor nefericiți). Observații de pură sociologie, corelate cu enunțarea unui principiu care sună foarte modern: omul, « ca și societățile », nu e « decît ce-l va fi făcut să fie mediul, împrejurările, educațiunea, exemplele și modelele de care se află solicitat ».

În contextul în care Macedonski se referă la un romantism social și la unul politic, pe fundalul unei trăiri estetice a istoriei, devine evident că poetul se vizează nu numai un erou al spiritului, ci și al acțiunii. Iată de ce concepția sa estetică poate părea paradoxală: bazată pe o multiplă corespondență cu « viața », aceasta din urmă fiind aprioric — sau mai bine zis, potențial — artistică, literatura nu face, prin purificarea și « îndepărtarea » ei de realitate, decît să capete o mai mare eficiență asupra acestei realități.

Aceasta este dealtfel și ideea pe care se sprijină conferința [Teatrul și literatura], datînd din 15 februarie 1902. Legată de campania lui Caion împotriva lui Caragiale, repetînd — prin numeroase aluzii — falsele acuzații de plagiat aduse marelui dramaturg, acuzații, se pare, de care Macedonski nu era deloc străin⁶, proferînd, de asemenea, aluzii malițioase la adresa lui Maiorescu, pe tema procesului de la Școala centrală de fete, polemizînd, pe chestiunea respingerii sau abandonării pieselor sale, cu directorii mai vechi sau mai noi ai Teatrului Național (Scarlat Ion Ghica și Ștefan Sîhleanu) sau

exaltînd — în sfîrșit — alături de marii pașoptiști, valori mai mult sau mai puțin modeste, uneori în termeni ditirambici (ca în cazul lui Mircea Demetriade și Constant Cantilli) — conferința [Teatrul și literatura] ne interesează astăzi, nu atît prin aspectele legate de polemica literară a vremii, cît prin cîteva observații de critică și teorie literară, care întregesc concepția sa despre artă.

Macedonski vede în teatru, pe linia tradițională, « o școală ». În acest sens, el face elogiul înaintașilor care au avut de luptat nu numai « cu lipsa de cultură și de conștiință ci și cu reaua voință, cu trufia, cu nerozia, cu disprețul ce au pentru românism cei din așa-zisele cercuri sociale înalte ». Se indignează de asemenea justițiar împotriva decăderii contemporane a teatrului (« Teatrul Național a ajuns un grajd al lui Augias ») și a letargiei ce a cuprins viața publică a României, sub sufocanta opresiune a poliției oficiale. Departe însă de patetismul amar al unui Eminescu, de pildă, polemica lui Macedonski este pur oratorică — ceea ce nu înseamnă că ar fi mai puțin sinceră. În toate indignările sale, protestele și argumentele « sacre » invocate de el — cum ar fi ultragierea Patriei, disprețuirea « bătrînilor venerabili » și a « frumoașei tinerimi care de pe acum și-a luat zborul cu ochii înecați de lumina idealului... » — se simte intenția oratorică, dorința de a convinge, de a atrage de partea sa — și din acest punct de vedere trucerile sale pentru a mîguli și a capta bunăvoința publicului sînt aproape înduioșătoare: « Dar Dumnezeuastră aplaudăți... fluierul îmi este inutil... » — se pregătea el să spună unei mulțimi care l-a huiduit cu vehemență, împiedicîndu-l să-și citească pînă la sfîrșit conferința (cu toată dezmințirea publică a eșecului, pe care a dat-o revista „Forța morală“, sub semnătura lui S. S. Riuleț, care prezenta conferința lui Macedonski ca o « izbîndă gigantică și o lovitură ce a adus supraprea aproape pe jumătate a templului minciunei și calomniei »⁷). « Ei! Dar fluierați-mi cel puțin această medalie bene-merenti[...] N-o faceți? Sînt disperat[...] fluierul „nu-mi va deveni celebru...“ » — insistă, mai mult cu deferență decît cu eroism, poetul care voia să strinească în public o minie vindicativă, o « protestare » în măsură să salveze Teatrul și Literatura română, readucînd România, « ca un fluviu ce și-a ieșit din matca lui [...] să reumple vechile sale țărături ».

Drama acestui Don Quijote — cum îl caracterizează Șerban Cioculescu — era tocmai aceea de a

⁶ A se vedea, în acest sens, articolele sale din „Forța morală“, care, deși apărute după primul atac lansat de Caion, anticipă noile acuzații ale acestuia, din timpul și după încheierea procesului.

⁷ O conferință celebră, în „Forța morală“, nr. 15, 17 februarie 1902.

fi făcut din seriozitate o bufonerie oratorică, și din oratorie o experiență patetică. Cu alte cuvinte, de a fi comis un amestec de stiluri, care, privit cu severul ochi clasic, nu este decât un hibrid nedemn de a fi luat în serios, dar văzut în toată amplitudinea lui, capătă măreția pe care o au marile eșecuri. Căci Macedonski știe să-și disimuleze înfrângerea sub masca de hilară perfidie a unui idealism patetic. Aici intervine din nou paradoxul pe care se întemeiază întreaga sa atitudine estetică; după ce măgulise publicul, cu o deferență împinsă până la umilință — ceea ce nu este decât o formă a orgoliului și a puterii —, Macedonski intercalează, imprudent din punct de vedere oratoric, în conferința sa, interviul dat ziarului „L'indépendance Roumaine“, în care acuză publicul de «criza literară» a vremii, și nu autorii, care, dimpotrivă, au atins culmi de «cugetare și de simțire» fără precedent în limba română. Divorțului dintre scriitor și cititor — temă atât de frecventă în sociologia literară — cât și celui eșec de comunicabilitate și de eficiență pe care-l suferă creatorul de geniu, le atribuie Macedonski tendința ermetică a literaturii moderne.

Preferințele lui Macedonski pentru Heliade Rădulescu sau Bolintineanu, și totodată pentru piesele pline de fast oriental ale unui Mircea Demetriade

sau Constant Cantilli, ca și admirația pentru Anton Pann — acest «Molière al nostru» — se explică, credem, nu numai prin opiniile sale politice și literare, ci ca o încercare de a depista un filon literar, o direcție stilistică, care, dincolo de diferențele de intenție și de program, are totuși o continuitate reală.

Observațiile lui Macedonski — care ar trebui poate privite cu mai multă atenție de istoria literară, ca o prefigurare a procesului care unește în literatura noastră pașoptismul de simbolism și ermetism, de la un Anton Pann la un Ion Barbu — se justifică, din punctul de vedere al concepției sale, prin propunerea acelui paradoxal model al artei «pure» și social-eficiente totodată. Poetul eludează astfel problema «crizei literare» moderne; «prețiozitatea de limbaj a celor noi», lipsa de accesibilitate, aparentul decadentism literar nu sînt, spune el, semnele unei crize, ci ale unei regenerări a mijloacelor artistice.

Fundamentat pe o explicație sociologică, sensul literaturii moderne are, în concepția lui Macedonski, o finalitate socială: «viitorul literar și artistic va ieși mai plin de viață și mai miraculos din acest abis aparent».

Dana POPESCU

METAMORFOZELE CRITICII

- I. PRIVIND VIAȚA
 - II. PAZNIC DE FAR
 - III. RIGORILE POLEMICII
 - IV. FIZIOLOGIA CRITICII
-

Tradițiile creatoare ale criticii noastre

VIA DEZBATERE DIN ULTIMII ANI CU PRIVIRE la critica literară și care se continuă — cu drept cuvânt — nu constituie numai un fenomen local, căci ea se desfășoară și în alte colțuri ale lumii. O recentă statistică, pe care am citat-o și cu alte prilejuri, consemnează pentru Occident — în intervalul dintre 1956 și 1966 — nu mai puțin de 7000 de lucrări (monografii, studii, articole, cronici), adică jumătate din numărul romanelor apărute în același răstimp și mai mult decât totalitatea volumelor de poezie publicate concomitent. E, prin urmare, un simptom evident explicabil prin multiple cauze ca de pildă, creșterea cantitativă și calitativă a producției literare, complexitatea tot mai dezvoltată a operelor și autorilor, diferențierea și înmulțirea metodelor moderne ale cercetării, apariția unor vădite deficiențe care secer înălțurate ca, de exemplu, dezorientarea și oscilația judecăților de valoare,

carența principiului autorității, dificultățile tot mai accentuate ale terminologiei și încă, desigur, și alte motive. Se înțelege că situația e relativ aceeași și la noi.

Cu prilejul dezbaterii din periodicele noastre, deși s-au atins sau chiar adâncit numeroase aspecte, ni se pare că nu s-a atras atenția, în mod satisfăcător și pe larg, asupra tradițiilor stimulative ale criticii naționale din epoca modernă a literaturii noastre, ceea ce ne propunem a înfățișa aci.

* * *

Critica noastră e — după cum se știe — un produs al secolului trecut ca expresie a evoluției și revoluției sociale antif feudale și a noului spirit care reflectă mișcarea literară tot mai abundentă și diferențiată a timpului. Sporadicele manifestări anterioare, din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea, inclusiv cele ale Școlii Ardelene, aparțin mai mult teoriei literare și retoricii și au, în genere, un caracter didactic.

Încă din primele decenii ale secolului al XIX-lea, după ce critica spontană și cea vorbită ca și cea a scriitorilor înșiși a fost relativ depășită, se aud tot mai frecvent voci în sprijinul oportunității criticii și a creării unui gen propriu și specializat, deosebit de beletristica propriu-zisă. Primele doleanțe sînt cele ale „Daciei literare” și ale scriitorilor legați de aceasta. « Este nevoie de intrarea criticii și de a cumpăni de acum înainte bunătața scrierilor și tăria sentimentelor » sau « acum critica e dritul obștesc de a adevări bunățile mărfii », scrie Alecu Russo. I se asociază, în același sens, Gh. Barițiu și Andrei Mureșanu. Oportunității criticii i se opusesse doar Heliade din motivele cunoscute — stimularea cantitativă a fenomenelor literare, înțe-

țirea ritmului creației ca o condiție prealabilă a trecerii spre calitate. Ulterior, el însuși avea să utilizeze totuși actul critic care va deveni tot mai necesar în epocile următoare și până astăzi, căci el va reflecta dorința promovării și difuzării operelor literare. Critica va apărea și se va dezvolta, prin urmare, în secolul al XIX-lea și al XX-lea, și se va constitui în două tipuri distincte, și anume, sub forma criticii îndrumătoare de directive și a criticii analitice, aplicată operelor și scriitorilor individuali. Critica îndrumătoare, fie cea a lui Heliade, fie a lui Kogălniceanu, fie chiar a lui Maiorescu sau Gherea din secolul trecut, fie cea a lui Ibrăileanu sau Lovinescu ori cea a grupului de critici raționaliști dintre cele două războaie nu se poate lipsi totuși de critica analitică a operelor și Heliade se îndeletnicește și cu aceasta scriind despre Mumuleanu, Negruzzi, Iancu Văcărescu sau Cirlova, în timp ce Kogălniceanu se ocupă de baladele lui Asachi, după cum — mai departe — ațit Gherea cit și Maiorescu își exemplifică îndrumările prin analiza scriitorilor timpului. Aceeași situație cu gloscele sociologice și estetice ale lui Iorga sau Ibrăileanu, ca și ale altora. Cu toate acestea, în genere, totuși, tipul îndrumător nu se amestecă frecvent cu cel analitic. De fapt, unul din ele rămâne totdeauna dominant, celălalt manifestându-se mai în surdină. De aceea Heliade, Kogălniceanu, Maiorescu, Iorga au realizat — cu precădere — o critică îndrumătoare, în timp ce Ibrăileanu, Lovinescu sau Călinescu au intrupat-o pe cea analitică. În critica prezentului constatăm îmbinarea ambelor tipuri, cel al direcțiilor normative și cel al analizei operelor individuale, continuându-se astfel tradiția de care vorbeam.

În raport cu metodele și finalitatea criticii se pot distinge, de asemenea, două tipuri, și anume: unul negativ și altul constructiv, ale căror manifestări durează până astăzi. Într-adevăr, încă din momentul Heliade, s-a impus la „Dacia literară” o « acțiune împotriva imposturii » pe care junimismul și Maiorescu au reluat-o apoi, mai târziu, în mod violent, până la formula generalizată a celui « în lături ». « Vom fi foarte aspri în critica noastră » va scrie apoi „Contemporanul” și nu va fi mai blând

nici Hasdeu, nici Iorga și nici numeroși critici reprezentativi până la Călinescu.

Existența criticii negative era absolut necesară, desigur, dar ea a degenerat — de multe ori — în atitudine criticastră și distructivă. Astfel de luncări nu i-au lipsit nici lui Heliade, față de Gr. Alexandrescu de pildă, nici lui Maiorescu, față de V. A. Urechia, a cărui execuție a fost doar parțial motivată, nici „Contemporanului”, față de folcloristica lui Alecsandri, nici — mai ales — celor care, pe drept cuvânt, au fost calificați detractori ai lui Eminescu. N-au lipsit astfel de atitudini nici în manifestările critice din deceniile cinci și șase, ale secolului nostru cu prilejul denigrării literaturii lui Tudor Arghezi sau a combaterii globale a unor scriitori ca Ionel Teodoreanu de exemplu, atitudini depășite însă apoi.

Critica negativistă n-a fost acceptată nici la începutul criticii noastre moderne. S-a înțeles, de atunci, că finalitatea criticii nu poate consta în distrugerea valorilor literare, dacă sînt autentice. Tot din epoca „Daciei literare” au apărut și durează până astăzi manifestările calificate drept « critică a criticii ». Alecu Russo dorește, de pildă, printre cei dintii, o critică sănătoasă ce oprește « bunul », iar Kogălniceanu caută — cu receptivitate — de asemeni « bunătața operelor » respingînd negativismul. « Vom critica producțiile, vom publica pe cele pe care le vom judeca bune » va scrie „Contemporanul”. Se impune astfel, pe încetul, o critică de caracter constructiv. Maiorescu și „Convorbirile literare” scot în relief mari valori devenite apoi clasice ca: Eminescu, Creangă, Caragiale. Critica de după 1900, Ibrăileanu și Lovinescu de pildă, întreprind o continuă selecție spre a descoperi aceeași « bunătațe » a operelor de care vorbea pașoptismul. Tendința s-a perpetuat între cele două războaie cu toate carențele estetizante care au compromis uneori valorile propriu-zise. Epoca noastră combate de asemeni tipul criticastru și negativist și-l promovează pe cel constructiv pe plan ideologic și artistic, deopotrivă.

Dar tradițiile criticii noastre trebuie urmărite și din punctul de vedere al caracterelor intrinseci ale operelor față de care proclamă noi criterii de valorificare. Se reliefează printre acestea, la prima vedere, obiectivul cercetării fenomenelor literare în lumina actualității lor. Firește, întrucît critica urmărește, prin definiție, mișcarea literară contemporană cu un epifenomen necesar în cazul analitic sau ca o anticipare în cazul îndrumării, criteriul actualității rămîne axiomatic. Nu de acest aspect e însă vorba aci, ci de actualitatea considerată drept criteriu de apreciere. Și sub acest unghi de vedere,

inceputurile criticii noastre sînt elocvente. Heliade ia permanent în considerare comandamentele momentului său istoric, încă din primele decenii ale veacului. Proclamînd însemnătatea tematicii naționale, „Dacia literară” exprimă imperativele ideologice ale timpului și judecă operele după reflectarea realităților contemporane ale burgheziei în ascensiune. Maiorescu și junimismul exprimă, după cum se știe, condițiile spirituale ale deceniilor al șaptelea și al optulea prin înălțarea la un nivel cultural superior celui de mai înainte, acela al adevărului pentru artă și literatură și, în genere, pentru toate creațiile. Celelalte momente ale criticii noastre, începînd cu revista „Contemporanul” și cu suita ei de periodice de la sfîrșitul veacului, apoi cele de după 1900 de la „Semănătorul” la „Viața românească” nu au fost nici ele mai puțin legate de condițiile epocii lor comentînd literatura vremii ca reflectare a acesteia și judecînd-o ca atare. De asemeni, critica dintre cele două războaie, mai diferențiată decît cea anterioară — consecință a diversificării și multiplicării curentelor, metodelor și operelor — s-a înrădăcinat și ea în perspectiva actualității orientîndu-se îndeosebi spre analiza psihologică, sociologică și estetică. Pe o astfel de tradiție de peste un veac și sub îndemnul transformărilor răscolitoare de după Eliberare, atît mișcarea literară cit și critica adiacentă ei s-au integrat și mai profund în realitate dobîndind — ca formă a conștiinței socialiste — un rol tot mai activ în sensul sprijinirii ideologice a construirii noii orînduirii.

Relațiile stringente ale literaturii și artei cu societatea și creșterea eficacității lor sociale au trebuit să ducă la o viguroasă reflectare a structurii istorice a națiunii, îndeosebi în deceniile legate de inceputurile manifestării ideologiei național-burgheze a secolului trecut. Heliade însuși, înaintea „Daciei literare”, elogiază în articolele sale poezia patriotică a lui Cîrlowa sau proza lui Negruzzi, în timp ce — în etapa următoare — Kogălniceanu și revista sa preconizează « o viață nouă pentru o literatură nouă », ceea ce solicită de altfel toate periodicele timpului pînă la „România literară”, „Zimbrul”, „Steaua Dunării” și celelalte. Criteriul creației criticii constă acum, după cum se știe, în aprecierea operelor după izvoarele ce curgeau din istorie, geografie, etnografie și literatura populară, direcție care va domina în perioada dintre 1840 și 1860, răsfrîngîndu-se și asupra lui Al. Odobescu și a „Revistei române”, de după aceea. Cu toată parțiala ei adversitate antipașoptistă, continuitatea nu s-a rupt cu totul nici cu Maiorescu care apăra — în felul lui propriu — limba națională, literatura populară

și specificul național împotriva acuzației de cosmopolitism cu care era mereu amenințat. Se deschide, totdeodată, de acum înainte, perspectiva universală a literaturii române tot pe aceeași bază națională. Hasdeu, la rîndu-i, reluînd ostentativ tradițiile „Daciei literare” combatte unele tendințe europiste ale junimismului. Cu o înverșunare crescută, „Contemporanul” se războiește, în aceeași direcție, cu revista lui Maiorescu prezentînd ideea naționalității sub accentuata formă socială a materialismului istoric preconizat de Gherea, ale cărui articole apar ca unele din primele manifestări ale criticii marxiste a Europei timpului, după cum am arătat într-un studiu al nostru mai vechi. După 1900, ideologia națională a secolului trecut se continuă în noi forme cu excese și devieri ca cele semănătoriste și poporaniste. Între cele două războaie, baza națională e iarăși supusă discuției pînă ce literatura noastră socialistă făurește un nou concept despre « națiune », de caracter dinamic, oglîndind revoluția socială a vremii și transformînd creația și critica literară într-un factor tot mai activ al construirii noii societăți. Actul critic consideră de-acum și mai atent obiectivul social al operelor literare.

Cele două aspecte, mai sus dezvoltate, presupun desigur implicit un nou punct de vedere al criticii, și anume, pe cel realist. S-a putut vorbi, cu drept cuvînt, de continuitatea unei axe realiste a criticii încă din primele decenii ale veacului trecut. Ea apare chiar din sinul clasicismului și romantismului primei jumătăți a secolului. Heliade chiar va scrie că « poetul cată să fie un pictor fidel al realității » și că « a descrie lumea astfel cum este și a tinde către un ideal prin creațiune, am zis aiurea că constituie pe adevăratul poet ». Pledoaria pentru realism e continuată cu și mai mare vigoare de „Dacia literară” sau pașoptism, Cezar Bolliac observînd, de pildă, că « a venit vremea păcii și a realității ». Din romantism izbucnește apoi și realismul lui Hasdeu în articolele sale critice din revistele dintre 1853 și 1863. El susține, cu spirit polemic, ideile realismului critic. Cu tot idealismul său filozofic, Maiorescu și „Convorbirile literare” se referă la ideile realismului de pe poziția clasicismului. El emite chiar teoria realismului « de tip clasic » și a « realismului popular », ilustrat prin Creangă și Slavici, concepția celui dintîi fiind reluată de Duiliu Zamfirescu și perpetuată pînă în zilele noastre, de pildă, de Tudor Vianu. Critica realistă va marca însă un moment culminant în secolul trecut prin contribuția „Contemporanului” și a lui Gherea și va construi baza teoretică a realismului cu diferite aluviuni sociologice ale veacului, dar mai cu seamă pe temelile materialismului istoric. Nici chiar semă-

nătorismul de mai tirziu și nici, mai ales, poporanismul nu sînt lipsite de unele filoane realiste ca la Iorga și de un realism mult mai consecvent la Ibrăileanu, care cerea imperios «contact imediat al sufletului cu lucrurile, fără care nu există literatură nici clasică, nici romantică, nici simbolistă». La Ibrăileanu, realismul apare limpede ca un criteriu de judecare a fenomenului literar cristalizat, de exemplu, în scrierile lui Caragiale, Delavrancea, Coșbuc ș.a. De altfel, nici orientările despre artă și literatură a criticului ieșean se mișcă pe această axă, și anume pe bazele ei socialiste mai cu seamă, în Spiritul critic în cultura românească. Critica dintre cele două războaie insistă și ea, cel puțin într-o parte a acesteia, asupra realismului scriitorilor, Lovinescu însuși elogiînd pe Rebreanu, ca și grupul raționaliștilor critici prin Pompiliu Constantinescu sau Șerban Cioculescu. Nici orientările lui Ovidiu Papadima nu sînt lipsite de contacte frecvente cu realismul epocii. Interesant de observat este faptul că Tudor Vianu însuși constată în Estetica sa, apărută în această perioadă, un evident «progres al realismului în artă». Critica de după Eliberare, înregistrează o transformare și lărgire a conceptului de realism asociindu-l — în mod necesar — cu o concepție clar angajată a literaturii. Călinescu susține, în această epocă, accepțiunea unui realism tipologic derivat și el din clasicism și prin care înțelege «un mod de a crea durabil și esențial» cu tendință universalistă. Dezbaterea amplă a realismului e reluată și ca metodă de combatere a schematismului, dogmatismului și sociologismului vulgar.

Tradițiile criticii noastre literare pe linia aprecierii reflectării momentului istoric, a structurii specifice a națiunii și a realismului au trebuit să cuprindă totdeauna — în diferite grade și moduri — nu mai puțin considerarea estetică a literaturii, adică a specificului ei artistic. Tendința poate fi, de asemenea, urmărită ca și celelalte aspecte chiar de la Heliade cu prilejul amintirilor sale comentarii despre Cîrlova și Negruzzi, de la Kogălniceanu și periodicele vremii care nu susțineau numai «naționalitatea», ci și «talentul», sobrietatea și expresivitatea limbii. Alecu Russo, îndeosebi, anticipează o «estetică a poeziei

populară» pe care ne-o va dărui mai tirziu Delavrancea, iar — în etapa următoare — Al. Odobescu va îndemna spre realizări estetice prin izvoarele clasicismului antic. Desigur, preocuparea estetică văzută ca o dominantă a criticii se va realiza prin contribuția eminentă a lui Maiorescu atît în domeniul teoretic cît și în cel practic al comentariilor propriu-zise. Îi va sta la bază concepția diferențierii valorilor și a specificității fiecăreia în parte, inclusiv a celei estetice în raport cu știința și filozofia. De la preocupările artistice, sporadice și secundare dinaintea „Convorbirilor“, se ajunge astfel la impunerea, pe plan general axiologic, a valorii estetice. Lovinescu avea să studieze, în cele două cunoscute lucrări ale sale, nu numai pe contemporanii lui Maiorescu dar și — în ansamblul ei — viguroasa posteritate a acestuia de-a lungul perioadei următoare. În ultimele decenii ale veacului, poziția „Contemporanului“ aduce o altă accepțiune a considerării estetice. Primatul marxist al conținutului impune îndrumarea tendențională și militantismul social, dar nu se poate susține că Gherea care era, în ordine cronologică, cel dintîi critic al literaturii noastre după însăși constatarea lui Lovinescu, ar fi neglijat cu totul preocuparea estetică pe care a îndreptat-o, de fapt, în studiile sale spre Eminescu, Coșbuc și Vlahuță. După 1900 și pînă tirziu, considerațiile estetice revin la Iorga, deși în mod impresionist, determinînd uneori o scară curioasă de valori ca aceea prin care arată neînțelegere față de opera unor mari scriitori ca Argezi, Rebreanu, Gala Galaction ș.a. Alta va fi însă concepția mult mai amplă și mai complexă a lui Ibrăileanu. Perspectiva estetică i s-a impus criticului ieșean cu mare accent, prin recunoașterea de tip aproape structuralist a unității indestructibile a conținutului cu forma literară, prin considerarea tipizării ca procedeu de bază, prin insistența sa asupra relațiilor tehnice și de fond, prin studiul diferitelor fațete ale fenomenelor literare.

În critica analitică a lui Ibrăileanu, dezvoltată pe o arie largă, în care cuprindea pe Sadoveanu, Hogaș, Galaction, Topircanu, M. Codreanu, Jean Bart ș.a., considerarea estetică se situează pe cel mai adecvat plan.

Preocuparea pe care o avem în vedere, va cuprinde în această perioadă și mai ales în cea următoare pe toți criticii vremii în diferite moduri și concepții. O critică îndrumătoare, dar și analitică, ne întîmpină cu mai puțin succes la Ovid Densusianu și la „Viața nouă“, una sistematică, metafizică și «integralist» estetică la Mihail Dragomirescu în posteritatea lui Maiorescu, o posteritate care se va manifesta și în opera lui Pompiliu Constantinescu, unul din

criticii cei mai exacți și mai fermi ai perioadei, în cadrul aceluiasi punct de vedere; o alta « pur estetică » la Paul Zarifopol, o critică tot de caracter estetic la grupul raționaliștilor critici — pe lângă mai sus citatul Pompiliu Constantinescu, la Vladimir Streinu, Octav Șuluțiu, I. Biberi și desigur, la Șerban Cioculescu cu accent susținut pe scara axiologică a judecății estetice și cu pondere pe analiza unor scriitori ca I. Vinca, Lucian Blaga, Al. Philippide, I. Pillat și îndeosebi într-o introducere rămasă clasică la poezia lui Argehi, fără a mai cita biografia lui Caragiale, lucrarea reprezentativă a criticului. Firește, nu mai e necesar, vorbind de tradiția artistică a criticii noastre, să insistăm asupra operei lui Eugen Lovinescu, asupra căreia s-au scris în ultima vreme monografii cu totul remarcabile și care a evoluat de la un acut relativism estetic la o concepție artistică mai stabilă, situându-se — în fond — în cadrul posterității lui Maiorescu. Precuiparea estetică a constituit apoi, după cum se știe, substanța complexei opere a lui Perpessiciu cu o receptivitate largă față de arta scriitorilor celor mai deosebiți ca școli, curente și temperamente, un adevărat critic-artist, el însuși mângîind frumosul cu antenele unei intuiții generoase și contribuind astfel, în mod accentuat, la statornicirea deplină a criteriului de care ne ocupăm. Perspectiva estetică, de data aceasta de structură academică, se integrează de asemeni, cu valențe deosebite, în opera lui D. Caracostea și Tudor Vianu. Cel dintîi e reprezentantul anticipat al structuralismului contemporan precizîndu-și metodologia cu privire la geneza fenomenului literar și aplicînd-o cu erudiție la poezia lui Eminescu, trecînd apoi la o concepție generalizată despre « expresivitatea limbii române » ca matcă a ceea ce a numit « creativitatea » marilor poeți; celălalt, de asemeni în cadrul posterității maioreșiene și cu o pregătire de specialitate de nivel european, a înlesnit criticii noastre o vastă informație și sistematizare a disciplinei sale, dovînd în același timp o rară probitate și un ferm simț al răspunderii. Aplicațiile lui critice sînt puțin numeroase, referindu-se la mari personalități, ca Ion Barbu, Sadoveanu, Blaga, Pillat sau la figuri oricase ca Eminescu, Hasdeu, Maiorescu, Macedonski ori la scriitorii străini de seamă, ca Voltaire, Schiller, Goethe, Stendhal. Artă prozatorilor români rămîne cea mai de seamă cercetare de estetică literară evolutivă și de stilistică artistică, disciplină pe care Tudor Vianu a cîtorit-o la noi. Dar, desigur, criticul însemnat prin excelență cu istoricul literar de vastă erudiție rămîne G. Călinescu, preșuitor al valorilor clasice și totdeauna receptiv înnoirilor, nu însă fără spirit lucid, creator al unui fel de clasi-

cism aproape propriu care a putut fi numit « călinescianism » prin amprenta specifică a stilului său original. Principiile de estetică, precum și Istoria literaturii române... rămîn, după opinia generală, expresiile cele mai înalte ale preocupării sale artistice, aplicabile scrisului literar.

Valorificarea estetică e cultivată apoi cu grijă și în literatura noastră din epoca socialismului, fructificînd tradițiile despre care am vorbit, privind evoluția artei literare însăși. Depășind rătăcirile lozincarde, pe cele dogmatice, schematice și sociologice-vulgare amintite, critica de astăzi combate consecvent și cu fermitate rămășițele lor, în numele unei concepții estetice specifice. Prin repetate documente, ca și prin Raportul la Congresul al XI-lea, s-a accentuat — de numeroase ori — necesitatea « formelor specifice cît și a formelor celor mai variate » ale artei sau s-a vorbit de « limbajul propriu al literaturii », subliniindu-se astfel aspectul specific al artei literare; de altfel, totdeauna și factor activ de concretizare și difuzare tot mai largă a ideilor socialiste.

Întreaga desfășurare a acestei schițe sintetice — oportunitatea criticii, tipurile ei principale: critica de îndrumare și cea analitică precum și îmbinarea lor necesară, modalitatea negativă și constructivă, diferitele coordonate interne, ca respectarea obiectivului actualității, reflectarea condițiilor sociale și naționale, concepția realistă a literaturii și luarea în considerare necesară a caracterului estetic — implică desigur axa permanentă a obiectivității. Ea constituie, de fapt, esența etică, condiția sine qua non a criticii. Și pe aceasta tradiția istoriei noastre literare a reliefat-o cu numeroase prilejuri, chiar din momentul începuturilor ei. Heliade vorbește încă din 1830, de pildă, de necesitatea unei « critici nepărtinitoare ». Mișcarea pașoptistă consideră trăsătura de față ca pe un principiu obligatoriu al actului critic. „Dacia literară” și Kogălniceanu accentuează necurmat axioma: « Critica noastră va fi nepărtinitoare. Vom critica cartea, iar nu persoana. Vrajmași ai arbitrarului, nu vom fi arbitrari în judecățile noastre ». Aceeași situație cu privire la obiectivitatea în critica junimistă și la Maiorescu, simțul responsabilității și al onestității

fiind foarte dezvoltat la acesta. Aprecierea atitudinii obiective la „Contemporanul” e, de asemenea, de reținut.

Toate criticile privind plagiatele, inculpatе de revistă, se bazează pe o obiectivitate necurmată, ignorând importanța persoanelor și referindu-se numai la dovezile științifice privind obiectul în discuție. Obiectivitatea era, de altfel, aci, o expresie a eticii marxiste care se reflectă și în polemicile de idei ale lui Gherea cu Maiorescu. După 1900 se impune ținuta lui Ibrăileanu și a „Vieții Românești” în ce privește obiectivitatea ca aspect al conștiinței critice.

Între cele două războaie pe măsură ce literatură se diferențiază, numărul curentelor și școlilor crescând, ca și cel al scriitorilor și criticilor, se produce o tendință de ignorare a condițiilor etice în așa fel încît se poate spune că nivelul obiectiv al criticii scade. Nu ne referim firește la criticii reprezentativi mai sus citați, ci la media generală a publicisticii vremii. În contrast cu această situație, și tocmai din pricina ei, considerațiile despre obiectivitate și sensul ei specific n-au lipsit. Vom cita — în mod ilustrativ — atitudinea lui Șerban Cioculescu, partizan aprins al « obiectivității și impersonalității », care punea accent nu pe frumusețe, ci pe justețe, pe forța morală a criticii. Dar un document cu totul expresiv cu privire la obiectivitate îl alcătuiește acea Simplă convorbire de idei cu domnul Eugen Lovinescu, pe care „Manuscriptum” o publică în acest număr al său, și care aparține lui G. Călinescu. E desigur o polemică ascuțită, dar « în marginile adevărului » și foarte semnificativă pentru definirea conceptului de obiectivitate de care ne ocupăm.

G. Călinescu citează aci pe larg caracterizarea elogioasă pe care i-o conturează Lovinescu. Acesta recunoaște într-adevăr, referindu-se la Istoria literaturii române..., marile însușiri ale operei: « un caracter de monumentalitate nu numai tehnică, iconografică, informativă, într-un cuvînt nu numai de muncă conjugată », ci și de « talent literar », recunoaște prezența unui « material considerabil » pe care criticul știe să-l însușească dincolo de « pulberea amănuntelor », « spirit latin de mare

claritate, nu erudiție pentru erudiție », îmbinarea « modului liric cu cel științific într-o viziune perfectă, facilitare grațioasă, stil fără efort », « o portretistică colorată » și numeroase alte calități. După cum se vede, un insistent elogiu aproape exploziv, dar dintr-o dată asupra tuturor acestor însușiri maxime se prăbușește o acuzație gravă cu o concluzie cu totul neprevăzută: « [domnul] Călinescu nu era indicat pentru a scrie o Istorie a literaturii din lipsa unei calități și mai esențiale decît toate celelalte: obiectivitatea ». Replica lui Călinescu e, ca și în alte dăți, adecvată și tăioasă. El socotește că « o obiectivitate goală », fără însușirile remarcate mai sus de Lovinescu, e « o vorbă fără conținut » și definește mai departe obiectivitatea, în focul polemicii, drept o capacitate de « fină recepțiune estetică », presupunînd « să te bizui pe documente și să fii onest », să exprimi în sfîrșit « autenticitatea ». Călinescu respinge acuzația de a se fi bazat pe « schimbăciunile relații personale », de care vorbea Lovinescu și ne informează spiritual că, în genere, el nu cultivă nici un fel de relații, căci « oamenii empirici îi sînt indiferenți, îndepărtați pînă într-atîta încît nu știu dacă unii sînt vii sau morți ». Călinescu respinge apoi echivalarea obiectivității cu mediocritatea goală fără calitățile pe care — cu drept cuvînt — Lovinescu i le atribuie și care sînt acelea ale omului de știință autentic și ale criticului-artist. Din această discuție polemică, extrem de instructivă, dincolo de valoarea ambelor personalități pe care le prețuim, pe fiecare pentru alte motive — conceptul de obiectivitate, care ne interesează aci, iese desigur îmbogățit și precizat. Putem conchide că simpla obiectivitate fără asocierea diferitelor calități, pe care le enumeră Lovinescu, e într-adevăr « goală », dar totdeauna prezența oricît de evidentă a acelor calități fără obiectivitate e asemenea unui castel sumptuos amenințat cu prăbușirea din lipsa unei temelii rezistente.

Se adaugă, astfel, prin această « convorbire » între cei doi critici reprezentativi ai epocii lor, caractere complementare accepțiunilor anterioare ale criticii în genere și obiectivității în special.

Șchișind aci principalele trăsături ale actului critic, așa cum s-au manifestat ele de la începuturile literaturii noastre moderne și pînă astăzi (desigur, fără a le fi epuizat) și referindu-ne istoric și sistematic la acestea, ne-am propus să reactualizăm tradițiile creatoare ale criticii naționale menite a stimula manifestările și intervențiile ei actuale întru promovarea artei literare în sensul concepției noastre contemporane despre aceasta.

AI. DIMA

I. PRIVIND VIAȚA

G. IBRĂILEANU

DIN NOTELE UNUI PRIETEN CARE NU MAI ESTE*

Bucățile care urmează le-am găsit printre hirtile rămase de la un prieten al meu care a murit acum zece ani și al cărui nume nu-l voi da și pentru că de el nu și-ar reaminti decât câțiva cunoscuți și pentru că n-am dreptul s-o fac, fiindcă poate el nu și-ar fi dat niciodată în vileag ideile conținute în aceste note, ori le-ar fi dat într-o altă formă. Ideile conținute în bucățile care urmează — atingerea problemei «fericirii», a «prieteniei», a «amorului» — sînt, desigur, în starea actuală a cugetării românești, preocupată cu totul de alte probleme, niște curate «inactualități», cu atît mai mult cu cît chipul de a privi lucrurile al prietenului meu izvoarea din altă mentalitate decît a tinerei generații de azi.

Prietenul meu făcea parte din specia de tineri de acum zece ani, care-și plimbau în lume o individualitate refractară, visătoare și, firește, romantică și socialistă. Pe dînsul, cum se va vedea, îl preocupa mult «fericirea», fără însă s-o fi cunoscut vreodată — și nici nefericirea. Era chinuit de problema prieteniei și a amorului, dar acest om n-a avut prieteni și era atît de departe de a fi fost robit de vreo femeie.

El era dintre acei tineri ai vremii aceleia, care trăiau într-o lume de idei, în afară cu totul și fără nici o legătură cu lumea reală. Realitatea, pentru el, era lumea sa de idei, iar adevărata realitate n-o simțea decît ca o fantasmagorie, ca un nonsens, ca un lucru illogic — pentru că nu corespundea cu «realitatea» lui imaginară. Și pentru că prietenul meu nu era o apariție izolată, ci făcea parte dintr-o categorie întreagă, ce exista pe atunci, am socotit că poate prezenta un interes oarecare publicarea celor ce urmează, ca niște «documente omenesti» caracteristice pentru preocupările

* Acest text, semnalat incidental în cartea noastră consacrată criticului (Editura „Albatros”, 1971), se integrează preocupărilor de moralist ale lucrului Ibrăileanu. Metoda folosită aici este tipic romantică: mistificarea. Deci nu este vorba de «notele unui prieten care nu mai este» — adică de notele lui Raicu Ionescu-Rion, mort prematur în anul 1895 — ci de o confesiune a criticului, confesiune neliniștită, cu un accent dramatic și metafizic, specific și altora din însemnările și cugetările sale.

Textul se recomandă prin el însuși, și chiar atunci cînd unele reflecții ne-ar apărea surprin-

zătoare, ele se justifică integral prin perspectiva romantică, accentuat subiectivă, a autorului. «Eminescianismul» temperamental al lui Ibrăileanu este o realitate, și similitudinile pentru care pledam altă dată își găsesc în aceste pagini un nou argument.

Textul, din păcate neterminat, este (după precizarea din cuprinsul lui — 10 ani de la moartea prietenului său Rion și după grafie, destul de clară și aproape fără ștersături), din anul 1905 sau, mai probabil, din 1906.

Brăileanu

Artiștii
Dr. Constantin

unei generații dintr-o epocă a istoriei intelectualului român. Sînt multe naivități de gîndire și de formă în cele ce urmează, dar chiar aceste naivități sînt caracteristice, pentru că ele nu se explică numai prin tinerețea autorului — care a murit înainte de a împlini 23 de ani — ci și prin vremea și felul preocupărilor de pe atunci.

Notițele prietenului meu au intreruperi adesea, așa că logica ideilor adesea suferă; intreruperile le voi însemna printr-un rînd de puncte. Unele bucăți au titlul dat de prietenul meu; altele nu au titlu. Acestora din urmă mi-am permis să le dau eu un titlu — singurul meu amestec în aceste notițe.

Fericirea

Este deja banal că fiecare om are nevoie de altăceva, pentru a fi «fericit» și că fiecare simte fericirea în alt chip. Această idee a fost exprimată de Eminescu în versurile:

*« Unul caută-n oglindă de-și buclează al său păr,
Altul caută în lume și în vreme adevăr;
Iară altu-mparte lumea de pe scîndura tărâbii,
Socotind cît aur poartă marea-negrele-i corăbii... »¹*

Nu e nimic hotărît, definit în afară de noi, care am putea spune că produce fericirea. Ea este o stare a sensibilității noastre, și ceea ce produce acea stare în mine e o cauză de fericire pentru mine, care poate să nu fie pentru altul.

În ce stă oare această satisfacere a sensibilității, numită fericire?

Orice ființă viețuitoare e într-o luptă necontenită. Ființa om e într-o luptă nesfîrșită cu toată natura și cu toată societatea, din care mai tirziu sau mai devreme iese învinsă... Puterea gravitației te urmărește ca un dușman toată viața și toată viața te luptă cu ea; întotdeauna cînd umblăm ne păzim să nu murim, să ne găsim centrul de gravitate; intemperiiile naturii, căldura și frigul vreau să te ucidă și toată viața luptăm prin haine, casă etc. ca să nu murim; ne ferim de animalele celelalte și, mai ales, ne luptăm fără răgaz împotriva acelor nevăzuți dușmani, microbii. În natură, tu nu ai o valoare mai mare decît orice altă bucată de materie de 60 de

¹ *Scrisoarea I*, versurile 23—24 și 27—28: Versul 28, «Socotind cît aur marea poartă-n negrele-i corăbii», este citat cu topica inversată.

kilograme și legile naturii se îndeplinesc fără nici o considerație pentru unicul bun al tău, care pentru tine e totul, e viața ta. Societatea, ca și natura, pășește impasibil, îndeplinindu-și legile ei și-i e indiferent dacă tu sau altul v-ai veți conserva viața în îndeplinirea legilor ei. Trăiești într-o veșnică luptă cu societatea și cu natura și, un moment de nebăgare de seamă, de distracție, de iluzie, — și ai fost scos în afară de luptă pentru totdeauna. Ești ca un luptător cu floreta și orice mișcare nepotrivită în duelul cu restul universului, pe care-l porți, înamnă pentru tine pierderea singurului tău bun, viața ta...

Cînd ieși învingător din acest duel, atunci ești fericit. Fericirea e starea sufletească ce rezultă din adaptarea perfectă la mediu... Dar cine s-a adaptat vreodată « perfect » la mediu?

Îmi inchipuiesc că o miță, care are un cotlon cald și destui șoareci — și un prieten motan « de vreo două ori pe an » — e perfect adaptată și e fericită... slaba ei sensibilitate e satisfăcută.

Dar dacă mița asta *ar gîndi*, atunci ar ști, mai întîi, că are să moară cîndva; apoi s-ar teme că fericirea ei poate să treacă. Prin urmare, omul cel mai bestie, acela care e mulțumit cu îndeșularea trebuințelor materiale, tot are un motiv de tulburare a fericirii, chiar cînd trebuințele îi sînt perfect îndeșulate: singuranța că are să moară și îndoiala despre viitorul fericirii sale. Acesta e marele rău de a gîndi, rău care este dat numai omului.

Dar omul mai superior! Omul complex! Acesta are o infinitate de trebuinți sufletești dintre care unele nu pot fi satisfăcute azi, în faza socială în care trăim; altele nu vor fi satisfăcute niciodată din cauza condițiilor care mărginesc aventurile acestei mici ființe trecătoare — omul. Nu poți fi fericit, cînd milioanele de oameni, aproape totalitatea lor, sînt nefericiți din cauza mizeriei. Apoi omul dorește o contopire sufletească cu semenii săi, imposibilă, iarăși, în această fază socială, pentru că oamenii stau închiși în ei înșiși, într-o continuă frică de ceilalți, de sufletul celorlalți, din pricina experienței conștiente și inconștiente, cîștigată în lupta pentru trai... Deci ar trebui, pentru fericirea omului, ca milioanele să nu sufere de foame și ca lupta pentru trai între indivizi să fi încetat... Și asta va fi odată!

Și nu știu din ce cauză, din faptul numai al dezvoltării spiritului omenesc, ori din cauza *celorlalte* pricini de nefericire, dar e sigur că mai suferim încă de ceva, de tendința minții noastre de a fi atenți la punctele negre din viață, de a le aduna la un loc, tendință care, după Taine, ar explica melancolia modernă... Cred că mai degrabă această melancolie explică acea tendință.

Dar sînt trebuinți sufletești care nu vor putea fi satisfăcute niciodată, nici chiar în viitorul cel mai îndepărtat: este, înainte de toate, « durerea infinitului », setea de a ști totul, de a pricepe cauza lucrurilor, de a pricepe locul și rostul nostru în acest înspăimîntător de mare și de nesfîrșit tot, și sentimentul nostru de spaimă, a clipei ce sîntem noi față de eternitatea ce e el, acest nemilos tot... Această durere, această neadaptare, ori mai bine, *dezadaptare*, nu va înceta niciodată... Niciodată dară omul nu va fi complet adaptat la mediu, nu va fi deci fericit. Dezvoltarea inteligenței și a sensibilității lui îl fac să simtă așa de infinit de multe și variate trebuinți, că nici nu se poate concepe îndeplinirea lor. Ia o prismă dreptunghiulară și vei găsi îndată un loc unde s-o pui, să se adapteze; nu-i trebuie decît un colț dreptunghiular; și imaginează-ți o prismă cu milioane de fețe și cugetă dacă i s-ar potrivi vreun loc pe lumea aceasta!...

Gîndirea e totul — conștiința! Ea ne dă și fericirea, dar ea ne dă și nefericirea. Și nefericirea e mai mare. Dacă n-ai gîndi, n-ai ști, mai întîi de toate, că ai să mori, n-ai ști că soarta rea te pîndește în tot momentul, n-ai suferi de suferința altora, de izolarea sufletească, de durerea infinitului!...

A avut dreptate Leconte de Lisle cînd, în fața tristeței soartei omenesti, a exclamat:

« La honte de penser et l'horreur d'être un homme ».

Prima pagină din varianta
a treia (1930) a manuscrisului
Adela.

G. Ibrăileanu — desen
de Șt. Dimitrescu. (vezi și
pag. 57)

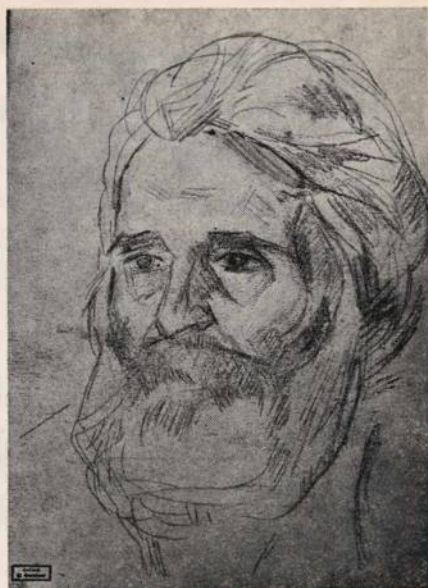
7
I

29 Noiembrie 1903. — Patruzei

de ani!

30 Noiembrie 1903. — Patruzei de ani!..

~~A avut dreptate, cum, când a venit~~
~~nevroscisaa?~~ Cum se uiaibăgat
de mână? Cine te-a purtat de
mână prin întinerie și te-a adus
aici? Tu ți-ai ironsit viața în prosi-
zorate, lăstind mereu pe mîni, și
mai tîrziu toate cite nu se pot

A avut dreptate Jean Lahor, cînd a caracterizat gîndirea: « Le mal de penser ». Și a avut dreptate Dostoievski cînd a numit gîndirea « un ticălos », « un mișel » — și au avut dreptate toți filozofii și poeții cînd au blestemat această nobilă — singura nobilă — producție a naturii: gîndirea!... Natura este întunecime, neant, orbie... Cînd a apărut conștiința în natură, s-a aprins un punct, unic, în haosul fără margine, dar acest punct de foc a început să ardă și să doară acolo unde a apărut — în ființa omenească. Prin conștiință, natura s-a manifestat pentru întia oară sieși, dar totodată, prin aceasta, s-a pus și începutul sinuciderii sale!...

Cu toate acestea, există momente fericite, sint clipe în care tot sufletul ți-i îndreptat spre un singur punct, cînd tot sufletul are o singură tendință, cînd o tendință a alungat pe celelalte și a fost satisfăcută... Cînd cetești o strofă frumoasă, atunci uiți orice alt lucru... Numai precumpănirea, victoria unei tendințe și satisfacerea ei pot să ne facă să pricepem ce este, ce trebuie, ce *ar trebui* să fie fericirea! În acele clipe ești pe virful muntelui, sub cupola albastră a cerului, — dar, dar... tocmai atunci, de acolo, de sus, vezi mai bine prăpastia; clipa de fericire îți revelează și mai trist tritețea vieții.

.....
Într-un amor adevărat simți totdeauna nevoie de imposibila contopire sufletească, care-ți pune în suflet o stare asemănătoare cu « durerea infinitului ». E acea stare, care n-are nume în limba noastră — sau nu-l gădesc eu —, care în franțuzește se traduce prin cuvîntul « anxieux » și pe care Sully Prudhomme a exprimat-o prin versul:

« Misérables mortels, que le baiser tourmente... »

.....
Nu există acțiune — sforțare — omenească, care să nu se...

[Manuscris neterminat]

II. PAZNIC DE FAR PERPESSICIUS

NOI «MENȚIUNI CRITICE»*

Georgè Gregorian: *La poarta din urmă*¹

La poarta din urmă, volumul d[omnu]lui George Gregorian leagă, la răstimp de 13 ani, un fir de poezie ce-și făcuse, și-n întiiul volum, loc printre poemele de compoziție ale masivei d[omniei]-sale inspirații religioase. E vorba de acel fir al poeziei boeme împletit cu celălalt fir al neliniștilor stîrnite de misterele lumii de dîncolo. Poezia aceasta cere celui care o mînuiește un verb dur, cu pondere de plumb, acele sfîchiiuri de metal de la capătul cnutului, și d[omnu]l George Gregorian îl stăpînește cu virtuozitate. Cu aceeași virtuozitate cu care cînta în catifelate versuri pe *Fecioarele ebree*. Sub aparența unui ins stăpînit de marile întrebări ale pragului din urmă, d[omnu]l George Gregorian este, în fond, un revoltat. Revoltat pe miragiile înșelătoare ale vieții acesteia, revoltat pe in Justiția divină care a rezervat poetului, ca în celebra poemă a lui Baudelaire, destinul celei mai înveninate pîini:

« M-am fost născut și eu în veacul
În care atîți — cu pasul rar
Mînași de timp ca de-un vâcar
Exclamă-n urma mea „Săracul” ».

¹ Textul de față a fost difuzat la Radio București, în emisiunea *Viața cărților*, la 14 iunie 1934.

* În paginile de față prezentăm o ultimă selecție din cel de-al VII-lea volum din OPERE-le lui Perpessicius, care reunește, după propria mărturie a autorului, tomurile VI și VII din Mențiunile critice.

Atenția criticului este reținută în primul rînd de volumele poezilor, fapt ce nu trebuie să ne mire, Perpessicius fiind, după cum se știe, el însuși poet prin excelență. De altfel, contribuțiile sale critice, presărate în presa timpului de-a lungul a cinci decenii (1920—1970), ar putea fi antologate pe genuri literare: poezie, proză, critică.

Autorul « lecturilor intermitente » apropiase creația lui George Gregorian de cea a lui Vasile Voiculescu sau Mihail Celarianu, iar în prezentul volum intuiește un « revoltat pe in Justiția divină, care a rezervat poetului, ca în celebra poemă a lui Baudelaire, destinul celei mai înveninate pîini ». În « mențiunea » la cel de-al treilea volum din Istoria litera-

turii române contemporane. Evoluția poeziei lirice a lui E. Lovinescu, Perpessicius amîntea, printre nedreptățiții tabloului lovinescian, și pe poetul « peste limită de subvalorificat » din *La poarta din urmă*.

Încă din primele notițe critice, cuprinse în Repertoriul critic (1925), apărut la Arad, Perpessicius întrevădea în poezia lui Aron Cotruș « vitalismul poemelor lui Whitmann »; în continuare, la apariția volumului intitulat *În robia lor, îl asemuia unui « Prometeu, devorat de propriile-i năzuinți »*; poezia din *Mîine* era apropiată de versurile lui Octavian Goga, iar mai tîrziu, în *Printre oameni* în mers, criticul descoperea o violentă afirmare socială.

Cu poemele votive: *Horia* — a cărui cronică se tipărește aici — și Eminescu (care a fost recenzat în ziarul „România”, 1939 și care va face parte din sumarul volumului al VIII-lea din OPERE-le lui Perpessicius), poetul trece la o poezie națională de

*Călcînd și pulberea și zarea
Eu soarta-a două drumuri am:
Pe jos dau zilnic de Adam,
Pe sus mă șchioapătă cărarea. »*

Așa cînta cu 13 ani în urmă d[omnu]l George Gregorian, așa reia și astăzi în poeme continuate:

*«Dihanie flămîndă de cuvînt
În laturea ținuturilor spîne,
Am fost și voi rămîne
O haimana a cerului, pe acest pămînt ».*

Sau:

*«Mi-a fost pe frunză și pe seară drumul
Am strîns mireasmă de sub toată raza
Mutîndu-mă cu cortul și cu fumul
Și fluturînd amiaza. »*

Dar revolta nu înseamnă numai atitudine de frondă. O revoltă continuă ar plesni ca un arc ce nu și-ar ajunge ținta. Vine de aceea o vreme cînd, peste alarme și excese, se așază o oboseală, o tristețe de om ingenunchiat, un popas pentru inimă, o surdină pentru sufletul zbuciumat. Atunci și versul se ductilizează:

*«Tu, inimă, strînsă pe-o latură ghem
Tu toate le tremuri și nu știi ce sînt
E timpul să-ți verși policioara-n tăciuni
În nori de tămîie tăcuți să veghem.*

*Bătrîno, e timpul s-o iei spre dunetă
Cu-amurgul ce calcă pe stîns liliac
Vei duce cu tine un fol din iatac
Pe lună, pe stele, s-adormi violetă ».*

mare amplitudine, Aron Cotruș integrînd «marile umbre ale trecutului ardelean» în literatură; Liviu Rebreanu cu Crăișorul, și Lucian Blaga cu Avram Iancu întregesc imaginea acestei literaturi votive. Criticul opinează că poemul lui Cotruș este preferabil multor «mozaicuri festive», fiindcă în el transpare, de la început pînă la sfîrșit, personalitatea autorului său.

Desigur, Perpessicius are în vedere creația poetului de pînă atunci, în contradicție cu evoluția ulterioară, regretabilă sub raport politic, a lui Aron Cotruș.

Numele lui Constantin Stere a rămas înscris în literatura română prin volumul de însemnări critice, intitulat În literatură (1921), dar în primul rînd prin romanul ciclic, social, în preajma revoluției. Perpessicius îl socotește «un adevărat roman, un promișător început de fundațiune epi-

că», iar pe autorul acestuia criticul îl orînduia în aceeași familie spirituală cu Mihail Sadoveanu, Cezar Petrescu, Gala Galaction, asemuindu-i cu «niște vînători așezați pe o ceață tomnatică, în marginea unei păduri ».

Primele două volume din roman, Smaragda Theodorovna și Copilăria și adolescența lui Vania Răutu, au fost recenzate de Perpessicius în cel de al IV-lea volum din Mențiuni critice (1938), iar următorul, intitulat Lutul, a apărut în al V-lea tom (1946). Principala obiecție pe care Perpessicius o aduce romancierului este inegalitatea scrisului: «stîngăcii de formă și curiozități pur gramaticale, [ce] alternează cu scene fragede sau cu peisagii descriptive ». Încadrîndu-l între romanele ciclice românești («seria Comăneștenilor» de Duiliu Zamfirescu și «romanele rurale» ale lui Liviu Rebreanu), criticul menționează caracterul ambiguu — de roman și de

C. Stere: În preajma revoluției

Nostalgii, e titlul celui de al cincilea volum din romanul ciclic, pe care d[omnu]l Constantin Stere îl publică de vreo doi ani sub denumirea generică: *În preajma revoluției*. Autobiografie romanțată, lucrarea d[omnu]lui Constantin Stere înfățișează formațiunea politică, socială și intelectuală a eroului Vania Răutu, fiul boierului basarabean Iorgu Răutu și al enigmaticei lui soții, Smaragda Theodorovna, a [acelui] Vania Răutu, pe care împrejurările politice din Rusia sfârșitului de veac al XIX-lea și lunga detențiune siberiană ce urma reprimării din acea vreme, îl întorc din visurile lui de înfrățire și de justiție universală către pământul patriei, către Moldova în care evadează odată cu sfârșitul detențiunii și după o scurtă ședere la Năpădenii tatălui său, tot mai îmbătrinit, dar tot pe atîta de dirz. Cunoașteți, desigur, întîmplările care se succed după ce complotiștii, atîția din ei revoluționari în embrion, sunt porniți prin închisorile de etapă, de-a lungul Rusiei, pînă ce poposesc în taigaua ferică a pustului de zăpadă siberian. Sfârșitul celui de al doilea volum, *Vania Răutu*, precum și cel de al treilea și al patrulea, *Lutul* și *Hotarul*, ne-au inițiat în această lume, vastă și părăsită, care a fost Rusia țaristă și ne-au arătat peisagiile sufletești sau geografice, cu cari Vania Răutu se deprinde și se familiarizează. *Nostalgii*, acest de-al cincilea volum vine să completeze atmosfera aceasta de surghiun, așa de prielnică, altminteri, cunoașterii de sine a eroului nostru. Este, pentru aceea, în acest al cincilea volum, o numeroasă succesiune de momente și de protagoniști, bărbați și femei, implicați în opera revoluționară, și d[omnu]l Constantin Stere posedă arta de a putea să schițeze, în cîteva pagini numai, un moment sau un suflet, nu rareori, de o mare complexitate. Cu excepția romanului Mariei Culiceeva, enigmatică Giocondă, de surîsul mat al căreia se rănește sufletul așa de candid al lui Vania Răutu, celelalte personaje, o adevărată colonie de revoluționari, sunt tratați fie în chip de figurine, fie prin procedeul, așa de dificil, al paginilor de jurnal. Și totuși, ca o dovadă că d[omnu]l Constantin Stere, stilist aproximativ dacă îl comparăm atîtora din prozatorii noștri, e un romancier înăscut, este sensul de viață pe care-l imprimă și celor mai fugare din figurinele numeroasei sale galerii. A stărui asupra fiecăreia din ele, a desprinde lecția de inițiere socială și națională pe care o capătă Vania Răutu pînă la eliberarea sa, este o operație pe cît de utilă, pe atît de imposibilă într-un referat sumar ca al nostru. Cred, însă, necesar să semnez cetitorilor familiari ai romanului d[omnu]lui Constantin Stere, cari n-au uitat, de bunăseamă, pitoreasca și impună-

memorii — al scrierii lui C. Stere. În continuare, romancierul român este apropiat de François Mauriac, care, pînă la acea dată (1933), nu-și scrisese încă «memoriile». Perpessicius citează o mărturie a autorului romanului Thérèse Desqueyroux, pe care o aplică și lui C. Stere: «Adevărata rațiune a lenii mele (aceea de a fi renunțat să-și scrie memoriile) nu vine oare de acolo că romanele noastre exprimă esențialul din noi înșine? Singură ficțiunea nu minte; ea întredeschide asupra vieții unui om o poartă ferită, pe unde se strecoară, în afară de orice control, sufletul său necunoscut».

În cronicile care vād acum lumina tiparului, Perpessicius urmărește destinul lui Vania Răutu, analizînd volumele *Nostalgii*, *Ciubăreștii* și *În Ajun* din romanul lui C. Stere, criticul dovedindu-se o dată în plus un cercetător asiduul al epicii românești.

Dumitru D. PANAITESCU

toarea figură a răzășului Iorgu Răutu, că boierul de la Năpădeni apare și în acest roman, în una din cele mai omenești și mai emoționante scene. Nu știu dacă autorii de romane au preferință pentru unul sau altul dintre personagiile ficțiunii lor. Nu știu dacă o atare părtinire este recomandabilă sau nu. Ceea ce se poate, totuși, spune este că în mulțimea de personaje ale romanului d[omnu]lui Constantin Stere, pe cari d[omnia]-sa le prezintă cu dragoste și înțelegere, chiar cînd contravin și jignesc sentimentele eroului nostru (cum e cazul cinicului Artamon Danilov în acest volum), în societatea aceasta așa de diversă și fragmentată, este un ins pe care d[omnu]l Constantin Stere l-a plămădit cu toată căldura și cu toată iubirea sufletului său. Acesta este bătrînul Iorgu Răutu. Și lucrul este așa de adevărat și de semnificativ, în raport cu legile creației literare, că singură apariția bătrînului și de acest volum neze și să domine nu numai o pagină sau un capitol dar un volum întreg. Așa e cazul celui de al III-lea volum din ciclul *Lutul*, a cărui stenahorie literară este iluminată de cele cîteva timide replici și aparițiuni ale bătrînului.

Nostalgii se încheie cu trecerea lui Vania Răutu în țară. Și trecerea aceasta nu e făcută să bucure pe bătrînul boier de la Năpădeni care se vede tot mai singur în amurgul care-l înconjoară și în pustiul de gheață, în care l-a izolat ciudata-i soție, Smaragda Theodorovna. Scena explicației dintre tată și fiu este una din cele mai puternice și mai umane și se cuvine cred împărtășită. Lungimea citatului o va răscumpăra:

« — Dar, tată, ce să fac eu aici? Nici nu-mi pot isprăvi învățătura, că nu mă lasă la Universitate...

— De, măi băiete, ai și tu drepturile tale. Cînd Dumnezeu ți-a dat capul, ar fi păcat să rămîi fără învățătură. Dar Tasia și Costea au murit; și amu, te duci și tu. Eu sunt bătrîn, — să-mi închid ochii, așa, singur, și să-mi știu casa fără stîlpul ei?

Bătrînul se întoarce; plîngea tăcut fără să-și șteargă măcar lacrimile.

Vania își simți gîtul strîns de un nod, și cu greu își putu descleșta gura, luă mîna bătrînului și o sărută.

— Ce să fac, tată? — abia își stăpîni plînsul și el. Vezi ce viață aș avea aici, ce viață am avea noi cu toții? Și amu jandarmii sunt în sat... Apoi, cine știe?... Poate că pînă cînd mi-oi mîntui eu universitatea, s-or schimba vremurile și m-oi întoarce la Năpădeni.

Bătrînul începu să plîngă în hohote; își clătină numai capul.

— Tată, tată! — plîngea acum Vania de-a binelea. Dacă vrei rămîi. Spune numai un cuvînt! Oi răbda ce a da Dumnezeu.

Bătrînul își întoarce capul spre el, își șterse lacrimile și-l privi scrutător, cu neîncredere:

— Nu, măi băiete! Și mă-ta crede că e mai bine așa. Și dacă Dumnezeu mi-a da încă zile și putere m-oi duce și eu peste graniță să te văd, — numai să nu te duci prea departe.

Vania sărută din nou, în tăcere, mîna bătrînului, acesta îl trase la dînsul, îl îmbrățișă și-i strînsese capul la pieptul său de uriaș.

— Așa a vrut Dumnezeu, măi băiete! Mi-a dat feciori, — unul s-a înecat în gimnaziu. Altul s-a împușcat de napastă, iar tu te duci în străini, lași Năpădenii care din moși-strămoși erau stăpîniți de Răutești. — Și cine știe pe ce mîni or încăpă, după ce m-a lua Dumnezeu! Și tu, iar ai să duci, poate viața cea mai amară... Ai mintea prea aprinsă, și inima chiar de foc. Pe aiștea oriunde, nu-i iartă lumea... Nu degeaba au fost în neamul nostru și de aiștea... Unul a și pierit în țepă sub Vasile Lupu Vodă... Dar pentru ce taman amu să fie iar unul?... Di! să fie cum o vră Dumnezeu, — schimbă brusc vorba conu Iorgu: — Mă-ta spune că ți-a ajunge pentru trai vreo două de ruble pe lună. Ți-oi da și mai mult ca să fie vreo mie de lei de ai lor. Am să am eu grijă de tine... Dar dacă ai învăța, să scrii și cu slova noastră veche...

Bătrînul tăcu, dar Vania înțelese; și îndurerat își lăsă capul în jos. »

* * *

Ciubăreștii sunt al 6-lea volum din marea frescă epică *În preajma revoluției*, cu care d[omnu]l C. Stere și-a propus să reconstituie educația unui basarabean, de către sfîrșitul secolului trecut și pînă în zilele noastre. *Educația* în sensul în care romanele lui Stendhal și Flaubert reprezintă, pentru societatea franceză a epocii respective, o educație socială sau sentimentală. Autobiografie, în măsura în care orice operă încheie un ecou de viață personală, romanul d[omnu]lui C. Stere ne-a povestit, pînă acum, copilăria, adolescența și după aceea detențiunea siberiană a tinărului Vania Răutu, copilul răzășului Iorgu Răutu de la Năpădeni. Dacă sub raportul construcției epice, sau sub acela al stilului, am formulat, din cînd în cînd, rezerve, n-am ezitat însă de la început să recunoaștem că d[omnu]l C. Stere este un veritabil romancier, un povestitor adică, după vechea și buna formulă balzaciană, capabil să concureze registrele stării civile. Poate că, uneori, figurația așa de numeroasă a romanului d[omnu]lui C. Stere suferă de un schematism exagerat, poate că în nenumărate din umbrele filmate ale romanului său s-ar fi convenit reluate și adîncite, adevărul este, însă, că cele 5 volume de pînă acum, pe lîngă figurație auxiliară, au fixat cîteva solide capete de pod, fie în brazda basarabeană, fie în taigalele siberiene. Între alții: pe Smaragda Theodorovna, maică-sa, și mai ales pe bătrînul Iorgu Răutu, pateticul boier moldovean, tăică-său, cu atît mai patetic cu cît mijloacele lui de expresie sunt mai timide. Vă aduceți aminte cum se sfîrșea volumul anterior; întors din Siberia, Vania Răutu trece pe la Năpădeni și apoi în țară, după o emoționantă despărțire de bătrînul său tată.

Cu *Ciubăreștii* suntem în țară, la Iași, într-un mediu intelectual inferior, rob cu totul electoralului, și Vania Răutu se inițiază cu spaimă, în arenele destul de mediocre ale acestei jungle cu aere de menajerie bizantină. Romanul se citește cu plăcere și cu interes pentru paginile lui documentare, ca și pentru elementul caricatural dintr-insele. Sunt, totuși, două obiecții pe care le voi formula, numai în regretul că nu le voi și adînci. În timp ce Vania studiază în vederea patalamalelor, la Iași, Iorgu Răutu se sfîrșete la Năpădeni. Tot acest episod care ar fi dat atîta poezie și atîta semnificație de brazdă, romanului, este escamotat. Nu. Iorgu Răutu nu putea fi înmormîntat așa cu una cu două. Doar el este, pînă azi, stîlpul Năpădenilor și chiar al romanului d[omnu]lui Stere. Cu el se încheie o lume. Și afecțiunile dintre tată și fiu au fost puternice. Și acestui sfîrșit de apoteoză, d[omnu]l C. Stere îi consacră doar cîteva pagini neutre.

Iar a doua obiecție: caracterul parodic, afabulat și travestit al vieții politice din țară. Desigur așa procedează toți romancierii. Așa a procedat și Proust, cel mai mare mînuitor de chei epice, în opera sa. Și totuși, în timp ce tipurile lui se gravează puternic în memorie, ale d[omnu]lui Stere alunecă și se destramă. Pentru că ne lăsăm furati de jocul identificărilor și pentru că sunt atîtea elemente eterogene, în fiecare din fapăturile acestora? Desigur nu. Totul e chestie de dozaj și dozajul lipsește în figurile acestea, amuzante desigur, dar prea firave ca să poată prinde corp și trăi. Elemente de cronică, ele trebuie cultivate mai mult, tratate mai mult epic și mai puțin cinematic. În cazul acesta, *Ciubăreștii* nici n-ar fi rupt unitatea ciclului și viziunea epică s-ar fi păstrat tot timpul. Așa cum e, pare un intermediu de comedie dell'arte într-o povestire, cu însușiri epice, adică, de viață.

* * *

Al șaptelea volum din marele roman *În preajma revoluției* al d[omnu]lui C. Stere se întitulează *În ajun*. În ajunul acelor evenimente pentru care se pregătește eroul central, acel Vania Răutu, pornit din Năpădenii de pe malul Nistrului, poposit ani și ani într-o lungă detențiune prin taigalele Siberiei și astăzi, adică înainte de 1905, unde ne aflăm cu povestirea, deputat în Camera Română și personaj important în politică și în cultura anilor respectivi. Ați urmărit, desigur, peripețiile acestui suflet

predestinat, copilăria lui, lipsită de surîsul glacial al mamei, Smaragda Theodorovna, dar consolată, printre picături, de calde izbucniri de sentimentalitate ale uriașului Iorgu Răutu, taică-său, pregătirea lui revoluționară, expansiunile lui umanitare, hotărîrea lui dramatică de a trece în țară, singurul loc unde ar fi putut milita pentru ideile sale sociale și politice și vă aduceți, desigur, aminte, că volumul dinaintea acestuia, intitulat *Ciubăreștii*, înfățișă noul mediu în care avea să trăiască și să sufere eroul nostru. Căci Ciubăreștii sunt mai curînd un cuib de patimi și intrigi politice decît unul de intelectualitate. Nu doar că intelectualii ar lipsi acestei Capitale, ce se mîndrește cu faima unui reputat centru de cultură, numai că peste toate idealismele se simt bătînd miasmele unei mări moarte. Cît de nepotrivită va fi fost atmosfera aceia a Ciubăreștilor pentru un suflet proaspăt și dornic de împărtășire, ca al lui Vania Răutu, s-ar putea vedea și din înverșunarea cu care, după mai bine de trei decenii, domnul C. Stere cată să-și răzbune eroul. Ciubăreștii săi sunt o caricatură de sus pînă jos, în toate direcțiile, în toate stratele, în toate planurile. Și este ceea ce s-a reproșat acestui al 6-lea volum din serie, caracterul său prea violent subiectiv, aerul de cronică prefigurată, jocul identificărilor la care te îmbia mai mult de o cheie întîlnită la toate colțurile, într-un cuvînt părăsirea vechiului calm epic, cu care ne deprinseseră întîile cinci volume.

În Ajun continuă într-un fel *Ciubăreștii*. Aceeași societate, aceleași false personalități, aceleași moravuri politice și culturale, și totuși pentru ce, de astă dată, peisagiul nu mai supără și acțiunea își înnoadă din nou firele, un timp încîlcite? Pentru că în *Ciubăreștii* se simțea prea mult prezența autorului, pe cîtă vreme în volumul acesta ultim, Vania Răutu stă față-n față cu ciubăreștenii, ei se înfruntă, ei se verifică, ei se descurcă. Pamfletarul a cedat locul romancierului și povestirea se desfășoară din nou sub calmul acela epic, atît de necesar ficțiunii, ca să prindă rădăcini și să evolueze. Indiferent însă de obiecții, întîmplătoare și indiferent dacă subscii sau nu la experiențele episodice ale autorului, o constatare se impune: în ce măsură este d[omnu]l C. Stere romancier, în ce grad stăpînește d[omnia]sa fluidul epic și cît de bine strunește hăturile evenimentelor de îndată ce a pus, din nou, mîna pe dînsule.

Și volumul *În Ajun* este, sub raportul evenimentelor, unul din cele mai bogate. Sunt întîi experiențele politice ale deputatului Vania Răutu, reprezentînd dimpreună cu amicii săi, al doilea val de generoși care vin să coloreze în roșu stînga liberală, sunt pledoariile lui pentru reforme și animozitatea cu care sunt întîmpinate, sunt călătoriile sale în străinătate și contactul cu mișcările proletare din Apus, intensul, cu toate că fugarul său roman de dragoste florentină, căsătoria lui cu Elisa Orleanu, singura făptură castă, ce iluminase viesparul Ciubăreștilor, înjghebarea revistei și cercului literar „*Farul*” și, mai presus de toate, educația naționalistă a lui Vania Răutu. Aminteam de curînd, cu prilejul romanului *La răspîntie de veacuri* al părintelui Gala Galaction, vastă și ciclică narațiune și aceea, de *Education sentimentale* al lui Flaubert și de categoria romanelor de epocă, în care autorii reconstituie o perioadă istorică, al cărui exponent este însuși eroul central. Inițierile lui, creșterile și descreșterile, meditațiile în marginea evenimentelor, iată schema unor astfel de romane, și *În preajma revoluției* al d[omnu]lui C. Stere face parte dintre acestea. Vania Răutu este eroul unui veac de liberalism și democrație, pe care contingențele istorice îl balotează între regimul autocrat al Rusiei țariste, unde își face ucenicia politică și România anilor dinainte de 1907, noua lui patrie, în care eforturile lui de reformator se vor izbi de opacitatea condițiilor retrograde din țară. Vania Răutu are presentimentul istoric al prefacerilor ce pîndesc omenirea. El înțelege totodată cît de șubredă este, din punct de vedere social și cultural, situația lui din vechea țară, prinde, din călătoriile prin Ardeal și Bucovina, diferențele de nivel dintre provincii, luptă pentru o apropiere și sfîrșitul romanului ni-l înfățișează în ajunul revoluției rusești din 1905, trecînd Prutul, din nou în Basarabia, într-o ambasadă misterioasă. Cedînd deprinderilor sale revoluționare? sau investit cu o misiune istorică? — iată ce rămîne să ne arate volumul ce va urma. Zdruncinarea Rusiei țariste este pentru Vania Răutu un comandament

al politicii naționale, în aceeași măsură în care ridicarea socială și culturală a țării este un altul. De aceea, dacă, indiferent de rezerve secundare, opera d[omnu]lui C. Stere a dovedit și până acum calități superioare, de narațiune, în schimb, stratul pe care se zidește personalitatea lui Vania Răutu mai are nevoie de împliniri. Când și ultimul metru pătrat din fundalul pe care se proiectează eroul nostru se va fi întregit, abia atunci vom stăpîni perspectiva în ansamblul ei și vom putea degaja toate concluziile acestei existențe, în care clocotesc: instincte libertare, o generozitate nefalsificată, o candoare idealistă rară pentru epoca aceea, tot calități pe care ambianța le poate înfrînge sau nu, dar cărora legea conservării imediate îi dictează să se împotrivescă. În felul acesta, destinul lui Vania Răutu se înscrie în planul istoriei noastre contemporane, și *În preajma revoluției* în ordinea romanelor de epocă.

* * *

Marele roman ciclic *În preajma revoluției* al d[omnu]lui C. Stere a ajuns la al optulea tom și se intitulează *Uraganul*. Al șaptelea tom se numea *În ajun* și se încheia cu hotărîrea lui Vania Răutu de a trece, după potolirea războiului ruso-japonez, în Rusia, într-o misiune cu scopuri hotărît revoluționare. Fostul deportat siberian avea prea vie memoria suferințelor și prea acută intuiția răzbunărilor ce se pregăteau în împărăția țărilor pentru ca să nu fi socotit absența sa, din focul mocnind al revoluției, o adevărată trădare. Și al optulea act al romanului d[omnu]lui Stere începe cu chiar această debarcare, în Basarabia. Întiul popas, cum era și firesc, este la Năpădenii copilăriei lui maștere. Frumoasa și prospera gospodărie a tatălui său, Iorgu Răutu, este azi o ruină. Și ruinele sunt și sufletele dintr-însa: mindra Smaragda Theodorovna, măică-sa, e azi o umbră, strălucitoare încă, dar umbră, ce-și duce viața alături de Mașa, fiică-sa, pentru care a nedreptățit pe Vania și care-i sporește astăzi, cu naufragiul căsniciei ei, remușcările. Întrevederea dintre Vania și Smaragda Theodorovna este, în sobrietatea ei, crispantă, una din cele mai dureroase. Singura rază de lumină a Năpădenilor vine de la Ionică Cornea, copilul Ilenuței, fosta dragoste de adolescent a lui Vania. Ionică Cornea e astăzi un flăcău isteț, receptiv la toate adierile revoluționare care se presimt, el întâi îi vorbește lui Răutu de *studienții* cari cutreieră țara și comunică mesajile, și într-însul va avea Răutu pe unul din cei mai devotați curieri ai revoluției. Un popas la Onișcani, la tiotia Natalița Varnavin, adevărata mamă adoptivă a lui Vania, e odihnitoare, întru toate. În ciuda anilor, Natalița Varnavin e aceeași fîntînă de întinerire, iar fata ei, Gionna, tînră intelectuală, este, cum vă și așteptați, revoluționară, și o mare admiratoare a lui oncle Vania. Dar Vania Răutu

n-a trecut Prutul pentru odihnă și pentru evocarea idilelor tinereții. La Chișinău și la Odesa reia vechile legături cu foști tovarăși de luptă și participă în consilii tainice, asistă la zvîrcolirile revoluției, vede victimele și constată mai cu seamă că lipsită de sprijinul efectiv al maselor țărănești — revoluția e sortită insuccesului. Represiunea și dezamăgirile, conflictul de metodă în care se pune cu foștii tovarăși și dureroasa ruptură de fosta-i idilă siberiană, Maria Culiceeva, Gioconda conspirațiilor ruse, îl umplu de amărăciune și-i grăbesc întoarcerea în țară, în acele aparente *ape line*, cari aveau să se tulbure în curînd, în virtutea unui prea firesc joc de vase comunicante. Uraganul din Rusia își trimite una din trîmbe

și peste țara românească, și a doua parte a romanului povestește răscoalele țărănești de la 1907. Este un subiect care a ispitit pe mulți din romancierii noștri și va mai ispiti încă și de care nu se putea să nu se apropie cu o deosebită înfiorare d[omnu]l C. Stere. Pentru Vania Răutu, revoluționarul și poporanistul, ale cărui state de serviciu aveau la activul lor inițierea rusească și campaniile din „*Farul*”, recte „*Viața Românească*”, pentru acest temperament ars de setea dreptății sociale, se punea de astă dată un grav proces de conștiință. Invitat să primească, dimpreună cu alți oameni de generație idealistă, o prefectură, izbutește să comprime, fără vărsare de sînge, răscoalele din regiunea Ciubăreștilor, dar represiunile sîngeroase din alte părți, ca și toate aspectele și lecțiile cîte se degajă din dezlănțuirea aceluia adevărat război civil care a fost 1907, îl determină să-și dea demisia, doar va mai ușura ceva din povara răspunderii morale care îl apasă. Și romanul sfîrșește cu campania pentru amnistie și cu prevestirea reformelor agrare, care trebuie să vină și pentru cari va lupta de azi înainte, cu mai multă ardoare Vania Răutu. Aceasta ar fi în scurt schema celui de-al optulea tom din *În preajma revoluției*. Două sunt concluziile pe cari le vom formula, peste calitățile de povestitor, definitiv dovedite, ale d[omnu]lui C. Stere, și cu regretul că nu putem intra în dezvoltări. Este, în primul rînd, caracterul de epică — aparte — al acestei cronice, cu cheie, în reconstituirea căreia d[omnu]l C. Stere aduce atîta grijă de precizie ca și de travestire. Comparat *Răscoalei* d[omnu]lui Liviu Rebreanu, *Uraganul* d[omnu]lui C. Stere își definește și mai bine poziția. *Uraganul* este un roman satiric și sociologic, în care latura doctrinară și experiențele de luptător social ale lui Vania Răutu dețin întîiul plan sau, mai exact, alcătuiesc fondul pe care se proiectează toate peripețiile, fie tragice, fie ridicele. Sociologic, de bună seamă, este și *Răscoala*, cum orice roman, desprins din viața societății înconjurătoare, este document, prin definiție, sociologic. Cu diferență că *Răscoala* rămîne tot timpul în epică, în timp ce *Uraganul* se împlinește cu o egală atenție în cele două planuri: epic și sociologic. Fiecare fapt merge dimpreună cu

interpretarea lui, fără să mai amintim acele discuții doctrinare sau acele crîmpeie din activitatea publicistică a lui Vania Răutu cari dau romanului d[omnu]lui Stere un pronunțat aer de rechizitoriu și pledoarie. Ai, de tot atîtea ori, impresia că recitești o ediție revăzută, romanțată mai exact, a *Neoiobăgiei* lui Dobrogeanu-Gherea, în toate acele capitole referitoare la situația țăranilor înainte și după răscăla. Se înțelege în felul acesta și ce cîștigă în gravitate un astfel de roman, dar și cît pierde din naturalitatea ficțiunii. Și este locul, poate, să ne amintim, într-o a doua concluzie, de o observație pe care am făcut-o la apariția întîiilor două volume din romanul d[omnu]lui C. Stere. În *preajma revoluției* este, cum s-a observat și cum autorul nu s-a gîndit să o tănuiască, un roman autobiografic. Roman al unei epoci și al unor climate sociale și politice, pe cari le străbate eroul Vania Răutu, delegat și cu procură autenticată, în numele d[omnu]lui C. Stere — În *preajma revoluției* aduce un material, în bună parte, identificabil și ridică întrebarea: oare lucrarea n-ar fi cîștigat în accent dacă în locul ficțiunii d[omnu]l C. Stere s-ar fi decis pentru specia *Memoriilor*? Sunt romancierii cari au toate îndrăznelile, toate sinceritățile numai în romanele lor. Îndeosebi cei timizi. Pe cei energici și de o francă sinceritate ficțiunea îi stînjenește. Este, cred, și cazul d[omnu]lui C. Stere. Procesul politic și social al unei epoci așa de bogate în evenimente, la cari a participat, în primul plan și d[omnu]l C. Stere, s-ar fi împăcat mult mai bine cu libertatea memoriilor. Dar, cum spuneam, problema ar cere altă dezvoltare*.

Aron Cotruș: *Horia**

D[omnu]l Aron Cotruș, despre al cărui volum de versuri — *Horia* — vom vorbi în începutul acestor minute, este unul din prețioșii poeți contemporani pe care ni i-a dat Ardealul. Debuturile sale se așază în preajma anului 1911 și cele două ale sale volume de poezii, dinaintea războiului, sunt îmbibate de acele arome ale poeziei moderniste, care își fixa pozițiile și-și cucerea gradele și la noi, cum o făcuse, de vreo două-trei decenii în Apus. Mai puțin modernist, desigur, decît d[omnu]l Emil Isac, un alt nume consacrat al noii lirice ardelenice și mai aproape, dacă voiiți, de poezii ardeleni, de inspirație tradițională, precum un Coșbuc sau Iosif, d[omnu]l Aron Cotruș se vădea totuși, încă de pe atunci, un sfărîmător de cătușe lirice, dovadă simpatia cu care au fost întîmpinate debuturile sale, aici în țară, în „*Vieța Nouă*”, revista modernistă a d[omnu]lui Ovid Densusianu. Războiul însă — această genune de rezonanță, care pe atîția i-a luminat și întors ca pe un adevărat drum al Damascului, iar pe alți atîția i-a născut din negură la viață — războiul, zic, a pus și-n strunele d[omnu]lui Aron Cotruș un fior și o frenezie, cari au dat altă față și alt timbru poemelor sale. Dacă d[omnu]l Lucian Blaga, poet al după războiului și d[omnia]-sa, aducea în lirica ardelenă un suflu înnoitor, de imagism nemaiîntîlnit dincolo de munți și-o preocupare constantă de cercetător al misterelor originare, o poezie metafizică, altminteri zicînd, d[omnu]l Aron Cotruș se adresa, înainte de toate, exemplului de atmosferă și faptă, ale Ardealului, de la care împrumuta nu numai motiv de inspirație, dar și vigoare și atitudine. Întîiul său volum de delimitare lirică — *În robia lor* — mărturisea un pronunțat nesațiu al zărilor, o patimă de peregrinare, în cari putem ceti, în același timp, elanul nomad al păstorilor de la începutul neamului nostru și dorința de evadare a robului de curînd eliberat — pigmente care apropiu așa de mult poemul din vremea aceea, cu respirațiile adînci și umane ale marelui liric american Whitmann. În 1928, d[omnu]l Aron Cotruș adaugă o nouă coardă lirei sale, care nefînterupt a cîntat de atunci încoace și la care cată să însumăm și acest ultim volum *Horia*. E coarda poeziei naționale — fie că se face ecoul imperativelor iredente, fie că prinde într-însa scrișnetul și gemetele dezmoșteniților societății. Și într-adevăr, volumul său din 1928 *Mîine, Printre oameni în mers*, placheta din 1933, și *Horia*,

* Textele de față au fost difuzate la Radioc București, în emisiunea *Viața cărților*, după cum urmează: *Nostalgii* la 15 noiembrie 1934, *Cîmbăreștii* la 16 noiembrie 1935, *Uraganul* la 24 aprilie 1936.

* Textul de față a fost difuzat la Radioc București în emisiunea *Viața cărților* la 10 octombrie 1935.

reeditarea din ăst an, citești trele aceste culegeri precizează această nouă orientare a liricei d[omnu]lui Aron Cotruș. Ce credem despre această poezie și în ce măsură este ea artă, am dezbătut-o, cu șapte ani în urmă, pe vremea când poezia d[omnu]lui Cotruș întâmpinase cîteva dezaprobări. Am spus atunci că singura problemă de domeniul estetice, ce se cuvenea dezbătută, era paralelismul dintre poezia d[omnu]lui Octavian Goga, anterioară cu două decenii, și aceea a d[omnu]lui Cotruș. Aminteam, mai cu seamă, pozițiile succesive ale lui Titu Maiorescu, umbra de renegare sau de convertire, dacă voiți, de care dăduse dovadă, cînd cu premiера d[omnu]lui Goga, legiutorul Olimpului românesc de pe la 1906, și stăruiam îndeosebi asupra energiei, de care versurile d[omnu]lui Aron Cotruș pulsau în toate încheieturile. «Vigoarea d[omniei]-sale, spuneam, află aici cîmp liber acordurilor metalice, pe cari, oricît ar susține Titu Maiorescu, poezia patriotică le reclamă. Nu se cîntă destinele etnice pe vioară și nici pe violoncel. E prea dulce sunetul. Nu se încaieră națiile și nu se izbesc cu bolovani de pe uliță, ca orice oameni de rînd. Cine nu poate să zmulgă munții din rădăcini și-n gesturi titanice să-i zvîrle în capul rivalului, acela să nu ia goarna eroică. Un fel de a spune cît de necesară este vigoarea în atac și cum intensitatea e, în cazul de față, predestinată.»

Vigoare și intensitate, pe cari d[omnu]l Aron Cotruș le-a menționat și-n volumele următoare. Fie că închină ritmurile sale abrupte Moților, investiți cu titluri voievodale, semănînd puțin cu hlamida zdrențuită a unor împărați pribegi, fie că intrupează, din rime și din versuri inegale, imaginea craiului neîncoronat al Munților Apuseni (imaginea lui Horia), — d[omnu]l Aron Cotruș aduce același vers ciclop și aceeași dirză și viguroasă inspirație. Nu voi extrage din această suită, întreagă pe seama alămurilor, prea mult. Microfonul nostru a vibrat în dese rînduri de evocările pe cari bardul lui Horia i le-a închinat. Cel mult dacă voi pune, față în față, ca o dovadă de varietatea accentelor cîte d[omnu]l Aron Cotruș altoiește în una și aceeași temă, două fragmente din două poeme diferite:

*«Mort e demult Iosif împăratul
Și praf alesu-s-a de-mpărăția lui...
Cît vezi pe-aici de-a lungul și de-a latul
e slobod astăzi drumul moșului...
altă rînduială, alte graiuri, alte legi...
răsună dulce chiar și-n asprele porunci
date drept, pe limba noastră, nației întregi...»*

stă scris într-una — pentru ca în ceastăaltă poetul să nu uite nici mizeria propriei noastre străluciri. E un apel, îndirjit, cum numai d[omnu]l Cotruș le știe întocmi, la justiția unui Horia pe care l-ar voi învia, să judece noii grofi ai plaiurilor moșești:

*«de-ai ieși din mormînt între noi
Și-ai vedea atîția moți zdrențoși pe munții goi
Și neamu-ți flămînd ca acu,
Ce-ai zice, Horia, tu?...»*

*Te-ai jelui, ai doini din fluier
Ori ai da un nou, și lung, și roșu șuier
Munții toți să se cutremure
Tîftele cîmpiei să tremure
Să le vezi îngrozite, de pe culmea-ți săracă,
Din ale belșugului tîrguri cum pleacă?»*

Mai importante ni se par două-trei reflecții oarecum subsecvente, oarecum marginale. Să reținem în primul rînd, ca pe un semn al noilor directive în literatura arde-

leană, această devoțiune pe care poeți și romancieri o aduc marilor umbre ale trecutului transilvan. D[omnu]l Liviu Rebreanu, ctitor al romanului românesc, este în aceeași măsură și ctitorul legendei lui Horia. Romanul său *Crăișorul* este una din cele mai patetice evocări ale mucenicului. D[omnu]l Aron Cotruș cu acordurile sale lirice, în timp ce d[omnu]l Lucian Blaga închină celuialt crai al munților Apuseni, lui Avram Iancu, unul din acele mistere, cu cari inspirația d[omniei]-sale s-a aclimatizat încă de mult. Materia nu e de bună seamă epuizată și să sperăm că nu va fi așa curînd, și ca el, toți ceilalți cruciați ai trecutului ardelean, merită mai mult. N-am spune-o și nici n-am predica, dacă lucrul nu ni s-ar părea cu puțință. D[omnu]l Aron Cotruș vorbește în două locuri ale ultimei sale plachete despre un Horia al daltei și un Horia al gîndului, gemeni cu eroul dintîi, pe cari plastica și cugetarea romantică îi așteaptă și îi dorește. Să adăugăm din parte-ne dezideratul unui *Horia al poeziei pentru preaslăvirea lui Horia*. Vreau să spun, un rapsod care să frîngă versul pe roată, așa cum îl știe frînge d[omnu]l Cotruș, dar un rapsod care să treacă dincolo de accentele, oricît de patetice, ale lirismului și care ne-ar da un poem, dacă nu chiar o epopee a lui Horia. Poemele ossianice, ca să nu vorbim de celelalte modele ale epicei mai vechi, cîntecele noastre bătrînești, sau poemele epice sîrbești sunt, întru aceasta, model și pildă. O poemă, în care și-ar afla loc toate acele legende, legate de tradiția munților Apuseni și din care n-ar trebui să lipsească acea tradiție în legătură cu trădarea lui Horia, a pîinii din care izvorăște sînge, pe care a cules-o d[omnu]l Tache Papahagi și pe care am amintit-o la comemorarea de anul trecut, în fața microfonului. D[omnu]l Aron Cotruș este cel mai indicat să încerce această sanctificare pe altarul artei înalte a celui mai sfînt dintre sfinții istoriei ardelen.

III. RIGORILE POLEMICII

G. CĂLINESCU

SIMPLĂ CONVORBIRE DE IDEI CU d. E. LOVINESCU

* În ms.: prevăzut

Sub nici un cuvânt nu mi-am închipuit că o carte ca *Istoria literaturii române* va scăpa de reclamațiuni violente. Lucrul era previzibil * de vreme ce mă ocupam de contemporani și încă și mai explicabil deoarece o luam de la origini, dînd operei un aer de solemnitate ce poate să fie stînjenitor pentru cine intră prea puțin sau deloc. René Lalou declară cu privire la istoria scrisă de el: « Rarement épreuve plus complète fut réservée à une étude critique ». De aceea în mod general istoricii literari se opresc cu cîteva decenii în urmă și astfel se lămurește de ce scriitorii celebri demult abia sînt amintiți în treacăt. Metoda e comodă, tolerabilă într-o literatură cu vechime, nepotrivită la noi. Procedarea mea cere însă curaj și din moment ce l-am avut e de la sine înțeles că voi avea și capacitatea de a exista fără emoție la o reacțiune firească, ce se va calma cu timpul. A te apăra, a te coborî în arenă este fără sens, inutil. Nimeni nu te va crede și nu va voi să te creadă. Fiindcă scopul reclamației e tocmai de a arunca suspiciune asupra istoriei și a îngădui scriitorului jenat să-și pregătească un medicament sufletesc din iluzia că istoricul ar fi de rea credință ori pătimaș și că, prin urmare, părerea defavorabilă ar fi suspectă. Dacă însă apărarea e de prisos, o analiză rece a reacțiunilor cu formele lor tipice instruiște și oferă

ULTIMA «PARADĂ» ÎN «DUELUL» CU E. LOVINESCU

Situați temperamental la poli opuși unul de altul, G. Călinescu (focos, rezolut, autoritar) și E. Lovinescu (placid, circumspect, concesiv) au trebuit să apară, inevitabil, diferiți și în viața literară. Deși drumurile li s-au încrucișat în cîteva rînduri, apropierea nu s-a putut produce, în ciuda chiar a faptului că nutreau un entuziasm artistic, la fel de dezinteresat, că erau deopotrivă implicați în soarta literaturii

acelui moment și contribuiau la ridicarea prestigiului ei printr-o activitate creatoare identică, de care țineau reciproc seama și pentru care se și prețuiau de la distanță. Trecerea lui G. Călinescu pe la „Sburătorul“ a fost de scurtă durată, exact atîta cît i-a fost omeneste necesar spre a cunoaște temperatura mult frecventatului cerc și a notoriului amfitrion, pe care îl va fixa ulterior portretistic cu o indimenticabilă expresivitate, rezultată din observația la fața locului și din surprinderea inspirată a luminilor și umbrelor autentice, ce dau senzația de restituire vie și-i asigură mărturiei o valoare obiectivă, deasupra oscilațiilor de umoare ale momentului. Evident, E. Lovinescu n-a găsit în G. Călinescu discipolul pe care și-l dorea cu nedeghizată fervoare; a obținut, în schimb, un par-tener ambițios, a cărui amplitudine de viziune

altor istorici un număr de observații psihologice.

În primul rând merită examenul opinia unui om de purtări fine ca d[omnul] Lovinescu, critic cu pătrundere și cu rutină, în stare el însuși de a pricepe condiția grea a istoricului, ca unul ce a avut de suferit. Este de sperat că un atare istoric a putut să-și dea singur seama de superficialitatea unor obiecții-refren și că le va folosi la rindu-i numai cu mare circumspecție împotriva altui istoric. Iată ce scrie d[omnul] E. Lovinescu despre mine ca răspuns la o anchetă, în chip sumar și fără precizuni:

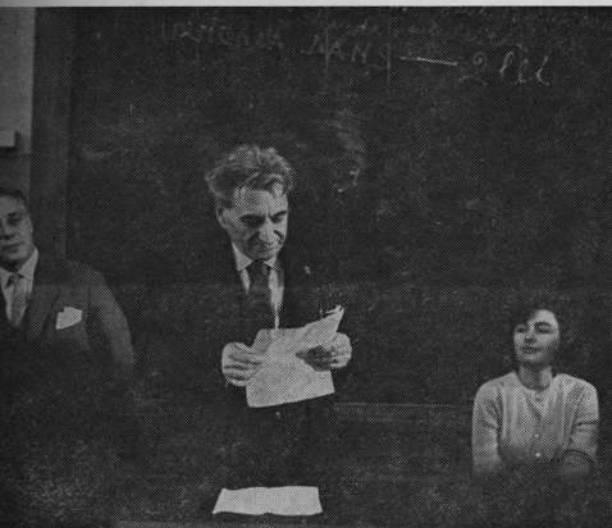
« Simțul dreptății ne obligă să recunoaștem mai întâi acestei *Istории a literaturii române* un caracter de monumentalitate nu numai tehnică, iconografică, informatică, într-un cuvânt nu numai de muncă conjugată, ci și de talent literar, în fața căruia nu poate rămâne neimpresionat oricine are cit de puțină stăpânire de sine pentru a-și înfrîna nemulțumirile personale față de autor în genere sau din pricina situației ce i s-a făcut în cartea lui. Pentru înțiași dată considerabilul material al întregii literaturi române — privit în valoarea lui estetică și nu culturală, cum au făcut alții — ne este prezentat ca un tot viu, articulat, printr-un mare dar de însuflețire ce străbate

și altitudine de concepție erau în stare fie să fascineze, fie să contrarieze cu rară intensitate și la fel de imprezvizibil. Incontestabilă, atracția personalității sale excepționale nu-i putea garanta, din păcate, și imunitate absolută împotriva reacțiilor potrivnice, agravate prin frecvente suspiciuni proprii, motivate secret, de ambele părți, de ivirea inevitabilelor nepotriviri în idei. De aici, alunecarea în polemică, nu o dată exacerbată artificial, soldată cu delimitări și împunsături ce nu însemnau neapărat și adversități radicale, surparea totală a punților. Mai ales în perspectivă, odată cu tocirea asperităților conjuncturale, opoziția G. Călinescu — E. Lovinescu apare simțitor atenuată și este o enormă eroare de recepție critică a mai încerca astăzi (cum se întâmplă nu în articole ocazionale, ci în cărți îndelung meditate) înălțarea

unuia prin diminuarea celuilalt, perpetuând un antagonism consumat demult și strict condiționat în epocă. De fapt, poate că nici nu este la mijloc un oarecare viciu de situație și interpretare, ci urmarea unor prejudecăți ce ar amenința să se instaureze *hic et nunc* în locul judecății estetice, lucide, concurența înverșunată, psihologia competitivă, egocentrică sau de grup, în raport invers, nu o dată, cu șansele validării estetice, mai devreme ori mai târziu.

Dar dacă lucrurile ajung pînă acolo, nu există, probabil, mod mai eficient pentru a descuraja o atare mentalitate sterilă și neonorabilă, decît apelul la fapte de domeniu trecutului literar, doveditoare că adevăratele valori, departe de a se stînjea, se echilibrează reciproc și etalează proporții mai impunătoare

pulbera amănuntelor, involburind-o, organizînd-o într-o alcătuire vastă, aerată, fără cotloane și păienjenișuri. Un spirit latin de o mare claritate prezidează această organizare, în care oameni cu mai multe cunoștințe istorice decît dînsul s-au pierdut în inextricabile mărăcinișuri ale erudiției pentru erudiție, fără a le fi putut însufleți. Niciuna din nuanțele talentului literar nu-i lipsește d[omnu]lui G. Călinescu: facilitatea grațioasă a unui stil fără efortare, în care se îmbină modul liric cu modul

tocmai pe măsură ce-și stăpînesc subiectivismele dominante și își rezolvă fireștile disensiuni, deschis, pe calea confruntării prin demonstrații la obiect, suple, epurate de obsesia întîietății într-o ierarhie oricum iluzorie. În acest spirit, este instructiv oricînd a privi de sus disputele dintre G. Călinescu și E. Lovinescu, repetate și sinuoase, ca un spectacol al diferențierilor succesive, întreprinse cu pasiune și de o parte și de alta, uneori cu patimă pornită din susceptibilitate lesne lezată, gata să se revanșeze și, deci, să răstălmăcească, să caute nodul în papură. «Olimpianismul» tipic lovinescian se lasă, totuși, antrenat de lectura printre rînduri, să acuze pretinse insinuări, maliții ascunse și să umfle proporțiile ostilităților (vezi *Aquaforte*), în vreme ce «fronda» justițiară călinesciană, prinsă în capcana impa-

cienței, își mobilizează prematur armatele, le desfășoară ostentativ, aproape cu voluptate, trădîndu-și chiar prin aceasta falsa pornire războinică (vezi suita foiletoanelor *Masca apolinică* a lui E. Lovinescu). Scoase de sub regimul instabilităților temporare, și o atitudine și alta denotă, dincolo de discriminări pripite, fireasca grijă de a evita să se descalifice prin discreditarea adversarului, de unde absența diatribelor, a invectivelor, tenta superior intelectuală și obstinat «amabilă» a situației conflictuale, străină în fond de orice plan distructiv, de «lichidare», căci niciunul dintre preopinenți nu complota să se afirme prin înlăturarea celui alt, știindu-se deopotrivă, dacă nu invulnerabili, rezistenți, dăruiți să biruie asupra urgiilor intempestive și a loviturilor piezișe, făcuți să merite dreapta judecată a posterității.

științific într-o fuziune perfectă, dând mereu impresia calității, a sunetului plin și nu găunos, remarcabil dar de observație, în ordinea morală și fizică, ce-l înclină spre o portretistică colorată, plină de inuștii, dar vie, pitorească, odihnitoare într-o compoziție prin natura ei abstractă, puterea de amplexiune a unei percepții estetice foarte fine cînd nu e împiedicată de demonii interiori, a unei capacități de speculație, de asociație, de mobilitate ideologică, pentru care nu ne putem arăta decît admirația — totul redat într-o fluență de expresie ce înlătură orice element de constrîngere intelectuală ori de pedantism doctoral».

Puțin mai jos însă d[omnul] E. Lovinescu anulează aceste elogii prin semnalarea unui vîțiu capital:

«Cu toate aceste mari însușiri de expresie artistică, de receptivitate estetică, de amplexiune a inteligenții, de putere de muncă, de adunător de uriașe materiale și de animator al lor prin simplul prestigiu al talentului, d[omnul] Călinescu nu era indicat pentru a scrie o *Istorie a literaturii*, din lipsa unei calități și mai esențiale decît toate celelalte... : *obiectivitatea* ».

Și ca o explicație de ordin psihic a lipsei de obiectivitate, d[omnul] Lovinescu indică între altele susceptibilitatea mea. Ce distrat a fost criticul cînd a scris! În *Istoria literaturii române*, eu m-am simțit îndreptățit a spune că d[omnul] Lovinescu mă privește, «fără simpatie» (o «trapă» va zice [domnia]-sa în stilul său). Prima îndatorire a d[omnului] Lovinescu spre a stabili condițiile unei discuții impersonale, era de a desmînti insinuaarea antipatiei pentru mine din partea d[omniei]-sale, a o pune la nevoie pe seama susceptibilității mele. Însă criticul n-o desminte, așa înct am acum confirmarea că d[omnul] Lovinescu mă «privește... fără simpatie». Tot ce scrie d[omnia]-sa mai sus este recunoașterea că lectura unei cărți de critică poate trezi nemulțumiri pentru situația ce se face autorilor implicați, că aceștia pot avea nemulțumiri personale, ba chiar repulsiuni ideologice. Eu știu că lumea ideilor e senină și că acolo se admit numai deosebiri de păreri, repulsia trezind dimpotrivă ideea unui factor fizicește sau moralmente respingător. Dar fie și repulsie... ideologică! Ba se vorbește chiar de singurare și se admite că un autor nemulțumit trebuie să aibă stăpînire de sine și să se înfrine, «ceea ce e mai greu». Dar atunci cum rămîne cu susceptibilitatea care ar fi un vîțiu al meu de conformație interioară, cînd d[omnul] Lovinescu însuși se simte singurînd, nemulțumit, plin de repulsii... ideologice, în situațiunea în fine de a-și pune friu? Nu spre a sublinia contradicția (procedeu logic destul de ieftin în polemică) relevăm aceasta, ci pentru a consimți că într-adevăr nu e omeneste cu puțință

Cel puțin în cel-l privește pe G. Călinescu sînt suficiente indicii pentru a socoti că se conforma unor considerente personale cu semnificație aproape programatică, formulate răs-picat de-a lungul vremii. Orgolios, dar nu pre-zumțios, iute la mînie, dar nu răzbuțător, îi repugna și respingea — încă de pe cînd își începea doar ascensiunea și se afla doar la sta-diul *Cărții nunții* — belicimul fanfaron al proas-peților iiviți pe scena literelor, așînd aere de conchistadori și dărîmători de idoli, nerăbdători să se cocoate în locurile de sus, cele mai vizi-bile la public, în care scop își riscuiau întregul tupeu în «campanii» zgomotoase, concepute strategic în vederea reclamei pe seama maes-trilor terorizați. Un caz nemaipomenit de pro-voacare la confruntare expresă cu martori impo-triva lui Ion Barbu, l-a determinat să izbuc-

nească imprecativ: «...fiind mînuitori de cuvînte, jignindu-ne și lăudîndu-ne prin cuvînte, se cade să ne duelăm cu aceleași mijloace! Vino-ncoace la luptă dreaptă, tinere imperial! Să-ți frîng mijlocul cu un argument, să te dobor în țărîna cu o imagine, să te-mpung cu un spirit, să te singerez cu o analiză și să te vir pînă la coapse în pămînt cu o definiție». (*Gilceava înțeleptului cu lumea*, I, p. 132). Peste ani, la mai mult de un deceniu, avea să divulge «modelul» frumoasei tirade, cînd nara cu tîlc anecdotic pătania pictorului rena-scentist Anibal Carracci, aflat și el cîndva — ca poetul *Jocului secund* la noi — sub presiunea unei bizare somații, la care a replicat agitînd falnic penelul: «Primesc duelul, dar cu asta!» (*Gilceava înțeleptului...*, II, p. 52). Postura mîndră a italianului plăcuse, e lîmpe, lui

să nu fii măgulit de laudă și turburat de obiecții, adică susceptibil, că obiectivitatea înseamnă doar capacitatea stăpînirii de sine și a temperării emoției prin intelect. De altfel atîți autori cer criticului simpatie, ceea ce presupune în mod fatal și antipatie.

Un fel de raționament pe care n-am putut să-l înțeleg niciodată la d[omnu]l Lovinescu e următorul: d[omnu]l Călinescu are toate darurile ce se cer criticului (mă refer la un volum unde se vorbea de activitatea mea critică), pătrundere, talent etc., etc., dar... dar nu crede în valabilitatea criticii. Și, prin urmare, insinua că această împrejurare strică tot și face ca tot ce-am scris în acea direcție să fie nul și neavenit. Închipuiți-vă că am spune, bazați pe o declarație teribilă a unui romancier:

G. Călinescu, potrivit convingerilor sale celor mai intime, cu optica lui și aspirații de «teribil florentin», iar el însuși acceptînd să recurgă la arme, le va alege în orice caz pe ale profesiei dintr-o panoplie bine înzestrată, avînd la îndemînă argumentul riguros, imaginea probantă, spiritul incisiv, analiza asediatoare, definiția tranșantă, explozivă. Demnitatea îl împingea deseori la imprudențe și, refuzînd să pară timid, se lansa în cîte o gesticulație disproporționată, închipuită pe semne drept ceață protectoare, însă oricît ajungea de încinsă încheștarea, nu se sustrăgea legilor cavalerismului, ale preconizatei «lupte drepte». Într-o «auto-fișă» din „*Națiunea*” anilor '47, spunea despre sine, cu prefăcută detașare, ca o garanție a obiectivității: «E sincer, direct în vorbă, cu oroare de clișee și prudentă, și fiindcă e

prea ingenuu, pare disimulat... În stil îi repugnă limbajul crud și cînd e convins că trebuie să înfișă sabia în adversar, își scoate măcar pălăria». (*Glceava înțeleptului...*, II, p. 675) Așadar, admite în relațiile literare împrejurarea cînd «duelul» devine inevitabil, mai mult sau mai puțin motivat, cu precizarea că în cumpăna adversității așază stima, respectul cuvenit dinaintea celui somat să pareze ori să atace la rîndu-i. Teoretic, gestul scoaterii pălăriei vrea să traducă nevoia imperioasă a conservării unui «stil» chiar în condiții de alterare a înțelegerii.

Ilustrări ale principiului se întîlnesc la G. Călinescu în desele lui disocieri față de E. Lovinescu. Aparentele contrarietăți sau presupuse hărțuiri șicanatoare, dacă își vor fi făcut loc, nu au fost în stare să anuleze un sentiment

e un mare epic, un excelent observator de oameni, dar nu crede în valabilitatea romanelor sale, deci n-are valoare. Aici nu e vorba de ce crede criticul sau romancierul despre opera sa (dacă are vreo credință), ci de ceea ce este realmente această operă. Raționamentul mai recent aplică aceeași metodă de a anula toate darurile printr-o circumstanță însă în alt sens. Se va vedea imediat ce falsități teoretice cultivă d[omnul] Lovinescu. Adică cum? Probitate și bogăție informativă, spirit constructiv, minte clară, talent literar în toate nuanțele, finețe critică, darul observației fizice și morale, inteligență largă, capacitate de speculație, toate acestea devin neantul pur dacă nu e obiectivitate? Nu e mai bine a zice că toate acestea ar fi permise și mai cu plăcere dacă ar fi pe deasupra și obiectivitatea? Și mai cum? Să nu scriu *Istoria literaturii* pentru că mi-ar lipsi obiectivitatea când acesta e singurul meu mijloc de a destăinui informația, talentul, fineța critică și celelalte? În ce chip ar fi putut d[omnul] Lovinescu să se umple de admirație pentru însușirile de mai sus dacă eu nu scriam opera, așa deficitară cum este pe o latură? Cine a mai pretins vreodată că un om trebuie să aibă *toate* darurile din lume ori nimic? Cu cât analizez argumentația d[omnului] Lovinescu, cu atât mă mir de ingeniosul ei simplism. Vasăzică nu este esențial să fii bogat informat, constructiv, ager la minte și clar, talentat în toate nuanțele, cu fină receptivitate estetică, plin de darul observației fizice și morale, cu o largă amplexiune intelectuală, speculativ și mobil ideologic; adică poți fi un leneș superficial, care nu vede nimic în ordinea fizică și morală, un mărginit la minte și un confuz, un scriitor încilcit, un obtuz estetic, un om fără pătrundere intelectuală, o minte nefilozofică, un om comun într-un cuvânt și să fii totuși istoric dacă ai calitatea « mai esențială » a obiectivității? Prostul obiectiv poate fi un istoric? Dar în definitiv ce este acea obiectivitate dacă nu tocmai capacitatea de fină recepțiune estetică, puțința de a-ți reprezenta obiectul care constă aci din complexiunea vieții morale și din fenomenul delicat al frumosului? Obiectivitate goală fără însușirile declarate secundare de d[omnului] Lovinescu e o vorbă fără conținut. A fi obiectiv înseamnă să ai o recepție reală, să te bizui pe documente și să fii onest. « În afară de autenticitate și onestitate — spuneam în *Principii de estetică*, repetind de altfel opinii curente — noțiunea obiectivității n-are nici un sens. Orice interpretare istorică este în chip necesar *subiectivă* ». Lalou citează părerea lui Knut Hamsun că obiectivitatea e « o subiectivitate dezinteresată ». În cele din urmă și d[omnul] Lovinescu pare a tolera « un minimum peste care nu se poate trece » și decreteează că subiectivitatea mea are o sursă extra-estetică, temperamentală și etică. Să concedem în teorie că

constant de prețuire. E adevărat, acesta s-a părut de la început temperat în relațiile de la om la om, « mascat » reflex și din cauza unei alergii congenitale la practicile apologetice prea curente, adesea lipsite de acoperire, întocmai monezilor lovite de inflație. Cum întîmpinările frenetic-ditirambice cîștigă instantaneu adeziunea celui vizat, răpesc cu precădere ochii, leagănă dulce sufletul pînă la adormirea oricărei lucidități, însuși Lovinescu, nefăcînd excepție, avea dreptul să reacționeze surprins cînd G. Călinescu, refuzîndu-se « cultului » în floare, se izola de cohorta elogiatorilor absoluți, condescendenți prin definiție sau din interes, sinceri sau doar nevertebrați intelectual. Tot atît de drept era, însă, ca obiecțiile introduse de Călinescu să merite un alt tratament decît inventarierea nervoasă într-un tablou al « abi-

lității » critice oarecare, expusă oprobiului public în al treilea volum din *Memoriile* lovinesciene. S-a născut, deci, discordia, au proliferat idiosincraziile, eclipsînd parțial și periodic prețuirea sau, mai exact, viciindu-i unele forme de manifestare. Fondul statornic al atitudinii călinesciene în raport cu Lovinescu este deplin exprimat într-un text precum cel intitulat *Ochii contemporanilor*, publicat în „*Vremea*“, scurt timp după dispariția maestrului: (Reluat în *Gilceava înțeleptului...*, II.) Dintr-odată, eliberat de prezența stîngenitoare a persoanei, Călinescu se înalță deasupra tuturor laudelor de duzină la care refuzase să subscrie pînă mai ieri, pentru a detașa, din contextul inaderențelor și neînțelegerilor obișnuite față de condiția creatorului, profilul *marelui* Lovinescu. Se vedea bine că cel care nu acceptase să-l « menajeze »

pretinsa mea subiectivitate e o formă (tranchons le mot) de necinste (omisiuni voluntare etc.). Admițind că așa avea toate însușirile enumerate mai sus, e mult mai probabil că voi merge mai adinc pe calea adevărului decît un mărginit obiectiv, pentru că inteligența mea îmi spune că nu pot să captez pe oamenii fini de mai tirziu decît prin mijloace serioase și că nu pot dăuna adversarului decît creînd. Atunci nu voi recurge la mijloace grosolane, la mistificații și violențe, ci voi dibui note reale defavorabile pe care le voi sublinia și îngroșa. În felul acesta comit o nedreptate, firește, care însă nu va ucide pe autor fiindcă alții vor revela alte aspecte, dar disociez prin malitii elemente pînă atunci amestecate. Căci un inteligent nu poate să nu vadă adevărul chiar cu rea intenție, în vreme ce un prost îl ignoră chiar cu bunăvoință. D[omnul] Lovinescu chiar rău dispus împotriva-mi îmi recunoaște arta care, reală ori nu, a fost o preocupare esențială, în vreme ce alții bine dispuși încearcă a mă apăra de calomnii. Dar să lăsăm chestiunea neonestității creatoare, imputarea însăși de neobiectivitate nu se poate face cuiva decît cu mare prudență, pentru motivul că a fi obiectiv nu înseamnă a estima opera cu o măsură din afară, a o compara unui canon. Atunci oricine ar putea formula judecăți literare. Opinia critică se face prin mijlocirea unui critic care este, teoreticește, fără responsabilitate față de cei care nu-l intuiesc, obiectul lui fiind un inefabil. Instrumentele sale sînt simțul înăscut pentru valori, cultura, experiența și altele, și răsplata, confirmarea viitorului. Eu spun: Philippide aduce aripi de poet mare, iar Iovescu nu e Creangă; d[omnul] Lovinescu protestează, vorbește de injustiții și subiectivități paradoxale. Cu ce temei? Astfel receptez eu lucrurile, documentînd, și nu am puțină să cîștig pe oricine. Poate greșesc, poate am dreptate, însă constatarea obiectivității, adică a realității obiectului perceput, se va face mai tirziu. Și în nici un caz nu autorii criticați sînt îndreptățiți să controleze această obiectivitate. De aceea reclamațiile mă lasă absolut indiferent și discuțiunea de față trebuie să apară nu ca o disculpă, ci drept o punere la punct ideologică.

Totuși d[omnul] Lovinescu avea puțină să demonstreze imperfect și empiric neobiectivitatea mea. Să ia adică un autor pretins nedreptățit, să-l analizeze, punînd pe cititorul cult în fața a două recepții documentare, și să obțină astfel un sentiment de îndoială în verdictul meu. Însă d[omnul] Lovinescu, ca toți nemulțumiții, nu procedează niciodată așa, ci recurge la discreditații globale, de un caracter cu totul gratuit. D[omnia]-sa nu zice: d[omnul] Călinescu e neobiectiv, fiindcă iată ce afirmă despre cutare și cutare care în realitate e așa și așa. D[omnia]-sa zice: d[omnul] Călinescu nu e obiectiv fiindcă-i cunosc caracterul:

tăinuindu-i eventualele sale rezerve, discordante desigur într-o atmosferă dominată de fumuri de tămîie, fi nutrea de mult o iubire personală gătornică. Mergea pînă acolo cu iubirea, încît repudia realitatea morții fizice și la comemorarea primului an de absență a lui Lovinescu dintre vii, fi va evoca personalitatea tocmai sub aspectul exemplarei sale prezențe spirituale în limbul etern al literelor (cf. *Meditații în jurul lui E. Lovinescu, Ulysse*, pp. 89—91).

Un paragraf din respectivele pagini trebuia și altfel să rețină atenția istoricului literar. Se face referință acolo la un text rămas necunoscut pînă în momentul de față: «Este foarte posibil ca E. Lovinescu să fi primit incredulitatea simpatiei mele, de i-aș fi comunicat-o. El vedea viața cu totul altfel decît mine și mă judeca atît de greșit din punctul lui de vedere, încît

depărtarea mea de el se explică prin nevoia de a evita orice aburire prin contact direct a unei imagini ieșite din cărți și din amintire. Am exprimat acest raport simpatice într-un articol pe care nu l-am publicat, fiindcă mi-am dat seama că scriitorul nu l-ar fi înțeles. E. Lovinescu n-a priceput că rîndurile mele despre el cuprind o mare admirație și o profundă iubire, că obiectiile sînt neînsemnate și obligatorii, ieșite dintr-o conștiință de bună-credință. O sentință mai dubioasă, dar fără asperități, îl consola mai mult. N-a avut dreptate, și lucrul se va verifica mai tirziu». Din motivele invocate ori din altele, articolul neajuns la lumina tiparului continua totuși, semnificativ, să figureze în evidența autorului, să-l fiină pe rol, probă că îl va pomeni din nou, foarte curînd, în prefața la *Compendiumul* din

«...D[omnul] Călinescu este un anxios, un sensibil, stăpinit de mari ambițiuni, un spirit bănuitor, tenebros și extrem de combinativ, cu o lamentabilă instabilitate de caracter, ceea ce ar fi nu numai o chestiune personală, dar și de judecată estetică, ceea ce-l instrăinează de la condiția esențială a „istoriei“ literare. De aici, acel aer de partipris, de romanțare, de paradoxală injustiție, de omisiuni voluntare, de trape și perfidii consecutive... dind impresia unei foi de temperatură, buletin al schimbăciioaselor relații personale ale autorului...»

Asta e curată delațiune! De-ar fi vreo fărîmă de adevăr aici (și chestia nu mai are nici un raport cu literatura, devenind o afacere strict personală)! Cît de puțin cunoaște oamenii d[omnul] Lovinescu, cît de puțin caută să-i cunoască. Discuția poate să intereseze pe intelectualul și oricum d[omnul] Lovinescu e dator să asculte pe un om cu un remarcabil «dar de observație în ordinea morală și fizică» (de-l voi fi avînd!). De unde cunoaște d[omnul] Lovinescu caracterul meu? Cît de multe «relații personale» am avut eu cu d[omni]a-sa? Sînt 10 (zece) ani de cînd nu l-am mai văzut și d[omni]a-sa nu știe cum trăiesc, unde mă aflu și ce gîndesc. Și cite «relații personale» am eu cu ceilalți? Cu morții evident că n-am. Pe unii în vîrstă sau mai tineri (d[omnul] Brătescu-Voinești, d[omnul] V. Eftimiu, d[omnul] L. Blaga) nu i-am cunoscut niciodată, pe cei mai mulți i-am întîlnit odată sau de două ori în viață cîteva minute. Cu unii (d[omnul] Arghezi, d[omnul] Camil Petrescu, d[omnul] Philippide) m-am întîlnit ceva mai des, cîteva clipe. Toți laolaltă pot atesta că de schimbăciioase relații personale nici nu poate fi vorba. Marea majoritate a scriitorilor tineri mi-e absolut necunoscută personal. Și de altminteri lucrul care intrigă pe toți e absența mea totală din mediile literare. Și nu numai că nu prezint «o lamentabilă instabilitate de caracter», dar cei care mă cunosc de aproape știu că dimpotrivă (abstracție făcînd de o anume bruscheță și petulanță) sînt de o fire statornică și afectivă. «D[omnul] Călinescu este un anxios». Să-mi permită d[omnul] Lovinescu să nu înțeleg ce vrea să spună. Și nu văd cum anxietatea poate altera judecățile literare. Sensibil, adică iritabil la critici? Și cei care vin alarmați la mine rămîn surprinși de o rizătoare indiferență care nu e deloc afectată. Pot asigura pe d[omnul] Lovinescu că niciunul din articolele sale polemice despre mine nu m-a supărat. «Stăpinit de mari ambițiuni»! Nu doresc tronul Persiei, dar să-mi spună d[omnul] Lovinescu de unde știe că sînt ambițios? În definitiv ambiția e onorabilă pentru om și nu pricep cum un ambițios nu poate fi un istoric obiectiv, mai ales dacă ambiția lui este de a scrie o istorie obiectivă. «Spirit bănuitor, tenebros și extrem de combinativ.» Aceste vorbe

1945, acolo unde reconstitua vitregele condiții de recepție a *Istoriei literaturii*: «Ediția cea mare a fost violent atacată cu obiecții în totul exterioare literaturii. Erau în general prețete sub care se ascundeau nemulțumiri personale. Autorul a fost urmărit în viața lui profesională cu o stăruință sălbatecă, suportată cu dispreț și indiferență... S-au încercat și timide critici științifice... Adevăratele vini n-au fost semnalate. E de la sine înțeles că opera nu putea fi perfectă, fie pentrucă era o înție încercare și mai avea nevoie de ani de studii și consolidare, fie că un om este ceea ce este, incapabil de a-și depăși marginile. Altora le e deschisă puțința de a repara. — O insinuație vie susținea că autorul acestei istorii n-ar fi fost propriu unei atari întreprinderi din cauza firii sale sensibile. Regretatul și marele

E. Lovinescu cultiva, în bună credință, această falsă imagine. Într-un articol, în fond elogios pentru critic, dar care n-a fost publicat spre a nu se mîhni cu o polemică oricît de amabilă un om pe pragul morții, repudiam judecata de mai sus.» Ca demonstrație se relua între ghilimele un fragment din misteriosul articol, identificabil acum după ce întregul text a ieșit la iveală într-una din voluminoasele mape cedate Bibliotecii Academiei de doamna Alice Vera Călinescu, a fi amplul paragraf de încheiere.

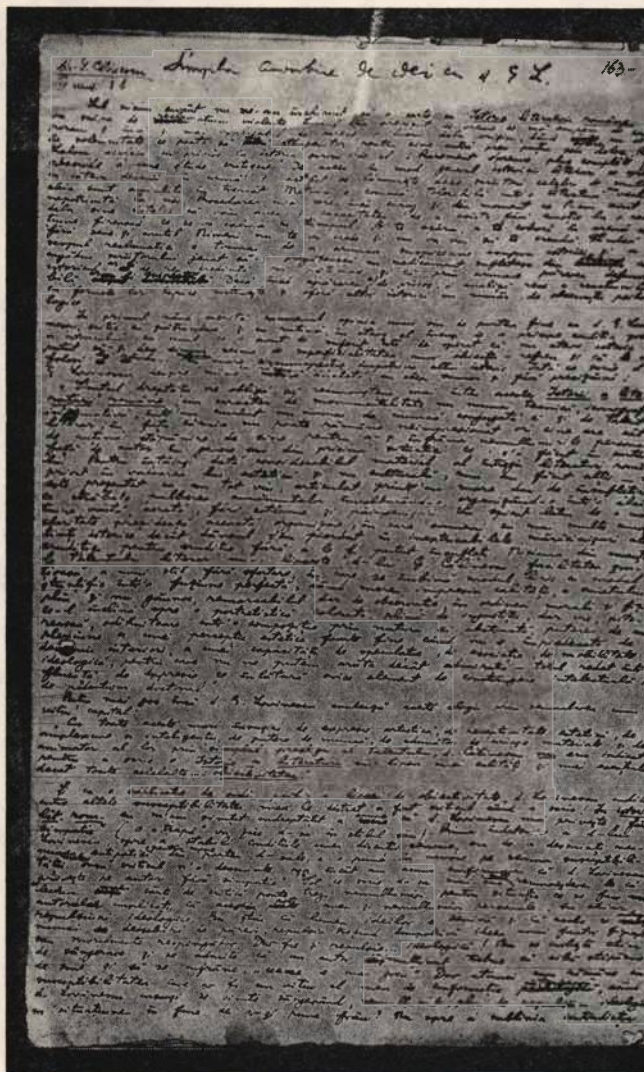
De n-ar fi decît aceste repetate trimiteri la un text inaccesibil publicului și încă ar ajunge spre a îndreptăți astăzi punerea lui în circulație fără reticența de a mai împieta memoriei cuiva. Sînt de lămurit mai atent doar condițiile elaborării sale. Aceasta se petrecea în atmosfera acelei toamne sumbre a anului 1941, cînd asupra

fără sens pentru mine le-a mai spus d. Lovinescu mulți ani în urmă fiindcă scriam la „*Gîndirea*” și « vedeam ingeri ». Am crezut că glumește. Dacă însă prin combinativ înțelege capabil de mașinațiuni utile, atunci pot afirma cu tărie că sint un auster, un retras și un independent, refractar oricăror combinații și suportînd în chip învederat efectele acestei refracții. Aș putea să-i dau d[omnu]lui Lovinescu citeva exemple decise, dar ce folos dacă nu le-a putut găsi însuși. Temperamentul meu nu este mobil, domnule Lovinescu, dacă e vorba să facem psihologie. Tenacitatea cu care duc la sfîrșit opere cerînd muncă, după un plan precis, disprețuind îndemnările cu care aș obține efecte mai lesnicioase, destăinuie un caracter voluntar, concentrat, stăpînit, ardent, cu reacție înecată și masivă. Dacă un vițiu intelectual îmi poate fi primejdios apoi e tocmai această concentrare lucidă, care amină elanurile și le dă termene. Spontaneitatea poate suferi o anume vestejire și un exces de artă. Sufletul meu intelectual e nemaipomenit de calm, însă cu temperaturi mari. Mobilitatea e a gestului fizic, a nervilor exteriori, în nici o legătură cu duhul intern. Denunțul psihologic al d[omnu]lui Lovinescu asupra « schimbăcioaselor relații » ale mele, îndemonstrabile, nu e decît o metodă de a insinua schimbăcioasele păreri literare. D[omnul] Lovinescu a uitat « revizuirile » de care era acuzat. Principal, un istoric se poate revizui și în prefață am lămurit lucrul. Luați pe Lanson. În note la edițiile mai recente își schimbă părerile: « Ce jugement est beaucoup trop dur et inexact dans son expression absolue » etc. Nu e în chestie faptul că m-am revizuit, ci dacă ultima părere este acceptabilă. Însă eu nu mi-am schimbat opiniile și e cu totul surprinzător că d[omnul] Lovinescu susține o falsitate ca un lucru învederat și general. Ca să te schimbi trebuie să scrii de mai multe ori. Însă marea majoritate a articolelor din *Istoria literaturii române* (toți autorii vechi și maturi fără deosebire, apoi Sadoveanu, Arghezi, Pillat, Rebreanu etc., etc.) reprezintă primele mele rînduri critice despre materia respectivă. În articolele despre autorii contemporani asupra cărora am făcut și recenzii în aproape totalitatea lor nu s-a produs nicio schimbare de atitudine. D[omnul] Ionel Teodoreanu s-a plîns odată că am renunțat la bunele păreri de altădată, acum se vede că am adunat ideile bune și rele de altădată cu cele despre activitatea sa recentă și că n-am dovedit nici o instabilitate. Să vie în mînă cu piatra scriitorul cu care am avut conflicte personale nu asupra căruia mi-am schimbat opinia. Un singur autor s-a plîns că am produs asupra-i mai multe versiuni, dar nu s-a plîns propriu-zis de instabilitate, ci de faptul că mișcarea s-a făcut după părerea sa de la laudă la rezervă. Acesta e d[omnul] Lovinescu. Singurul document pe care-și bazează criticul observația

culturii românești se abătuseră norii amenințători ai unui obscurantism feroce. Propaganda anti-democratică, fascistă se însoțea de măsuri restrictive și punitive împotriva libertății de gîndire. În scopul intimidării elementelor considerate liberale s-a procedat, abuziv, la eliminarea de la „*Revista Fundațiilor*” a unui întreg grup de critici, impermeabili prin ideile estetice profesate, la ideologia totalitaristă a epocii, la constrîngerile dictatoriale, uniformizante, pretinzînd înregimentarea și depersonalizarea spiritului. Climatul de teroare intelectuală avea să fie ilustrat la maximum, aberant, paroxistic, de aversiunea opacă revărsată asupra *Istoriei literaturii române de la origini pînă în prezent* de G. Călinescu, sinteză fără precedent la noi, adevărat monument creat spre a gloriifica puterea de creație originală românească.

Este lesne de imaginat ce dureroasă experiență a însemnat pentru autor să se vadă imediat răstălmăcit, deformat, cenzurat, împrăscat cu insolențe, insultat de cite un N. Roșu, ignorant și impotent cu desăvîrșire în literatură, bun numai să agite sloganuri infame. A dat un strălucit examen de demnitate rămînînd aparent de gheață, intangibil, neclintit, neoferind nimănui satisfacția de a-l zări, fie și provizoriu, descoperit, atins, vexat, încovoiat. Incredibilă stăpînire de sine a fost și mai mare, avînd în vedere că tîrful concentric al dreptei a găsit nesepăriți susținători de ocazie, care în vacarmul general profitau probabil să-și mai lichideze din polițele restante. Fapt este că G. Călinescu s-a trezit într-un fel izolat, asediat de-a dreptul, cînd unele focuri rătăcîte l-au luat la țintă din direcții de unde era cel mai pușin

de așteptat și s-ar fi putut socoti acoperit. Astfel, în ziarul „*Viața*“ (director Liviu Rebreanu) din 1 septembrie 1941, unul dintre componenții grupului exmatriculat de la Fundații, emeritul critic Șerban Cioculescu, tratează ironic *Istoria*, într-un fel care dădea apă la moară campaniilor în curs, alimentând deruta și procesul de demolitje. Nici două săptămâni mai târziu, săptăminalul „*Curentul literar*“ (proaspăt pus sub girul lui Șerban Cioculescu) inaugura, pe tema tot a birfitei *Istoriei*, o anchetă vrută ponderată, deși presărată suficient de spinii maliției. Primul anchetat, la 13 septembrie, este E. Lovinescu și intervenția sa se distinge net de vehemența negativistă, din jur, adoptînd o postură seniorială. Însă pentru a constata, neutru și astral, nepotrivirea îndrăznețului autor cu sarcina asumată! Se poate imagina uluirea lui Călinescu, fierberea launtrică bruscă și impulsul nemaiîmbîlînzit de a tupe zăgăzurile impasibilității inumane. Rezultatul? Tocmai aceste pagini pînă acum inedite, mărturisind chiar din titlu — *Simplă convorbire de idei cu d. E. Lovinescu* — intenția de a-și comprima orice recalcitranță negativistă. Cu eforturi vanitoase, criticul refuză figura de jignit și se ia în discuție pe sine aproape numai ca pretext spre a lămuri, fiindcă venise prilejul chestiunii de ordin larg orientativ, între altele însuși comportamentul la critică, cum se definește obiectivitatea, drumul inteligenței spre adevăr. Textul încheiat va fi fost incredințat unei redacții, întrucît manuscrisul poartă pe fila întâi, sus, obișnuitele indicații de trimitere la tipar (corp de literă, cuadrați) cu data de 20 octombrie 1941, sub o semnătură indescifrabilă. Între timp, focul se intensifică. În „*Vremea*“, lua proporții apocaliptice, cărora s-a găsit și cineva să le răspundă cu indignarea meritată, ferm și caustic. Era veșnic carajosul Miron Radu Paraschivescu, în „*Evenimentul*“, fără subtilități formale și fără să scalde lucrurile în volute savant insinuante, cu aprecierea judicioasă a situației în care nu mai era vorba de persoana autorului mușcat din toate părțile, ci de destinul creatorului și, implicit, al creației de valori pe aceste meleaguri. Sperînd că vor mai apărea, eventual, și alte asemenea solidarizări intransigente, Călinescu va fi început să spere redresarea și fortificarea, drept care, intervenînd și considerentele umanitare de care pomeniște în prefața *Compendiumului*, abandonează textul și revine la starea de tăcut observator. Voința mărturisită de a-l «ocroti»

psihologică este deci nemulțumirea sa personală. Dar bine, nici acum n-a priceput d[omnia]-sa că nu are dreptate? Niciodată n-am scris că d[omnul] Lovinescu are vocație de romancier, niciodată n-am examinat fără rezerve teoriile sale, niciodată nu i-am contestat talentul. D[omnul] Lovinescu vrea cu orice chip să reia un articol mai vechi, scris în scopul înviorării sale la împlinirea vârstei de 50 de ani. Însă ce spun acum este în substanță exact ce spuneam acolo, unde nu pomeneam nimic de romane, de operele teoretice. Acolo relevam numai latura pozitivă a omului, aci adaug și unele note negative, absolut neexatoare, ca să dau sentimentul unei ființe vii. Să-mi arate d[omnul] Lovinescu o contradicție.

Ce om susceptibil este d[omnul] Lovinescu, de o lamentabilă stabilitate de idei! Ani de zile pînă la 50 de ani și după această vîrstă d[omnia]-sa nu a avut parte decît de notițe ironice prin reviste, de recenzii reci, de laude convenționale, de analize pline de toate rezervele. Nu am citit un articol despre d[omnia]-sa despre care să zic: iată o compoziție adîncă și măgulitoare. Iar eu îi consacru cîteva pagini întregi pline de simpatie, îi fac un portret minuțios ca unei mari personalități, îi analizez pe larg opera, îl declar critic mare, polemist mare etc., etc., făcînd acele rezerve care sînt fatale și pot să zic obligatorii și drept răsplată d[omnului] Lovinescu mă face anxios, susceptibil, tenebros! Cit de mari sînt ambițiile d[omnului] Lovinescu dacă laudele care ar odihni pe Sainte-Beuve îl nefericesc pe d[omnia]-sa (căci evident reacțiunea unui om politicos ca dînsul provine dintr-un sentiment de nefericire). Eu constat că monografiile sale vechi sînt niște cronologii folositoare, cu importanță științifică, nu opere de creație. Ce e supărător aici, cînd autorul însuși s-ar crede că n-a urmărit altceva? Mai constat că este mai puțin criticul clasicilor, pe cit al modernilor. E ceva infamant în asta? În romane îi recunosc condei elegant și admit că ele împlinesc personalitatea criticului. Asta e opinia mea și a multora, pot susține a tuturor. Un om ca d[omnul] Lovinescu care a ajuns să cîștige onorurile atîtor pagini într-o istorie literară, să devină o personalitate literară dominantă, să se lase pradă unei sensibilități așa de acute? Parcă aș înțelege că liniile portretistice finale i se par caricaturale. Nu sînt. De altfel totul e documentat și nici un rînd nu se poate nega. Fiind literat, d[omnul] Lovinescu suferă, pus în anume condiții, de o anume stilizare a sentimentului de sine. Cînd la Macedonski constat imperialismul, o vreme nu m-am gîndit că-i voi atinge memoria. Profunzimile noastre sufletești se simbolizează într-o înută, și sacerdotalitatea macedonskiană e o astfel de cristalizare a apetitei spre altitudine. D[omnului] Lovinescu i se poate părea caricatural desenul, mie nu, care nu sînt preocupat decît să surprind aspirația ascunsă a omului și mi s-a părut că acela care totdeauna a vorbit de necesitatea autorității în critică (negînd calitatea de critic cui n-are prestigiu) vrea să fie «notoriu», impunător și crede că nu este, deși este, în lumea, firește, în care poate fi. A spune despre un creator orice adevăr nu e infamant. Eu sînt autorizat să scriu despre Benvenuto Cellini: spadasin, bătaș, lăudăros, crezîndu-se mare sculptor și fiind în realitate un mare giuvaergiu etc. Dacă Cellini ar trăi m-ar străpunge cu spada. Și azi rîndurile sînt inofensive și răspîndesc asupra eroului un sentiment de simpatie. Hai să zic că s-ar înțelege că d[omnul] Lovinescu e

pe Lovinescu suferind, de care totuși el nu fusese ocrotit, nici cum, nici cît s-ar fi cuvenit, demonstrează fără tăgadă noblețe structurală și capacitate de iubire, căci numai iubirea adoarme orgoliul și produce minuni de îngăduință. Ar mai intra în calculele posibile și ipoteza unei interdicții impuse oficial. La ora aceea întreaga presă a regimului se coalizase împotriva lui Călinescu și el nu a mai putut publica un rînd (sau a refuzat!) timp de peste doi ani, pînă

la ivirea către finele lui '43 a unor condiții prielnice prin colaborarea cu echipa democratică George Macovescu — G. Ivașcu. Pe acest fundal, apare instructivă reactualizarea acestei ultime parade, executată cu desăvîrșită sportivitate, la nivelul unui experimentat în materia quartelor și quintelor pe planșeta de asalt imaginară, în duelul fără victime dintre G. Călinescu și E. Lovinescu.

Geo ȘERBAN

grandoman (nu se înțelege asta). Ei și? Dar ce scriitor mare și mic n-a fost grandoman? Denigratorii spun despre mine același lucru crezind că mă supără. Dar eu nu mă supăr căci prefer să fiu un grandoman cu talent decît un mediocru modest. Prin urmare nu pot pricepe în nici un fel de ce e nemulțumit d[omnul] Lovinescu, de ce singerează, de ce trebuie să se înfrine și mărturisesc că gestul acesta neașteptat de insatisfacție mi s-a părut foarte tenebros.

D[omnul] Lovinescu vede în *Istoria* mea însușiri de pamfletar, eu însă socotesc că se înșală. Și-i voi demonstra. E comod femeii de 45 de ani să strige oglinzii: pamfletaro! Pamflet și polemică văd în istorie aceia care nu sînt mulțumiți. Opinia noastră publică n-are tradiție în materie de critică literară și de aceea cu toate că limbajul zilnic e violent, în literatură se manifestă groaza de profanare și de ireverență. Luați istoriile literare germane cele mai doctorale și le veți găsi pline de cele mai tari trăsături portretistice la adresa clasicilor, cu Goethe în frunte. În literatura franceză voi cita nu marile istorii, ci pe aceea școlară a lui Lanson, scrisă de un profesor, destinată școalelor. Iată citeva rinduri la întîmplare: «c'est un garçon maigre, dégingandé, dévoré du désir de jouir et du désir de parvenir...» (e vorba de Voltaire); «Voltaire, tracassier et chipoteur en affaires...»; «Si disposé qu'il soit par sa vanité à être un plat courtisan jamais il n'a pu tenir sa langue ni sa plume...» (Rousseau); «âme candide et cynique...; Mais il n'a point de goût» (Maupassant) și așa mai departe. Morți și vii sînt judecați cu aceeași libertate bruscă și de aparent caracter polemic. Și cum ar putea fi altfel? Cum vei da judecăți noi, aspecte proaspete dacă te ferești de orice spontaneitate? Ce-ar fi istoria decît o compilație de articole contemporane ale altora (așa mi-a și cerut un oarecine) dacă am înțelege obiectivitatea ca absență a oricărei impresiuni proprii? Atunci am scris stereotip așa: «Domnul Lovinescu, este un om bun. El aduce în criticile sale un fond adînc, redat într-o frumoasă limbă românească ferită de neologisme». Eu nu pot să spun despre Maiorescu locurile comune dacă cumva am darul și curajul de a mă ridica asupra lor și a face un pas înainte în cunoașterea omului. Pentru mine Maiorescu nu e un «om bun», ci un om adevărat și o mare personalitate și orice aș spune despre el sînt sigur că nu-l va coborî. De voi afirma despre Beaumarchais că e impertinent, scandalagiu, stricat, pe lingă alte lucruri bune (v. didacticul Lanson) nu cred că am umbrît cu nimica figura lui. Biografia scot în evidență avariția lui Dickens. Deci n-am nici o remușcare într-o epocă de platitudine critică, de a observa că Maiorescu nu e un soarece de bibliotecă, ci un avocat, un profesor modern, un ministru cu talent de polemist literar. Asta nu se cheamă pamflet. D[omnul] Lovinescu, care nu e tare în lumea ideilor, face o separație între «istorie» și «critică» (neglijată în propria-i operă). În prefață, reluînd idei din *Principii de estetică*, am lămurit că istoria și critica sînt termeni corelativi. Istoricul literar are datoria să stabilească valori în perspectiva istorică și cum poate să facă asta fără a da judecăți? El «luptă» (critica polemică) pentru a înlătura pseudo-valorile și a consolida adevăratele valori. Toți istoricii polemizează în acest sens și Thibaudet (citez opere mai accesibile adversarilor mei) combate pe admiratorii lui Béranger. Dar ce stau eu de vorbă? Astea sînt banalități spuse și răspuse în felurite epoci aiurea și la noi și e de mirare că un critic emerit poate trece așa de ușor de partea vulgului.

Dar acum că destăinui domnului Lovinescu, așa de bine informat despre caracterul meu și relațiile mele personale, de unde vine supărarea dincolo de orice limită rezonabilă a celor despre care scriu, deși textele trebuie să pară celui în afară de chestiune extrem de inofensive. Vine din ruperea mea de orice relații personale, din absența mea din lume. Eu nu sînt un contemporan cu scriitorii contemporani. Oamenii empiriei îmi sînt indiferenți, îndepărtați, pînă într-atît încît nu știu dacă unii sînt vii sau morți. Pentru mine, Traian Demetrescu și Bacovia stau în aceeași zonă a rafturilor. Ardent și capabil de iubire, fără ură, fiindcă am de a face rar cu personalitățile fizice, eu pot repudia fizicește un tânăr autor pentru motive de ordin profesional și în timp ce-l zăresc pe geam plecînd supărat să deschid versurile sale și să le gust cu emoție.

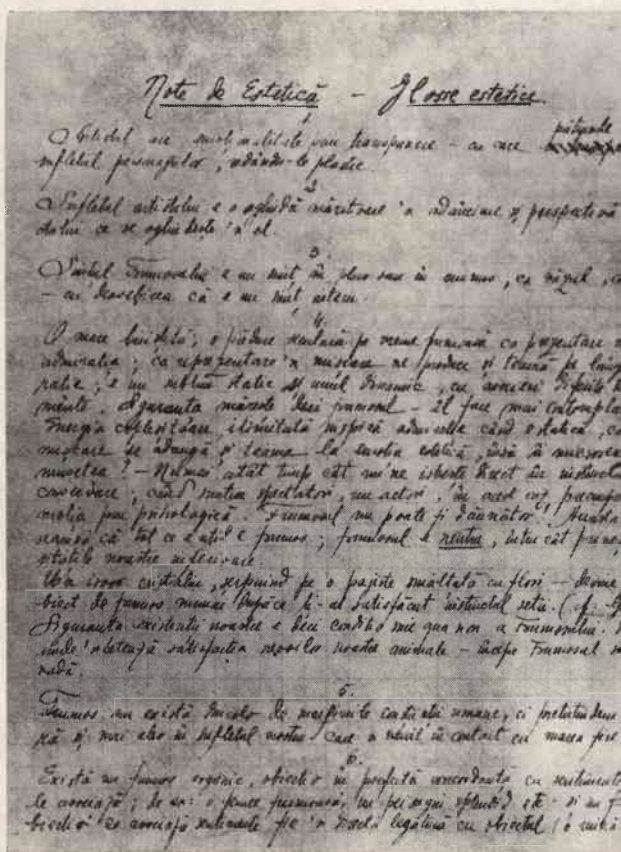
Cartea formează pentru mine o realitate transcendentă iar biografiile le-am scos din cărți și din documente, nu din experiența directă. Cînd cineva insinuează că judec după « simpatii » și « antipatii », fiindcă spun despre Slavici că omul era antipatic și că subordonez analiza omului interior biografiei pitorești, greșeste. Mai întîi că socotesc pe Slavici un prozator mare, în dezacord cu unii critici. Al doilea, simpatia și antipatia criticului nu sînt reacțiuni imediate, ci dovezi de trăire a materiei. Un istoric se abstrage de prezent, dar nu se abstrage de orice conținut sufletesc și poate avea conținut sufletesc și poate avea atitudini ideale. Și de altfel în cazul Slavici am voit a arăta că Slavici întrunește notele obiective, convenționale, ale « omului antipatic ». Indiferența pentru cauzele fizice ale operelor a făcut să nu urmăresc deloc statutul personal al scriitorilor. Astfel, articolele despre N. Iorga și Nae Ionescu au fost compuse pe cînd autorii trăiau. [...] Așa stau lucrurile. În acest înțeles superior, asigur pe d[omnul] Lovinescu de seninătatea și nepăsarea mea față de d[omnia]-sa și de al său curriculum vitae, ocupat cum sînt cu contemplarea operei sale. Pentru mine, omul Lovinescu e o imagine simpatice a unei vîrste mai tinere, însă îndepărtată, ireală, pierdută în negurile amintirii.

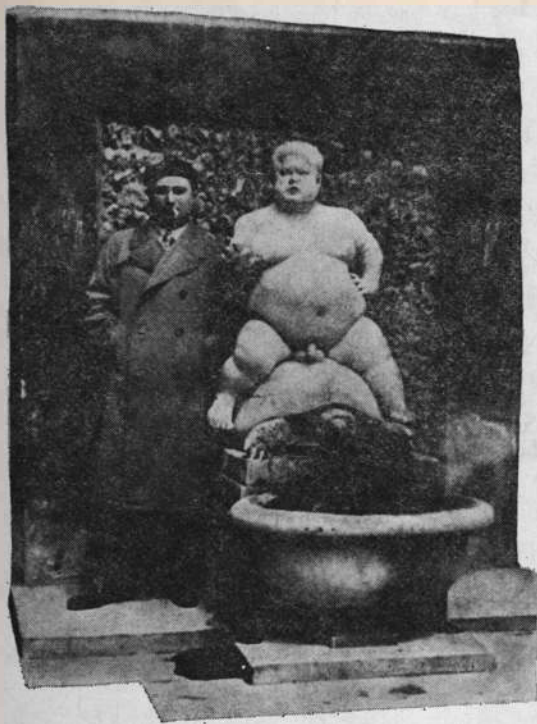
IV. FIZIOLOGIA CRITICII

Pompiliu CONSTANTINESCU

NOTE DE ESTETICĂ — GLOSSE ESTETICE

1. Artistul are emoționalitate prin transpunere — cu care pătrunde în sufletul personajilor, redându-le plastic.
2. Sufletul artistului e o oglindă măritoare-n adincime și perspectivă a obiectului ce se oglindește-n el.
3. Simțul Frumosului e un simț, în plus sau în minus, ca văzul, ca auzul etc. — cu deosebire că e un simț intern.
4. O mare liniștită, o pădure seculară pe vreme frumoasă ca prezentare ne produc admirația; ca reprezentare-n mișcare ne produc și teamă pe lângă admirație; e un sublim static și unul dinamic, cu asocieri diferite de sentimente. Siguranța mărește deci frumosul — îl face mai contemplabil. Energia copleșitoare, ilimitată inspiră admirație cînd e statică, cînd e-n mișcare se adaugă și teama la emoția estetică, însă îi micșorează frumusețea? — Numai atît timp cît nu ne izbește direct în instinctul de conservare; cînd suntem spectatori, nu actori, în acest caz, precumpănind emoția pur psihologică. Frumosul nu poate fi dăunător! Aceasta nu înseamnă că tot ce e util e frumos; frumosul e neutru, intrucît privește necesitățile noastre inferioare.
Un izvor cristalin, șerpuind pe o paște smălțată cu flori — devine pur obiect de frumos numai după ce ți-ai satisfăcut instinctul setei (cf. Guyau).

Italia, 1937.

Siguranța existenței noastre e deci *conditio sine qua non* a Frumosului. Numai unde-ncetează satisfacția nevoilor noastre animale—începe Frumosul să se străvadă.

5. Frumos nu există dincolo de marginile conștiinței umane, ci pretutindeni în natură și mai ales în sufletul nostru care a venit în contact cu marea fire!

6. Există un frumos organic, obiectiv în perfectă concordanță cu sentimentele ce le asociază; de exemplu: o femeie frumoasă, un peisagiu splendid este și un frumos subiectiv ce asociază sentimente fie-n directă legătură cu obiectul (o ruină etc. care-ți asociază sentimente triste, dar și un obiect frumos obiectiv îți poate asocia gânduri, sentimente triste, subiective; o femeie frumoasă îți poate inspira durere la gândul că va îmbătrîni și va muri în curînd etc.).

Spectacolul unui om în mizerie, al unui bolnav, în sine nu e frumos, ci devine artă numai în măsura-n care poetul îl face să trăiască; deci e o deosebire între frumosul extern căruia îi corespunde un sentiment vital și între arta, sentimentul intern ce face simpatică o scenă care-n sine nu e frumoasă. Simpatia e cheia și originea artei; în sentimentele noastre în raport cu realitatea îi putem găsi originea. În creația superorganică, în lumea operelor de sine stătătoare — o lume nouă!

7. Pe scara sensibilității, frumosul are caracter esențial; emoționalitatea e o chestie de gradualitate de fond și formă. Și expresia comună: «frumos, mai frumos» — o atestă. Există un frumos natural, unul artistic (obiecte de utilitate, lucrări artistice) cf. Lalo, Spencer.

8. Confundarea subiectului cu obiectul, prin înlăturarea «voinței» — teoria estetică al lui Schopenhauer, nu e decât *sugestia* de mai târziu a lui Guyau, prezentată mai științific, psihologia dezvoltîndu-se.

9. Mecanismul emoțiunilor e același în operele de artă — intensitatea și profunzi mea sau complexitatea lor e-n puțința geniului de a le *reliefa*. Cf. Hamlet, Othello, Werther.

10. Din instinctul sexual, singurul animal care poate scoate cea mai sublimă poezie e omul, căci el are-n grad deosebit dezvoltat simțul iluzionării.

11. Fantasia combinativă — a datelor reale — ridică la poezie realitatea.

12. Pastelul, poezia pur descriptivă, care anunță că: vine primăvara, soarele lucește pe cer etc. — e negația poeziei atit timp cit acestui cadru descriptiv îi lipsește conținutul emoțional, adecvat tabloului — sau contra-dictoriu. Cf. *Sara pe deal* de Eminescu și *Sonet* (Vuind s-asvirl șuvoaiele...) de Vlahuță.

13. **Contra simbolismului.** Cuvintul reprezintă un conținut noțional, sau o calitate (adjectivul); o acțiune (verbul); armonia sonurilor, fără logica psihologică, nu ne poate da noțiuni; cuvintele au nex logic, impus de cugetare. Teoria lui Novalis și a simboलिष्टilor e o aberație. Cf. Lanson, Nordau (Degenerare).

14. Arte statice, care prind numai un moment: sculptura, pictura, arhitectura; arte dinamice, care prind [o] succesiune de momente: poezia, muzica, dansul¹. Un nud, în pictură sau sculptură nu e nici moral, nici imoral; e natural sau amoral; e imoral numai cind e-ntr-o atitudine intenționat cinică; numai atunci *asociază* sentimente imorale². Vezi obiecția lui Brunetiére din *L'art et la morale*, privitor la Venus din Cnido.

15. Fenomenul estetic e proiectarea profund subiectivă a cunoștinței estetice — revărsate-n emoțiune asemenea unui fluviu ale cărui unde, neîncăpătoare în albia lui, își revarsă belșugul asupra cîmpurilor uscate din jurul lui.

16. Anticii aveau concepția fatalității divine, modernii au concepția fatalității interne, a psihologiei individului (determinism). Compară tragediile grece și pe cei moderni.

17. Emoția estetică e produsă prin reprezentare — nu prin prezentare.

18. Misterul în poezie e a deschide prin imagini luminoase perspective prea largi spre a le putea cuprinde cu sufletul; eul tău se pierde, se topește, dîndu-ți un fior de nesfirșit; vezi poeziile lui Cerna, mai ales cele erotice.

19. În poezie căutăm caracterul esențial sacrificînd amănuntele care-l întunecă.

20. Un lan de griu, cu spicul aurit, unduindu-și valurile argintii în bătaia vîntului, e *frumos* cind nu ești cosaș; frumosul deci e-n legătură cu necesitățile subiectului.

21. Operele care-și propun a zugrăvi persoane frumoase-n sine prin aceasta nu sunt implicit superior estetice; frumosul e-n arta cu care poetul face să trăiască un personagiu, indiferent dacă e un Cid sau un Richard al III-lea; nimeni nu poate contesta că Shakespeare e un artist superior lui Corneille! Dovadă că arta se adresează unui simț special al nostru — și nu fondului etic; e un simț care e amoral, fiind pur contemplativ, nerezidînd în voință.

22. Grotescul și uritul lui Hugo e extern, fizic, superficial (cf. Quasimodo). Maupassant îmbracă-n mantia artei *uritul moral* (Bel-Ami etc.). Concluzia e că Maupassant e *creator și psiholog* pe cind V. Hugo nu e!

23. Analiza unei opere dramatice constă în:
1) Descrierea personagiilor, în mod cursiv, în ordinea succesiunii actelor lor sufletești; astfel adunăm notele generale — abstracte, ce le compun caracterul fiecăruia.

¹ Cf. Faguet: *Dr[ame] ant[ique] et dr[ame] mod[erne]*

² Cf. Gautier: *Le sens de l'art*.

2) Urmărim evoluția sufltească a fiecărui personajiu în parte, spre a vedea dacă e completă, deci dacă avem a face cu un caracter, adică o creație adevărată.

3) Motivarea psihologică a tuturor actelor personajilor — a fiecăruia-n parte, motivare care-și găsește rațiunea în natura intimă a personajului.

Din motivarea fiecărui personajiu decurge motivarea intrigei totale a piesei.

24. Caragiale are un paradox care ironizează fin secile discuțiuni de teorie estetică: Nu artă pentru artă, nici artă cu tendințe cerem; ne e indiferent, însă un singur lucru pretindem: artă cu talent!

25. Frumosul nu e nici un atribut divin, cum credeau misticii, nici o entitate metafizică, suprasensibilă, e un fenomen psihologic care se poate analiza, e o formă³ a sentimentelor.

26. *Asociații în jurul aceluiași punct.* — Croce spune că intuiția și expresia e [sic!] unul și același fenomen sufltesc; expresia urmează involuntar intuiția. Cuvintele lui Boileau exprimă-n fond același lucru: «Pour être poète, il faut être amoureux». Ribot numește creația artistică un *instinct* — în sensul de tendință de expresiune involuntară. Kant afirmă că Frumosul e de natură subiectivă, adică izvorâște din intuiție; haina ce sensibilizează sentimentul — expresiunea — o luăm din afară, dar vine odată cu intuiția. Taine, care pune importanța pe natură, ca izvor de imitație al artei, dă o prea mecanică explicare a acestui fenomen; el studiază mai mult partea *tehnică* a chestiunii, decît pe cea psihologică.

Ceea ce face greutatea lui Croce e terminologia estetică care-i dă o aparență de pedantism; însă sub acest pedantism se ascunde mult adevăr sufltesc. Spre a explica *psihologicește* fenomenele estetice, pe lângă un puternic și original gînditor se cere să ai un temperament artistic; Croce nu e decît un om de știință; la Guyau omul de știință e-tovărășit și de scriitor.

Cei mai mulți dintre «poeti» vor să dea expresiune unor intuiții neexistente; de aci toată recolta de fabricate poetice, nu de adevărate inspirații.

27. Intelectualismul estetic trebuie păstrat față de morala contradictorie a fabulelor unui același scriitor (La Fontaine) și în genere față de diferitele sentimente ce se exprimă-n operele satirice (vezi atitudinea lui Hugo față de Napoleon); satirele lui Eminescu (vezi teoria «iresponsabilității creatoare» a lui Struțeanu).

28. «Le degré de bienfaisance» al lui Taine e reluat de Brunetière în *L'Art et la morale*, în sens mai tolstoist; Tolstoi în *Ce e arta* îl ia-n sens pragmatic — «terre à terre»; științific — bazat pe cercetările psihologiei îl reia Guyau în *L'art un p.d.v. sociol.* și în critica psihologică a lui Bourget. Estetica lui Guyau are ca fundament o concepție etic-sociologică.

29. Critica de principii e mai mult estetică, critica analitică e estetică și psihologică în același timp; altfel rămîne literatură psihologică — ceea ce a făcut în mare parte Bourget în critică.

30. Literatura (Odobescu, France, Mérimée, Lovinescu etc.) produce plăcere intelectuală; o treaptă mai jos de emoția estetică a poeziei care e creație plastică deasupra vieții, deși din ea — ceea ce numesc esteticienii germani: Aparența (cf. și Schopenhauer).

³ Cf. Kant.

31. Unui adevărat critic i se cere atîta obiectivitate și înțelegere într-un domeniu atît de subiectiv și emoțional ca literatura. Un adevăr artistic e mai greu de prins decît adevărul ce ne cade sub simțuri în fizică sau altă știință materială, mai greu de întemeiat chiar decît un adevăr matematic ce-și găsește verificarea în legile apriorice ale rațiunii. Intuiție critică, vastă lectură, largă comprehensiune și totală dezinteresare spre a se pătrunde de eternitatea unei opere în mijlocul atîtor pasiuni și interese trecătoare, sunt calități ce rar se pot armoniza într-o minte ome-nească!

Literatura, fără a fi o distracție — fie și intelectuală — critica, departe de a fi o îngîmădire de cunoștințe disparate, sau o înregistrare de impresii obișnuite sau întimplătoare, e un domeniu important în manifestarea intelectuală a omenirii. (Această «nobilă inutilitate» cum îi spune Mme de Staël, e un lux greu de cîștigat și mai greu chiar de creat?!).

32. În artă, în individual se oglindește generalul; în știință, în individual vezi generalul și în general individualul (mai ales în științele naturale). În artă totul se reduce la subordonarea veșnicei idei platonice, a prototipului ideal în care se înglobează.

33. A recrea viața, dînd aparența realității, e magia putere a artei.

34. *Suportul psihic al metaforei*⁴ (pentru o teză de doctorat): dinamismul afectiv. După o deosebire între metaforă și comparație să mă opresc asupra celei dintîi. *Umanizarea* «prin metaforă» pare a fi esența efectului poetic; obiectelor li se atribuie acțiuni umane; pe fondul unui antropomorfism mai vechi (cf. comparația la Omer [sic!]) s-a clădit metafora mai nouă. Sînt metafore cu fond afectiv mai adînc (Shelley, Eminescu) și metafore în care florile imaginației goale de sucul sensibilității se răsfăță surprinzător, dar fără să ne miște (V. Hugo). E deci o *metaforă afectivă*, mai adîncă, de o rezonanță plină de sens (cf. metafizica cuvintelor de D. Zamfirescu) și o *metaforă imaginativă* mai intelectuală.

Metafora în sine nu e imaginație creatoare, ci adîncire și rezonanță afectivă. Mari prozatori, creatori de viață cari n-au un stil metaforic (Tolstoi) și poeți fini, mai puțin creatori (Turghenieff).

35. Tragedia contrariază viața — comedia, deși o caricaturizează — o potențiază. Comedia e vitală, tragedia astenică; ideea e mai profundă-n tragedie.

36. Moralitatea artei e Ideea lui Plato, interpretată de Schop[enhauer] și Maiorescu.

37. E bine să ne punem probleme-n operele de artă, dar să nu siluim natura.

38. Criticul intuiește ce e poezie, ce nu e și spune de ce: intuiție și raționalizarea ei.

39. Toată lupta-n poezie e între reflexiv (intelectual) și intuitiv (plastic, sentimental); tot restul e literatură; poezia organică e rar întrupată; la noi, Eminescu e cel care realizează plastic, organic o idee mai în toate operele; la ceilalți, două-trei poezii se pierd în noianul celor reflexive. Baudelaire de aceea nu e un poet mare; Brunetiére i-a arătat de altfel toate erorile grosolane!

41. *Literatura, creația poetică sînt *sinteze estetice* ale materialului psihologic. De aceea cred că originalitatea subiectivă și elementară sînt mai mult *nuanțe psihologice*, iar orig[inalitatea] plastică *nuanță estetică*.

⁴ Cf. Aristot, Guyau, Ribot.

* *Notele de estetică*, apărute în paginile de față, reprezintă o selecție din manuscrisul autorului. Vom reveni, cu publicarea integrală, într-unul din numerele viitoare ale revistei (n.r.).

Portret din 1939.

Desen de Octav Anghelulă.

Pompiliu Constantinescu și Geo Bogza (polifoto).

42. **Metoda estetică.** — Metoda estetică e statică; înregistrează, judecă și valorifică. Nu creează nimic, ci analizează și pătrunde, stabilind *valori estetice*.

Fără a le nega — se dezinteresează însă de toate problemele exterioare valorii estetice; asemenea logicii, critica estetică e o *disciplină formalistă*. Prima garantează și valorifică *adevărul științific*, a doua *adevărul estetic*.

Metoda estetică e acuzată că nu creează: nici n-o pretinde; că nu găsește noi metode — evoluind — de cercetare: nici nu le caută.

Critica estetică e selectivă: e suprema ei pretenție! Clasifică, analizează, valorifică — numai în cadrul fenomenului estetic. În afara operei de artă pentru ea nu mai există altă problemă — o înlătură voluntar, circumscriindu-și rolul.

Fixată-ntr-o atitudine definitivă e o renunțare la creație — când nu e impresionist-estetică — pretinde însă o imensă lectură, adîncă, variată — și o neîntreruptă experiență artistică.

După minarea altor sisteme și metode⁵, metoda estetică rămîne neschimbată, nu că ar fi ultima cronologiceste, ci fiindcă e partea viabilă din orice metodă istorică sau altfel. Cine a folosit-o oricînd, și în cît de mică măsură, a contribuit la judecarea operelor, deci la selectarea lor.

44. Raționalismul critic nu exclude talentul literar; ace[a]sta e o cale de a ne prezenta judecățile. Totul e ca intuiția valorii operei să fie justă. A afecta o formă impresionistă, nu e o renunțare la autoritate. Maiorescu e un talent literar puternic, Brunetiére e un amplu și viguros orator, în opere de o profundă judecată estetică, ca *Evoluția poeziei lirice*.

45. Concepția științifică a criticii; mai multe noțiuni de comparat: 1) *Sainte-Beuve* (hist[oire] nat[urelle] des ésprits — psiholog și poet); 2) *Taine* (identitate între produse[le] naturale și cele artistice); 3) *Brunetiére* (evol[ution] gén[é-]

⁵ Cf. *Evoluția criticii* de Brunetiére.

rale] — clasificare, valorificare, prin analogie cu zoologia, la specii); 4) *Dragomirescu*, unicitate organică, plastică a operelor (în lumea psiho-fizică).

Critica științifică (știință) literaturii cum zice Dragomirescu a trecut prin atâtea metamorfoze — chiar și Hennequin — până la îndrăzneța dar nedesăvârșita și socot și vana concepție a lui Dragomirescu!

47. În artă cînd creația e genială, cele mai ciudate, mai îndrăznețe probleme — izvorite din adîncul bizar al conflictelor psihice umane — se pot înfățișa deschis. Artă mare transfigurează, idealizează prin individualizarea creației. De aceea mediocritățile cu cît au subiecte mai noi, mai interesante devin mai respingătoare fiindcă n-au mijloacele artistice să le înfăptuiască! (D[oa]na Bengescu e pînă la un mare punct amenințată de ostracism prin lipsa energiei de creație, cu tot curajul psihologiei sale feminine).

48. Creația artistică antică e unitară ca spirit; clasicismul vechi e o înaltă formă de artă; totuși lumea modernă a dat un număr considerabil de genii, uimitoare prin varietatea lor. Tragedia antică e inferioară celei moderne prin acel «*deus ex machina*»; motivarea psihologică e un mare progres estetic. Shakespeare, Ibsen și clasicii francezi din acest punct de vedere măcar au lăsat în urmă cu mult pe marii tragici greci.

Începînd de la Dante, amintind pe un Shakespeare, Tolstoi, Goethe, Ibsen, Racine, Corneille, Molière, Cervantes — contribuția modernă e imensă și variată. Romanul e genul vremii noastre; poezia lirică nici n-am amintit-o! Astăzi a sosit timpul să se-mplinească visul lui Goethe: o literatură universală peste marginile strîmte ale naționalității. Din antichitate pînă-n zilele noastre contribuția e bogată încît se simte nevoia numai de un *studiu estetic* profund al marilor capodopere universale.

49. Tendenționismul e lipsa mijloacelor creatoare de a-ți impune o idee; devenind subiectiv, cazi în retorică. E cazul [...] lui Vlahuță în poeziile făcute după rețetă poporanistă și socialistă. Cea mai bună scriere a lui e *România pitorească*, nu *Dan*, viabil abia prin cîteva pagini de psihologie asupra Anei!

Fiecare mare creator are o «filozofie»; e tendința lui. Dar puterea de creație i-o obiectivează-n personaje: Ibsen, Tolstoi — mai puțin acesta — Stendhal, au o concepție — o idee-forță intrupată obiectiv în personaje. Artă își poate lua material de oriunde — însă să-l cristalizeze estetic.

50. E atîta diferență între publicul diletant, impresionist și ieftin sentimental și între creatorii și criticii cari se străduiesc să innobileze sufletul uman prin Frumos. Desigur, noțiunea aceasta — acest «concept pur» cum zice Kant — nu e o nălucă, ci un adevăr superior care se dobîndește cu atîta jertfă. Dacă trăim, trăim pentru marile înfăptuiri care sunt mai *bune*, mai *frumoase* decît vremelnica și meschina noastră ființă, ce se zbate între atîtea nevoi și atîtea vicii!

51. Spiritul francez constructiv își găsește suprema expresie în *tragedia secolului XVII*; abstracțiunea fină, compoziția logică și arhitectonica interioară a marilor Corneille, Racine, Molière, sunt cele mai specifice calități. E drept că în *poezie* Shakespeare e mai mare, dar mai mic în *artă*. Voltaire, alt pol al spiritului francez, reprezintă partea lui negativă, tot atît de specifică: ireverențiozitatea, pamfletism, superficialitate și raționalism optimist și ideologic.

Francezii sunt un popor a cărui cromatică spirituală e definitiv încheată, din note puternice, distincte și specifice; la ei decadența e logică, deși nu e admisibilă *principial* nicăieri! Istoriceste e faza ultimă a unei evoluții seculare în cultură și creațiune poetică.

52. *Impresionism sau critică științifică?* E o ceartă de cuvinte astfel luată chestia. Impresionismul își are fundamentul pe o teorie a cunoaștinții: scepticismul față de absoluta încredere în întreaga și deplina cunoaștere; mai mult în nuanța adevărată. O operă de artă e un organism; îl studiem, nu ca în științele naturale cu simțurile, ci cu un simț intern, intuiția critică, gustul, întărit de o vastă experiență și ajutat de câteva reguli estetice care-n decursul vremii s-au priment indeobște. În această cercetare e punctul fragil al problemei: de la teorie la aplicație critică e marea deosebire. Descriem o operă de artă; descrierea este prima notă a cercetării științifice. În științele experimentale crezi ceea ce vezi și măsori; actul de cunoaștere e o intuiție nemijlocită; în artă impresiile au ecou într-o organizație individuală, aici e greutatea; cu cit o impresie personală se întâlnește și se verifică la mai mulți, cu atît vom crede mai sigur într-un adevăr estetic; avem cum spune Kant o « judecată universal subiectivă ». Impresiile le motivăm, atît cit putem argumenta în materie estetică.

Raționalismul critic e o expresie mai aproape de adevăr. Critică științifică e o pretenție exagerată, clădită pe cel mai slab argument al analogiei. Strămutăm o metodă a științei — metodă cu *alte* mijloace de cunoaștere — în artă. Aici e neînțelegerea, în părăsirea naturii mijlocului de cunoaștere. N-a observat-o nici Brunetiére, primul care a emis această teorie; cu atît mai mult Dragomirescu în complicata lui schemă metodologică — simetrică de altfel, însă zadarnică. În artă luăm cunoaștință de o infinită varietate a individualului, fără alt scop; în știință subordonăm variațiile individuale unui concept general; comparația și clasificarea e un corolar fatal în știință, în artă e un mijloc, o cîrjă pentru argumentare.

Estetica nu e o știință, e o disciplină: avem puncte comune cîștigate: acesta e adevărul estetic. Raționalismul critic pe el se bazează; impresionismul neglijează acest mic fond comun de adevăr; aici e deosebirea. Eu nu cad în critica științifică, pentru că estetica nu e o știință, ca sociolog[ia] eticii, etc., etc. istoria nici nu va fi; e o disciplină sumară. Un raționalism critic e posibil prin căutarea adevărului estetic relativ uman! Critică estetică da, științifică nu! sau e sociologică! Dar adevărul estetic, frumosul e înlăturat. Critica *estetică raționalistă* cum a făcut Maiorescu; pe adevărul relativ omenesc ce-l putea prinde-n acest domeniu.

Cele mai profunde emoții estetice sunt astenice; « obiectivarea voinței », închizindu-și circuitul în neantizare, deslipită de fluidul vital ce fremătează virtual și după terminarea scrierii (cf. *Viața la țară*) ne toarnă în suflet optimismul spre ideea forță; cînd « vina tragică » pustiește nemiloasă personagiile ne ridicăm la contemplație pură, *ideea* se reliefează mai trainic. (Werther, Othello, Hamlet etc.). Pesimismul — realist sau eterat (Zola sau Em[inescu]) — e firesc emoției estetice copleșitoare. E o ipoteză a explicării naturii intime a emoției estetice^a. Contra lui Taine (le degré), a *vitalismului* lui Tolstoi, Guyau și a tendenționiștilor. Ridicarea la *ideea* lui Plato e suprema moralitate a artei.

53. Toți marii scriitori sînt *tendențioși* căci au un *sens etic*, o originalitate elementară încorporată însă *sensibil*. Obiectivînd idîi în personajii ei ne dau nouă contemplatorilor de *reflectat* asupra lor — nu trebuie să reflecteze ei, să pedepsească, să laude. Acesta e tendenționismul [...] promovat de Gherea și de « arta cu tendință ».

« Arta p[entru] artă » cere creație întîi, apoi discută *ideile*, *fondul*. *La terre* e o operă poetică întîi, apoi discutabilă ca concepție! Tot așa Maupassant, Ibsen, Tolstoi (în operele mari dinaintea conversiunii religioase).

^a Cf. Schopenhauer, Nietzsche.

54. Critica a renunțat la marile sinteze sociologice (Taine, Brunetière) la marile creații psihice (Sainte-Beuve) sau la alte probleme de relațiune a omului cu opera (Brandes), ori a operei cu societatea (Villemin); impresionistă sau raționalistă a-nțeles marile adevăr că studiul *individualității artistice* e important. E drept că-n majoritate primează analiza psihologică a notelor unui scriitor, nu analiza *operei individuale* (Dragomirescu). Și impresionistii: France, Lemaitre, Gourmont, Gide, Lovinescu etc. fac psihologie sintetică, nu critică estetică — însă în domeniul *frumosului*, în afara relațiilor sociologice! Studiază conținutul — nu realizarea lui formală (Brunetière, Lessing, Maiorescu, Dragomirescu).

56. Sărăcia limbajului e mare: cu aceleași cuvinte dăm nuanțe fundamental deoschite, această sărăcie e poate și o calitate a lui! Despre Bergson și Shakespeare zicea că sunt neasemănați; un apus de soare e calm, un om etc! Dar în conștiința noastră, impresia e totdeauna adecvată! E o ispititoare problemă de psihologie și estetică limitarea limbajului față de bogăția ideilor, nuanțelor și impresiilor noastre ce le exprimăm cu aceleași cuvinte!

57. Poetul dramatic e ca un zeu care nu ia parte la suferințele unei lumi pe care el [o] creează, dar o privește de la înălțime obiectivă!

58. Artă e o neocreare a vieții — nu o imitare! Nu e cum credea Boileau ci mai aproape de Kant!

59. În drama fantastică — fără un causal real — e o logică a fanteziei, cerută de principiul estetic al motivării și unității.

60. Astăzi când producția poetică contemporană e atât de numeroasă, când literatura universală are atâtea opere pe care trebuie să le cunoaștem — mulți « critici » fac impresionism siliți de grabă — nu din convingerea unei teorii a cunoașterii!

61. Cunoștința umană e istorică; cunoștința estetică e susceptibilă de universalitate și detașare de contingente istorice. Filozofia e știința generalului.

63. Ist[oria] lit[erară] ne scutește de a citi cărțile, descriindu-le intelectual, general. Critica ne silește a le citi spre a controla impresii și judecăți.

64. Ist[oria] lit[erară] nu corespunde embriologiei, studiind evoluția unui organism; critica estetică e studiul anatomico-fiziologic al unui organism complet.

65. E o mare deosebire de asemănare de idei, temperament, concepție — și de *imitație artistică*; Eminescu se-nrudește sufletește cu Vigny, Shelley, Byron, Leopardi — dar nu în *realizare artistică*.

66. Contra părerii lui Croce și eu cred că între artist și muritor de rînd — nu e numai deosebire de *expresie* a fondului poetic — ci și de *intuiția* lui; aceasta aduce expresia adecvată!

67. Așa-zisa exagerare a realității — sau sensibilitatea excesivă nu sunt decît *recrearea* vieții — o lume nouă « psihofizică » — o lume suprapusă; artistul vede intuitiv, prin simțire — omul comun prin noțiuni. Sublimul, tragicul îl exprimă ca pe niște cunoștințe, pe cînd artistul le creează viu, prin intuiție: între intuiție artistică și cea comună e deosebirea de intuitiv și noțional!

69. Criticii se văd mai ales în partea negativă — aici e « *orig[inea] lor intuitivă* » (Măiorescu în *Beția de cuvinte* e mai personal decât în *Poeziile lui Eminescu*). Caracterizările pozitive sunt mai grele și pretind o adăncire deosebită a operei; defectele, pentru un spirit critic — sunt izbitoare; numai pentru cei ce nu-l au, sunt controversate.

71. Portretul critic e veridic, intelectual, obiectiv (Petrovici uneori); Caricatural sentimental (Lovinescu); pamfletar retoric (Arghezi, Iorga).

PRECIZĂRI LA O BIO-BIBLIOGRAFIE A CRITICULUI

ÎN ANUL 1924, DUPĂ TERMINAREA studiilor universitare, Pompiliu Constantinescu (născut în București, la 17 mai 1901) refuză să-și ia doctoratul (cu subiectul Titu Măiorescu), în spiritul unor teorii la care nu adera, renunțând în același timp și la postul de asistent. Acest prim act, prin care și-a afirmat independența, l-a condus însă spre calvarul neîntreput al carierei învățământului secundar. Nemaibogbind detașarea în București — deși fusese clasificat întâiul la examenul de capacitate (specialitatea română-latină) — funcționează un an la liceul din Cimpina.

Începe colaborarea la revistele: „*Miorița*“, „*Ritmul vremii*“, „*Mișcarea literară*“ (unde face și gazetărie literară), „*Viața literară*“. Părăsindu-și profesorul, pe Mihail Dragomirescu, «infantele» criticii științifice, se îndreaptă spre Eugen Lovinescu, pentru care va nutri permanent un sentiment de admirație, frecventând cinaclul din strada Cîmpineanu 40 și colaborând la revista „*Sburătorul*“.

În 1927 îi apare volumul *Mișcarea literară*, numit în ironie «cărțică»; aici adunase primele sale articole din „*Ritmul vremii*“, „*Mișcarea literară*“ și „*Viața literară*“. În 1928 i se publică al doilea volum, *Opere și autori*,

iar în 1929 apare primul volum de *Critice*, lucrare premiată de Societatea scriitorilor români cu premiul de critică Costacopol.

Colaborarea la „*Vremea*“ fixează preocupările de cronicar literar ale lui Pompiliu Constantinescu, iar la rubrica *Fapte și idei* — în aceeași revistă — criticul își afirmă și atitudinea polemică. Această revistă l-a impus atenției publice și i-a dat blazonul de critic. Aici a ridicat și probleme social-politice pe care le continuă apoi, sub forma pamfletului (cu pseudonimul *pyrrhon*), în revista satirică „*La zid !*“, a caricaturistului Ion Anestin, deoarece fusese amenințat cu excluderea din învățământ.

În paginile „*Vremii*“, în 1936, Pompiliu Constantinescu face un apel pentru întemeierea Grupării criticilor literari români (GCLR) — al cărei secretar a fost — și pentru autorizarea tipăririi unui buletin oficial de discuții și polemică literară, care însă a fost respins.

Colaborarea la „*Revista Fundațiilor Regale*“, o fază substanțială, se remarcă prin ample studii și eseuri, aparute la rubrica *Comentarii critice*. La împlinirea a 10 ani de la apariția revistei „*Vremea*“, în 1938, îi apare *Figuri literare*, un volum de studii rezultat din colaborarea la „*Revista Fundațiilor*“ și „*Vremea*“, iar în anul 1940 — an mult mai rodnic — vede lumina tiparului monografia *Tudor Arghezi*, precum și o copioasă antologie critică din Sainte-Beuve, în traducere: *Pagini de critică*, închinată «tinărului studios și necunoscut».

Conferențiază la Radio din 1936 — sporadic — iar din 1945, până la stingerea din viață (9/10 mai 1946), deține cronică literară. Este solicitat apoi să conferențieze și la Teatrul Național,

în cadrul avant-premierelor, și să colaboreze la diferite reviste ca: „*Preocupări literare*“, „*Săptămîna CFR*“, „*Spectacolul*“ și altele.

Interesat permanent de problemele literaturii, își consemna părerile, fie zi, fie noapte, iar de neenunțate ori lucra concomitent la mai multe articole.

Critic profesionist, risipit în foileton săptămînal, se întreba mereu ce interes vor mai avea cronicile sale peste cincizeci de ani! Pierdea ore întregi să citească o carte, citeodată moartă din momentul apariției și alte citeva să serie foiletonul. Era îngrozit de atîta inutilă risipă de timp! Deși cronica nu însemna nimic, totuși o serie de cronici însumau un peisaj intelectual, cultural, sensibilitate, intuiție critică.

Cronica îl pulveriza, îi dădea numai satisfacția momentului, sentimentul unei acțiuni directe asupra scriitorului și cititorului; era preludiul pentru studiu, eseu, monografie!

Seria ușor, cursiv, cu febrilitate, mai ales dacă subiectul îl interesa. Dorea să recitească în întregime opera balzaciană, să aprofundeze cărțile mari ale umanității, un scriitor, o epocă, pentru a întreprinde apoi o interpretare. Îl pasionau jurnalele literare și memoriile!

Avea în proiect o serie de monografii: *Titu Maiorescu*, *Eminescu*, *Caragiale*, *E. Lovinescu*; din acestea au văzut lumina tiparului numai citeva capitole incluse în seria *Scrierilor* — despre *Lucian Blaga*, *Ion Ghica*, *N. Iorga*, *O istorie a literaturii române...*; visa chiar la o *Istorie a criticii...*

Dacă *I. L. Caragiale* n-a fost singura lucrare de critică la care a gîndit șapte ani, făcînd scheme și planuri (Vezi *Scrieri*, vol. III, p. 16—168), monografia *Tudor Arghezi* — a cărei idee s-a născut cu prilejul campaniei dezlănțuite și extinse de N. Iorga contra poeziei argheziene, în 1937 — a constituit o realizare deplină.

Această carte visată doi ani, redactată în anul 1939 și apărută în „Editura Fundațiilor“

(1940) i-a dat satisfacția de a fi trecut de cronică și studiu, de medalion și portret! Monografia a primit premiul Societății scriitorilor români. Ea s-a înfiripat în cadrul inverzit al Fîlîpeștilor, climat mult îndrăgît, unde a lucrat două veri la rînd mai intens ca oricînd. A fost cea dintîi, dar și unica sa monografie critică, o monografie amplă, complexă a unui scriitor. Simțea însă că este incompletă și dorea o nouă ediție, sporită cu cel puțin 100 de pagini; spunea că abia atunci, ea va fi o carte de fond și expresie!

La apariția acestei lucrări, Arghezi a răspuns comentatorului următoarele: «*Emoțiile intelectului nemărturisite, adause cu bunele urări de azi*».

În 1946, maestrul *Cuvintelor potrivite* scria următoarele:

«...Copilandru și la față rumen ca o păpușă de porțelan și giugaș la suflet și retractil ca mimoza, proaspăt ca o virginală petală de roză, Pompiliu Constantinescu, rebarbativ la cea mai favorabilă ambianță, a ocupat locul cel mai curat, străin de complicații și complicități, sincer ca fluturile într-un petic de lumină...»

...și citeva rînduri dintr-o corespondență:

«că mă gîndese la Pompiliu Constantinescu, dispărut atît de tînăr și în plină lumină a zborului, săgetat în frumosa lui înălțare, de cite ori seot din bibliotecă o carte, ar fi mult prea puțin. El îmi e continuu prezent și actual. Mi-a zburat o pasăre, pe care nu o să o mai găsesc în lanurile mele niciodată!».

La 30 martie 1946, într-o conferință radiodifuzată, referindu-se la dispariția unui confrate, Pompiliu Constantinescu nota: «Și te întrebi totuși, a cîta oară, dacă moartea nu este cea mai absurdă dintre toate absurditățile?»

La numai șase săptămîni, cel care rostise această întrebare se sfîrșea.

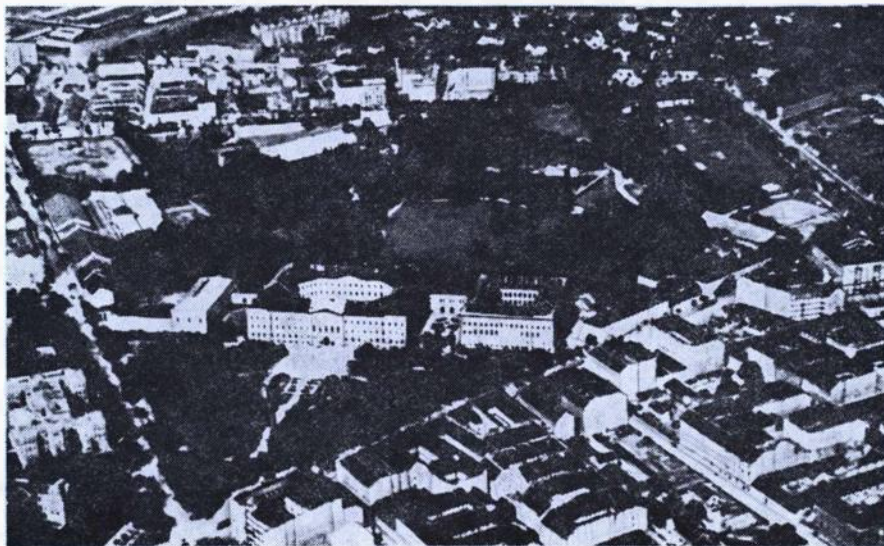
C. P. C.

Lucre Relean

[C A Z A R M A]

continuare din Nr. 3/1975

V

Elvira!

Nu de mult, poate nu sint nici trei luni de atunci, suna intocmai ca, de exemplu, Varvara, Maria, Tereza, Rosa, Fani... ca oricare nume obisnuit de femeie. Astăzi însă sint convins că nu sună la fel. Astăzi însă, știu că Elvira înseamnă: farmec, grație, eleganță, prospețime, amabilitate... și încă multe altele. Deși — pe cuvîntul meu — pînă acum nici n-am sărutat-o.

Mi-e teamă că m-am îndrăgostit de ea cu adevărat. Pentru asta pledează și acea uimitoare împrejurare cu sărutul. Dacă eram sigur că n-o iubesc, aș fi sărutat-o. Sună ciudat, dar așa este. Îndată ce-mi pierd capul după o fată, nu îndrăznesc să o sărut. Scandaloasă lașitate, recunosc, dar n-am de face. Este o slăbiciune înăscută. Că mi-am ieșit din minți pentru Margit înțeleg. Ba aș înțelege dacă și acum aș fi nebun după dînsa. Este o femeie frumoasă, inteligentă. Curtezanii refuzați o numesc frumusețe incîntătoare. Eu o apreciez ca o frumusețe clasică. Părerile noastre, ale celor refuzați și a mea, sint în aceeași măsură juste. Statură splendidă, chip impunător prin frumusețe. Atîta ajunge. De atîta te poți îndrăgosti.

Dar nu înțeleg de ce aș fi îndrăgostit de Elvira. La prima vedere frapează ochii și gura. Ambele minunat croite. Ochii, adevărate diamante negre. N-am văzut și nici n-o să văd mai frumoși. Mari, cu foc adînc, dar nu scăpărători, atrăgători... splendizi. Gura are o tăietură ideală. Mică, cu buze roșii ca singele, mereu umede,

cu colțurile pronunțate, ceea ce vădește oarecare maliție. Și e întregită de un sir de dinți orbitor de albi, montat din perle mărunte. Ceea ce mai are în afara acestora este — ca să folosesc un termen tehnic — imitație. Obrajii sint ai Mariskăi Romhányi, fruntea de marmoră este a Ellei Csávosy, bărbia puțin ascuțită a luat-o de la Erzsike Nándor, nasul drept cu nări vibrante i l-a dat mămică-sa, părul castaniu este al ei, dar e comun, silueta o are zveltă... De exteriorul ei, așadar, nu sint îndrăgostit, cel mult de ochi și de gură.

Tatăl ei este avocat cu renume care are o soție, o fată, o barbă franțuzească îngrijită și o casă mică, fără etaj, în strada Molnár. Toate acestea împreună fac aproximativ zece mii de coroane, între frați însă putem vorbi și în forinți. Este limpede dar, că nici de banii Elvirei nu sint îndrăgostit.

Cum era pe dinăuntru, sufletul, *intérieur**-ul? Ei da, despre asta putem vorbi. O fetiță atît de înțeleaptă trebuie căutată. Nu mă gîndesc la înțelepciunea ciștigată în școlile superioare de fete, cu care se laudă fetișcanele de azi. Numai abiturienșilor**) le impune o domnișoară care îi dă gata la geografie, chimie, fizică și mai știu eu din ce. Altfel de deșteptăciune este asta. Ceva personal, ceva necăutat, ceva firesc. Poate că a și uitat legile lui Gay-Lussac, dar în locul lor a învățat să fie deschisă și sinceră. Și asta e ceva de o sută de ori, de o mie de ori mai prețios. Îl prinde, îl captivează pe om pentru că e rar, e frumos, e înălțător.

Ofițerul are o uriașă superioritate asupra celorlalți bărbați: uniforma. Oricît sar în sus, oricît ar vrea să-l calce în picioare, să-l deprecieze, să-l defăimeze elementele mai inteligente, el place femeilor, le orbește și le cucerește. Fie omul cit de lipsit de valoare, cit de neghiob, cit de neajutorat: uniforma îl învăluie de farmec, îl ridică, îl scoate în prim plan. Cîți camarazi am care în cele spirituale sint mult în urma unui simbrăș de la tribunal, dar... impun. Nu este drept, dar e adevărat. Uniforma este o mantie fermecată care îi orbește pe oameni, care dă strălucire, lumină chiar și acolo unde se întinde un întuneric înspăimîntător. Vorbim, jucăm un rol atîta vreme cit putem pălăvrăgi prostii, baliverne, apoi ne retragem, discret, cu expresie disprețuitoare și tăcem. Civilii ne-ar putea desființa dacă ar trata probleme serioase în prezența noastră. S-a sfîrșit cu prestața, cu succesul, cu eleganța îndată ce nu este vorba de brașoave banale... Nouăzeci la sută din ofițeri ar fi doborîți.

Numai că din fericire nu sintem doborîți. Unde apărem, cauza noastră e pe jumătate ciștigată. Toate sint suplinite de fireturi mai ales dacă sint de aur, fie chiar aur de Pozsony.

desenele lui

LIVIU REBREANU

LIVIU REBREANU A MANIFESTAT DE timpuriu o atracție deosebită pentru desen și pictură. I-a lipsit însă, în acest domeniu, cum demonstrează puținele lucrări ajunse pînă la noi, nu talentul, ci perseverența. Definim de la soția scriitorului, doamna Fanny Rebreanu, informația că autorul lui Ion ar fi pictat, pe cînd era elev la Academia „Ludovica“ din Budapesta, cîteva panouri decorative. Din păcate nu s-a

păstrat nimic concret cu privire la aceste încercări de pictură. Cunoaștem în schimb, pe lingă unele tentative de critică de artă, cum sint cronicile: Șirato și Salonul oficial, apărute în 1924—1925¹, cîteva lucrări de grafică datînd din preajma primului război mondial. Cea mai veche ar putea fi considerată frontispiciul înflorit și vigneta copertei din ianuarie 1908 a piesei Osinda, versiunea născădeană, aflată azi în posesia familiei scriitorului. Dealtfel Liviu Rebreanu a păstrat toată viața obiceiul de a-și desena singur macheta copertei propriilor romane.

În cartea sa de amintiri, fiica romancierului insistă asupra lecțiilor de desen primite de la

¹ Ambele semnate cu inițialele L. R., în „România“, București, I, 1924, nr. 123, martie 13, p. I și II, 1925, nr. 24, aprilie 23, p. 1.

* În limba franceză, în original.

** Termen folosit pentru bacalaureat.

L. Rebreanu —
autoportret din 1918.

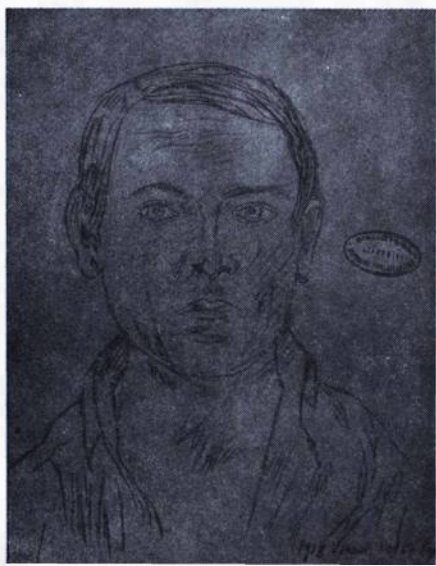
Și iată, eu care nu mă deosebesc cu nimic de ceilalți, în timpul rățăcirilor mele, dau peste o ființă, adică o fată, care nu se uită la uniformă, care pătrunde mai în adânc, pipăie și caută lumină, dar găsește mai curînd un întuneric de nepătruns, și totuși se simte atrasă de mine ... Este o minune, mai mult chiar decît o minune. Doar noi știm foarte bine că domnișoarele mai inteligente din provincie cu ofițerii învață arta flirtului, a cochetăriei, cu ofițerii își încearcă irezistibilitatea, vioiciunea spiritului, pudicitatea cu care o dată vor înlanțui pe cineva pentru totdeauna. Știm și le stăm cu plăcere la dispoziție.

Elvira apreciază și... poate iubește omul din mine. Și dacă sînt îndrăgostit, e tocmai pentru asta. Pentru că atîta minte avem și noi ca sentimentelor fandosite să le răspundem tot cu fandoseală, iar celor adevărate cu sentimente adevărate sau de nici un fel.

O respect peste măsură pe Elvira, asta-i sfînt. Mă uit la ea ca la o ființă superioară. Renunț la orice tertipuri tactice, la orice neseriozitate și o admir.

M-am apropiat de ea în mod detestabil. Îi făcea curte Blaskovics, nu știu cu ce perspective și rezultate. O dată vorbeam despre ei cu Zay Laci. La sfîrșitul conversației, m-am prins să-l înfrîng pe Blasi. Am făcut-o doar în glumă, copilărește.

— Să crape bătrînul! rideam.

tatăl său. Printre «lucrările model» executate de Liviu Rebreanu, se remarcă un mac sîngeriu în acuarelă². În sfîrșit, elaborarea romanului Ion a impus romancierului creionarea cunoscutei imagini a «Casei Glanetașului»³. Semnat cu inițialele L. R., desenul era schițat din trăsături sigure, pe o foaie de caiet. El trebuia să reprezinte «contactul cu viața reală și cu pămîntul», absolut necesar, după Liviu Rebreanu, pentru a da construcției literare «seva vie și înviorătoare pe care numai experiența vieții o zămislește în sufletul creatorului»⁴.

² Puia Florica Rebreanu, *Zilele care au plecat*, București, 1969, p. 22 și urm.

³ Originalul în posesia familiei.

⁴ Cf. L. Rebreanu, *Opere alese*, vol. V, antologie, note și bibliografie de Nicolae Liou, București, 1961, p. 289.

De asta mă rușinez mereu. Nu i-am spus Elvirei, nici n-am să-i spun. Nu s-ar supăra, poate, nici n-a fost vreodată supărăcioasă, dar mi-e teribil de rușine.

M-a dezarmat cu primul ei cuvânt. Și, cu toate că îl mint pe Laci că mă joc cu dinsa, încep să constat contrariul. Într-atît nu mă joc, că ar putea mai curînd să se joace ea cu mine.

Ne întîlnim de două ori pe săptămînă. Exact de două ori. Nu înnebunesc după întîlniri ca atunci cînd o pîndeam pe Margit, dar nici nu lipsesc de la ele. Cred că sentimentele mele bune, sentimentele mele omenești mă atrag spre dinsa.

Vizitele mele sînt liniștite, fără vîlvă. Rareori sînt și alți invitați. Mă așez într-un fotoliu, ea pe sofa. Și vorbim. Despre lucruri fără însemnătate, cărora numai sinceritatea deplină le dă formă și valoare. Fiecare din noi își deschide sufletul adevărat. Al ei este nobil, sublim, ideal... al meu este banal. Și în acele momente o văd atît de frumoasă, atît de fermecătoare! Înger, zîă din hasme, crăiasă de vis.

— Dumneata ești atît de ușuratic, de nserios! spune adesea zîmbind.

— Îndreaptă-mă, dragă Elvira, îi răspund eu sincer.

— Ca să te îndrepti nu trebuie să te învețe cineva!

— Dar eu sînt slab, alunec ușor, mă împiedic, cad.

Se uită lung și cu căldură în ochii mei și... zîmbește. Nu așa cum a zîmbit Margit în prima seară. Acesta e un zîmbet nevinovat, adevărat.

De cite ori sînt la ei, mă simt întotdeauna ca acasă. Un cămin plăcut, prietenos cu care nu se poate compara murdăria și fumul cafenelei. Și ei chiar, cu tatăl și mama dimpreună, mă consideră ca și cum aș ține de casă, de mobilier.

Uneori tac la nesfîrșit. Sînt în stare să stau un ceas și jumătate liniștit, tăcut, cu minile în sin și să nu vorbesc. Asta mă necăjește citeodată. De ce tocmai în casa Elvirei? De ce nu în altă parte? Ea, dealtfel, s-a obișnuit și, cînd observă că eu mă cufund în tăcere, își caută o cusătură și nu mă deranjează. Tace.

Astăzi m-am înfățișat la ea pe neașteptate. Mă pregătisem să merg la Margit, dar pentru că ei îmi vin în drum, și nu plecasem bucuros de acasă, am intrat. Am găsit-o într-o dispoziție excelentă.

— Dar dumneata cum îndrăznești să vii azi? mă apostrofă în glumă.

— Fiindcă dumneata m-ai vrăjit! i-am răspuns brusc și serios.

— Ah!

— Am pornit în altă parte, dar n-am putut trece prin fața casei. Mă atrăgea ceva foarte tare.

Refugiul la Iași din anul 1918 reprezintă pentru Liviu Rebreanu o etapă fertilă în ce privește desenul artistic. Reproducem cîteva desene inedite, păstrate în colecțiile Cabinetului de stampe ale Bibliotecii Academiei (inventar 10134—10144) executate cu creion bicolor, roșu și albastru, datînd din această perioadă. Printre ele, un reușit autoportret, datat: «1918, vineri 14/27 septembrie». Alte desene din același an se păstrează la Muzeul Rebreanu din Năsăud:

Nicolae LIU

— Oh, oh! spuse voioasă, dar în glasul ei parcă se amestecase și altceva, mai ales cînd continuă: cunoaștem noi acele puteri de atracție.

— Elvira! zisei puțin surprins.

— Cunoaștem — răspunse acum serioasă.

— Dar...

— Nu aici e magnetul — spuse și în ochi i se oglindi tristețea.

— Așadar, crezi...

— Mie nu mi-e îngăduit să vorbesc despre asta pentru că nu mă privește. Este treaba dumitale. Dumneata știi ce faci. Eu am aflat numai, dar pentru asta vechea noastră prietenie nu s-a destrămat.

— Elvira, poate... poate ceva mai clar... poate... am zis prosteste.

— E mai bună și mai folositoare obscuritatea și pentru dumneata.

Cîteva minute migăli cu degetele-i fine într-un album de fotografii, apoi continuă:

— Eu am fost întotdeauna sinceră cu dumneata. Mi-am spus deschis părerea chiar dacă nu mi-ai cerut-o. Trebuie deci să ți-o spun și pe asta. Trebuie să știi, că știu. Pentru a evita eventualele neînțelegeri.

Vru să zimbească dar privindu-mă îi pieri zîmbetul de pe buze. N-am idee ce figură aveam dar cred că eram înspăimîntător. Dacă aș fi fost palmuit în public, nu m-ar fi durut mai rău. Inima îmi era pătrunsă de rușine, de scîrbă.

— Dragă Elvira... am bilbit.

— Hai să ne așezăm. Să vorbim de altele.

Ne-am așezat. Îmi fulgerau prin creier gînduri neroade, planuri irealizabile, măgării. Un singur lucru simțeam limpede, că am jignit-o, am rănit-o pe această fată dragă și că trebuie să-mi îndrept greșeala.

— Nu vreau să apar înaintea dumitale mai bun, sau mai deosebit decît sint. — Încetul cu încetul mi-am venit în fire și am vorbit din ce în ce mai aprins, mai drept, mai sincer. — Dumneata poate nici nu înțelegi lucrul acesta. Este atît de departe, atît de străin de sufletul dumitale nevinovat, blind, bun. Te cunosc și știu că nu mă condamni.

Și am vorbit, am vorbit, poate fără legătură, dar sinceritatea împrumută vocii mele putere de convingere.

Elvira a ascultat cu atenție cuvintele mele. La început serioasă, aproape mîhnită, apoi cu un adînc interes, iar mai tîrziu zîbind cu simpatie.

Cînd mi-am luat rămas bun, m-am uitat adînc în ochii ei și i-am sărutat mina.

Da... Ei, da... Laci este vinovat. Dacă nu mă trăgea el din pat, aş fi sforăit frumuşel pînă dimineaţa. În timp ce mă îmbrăcam, mi se lipeau ochii. Zice: numai o cafea. Sigur. Toate neroziile izvorăsc dintr-o cafea.

— Scoală-te, Somnilă! zise. Ce dormi seara pe lumină?

Căci îndată ce m-am întors de la cazarmă m-am culcat şi la opt — cînd m-a trezit el — tocmai visam că dorm. Apoi, cum n-am vrut să ies de sub plapomă, m-a scos trăgîndu-mă de picioare. Cît m-am frecat la ochi, am descoperit că de fapt mi-e foame. M-am îmbrăcat repede şi somnoros.

— Unde mergem? am întrebat.

— La Mátyás. Bem o cafea, ascultăm puţin lăutarul, apoi ne ducem acasă. Miine e zi de odihnă, putem dormi.

— Da... Sigur...

Matyas-Kiraly este un restaurant bun, curat, serios, cu vad bun, după cum susţine Lajos, oberchelnarul. Ofiţerilor le place mult pentru că are public distins, adică, vorbind pe şleau, pentru că are un restaurator cu concepţii distinse, care ne pune la dispoziţie, cu plăcere şi pe credit, cele mai fine şampanii franţuzeşti şi nu se obrăzniceste la întîia a lunii, ci aşteaptă cîte o jumătate de an şi numai după aceea recurge la somaţie cu ton curtenitor. Cu alte cuvinte, restaurantul nostru este al nostru pe deplin.

Şi lăutarul este cumsecade. Cîntă destul de bine şi are mult tact. Dacă bagă de seamă că unul dintre noi îşi caută prea insistent portmoneul, se îndepărtează discret şi nu aşteaptă ca omul să fie nevoit a cere o monedă de la vecinul său.

Summa summarum, Mátyás este o circiumă de înalt nivel.

Ne-am așezat la masa ofiţerilor. Erau mulţi. Rahoda, Durvás, Hérnes, Vitzy, Lunberg ... Situaţia m-a liniştit. Rahoda îi explica patronului că şniţelul vienez este mult mai bun la Viena decît la Mátyás. Ceilalţi îi ţineau isonul şi măsurau cu priviri îngrijorate litra de băutură care scădea vertiginos. Doar Lunberg zîmbea într-una, de unde am dedus îndată că a uşurat considerabil punga cuiva.

În jurul orei unsprezece s-au rărit rîndurile. La masă nu mai eram decît cinci inşi. Rahoda et Comp. au dispărut... Lăutarul făcea pauze dese şi lungi, iar noi căscam des şi prelung.

— Haidem acasă! am zis.

— Unde vă duceți? sări Durvăs, care, pentru a-și apăra prestigiul, se adresa locotenenților întotdeauna reverențios.

— Acasă, domnule maior.

— Ce faceți acasă? Rămineți, plecăm și noi îndată.

În timpul acesta, ospătarul destupă șampania.

— Cine a comandat-o? se răsti domnul maior la ospătar. Nu-i place șampania pentru că e scumpă și te poți ameți la fel și cu poșircă. Ospătarul îl arătă pe Lunberg :

— Domnul sublocotenent.

— Așa? Bun. Beți dumneavoastră, eu însă rămân la vin.

— O bem pe asta și plecăm! — se scuză Lunberg.

— Și plecăm! — răsună în cor.

Lăutarul mirosi un ciștig și se trase mai aproape. Clienții prevăzători și pașnici din fire — probabil tați de familii numeroase — au plecat grăbiți. Nu ne păsa de ei. Nu ne deranjau. Fie că sînt, fie că nu sînt aici, totuna e.

Cînd terminarăm și a doua sticlă, numai cinci străini mai ședeau la o masă din colț. Nu erau, de fapt, străini, doar îi cunoșteam bine, ca și ei pe noi. Erau funcționari județeni politicoși și liniștiți care se uitau la noi cu încredință și ne invidiau. Voiau să petreacă și au rămas. Bine au făcut. Aveau dreptul s-o facă. Nici nu aveam nimic de obiectat, numai Lunberg se uita la ei chiorși și cam nerăbdător. Și deodată îmi șopti la ureche:

— Ce... asta... faceți ceva... trimiteți-i la dracu pe acești... Nu pot să-i sufăr pe străini.

— Ei, poți să nu-i suferi! mă gîndii, ai să te liniștești.

Beam și tăifăsuiam, iar lăutarul ne acompania. Durvăs începu să-și povestească viața. L-am ascultat, altfel se supăra... Povestea despre Orfeum, despre femeiuști, cu toate că știm bine, nu aceasta îi este istoria. Viața lui e mult mai simplă, mai comună.

Este urmașul unor țărani săraci. Părinții lui și-au cheltuit tot ce aveau ca să-l facă domn. Și le-a reușit: Gábor a ajuns ofițer, iar ei și-au atîrnat de git traista de cerșetor. Gábor nu mai dădu pe la ei. Tatăl său muri, el nici nu se duse la înmormîntare, nu cumva să i se murdărească hainele aurite. Fratele său face serviciu aici, în regiment, la batalionul lui. Nu vrea nici să-l cunoască, îl muștră, îl terfelește. Maică-sa cerșește. Umblă din sat în sat desculță, zdrențăroasă și e mîndră că are un fiu ofițer, maior.

Odată, dis-de-dimineață ne plictiseam în curtea cazărmii și fumam. Domnul maior povestea o istorie grosolană și clipea picant din ochi... La poartă, o măicuță bătrână, smochinită, se ruga de sentinela să o lase să intre. N-a lăsat-o pentru că nu era încă voie să se dea drumul civililor.

Măicuța începu să-l implore pe puternicul ce făcea de gardă:

— Dragă domnule soldat, lasă-mă să intru! Numai un minut, o clipită...

— Pe cine cauți? întrebă, de data asta brutal.

— Pe domnul maior Durvăs, pe fiul meu... sint mama lui, dragă domnule soldat... Speriat, plin de respect, cel de la poartă se dădu la o parte și cu politețe de leat o îndemnă pe mama domnului maior:

— Uite-l colo pe domnul maior, duceți-vă la el...

Și atunci se întâmplă că maiorul își goni mama din cazarmă, așa cum îmi gonesc eu ciinele din odaie când scheaună prea tare. Se repezi la ea furios:

— Ce vrei? o întrebă.

— Dragă Gábris... se rugă femeia, dar nu putu să continue pentru că domnul maior cu glas brutal și innăbușit, ca să nu auzim noi, se răsti la dînsa:

— Cară-te, dar imediat... Acum n-am timp... Marș!

Apoi întorcîndu-se spre gardă:

— Goniți-o de aici pe femeia asta!

Țăranul prost, grămada aceea de humă nesimțitoare, s-a apropiat cu gingășie și teamă de mama domnului maior care plîngea în hohote:

— Vino, măicuță... Dacă nu se poate, nu se poate...

Și a condus-o afară.

Iar domnul maior și-a scos port-țigaretul de argint, a aprins o țigară parfumată și zîmbind a continuat să povestească despre aventura aceea picantă, despre actrița aceea drăgălașă care soarbe atît de dulce din triple-sec...

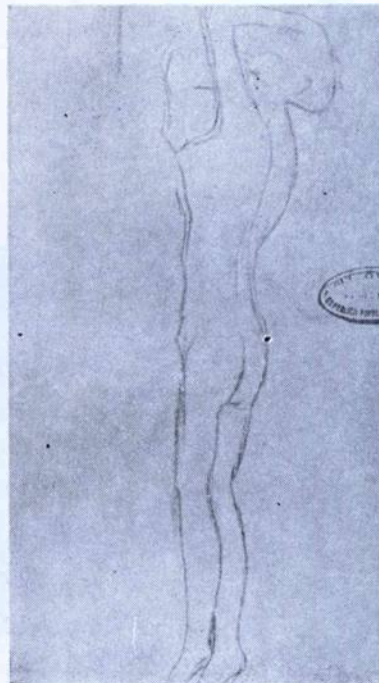
Ne-am privit înfiorați, plini de dezgust.

— Rușine! se oglindea pe chipuri. Apoi am zîmbit discret, de nostima istorioară.

Firește, despre acestea nu amintește domnul maior.

Probabil le-a uitat de mult, doar sînt niște lucruri comune, simple! Femei, cai, lăutari... asta-i altceva.

Astea nu se pot uita. Astea sînt legate de inimă.

De atunci mi-e silă de el și-l ocolesc.

Din fericire, n-a trebuit să-l ascultăm prea mult, căci deodată Zay Laci, nici una, nici alta, sări pe o masă și dansă nebunește: bărbunc, can-can, bolero, cake-walk. Dansa minunat. În zece minute curgea nădușeala pe el... L-am aplaudat și am băut. Lunberg și-a adus aminte că nu cinase... așadar, a comandat șampanie...

La inițiativa lui Durrás, am ciocnit în sănătatea ațîțătorului sex slab. La început în general, apoi pentru cîte una anume. Lăutarul cînta acorduri insufletește și fals. Odată cu creșterea dispoziției se ridică și Durrás și ceru liniște:

— Domnilor!... dragi camarazi!

Trebuie să fi fost foarte beat, pentru că ne tutuia. Vorbea încet, întrerupt. Pauzele le umpleam cu ovații puternice. În societatea civililor se desfășura o dispută vie.

— Liniște în colț, strigă Lunberg.

Se holbară la noi și continuă să se certe. Lunberg se enfurie, își apucă paharul și-l aruncă între ei. Nu nimeri nici un om, în schimb două geamuri căzură zăngănind în ceafa unui domn. Răspunsul nu întîrzie; îl primi oglinda uriașă de lingă noi care se simți obligată să cadă în bucăți mai mari sau mai mici în capul domnului maior. Ne impuneam reciproc sau care era motivul — destul că peste cinci minute ne sărutam la masă și, în numele sfintei păci, am început un ceardaș sălbatec, ceea ce stîrni în ospătari o veselie furtunoasă.

Mai tîrziu, Vêrmes căzu pe gînduri. Își împuse fruntea cu arătătorul și cugeta. Și a descoperit că el este un individ nemernic și ușuratic și trebuie să moară pentru că s-a îndrăgostit și sînt două săptămîni de cînd nu i-a făcut o serenadă Ellei. După ce am constatat că e vorba de Ella Csávossy, cea cu două sute de mii de forinți, l-am făcut să promită că ne va invita pe toți la nuntă și ne va scîlda în șampanie; i-am cedat lăutarul pentru o oră.

În acest timp am băgat de seamă că Durrás se foiește și face semne. Mie îmi făcea semne.

— Ce porunciți, domnule maior?

Mă luă de braț și mă tîrî pe coridor. Mai întîi mă luă de gît, apoi mă îmbrățișă, după aceea mă sărută, apoi mă asigură de înalta lui considerațiune, de prietenia și dragostea sa și de altele... și după aceea îmi bolborosi:

— Vîno, dragă prietene, vîno...

Adică la etaj. Știam acum ce urmărește. Ne-am oprit în ușa camerei. A deschis-o cu grijă. Era întuneric, dar se auzea o răsufare regulată, nițel furnitoare. Intră și trase ușa după el. Am așteptat. Deodată glasul speriat al fetei:

— Cine-i?

Domnul maior bolborosi ceva, apoi iar glasul fetei:

— Ieși afară imediat, bețivule!...

Hlizitul răgușit al lui Durrás:

— Nu te aprinde, ingerașule, ce te aprinzi?

După o scurtă pauză se deschise ușa. Camerista, numai într-o cămașă murdară, cu un baston în mînă îl poțea afară pe Durrás:

— Ia-ți catrafusele ori îți fac vînt de-o să-ți sfîrșie călcîiele.

Domnul maior îi cuprinse mijlocul. O palmă răsunătoare îi înroși obrazul. Surprins, dădu înapoi clătîindu-se, dar peste o clipă era din nou înaintea fetei. La urmă, Durrás se prăvăli pe coridor cu fața zgîriată la sînge și în acest timp capul și spatele îi răsunau de loviturile dese de baston.

Priveam lupta nemîșcat și răutăcios. Ba chiar voiam să-i dau ajutor fetei, nu pentru că i-ar fi fost în joc virtutea (prin destule primejdii a trecut ea pînă acum învingătoare sau învinsă)... Doamne ferește! dar întîmplător mi-a venit în minte mama domnului maior la cazarmă.

Un ospătar care, auzind larmă, urcă în goană, o potoli pe furioasa pisicuță. L-am urcat pe Durrás într-o birjă și l-am condus acasă. Se vede că bătălia îl dezmeticise, căci bolborosea într-una:

— Contez pe discreția ta... Nu trebuie să spui nimănui... Sîntem oameni distinși...

Ospătarul flecărise. Mă asediau cu mii de întrebări. Cum s-a întîmplat? Ce-a fost? Unde-i Durvăs? Deocamdată am evitat răspunsul.

Despre celelalte întîmplări îmi aduc aminte numai foarte vag... Vêrmes adusese lăutarul înapoi. De la restaurant ne-am îndreptat spre baia de aburi... Șters, ca prin vis, mi se năzare că era dimineață tirzie... În piață mii de oameni... Lăutarul cînta întruna... Mare interes, îmbulzeală, strigăte, risete... Apoi la baia de aburi ne-am despărțit, căci eu voiam să-i cînt o serenadă Elvirei... Zay veni cu mine. Lăutarul tot cînta... și după aceea n-am idee ce-am făcut...

Trebuie că am pus la cale o mare măgărie, asta-i sigur. Laci spune că eu mi-am scos sabia și am jucat așa sub ferestrele Elvirei. Publicul care se distra aplauda furtunos. Polițiștii disperați împrăstiau mulțimea, dar pe noi n-au îndrăznit să ne tulbure...

Atîta mai știu că l-am palmuit pe János pentru că se hlizea și credea că sînt beat cu toate că eram treaz de-a binelea.

VII

E caracteristic! Mă pregăteam să merg la Margit și mă gîndeam la Elvira și m-am dus la Elvira și mă gîndeam la Margit.

Mă odihnisem întrucîtva după ostenele marii bătălii, așadar mi-am pus attila * hotărît să merg la Margit. A trecut o mulțime de vreme de cînd mi-a scris și nici n-am dat măcar prin partea ei. În total s-a împlinit o săptămînă! Un interval uriaș dacă iau în considerare că în acest timp, împotriva obiceiului meu, am vizitat-o de trei ori pe Elvira. Trebuie să mă duc acum neapărat! Și m-am dus la Elvira, a patra oară.

Nu știam cum, dar simțeam mare nevoie să-i explic oarecum Elvirei serenada mea. Serenadele plac femeilor noaptea, dar lumina zilei le dă o înfățișare neplăcută.

Era gata să plece la *ground* **. Își aranja tocmai pălăria. Umblam cu mare grijă, în virful picioarelor. Mă scuzam gîngăvind:

— Despre asta să nu vorbești. E mai bine dacă nici nu știu.

Uniformă de honved al Academiei Militare „Ludovica”, în 1980.

Un act al oficialității ungare: certificatul medical al candidatului Livi Rebreanu la Școala Militară de Honvezi din Sopron. (Fotografiile de la paginile 95, 104, și 105 sînt comunicate de Constantin Cluchindeli. Într-unul din numerele viitoare ale revistei, vom reveni cu publicarea altor acte și documente privind existența scriitorului.)

* Bluzonul

** În limba engleză în original.

Orvosi vélemény

Orvosi vélemény a *Dr. Kovács József* által
a *Dr. Kovács József* által készített feljegyzés alapján.

1. Vezetéke és keresetné: *Rebreán Elvira.*
2. Kor: *15 éves*
3. Születési hely és ideje: *Felső-Horvát / Székesfehérvár / Magyarországon.*
4. Testmagasság: *165 centiméter.*
5. Általános testi állapota: *Könnyű arány.*
6. A testnek a korhoz képesti fejlettsége: *A test a korhoz képest fejletlen.*

I-am dat dreptate, dar bilbiu tare.
— Ce ți-a venit? — mă întrebă cind
văzu că m-am tulburat cu totul.

— Nimic, nimic.

Și am recurs la trucul meu miraculos,
m-am scufundat într-o tăcere adâncă. Ea
își legăna nervoasă racheta. Nu voia să
mă dea afară, dar voia să joace tenis. Nu
îndrăzneam nici să mă roage să o conduc.
Tăceam cu dirzenie. Cîteva încercări pe
care le-a făcut să mă tachineze au eșuat.
Rezistența mea îndărătnică părea de
neînfrînt.

— Ce tot deranjez eu aici — mă
gîndeam în sinea mea — și-i stric ziua
acestei fetișcane? Nu era mai bine să mă
duc la Margit? Aici le stau în cale astăzi.

Dar am rămas totuși acolo. După ap-
roximativ un sfert de oră de tăcere «palpi-
tantă» am glăsuț:

— Am să-ți spun ceva, Elvira.

— Ai terminat cu tăcerea?

— Am promis că voi fi om de treabă.

— Zău?

— Da. Am promis solemn că voi fi un
cetățean serios... Mi-am și făcut rost de
un model...

— Chiar așa?

— Da. Vecinul meu. Un copist. Are
cinci copii și leafa pe jumătate cît a mea.
Și totuși își întreține soția, copiii și chiar
pe soacră-sa. Și trăiește cinstit, cumse-
cade... El va fi idealul meu de neatins.
N-o să beau, n-o să joc cărți, n-o să mă
bat... Într-un cuvînt, voi fi blajin și serios.

— Și ai promis? spuse rîzînd.

— Poate nu mă crezi?

— Ba da. Cum să nu. Doar am băgat de seamă încă de dimineață că nu bei, categoric.

— Mă rog, mă rog. Hotărîrea, din întîmplare, s-a ivit după fapta aceea.

— Minunat... Minunat...

Rîdea. Atît de ironic și atît de dulce, c-aș fi vrut s-o sărut. Dar «ceva» îmi sună
în ureche: «N-o face!» Acest «ceva» e de vină că încă n-am sărutat-o. Dacă sînt
îndrăgostit de o fată și vreau s-o sărut, îmi urlă îndată în ureche: «N-o face!» Dacă
însă nu sînt îndrăgostit nu-mi spune nimic. M-am supus smerit, dar începe să fie insu-
portabil. La urma urmei, cum să ajung pînă acolo ca din cauza lui să sărut mereu
pe cine nu vreau. Odată am să abdic de la ascultare dacă se va amesteca fără înce-
tare în treburile mele particulare.

— Ai promis? Ai promis?

— Da.

Și tot rîdea. Eu poate ar fi trebuit să mă indignez pentru că petrecea pe seama mea,
dar nu eram în stare. Dimpotrivă, m-am molipsit de ris și după aceea am ris împre-
ună. Ca niște copii. I-a spus și mămicii ei că m-am îndreptat. Rîdea și mămica. Mămica
i-a transmis vestea și tăticului. Și rîdea și tăticu. Pînă la urmă rîdea toată casa de
mine. Și nu mă puteam supăra.

Ce mai vorbă, după fandoselile de dimineață putea să pară destul de comică declarația mea. Dar dacă se mai și uita la mine! Urmele marii bătălii erau învedereate: ochii roșii, față palidă...

— Dacă vrei să joci tenis — am spus, ca să abat atenția asupra altora — te conduc.

— Ei, era cît pe ce să uit! tresări aproape speriată.

Ground-ul se afla pe o alee minunată, umbroasă. Stejari groși cu tulpinele găunoase se înalță mîndri spre cer. Prin coroana lor uriașă trec puține raze de soare. Sumbri și maiestuosi își apleacă ocrotitor ramurile strimbe asupra terenului. Din boltă se vede un pătrat mic, albastru, zîmbitor. În acest loc liniștit, în timpul zilei, foșnetul frunzișului și ciripitul păsărilor îi desfată pe cei puțini care se plimbă. Serile însă, risul zglobiu, sporovăiala veselă umple atmosfera. Fetișcane tinere îmbujorate, femei cochete, mîndre, bărbați curtenitori populează aleea.

Cînd am ajuns cu Elvira la teren, era adunată o societate numeroasă. Foarte mulți pierdeau vremea. După cuvintele de politețe, Elvira intră imediat între jucători. Eu nu mai puteam să particip pentru că parteneri bărbați erau din belșug. Nici așa nu mă pasează jocul, deci mai bucuros m-am așezat ușurat lângă doamna Markovics și ne-am înfruptat din birfele zilei. În timp ce spuneam cîteva cuvinte, privirea mi s-a îndreptat spre o bancă mai îndepărtată. Credeam că văd prost și am întrebat-o pe doamna Markovics:

— Aceea de acolo este doamna Ferenczy?

— N-o recunoști? ... Ea este.

Am examinat-o mai bine. Locotenentul Fröhlich îi vorbea gesticulînd înfierbîntat. Ea dădea din cap zîbind, dar nu-l privea. Se uita mereu la mine.

M-am scuzat față de doamna Markovics și m-am grăbit s-o salut.

— Sărut mîinile! am strigat încă de departe. Fröhlich mă măsura furios cu privirea.

— Bună ziua! spuse și, întorcîndu-se spre Fröhlich îi spuse rugător:

— Dumneata nu ai dreptate. Dragostea femeii este cu mult, mult mai durabilă, mai pătimășă decît a bărbatului.

— Iertați-mă, doamnă... începu locotenentul aruncîndu-mi o privire triumfătoare — asta este valabil numai în general...

— Scuzați-mă dacă deranjez... și am vrut să plec.

— Rămii te rog, aș vrea să vorbesc puțin cu dumneata.

Am luat loc lângă dînsa, în dreapta. L-a mai suportat pe Fröhlich aproximativ cinci minute, apoi, nu prea delicat, i-a dat drumul.

— Ai primit *bleu-ul* meu? mă întrebă cînd am rămas singuri.

— Da.

— Și?

— Și nimic. În primul rînd, vreau să te fac atentă, dragă Margit, că scrisorile sînt un lucru periculos. Închipuie-ți numai că soțul dumitale ar afla din întîmplare.

— Asta e treaba mea, dragul meu, nu trebuie să te doară pe dumneata.

— Pardon, dar am și eu de spus cît de cît ceva, cîtă vreme e pielea mea la mijloc.

— Oh, oh, sigur, acum ești foarte grijuliu, foarte prudent!

— Omul devine înțelept.

— Așadar, din cauza asta n-ai venit?

— Din cauza asta.

— Oh, oh!

— Poți ști că nu-mi plac mîzgăliturile.

— Deci *bleu-ul* te-a reținut?

— *Bleu-ul* și alte ocupații.

— Și serenadele de dimineață...

— Care serenade de dimineață?

— Miine să vii. După ora șase. O să stăm de vorbă. Da?

— Dar...

— Promite-mi că vii!
— Promit.
— Dar să nu fie cum a fost cu jurământul dumitale! Haidem la ceilalți.

Toată scena a durat mai puțin de trei minute. Ochiul îi ardeau de sarcasm, milă, supărare, dor de răzbunare. Vorbea febril, agitat, rostea cuvintele pe jumătate. La cuvintele « serenadă de dimineață » buzele îi zvîniseră, i se crispaseră cumplit. Apoi făcu loc iarăși zîmbetului stereotip și nimic nu lăsa să se vadă acele valuri mari care i-au învolburat sufletul în acest scurt timp. Femeia este întotdeauna capabilă să zîmbească și zîmbește mereu.

Eu vroiam să par calm, liniștit. Am răspuns cam aspru, fără menajamente, ceea ce jignește și mai mult pe mîndra femeie. Mai tîrziu m-am mirat de mine. Simțeam un oarecare orgoliu că atît de simplu am lîchidat, energic, cu dînsa. Nu-mi păsa cît de puțin că ea se chinuiește, se zbuciumă, cu toate că mereu m-am temut de asta.

La sfîrșitul setului m-am ocupat în mod ostentativ de Elvira. Credeam că astfel îi voi da Margitei lovitura de grație. Se uita indiferentă, rece la efuziunile mele. Nici nu cîntea din pleoape. S-a cutremurat numai de două ori, de parcă i-ar fi fost frig.

— Eh! mă gîndii, trebuia să ajungem odată la sfîrșit.

Cînd veni Ferenczy s-o ia, jocul s-a întrerupt. Toată lumea a alergat la Margit, să mai rămînă, unde se grăbește. N-a spus nimic, doar s-a agățat de brațul soțului ei și-și privea pantofii. Au salutat-o pe rînd cu toții. Am rămas ultimul.

— Să nu-ți uiți promisiunea! mă făcu atent cu voce tare, încît a auzit toată lumea.

— În nici un caz, doamna mea.

— Nu-l băga la cheltuială pe tînăr! rise Ferenczy.

— Dacă ai bănuî ce promisiune! mă gîndeam.

Peste puțin timp societatea se risipea. Larmă. Cîte un sonor « La revedere! Pa! Pe mîine! Să fie mai bine ca azi! Am avut succes! »

Mai mulți înși s-au atașat la alde Örkényi și eu am putut rămîne ceva mai în urmă cu Elvira. Cea dintîi întrebare i-a fost:

— Ce i-ai promis dumneata doamnei Ferenczy? și-mi iscodea chipul.

Întrebarea veni atît de neașteptat, de surprinzător că mi-a pierit graiul. Doar auzise, trebuia să fi auzit cînd m-a făcut atent Margit, dar, la urma urmei, este un lucru discret. De ce întreabă?... Ce gînd neghiob. Întreabă pentru că... pentru că... pentru că vrea să știe ce i-am promis. Ce-i de mirare în asta?... Dacă a avut dreptul să întrebe? N-are importanță. Sinceritatea se obișnuiește s-o plătești cu sinceritate. Ea nu-mi ascunde nimic, deci... Dar ce să-i spun? Ce să-i răspund?

— Nu-mi spui? zise apoi, văzînd că nu răspund.

L. Rebreanu - văzut de Marcel Iancu.

— Pot să-ți spun, doar nu-i secret. E vorba de o cutie de *kugler* pe care i-am promis-o mai demult. Azi mi-am înnoit promisiunea și... Doamnei Ferenczy îi place foarte mult... foarte mult... Poate că-ți place și dumitale... Cu atât mai bine... Dumitale o să-ți cumpăr două cutii...

Mințeam atât de prost încît neapărat a trebuit să bage de seamă. Nu mă uitam în ochii ei, nu știu cum a primit minciuna mea. Abia mai tirziu rosti:

— Mulțumesc. Eu nu doresc.

Am început îndată să vorbesc despre altceva. Niciodată n-am fost atât de spiritual. Calambururi, scintei, idei iscusite se alungau unele pe altele în pălăvrăgeala mea, cu toate că, de fapt, povesteam absurdități. M-am purtat uimitor. Osteneala mi-a fost încununată de succes: cu încetul s-a șters orice urmă de curiozitate de pe fața ei.

Povesteam, povesteam și i-am luat mina... M-a lăsat... Mă uitam în ochii ei și flecăream mereu... Zimbea... Cu dreapta i-am cuprins mijlocul, dar vorbeam mai departe. M-a lăsat. Ba parcă s-a lipit puțin de pieptul meu. Dar poate că a fost o iluzie.

După aceea am tăcut. Brusc, fără tranziție. Căpșorul ei se odihnea pe umărul meu, ochii ei minunați îmi mîngiau obrajii dulci, dezmiardători. Acel « ceva » îmi vuia din nou în urechi: « N-o face! » Putea să-mi vuiască. Nu-mi păsa. Ușor, ca o răsuflare, mi-am apăsât buzele pe obrazul ei de roză pală. S-a desprins în tăcere din brațele mele. Și-a ațintit ochii asupra mea, pe jumătate cu reproș, pe jumătate recunoscătoare. Fața ei ca laptele proaspăt strecurat ardea în ușoară rumeneală.

Mergeam tăcuți alături.

VIII

Banchetul e bun atunci cînd sfîrșește bine. Deoarece însă toate banchetele sfîrșesc bine (terminîndu-se în cercuri, mai restrînse ori mai largi, cu băutură), așadar, toate banchetele sînt rele, căci sînt plicticoase. Dar banchetele noastre! Dar prinzurile noastre de gală!

Este o idee bună sărbătorirea zilei de naștere a regelui. La urma urmei regele de aceea e rege, ca să știm cînd s-a născut. Dar la ce bun banchetul, toasturile? Bătrînul ne-ar produce o bucurie mai mare dacă ar da un ordin de zi: « Mîine, pentru sărbătorirea zilei Maiestății-sale ordon cele ce urmează: fiecare poate să meargă unde vrea, poate să facă ce vrea ». Dar ce-i absurd e absurd. De la crearea lumii banchetele au făcut sărbătorile. Și cine a inventat banchetul, a fost pe semne om deștept.

Aceste multe înțelepciuni le-am zugrăvit aci, pentru că eram tocmai la banchetul aniversării.

Domnii se adunau foarte încet. Primii au fost, bineînțeles, ofițerii începători. Ei erau aceia care-i șopteau fiecărui nou venit că meniul este minunat, șampanie nouă este, în schimb vinurile sînt perle. În alte rînduri atenția lor era răsplătită cu însuflețire frenetică. Azi nu. Azi pînă și rezerviștii întrebau cu o anumită curiozitate disprețuitoare:

— Vinurile sînt bune?

Evenimente mai importante ațîțau spiritele. Mult mai importante. Ochii se lipeau însetați de buzele unor inițiați pe care-i invidiau. Ehe, dacă buzele acelea ar vorbi, ce lucruri senzaționale ar ieși la iveală! Iar buzele, după multe rugăminți, multe implorări s-au deschis. Aruncau cite o vorbă, cite un glas spre ochii ce ardeau de curiozitate, după care aceștia au devenit și mai curioși.

Era vorba de cazul lui Durvâș și cele în legătură cu el. Transpirase ceva și lumea flămîndă de noutăți și birfe s-a aruncat asupra lui. Inițiații tăceau, pentru că nu știau nimic. Aventura lui Durvâș s-a aflat din confidența clătîinare din cap a ospătarilor, iar a lui Vêrmes din izbucnirea bătrînului colonel căruia poliția i-a adresat o reclamație.

(Versiunea românească: Livia BACĂRU)

Dosar: TITU MAIORESCU

SCHEDULAE ACADEMICAЕ

CĂUTÎND NOI REFERINȚE PRIN CARE să contribuie la definirea raporturilor Eminescu-Maiorescu, am descoperit un jurnal de profesor al criticului (ocul de cercetători pentru caracterul lui prea administrativ), mai exact o condică de format 20/20 cm., legată în piele, cu colțare metalice (alamă), cu un medalion de bronz la mijloc, și cu încuetoare de alamă. Aici Maiorescu și-a făcut, personal, tot secretariatul științific al catedrei. E tot un jurnal, cu note și însemnări zilnice, dar cu altfel de însemnări: schițe de curs, planuri de lecții, rezumate de prelegeri, prelegeri în extenso, bibliografii, liste de studenți, notele la examene, reflecții personale în legătură cu unii dintre studenți, tăieturi din ziare și reviste completând informațiile de specialitate, liste de prieteni și adversari politici etc. Cercetarea acestui caiet ne-a interesat, în primul rând, pentru a surprinde un nou portret moral al criticului.

Este un lucru știut că Jurnalul lui Titu Maiorescu a schimbat fundamental imaginea mentorului „Junimii” și a adăugat celui convențional portret lăiniu noi, ce sînt în primul rînd de sensibilitate. Cînd apăreau notele zilnice, publicate cu discreție și cu sfială de Rădulescu-Pogoneanu, intelectualii cei mai severi ai timpului recunoșteau că prin simplita lor circulație literară sînt capabile să dăruie monumentul ce-i fusese înălțat. Pompiliu Constantinescu pleda cel mai elocvent pentru negarea vechii imagini, care-l proiecta pe critic ca pe un fel de «mandarin în cultura română [...] desfătat sub razele unui epiceism intelectual și al unei bunăstări sociale care l-au împiedicat să-și desfășoare o activitate mai întinsă și mai adîncită». (Scrieri, III, 1969, p. 517.)

Jurnalul publicat, multe notații inedite, dar mai ales aceste mari caiete, cu inscripții aurite

și încuitori grele ca cele de la vechile biblii, cuprind un alt Maiorescu. Iată, în această inedită postură, activitatea de profesor universitar a lui Maiorescu, între 1884 și 1908, la București¹.

Manuscrisul începe cu etichetele de studenți ce aveau cursurile sale de Istorie a filozofiei, Logică și Psiho-

1). Manuscrisul nr. 1520, păstrat la Biblioteca Academiei R. S. R.

La 1 iunie 1920, după trei ani de la moartea mentorului „Junimii”, «un anonim» trimitea lui Iacob Negruzzi o carte postală ilustrată, reprezentând (pe verso) «o fotografie a lui Maiorescu, poate ultima». Expeditorul o dădea chiar: «1914, toamna, sau din 1913 vara». Copacii desfrunziți și vestimentația deloc estivală a lui Maiorescu ne fac să optăm însă pentru prima datăre. Regăsim și în această imagine, din anii senectuții celui ce trăsese o «direcție nouă» în literatura noastră, aceeași ținută dreaptă și aceeași privire scrutătoare în viitor. Fotografia se păstrează în fondurile B. C. S. (inventar 57856), în colecția Iacob Negruzzi.

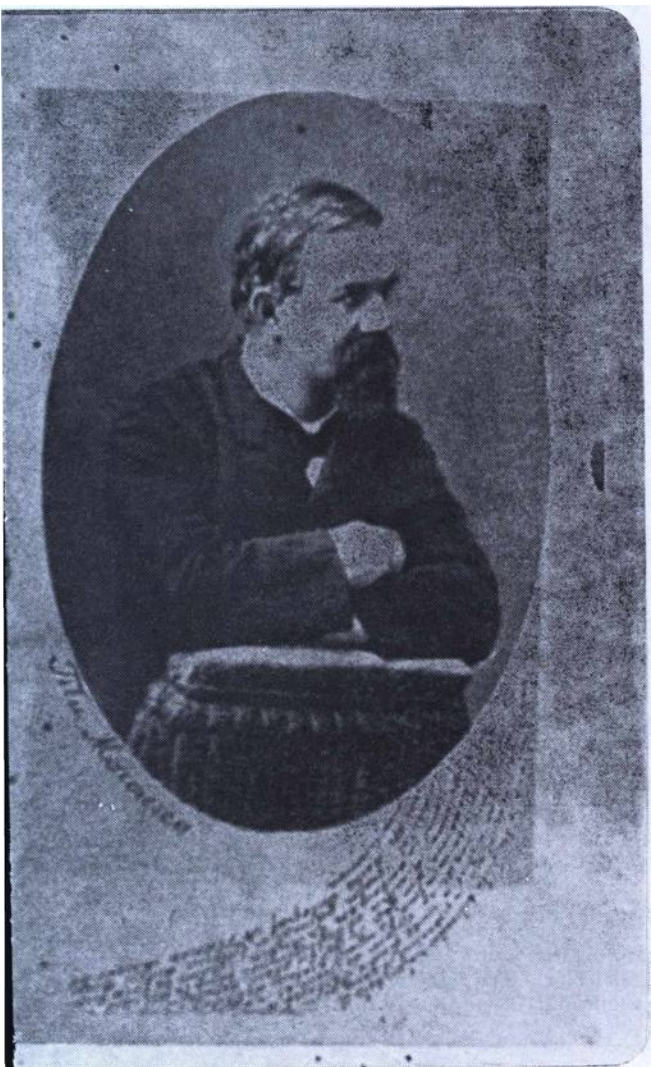
Maria POLOJINTEV

¹ogie. Primele tabele întocmite de profesorul Maiorescu, în anul universitar 1884—1885, cuprind numele și prenumele, localitatea de unde vine studentul sau unde a urmat liceul, subiectul lucrării scrise la examenul din iunie 1885, observații, nota obținută. De exemplu: «Ion Grama (Făgărași, liceul la Oradea Mare); 7 („Voința lui Schopenhauer”, destul de clar, limba bună); M. Cărbuneanu (Tîrgoviște); 8 („Sistemul filozofiei hegeliene”, cam fra-

zeolog, dar foarte bine stilizat și clar în dialectică). » etc. Mai târziu renunță la unele rubrici, nu însă comentariul elogios al celor mai buni studenți, care aveau să devină cunoscuți scriitori, filozofi, oameni de cultură. Cu bilă albă sînt notați: Beza I. Marcu «Foarte bună lucrare: Metafizica și poezia — Carlyle», Caracostea D., Florian Mircea, Petrovici Ion, Djuvara Mircea, Haneș Petre, Tempeanu Virgil, Speranția Eugen, Cruceanu Mihail, Grimm Peter, Rădulescu Andrei, Ștefănescu-Goangă, Fl. Tăslăuanu Oclavian, Tăușan Grigore, Bărdăcilă Alexandru, Vaschide Nicolae, Antoniadă Constantin, St. O. Iosif, Nedioglu Gh. ș. a.

Seriozitatea didactică, de tip german, a profesorului Maiorescu, spiritul metodic, claritatea în organizare îl duc pînă la nolarea elementului obositor, la prima vedere. Aici își concepse chiar anunțurile legale de examene și cursuri, cum se va vedea din fragmentul pe care-l publicăm. După ciorna «afliptului» urmează rezumatul lecțiilor de istorie a filozofiei contemporane (engleze, franceze, germane), de logică, de psihologie, pe ore și lecții. După informațiile noastre, nu se cereau, pe atunci, pentru profesorii universitari planuri de lecții, și totuși, Maiorescu le făcea cu regularitate și cu pasiune. Așa cum sînt redactate, aceste planuri de lecție nu sînt decît un punctaj original ce urma a fi dezvoltat oral. Unele expuneri sînt scrise aproape în întregime. Pentru exemplificare, am ales un fragment din acest «Jurnal de profesor» (termenul ne aparține) dintre 1903—1907. Specialiștii în istoria filozofiei pot valorifica în întregime acest material insolit, pigmentat de sensibilitatea profesorului Maiorescu, exemplar pînă astăzi ca ordine și ca documentare; criticul era la zi cu revistele și cărțile de specialitate din Franța, Germania, Anglia și făcea trimiteri exacte, cu indicarea paginii, a ediției, a autorului, trimiteri la care se adăugau, uneori, reflecțiile personale ce nu făneau de curs. La fiecare pas profesorul dubla semnificațiile de ordin filozofic cu cele literare. Opera și chiar viața lui Eminescu apar în mai multe din exemplificări, poetul fiind așezat alături de marii creatori de talie mondială, lângă Shakespeare, Goethe, Lamartine. Într-un viitor studiu, eminescologii ar trebui să completeze opiniile lui Maiorescu despre autorul Luceafărului și cu elementele din prelegerile sale de filozofie. Dacă în predarea filozofiei germane contemporane poemele lui Eminescu își găseau o ambianță, în istoria filozofiei engleze, aparent, nu-și află un context. Cu toate acestea poetul este citat la cursul: «Istoria filozofiei engleze contemporane, 1-a lecție, mercuri 7/20 noembrie 1901 de la 5¹/₄ — 6¹/₂ seara». (De reținut că în tot timpul nu și-a schimbat orarul și sala cursurilor.) Dar prin această primire

și receptare din partea altora ideile câștigă o valoare deosebită, « precum poate și aspectul stelelor pe cer este cu atât mai frumos cu cât ai simțământul că este împărțit de milioane de oameni, care se bucură deopotrivă cu el, și precum și poeziile, care dau o idee frumoasă în cuvinte mai populare, ne înclină cu atât mai mult, pe când expresiile excepționale sînt mărginite în efectul lor select, tocmai fiind prea restrînse în înțelegerea lor posibilă. De exemplu: „Ce te legeni, codrule, fără ploaie, fără vînt, cu crengile la pămînt“ de Eminescu, contra decadentului individualism de expresie în „Liniștea catacombală a serii“ în Diafanele lui M. Codreanu. Și în cazul lui Mihail Codreanu, care-și publică volumul de debut în 1901, informația criticului era promptă.

Ideile sînt aruncate în grabă pe pagini, nestilizate uneori, aglomerate de citate, de nume, de titluri. Cu pasajele ce urmează voim să demonstrăm că acest Maiorescu postum e mai « plutonic », mult mai interesant din acest punct de vedere, decît cel din opera anîmă; am spus mai interesant, nu mai valoros. În orice caz, cursurile universitare ale lui Maiorescu, și în această formă, mai pot oferi surprize. Alături de notele zilnice cunoscute, aceste texte definesc un Maiorescu mai puțin convențional, mai puțin glacial. Ele au dezvăluit un alt Maiorescu, mai sensibil și mai lerestru, reprezentînd documentul absolut prin care criticul, profesorul, omul, certifica la fiecare pas genialitatea lui Eminescu. Jurnalul de profesor se completează în mod fericit cu albumul personal de însemnări intime, semnalat de noi în „Almanahul literar“, 1973, p. 90—95. Publicarea acestora ar putea să apară ca o demilitare a unei efigii clasice și deci ca o inutilitate documentară. Nu e vorba de denigrarea lui Maiorescu, ci de o

Titu Maiorescu —
fotografie comunicată
de Maria Polojințev.

rectificare de ordin psihologic și caracterologic a biografiei sale. Maiorescu-omul nu trebuie judecat prin distanțele pe care opera sa le-a creat între el și scriitorii. Maiorescu, cel din Însemnări zilnice, apare ilustrat într-un mod organic și în acest jurnal. Profesorul și-a ars o parte din manuscrisele și documentele fără importanță; o declară în testamentul său, redactat cu un an și ceva înainte de moarte. Pe cele mai importante le-a transcris, cum a făcut cu scrierile sale din timpul studiilor, dintre 1855—1859, manuscrise aflate acum la BCS. În istoria «personajului» Maiorescu, indiscrețiile și adno-

tările din Jurnal nu-l detronează ca personalitate și ca scriitor, dar îl apropie mai mult de tipul boem al lui Eminescu. Ne dăm seama ușor că Maiorescu putea înțelege și tolera caracuda „Junimii”. Personajul nu oficia numai la Academie și la Universitate solemn, în salonul Junimii funcțional, în Parlament sau la bară postural, ci și altfel; o parte din acest altfel am căutat să-l sugerăm prin semnalarea documentelor biografice din jurnalul său de profesor.

Emil MANU

(f. 216 r*)

ANUL ȘCOLAR 1903—1904

ANUL AL 20-LEA¹

Afipt

Subscrisul va începe cursul de *Istoria Filozofiei contemporane* franceze, mercuri 5 noiembrie 1903 de la 5¹/₄—6¹/₂ ore p.m. în sala Nr. IV, iar cursul de *Logică*, Joi 6 noiembrie [1903], tot de la 5¹/₄—6¹/₂ ore în aceeași sală.

O zi înaintea începerii cursurilor, adică marți 4 noiembrie, va fi de la 4¹/₄ la 5¹/₂ ore p. m. în cancelaria profesorilor pentru a certifica prezentarea la cursuri.

București
30 octombrie 1903

T. MAIORESCU

1-a lecție de *Ist[oria] Filozof[iei] cont[emporane] franceze* (a 7-a propunere) mercuri 5/18 noiembrie 1903, 5¹/₄—6¹/₂ ore p. m.

De ce f[ilozo]fie în secol[ul] 19 numai la francezi, germani, englezi, pe când arta la ital[ieni], germ[ani], franc[ezi], (nu la engl[ezi]), mișcarea religioasă la americani, ruși etc. pentru echilibrul cerebral din care iese un curent de meditare f[ilozo]fică se cere tărie fizică a popoarelor. Între «boalele popoarelor» Dr. Daniel G. Brinton de la Univ[ersitatea] din Pensylvania („*La Revue*”, 1 Sept. 1903) numără: 1) Slăbirea din foame, hrană rea; b) din otrăvă, nu numai alco[ol] și tutun, dar *malaria*, lepra, pelagra, sifilis; c) choc; d) predilecția și perversiunea sexuală etc. Eu am citat la curs numai primele 2: italienii, spaniolii au malarie, sînt flămînzi pe cînd franc[ezii], germ[anii], engl[ezii] sînt bine hrăniți și nu au malarie.

La boalele intelectuale: grandomania (chauvinism și jingoism, religie absdientivă ca cea indică etc.).

Pe cînd f[ilozo]fia germană în secol[ul] 19 dezvoltare normală de la Kant prin Fichte, Schelling, Hegel la Shopenhauer și Hartmann; asemeni cea engleză sau de la Locke-Bacon la Mill, Darwin, Spencer sau de la Berkeley la [...] În Franța 2 contraste: pînă la 1870 f[ilozo]fia *spiritualistă* (citată Paul Janet, lecție la oct. 1885); de atunci încoace pozitivism; contra psihologiei, contra metafizicei, contra divinității supranaturale, strictă observare din experiență și experiment. Același contrast ca și în istorie: revoluția franceză ca teroare, 1793, despotism militar sub Nap[oleon] I, legitimitate 1815—30, constituțional[ismul] burghez sub Orléaniști pînă la 1848, republica frazeologică sub Lamartine, noua despoție democratică sub Nap[oleon] III, de la 1870 încoace republică din ce în ce mai radicală, susținută acum și de socialiști. Însă același contrast acum în societate: Societatea cultă (Acad[emia] franceză, „*Revue de[s] 2 monde[s]”*, Coppé, Lamartine, Melchior de Vogüé, Brunetière, P. Bourget, Pierre Loti, cu dispreț pentru lumea oficială: Comte, majoritatea Camerei

¹ Din cariera de profesor.

etc. Anti-Dreyfusiardi și Dreyfusiardi. Pe cînd lumea oficială scoate religia catolică din școli, depărtează crucifixul, societatea cultă se apropie de misticism.

a 2-a lecție mercuri 12/25 no[em]v[rie] 1903 ca a 2-a de la 16/28 no[em]v[rie] 1894.

a 3-a lecție mercuri 19 no[em]v[rie] 2/dec[emvrie] 1903 Roger Collard și Cousin.

a 4-a lecție mercuri 26 no[em]v[rie]/9 dec[emvrie] 1903 — Mențiune despre moartea Herb[ert] Spencer, întîmplată ieri la vîrsta lui de 83 de ani².

Biografia lui Auguste Comte.

a 5-a lecție 3/16 dec[emvrie] 1903 mercuri — Legea celor 3 stări.

a 6-a lecție mercuri 10/23 dec[emvrie] 1903 — Auguste Comte, tot Legea celor trei stări înțeasă ca privire a fenomenelor sufletești în mișcare.

a 7-a lecție mercuri 17/30 dec[emvrie] 1903 — A. Comte: Hierarhia științelor.

a 8-a lecție mercuri 14/27 ian[uarie] 1904 Comte I Matematica a) calculul sau analiza (aritmetică și cele 12 operațiuni).

a 9-a lecție mercuri 21 ian[uarie]/3 fevr[uarie] 1904 — A. Comte I Matematica b) Geometria.

a 10-a lecție mercuri 28 ian[uarie] / 10 fevr[uarie] 1904 I Matematica c) Explicare: timp, spațiu (număr infinit prin Kant).

a 11-a lecție mercuri 4/17 fevr[uarie] 1904 — II Astronomie.

a 12-a lecție mercuri 11/24 fevr[uarie] 1904 — II Astr[onomie] (sfîrșit).

a 13-a lecție mercuri 18 fevr[uarie]/2 mart[ie] 1904 — III. Fisica.

a 14-a lecție mercuri 25 fevr[uarie]/9 mart[ie] 1904 — IV Chimia.

a 15-a lecție mercuri 3/16 mart[ie] 1904 — IV Sfîrșitul Chimiei și V Biologia.

a 16-a lecție mercuri 10/23 mart[ie] 1904 — V Sfîrșitul Biologiei și VI Sociologia.

a 17-a (ultima) lecție mercuri 17/30 mart[ie] 1904 VI — Sociologia (sfîrșit).

ANUL ȘCOLAR 1904—1905

Afipt

Subscrisul va începe cursul său de *Istoria Filozofiei contemporane engleze* mercuri 3 noemvrie 1904, iar cursul de *Logică* joi 4 noemvrie în sala nr. IV la ora 5¹/₄—6¹/₂ p. m.

București
28 oct[ombrie] 1904

T. MAIORESCU

1-a lecție de Ist[oria] F[ilozo]fiei engleze (a 7-a propunere) mercuri 3/16 no[em]v[rie]-v[rie] 1904, ora 5¹/₄—6¹/₂ p. m.

Englezii, în aparență mai străini de noi (nu le cunoaștem limba, nu călătorim, nu facem studii la ei), dar de la ei pe continentul european — afară de turci și ruși — constituționalismul, idei de cultură ca: emanciparea femeii, «lupta pentru existență», evoluționismul, chiar idealuri estetico-veriste (alături de *Tartuffe* și *Avarul* lui Molière) ca Hamlet, Othello, Romeo și Julieta. Prin ce așa? Prin tăria credinței, a caracterului, independență, religie, respectul tradiției, împreună cu puternicul individualism. Și aceasta din urmă corespunde tendinței generale a omenirii culte cum se vede și din monumentele funerare (Sizerane, „*Revue de[s] 2 monde[s]*“ 1 no[em]v[rie] 1904) care din mari piramide, Hadrian, San Angelo, Cecilia Metella au ajuns mică lespeze cu numele și [indescifrabil] individului, așa cum a fost în viață, nu la moarte.

2-a lecție mercuri 10/23 no[em]v[rie] 1904 de la 5¹/₄—6¹/₂. De astă dată și momentul idealist, nu în excentricitatea subiectivismului lui Berkeley (1686—1753) căci acest monism idealist ca și monismul materialist al lui Haeckel se izbea de contrazicerea *infinitei divizibilități* și prin numere = imposibilității de cugetat a materiei —, ci modifică cu admiterea dualismului între fenomene și număr conform apriorității kantiene admise și introduse de William Whewell (pron[unțat] Ui-ell) 1795—1866

² Maiorescu era la curent cu viața științifică internațională și o prezenta studenților la lecții, în afara prelegerilor, ca de exemplu moartea lui Spencer, relatată a doua zi.

(Ist[oria] științelor inductive, 3 vol. 1837, Filozof[ia] științelor inductive, 2 vol., 1940). Vom expune și discuția lui cu John Stuart Mill (vezi Larousse, articol Whewell). F[ilozo]fia engleză.

a 3-a lecție mercuri 17/30 no[em]v[rie] 1904, Biografia lui John Stuart Mill.

a 4-a lecție mercuri 24 no[em]v[rie]/7 dec[embrie] 1904 — Biografia lui John Stuart Mill (sfârșit).

a 5-a lecție mercuri 1/14 dec[embrie] 1904 J. Stuart Mill ca introducere la cercetarea lui *Despre libertate*. Astăzi lucrările lui originale cu aplicare socială pentru ca apoi din ele să desprindem teoria asociațiunii ideilor câștigate numai din experiență (apropiere de teoria lui Whewell) și teoria analitică a independenței mai radicale (cu sinteza cultului eroilor la Th. Carlyle), contrast ce înalță ca senzație superioară... Coleridge, Taylor (1712—1834).

a 6-a lecție mercuri 8/21 dec[embrie] 1904. Mill. *Despre libertate*, continuare, cap. 2.

a 7-a lecție mercuri 15/28 dec[embrie] 1904. Mill. *Libertate*, sfârșit.

a 8-a lecție mercuri 19 ian[uarie]/11 febr[uarie] 1905. Mill. Asocierea ideilor. Contra Whewell (1794—1866), *Examination of Sir William Hamilton, Philosophy* (1865), William Hamilton (1780—1846) a fost profesor la Edinburg. După moartea lui, școlarii Mansel și Veitch l-au publicat: *Lectures on Logics and Metaphysics* (1858—1860).

a 9-a lecție mercuri 26 ian[uarie]/8 febr[uarie] 1905. Mill, idem (sfârșit) cu citat din Discursul lui Pasteur la Academia franc[eză] din 27 apr[ilie] 1882.

a 10-a lecție mercuri 9/22 febr[uarie] 1905. Mill. — Subjugarea Femeii.

a 11-a lecție mercuri 16 febr[uarie]/1 mart[ie] 1905. Idem.

a 12-a lecție mercuri 23 febr[uarie]/8 mart[ie] 1905. Mill, idem și consecințele pe care le așteaptă Mill de la emancipare. Controversa. Starea de azi. Războiul.

Lec[ția] a 13-a, mercuri 2/15 mart[ie] 1905 Thomas Carlyle. Notița biografică (n. 1795 — + 5 febr[uarie] 1881). Cultul eroilor; ca punct de plecare. Primele cuvinte din conferința de la 5 mai 1840 ⁹).

John Ruskin în *Unter ...* vorbește de «rădăcinile onoarei» și zice ⁴.

Lecția 14-a, mercuri 9/22 mart[ie] 1905 Thomas Carlyle. 1. Cultul eroilor și 2. Idei fundamentale: a) Numai procesul de adevărată Democrație, «să pui oamenii cei mai cinstiți și mai capabili la conducerea treburilor publice»; «ignorantul are un drept imprescriptibil de a fi condus de cel înțelept și cunoscător» (în *Essai despre Characterism*, din 1839). «Omul nu are în niciun caz dreptul să spună minciuni» (*Heroes*, conf[erința] VI, I, p. 375).⁵

De aceea *sinceritate* ca la mahom[edani]. La romani: «împarte și stăpânește», «L'anarchie» și «Le... aux talents» (Fiecare soldat cu bastonul de mareșal. S-a mișcat cu hipocrizia căsătoriei.) b). Evoluțiunea socială. De aceea cultul eroilor. Căci F⁶ sus. Tipografia e echivalentă cu *democrația* (*Heroes*, p. 253). De aceea cartea, autorul: Shakespeare, Goethe, Rousseau. *Serioși*, nu, «vorbă să fie?» (mai bine tăcere, concentrare). «Le spirituel détermine toujours le matériel» (p. 244). Introducere — spiritul lucrurilor. Mai bine Indiile pierdute, decât Shakespeare (p. 177). Națiunea are un glas (p. 179). Ruși acum, atunci nu ⁷.

Lecția 15-a merc[uri] 16/29 martie 1905 — Herbert Spencer, notiță biografică și primele principii (împăcarea cu religia).

³ Alături lipit un fragment de coloană dintr-un ziar, tipărit cu litere gotice.

⁴ Urmează un text dintr-un ziar.

⁵ Pe margine a adăugat: «Un hafir: nepotismul unei opere doctorale». «Nu ne duce în ispită».

⁶ Un senin special de trimitere.

⁷ Pe margine a adăugat: «Măsura: marele nostru păcat e pauperismul; trebuința tuturor trebuințelor e stirpirea pauperismului (Lathor day Pamphilos Meio Da Conning Stres Althans I, p. 308)». (?). Adău-suri printre rinduri și în locurile goale: «Carlyle (1825 căsătorit). 1823—25 Viața lui Schiller. 1824 trad[uce] Wilh[elm] Maister, 1827 stud[iu]l despre Jean Pascal etc.

10/5 The 1909, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1920, 1921, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 25

Lecția 2-a, merc[uri] 9/22 no[em]v[rie] 1905. Autoritatea f[ilozo]fiei idealiste citată în lecția 1-a și prin centenarul morții lui Kant celebrat în Franța („*Journal des Débats*“, 13 fevr[uarie] și 2 mart[ie] 1904), și celelalte 2 caractere (relig[ia], egoismul) văzute și în biografia Kant și în celelalte biografii și împrejurări.

Biografia filozofilor contemporani indicată pentru acest curs nu numai pentru a cunoaște astfel întrucâtva acele particularități ale societăților în care s-a produs curentul filozofic în chiar viața autorului ei, căci dacă pentru artiști putem — și aici cu părere de rău — admite scuza, atunci când constatăm contrast între viața lor înjosită și idealul cîntat în poeziile lor, de vreme ce emoțiunea poetică creatoare este o stare sufletească excepțională și nu se poate cere în viața de toate zilele, de la un filozof al cărui sistem vrea să explice adevărul lumii externe și interne, trebuie să cerem în prima linie realizarea acestui sistem în propria sa viață externă și internă. La Kant însă greu de controlat, fiindcă o parte esențială — relația cu femeile, care e așa de caracteristică la Auguste Comte, la Schopenhauer, la John Stuart Mill — ne-a rămas necunoscută ¹¹.

Lecția 3-a, mercuri 16/29 noemv[rie] 1905 — Biografia lui Kant. Mai ales încercare a reconstituirii personalității lui profesorală de unde marele efect al cursurilor lui de Privat-Docent între 1755—1770? Nu scrisese încă marile opere originale. Nu orator, ci distrat. Probabil: 1) Setea de cunoștințe afective fără pedanteria erudiției goale 2) Colegialitate umană cu studenții (ține chiar pe servitorul Lampe, deși bețiv, 30 de ani, și-i lasă ceva în testament, chiar după ce l-a gonit).

Lecția 4-a, mercuri 23 no[em]v[rie]/6 dec[emvrie] 1905 — Aprioritatea spaț[iului] Kant.

Lecția 5-a, mercuri 30 no[em]v[rie]/13 dec[emvrie] 1905 — Kant. Timp[ul]: 1) Geometrie, Matem[atică] a) Genii muzicali precoci b) Cele mai răspândite poeme metafizice: Lamartine, [Le]lac (timpul), Shakespeare, *Hamlet, to be*, Goethe, *Faust*, dedicația... (spaț[iul], Eminescu, *Sat[iră] I*.

Lecția 6-a, mercuri 7/20 dec[emvrie] 1905. Mill, Comte (contraziceri...)

Lecția 7-a, mercuri 14/27 dec[emvrie] 1905 — Psihologia lui Herbart.

Lecția 8-a, mercuri 18/31 ian[uarie] 1906 — Biogr[afia] Fichte și Hegel.

Lecția 9-a, mercuri 25 ian[uarie]/7 febr[uarie] 1906. Biografia Schelling.

Lecția 10-a, mercuri 1/14 febr[uarie] 1906. F[ilozo]fia lui Fichte + Hegel (împreună).

Lecția 11-a, mercuri 8/21 febr[uarie] 1906 — Scurtă biogr[afie] Schopenhauer. Tranziția de la Hegel (pe la 500 a. ch.); cele trei momente: Ghandi, Budha și [indescifrabil] Schopenhauer. Explicarea pesimismului ca împăcarea necesară cu ideea morții (ceva à la Mitchnikoff?).

Istoria F[ilozo]fiei contemporane germane 1905—1906

(Urmare)

Lecția 12-a, mercuri 15/28 febr[uarie] 1906 — Schopenhauer. Teoria cunoștinței; lumea ca reprezentare (timp, spaț[iu], cauzalitate, materie, putere, vis, [indescifrabil] stafii, [indescifrabil] la voință ca lucrul în sine fiind și noi un fenomen ca lucrul în sine, de unde deducem voință).

Lecția 13-a, mercuri 22 febr[uarie]/7 mart[ie] 1906. Schopenhauer, voința ca pornire, putere și excepțional act în conflict volițional. De ce pesimism în urma unui asemenea lucru în sine? Fiindcă pornire = dorință și presupunere = lipsă.

Lecția 14-a, mercuri 1/14 martie 1906. Schopenhauer — Etica. Exemple de cruzime și de milă-mărinimie.

Lecția 15-a, mercuri 8/21 martie 1906. Schopenhauer. Tranziția de la Etică la Estetică. Moralitatea Artelor, la înălțarea fără de egoism.

Lecția 16-a ¹², mercuri 15/28 martie 1906. Ultima lecțiune (în parte terminat cursul astăzi și nu peste o săptămână din cauza rănirii multor studenți și soldați, vr-o 200—

¹¹ Cu creionul adăugat în paranteză: «(Nu era nici la Herb[ert] Spencer nici la Schopenhauer)».

¹² Cu creionul chimic.

300 împreună — cu ocazia împiedicării reprezentației franceze a damelor de la „Obolul“ la Teatrul Național în seara de alaltăieri, Luni 13/26 martie seara ¹³.)

Mercuri 26 april[ie]/9 mai 1906, la 5 ore început conferințele și examenele orale de Logică și din Istoria F[ilozo]fiei contimp[orane] și continuat mercurile și joile pînă inclusiv joi 15/28 iunie 1906.

ANUL AL 23-LEA (A 8-A PROPUNERE) ANUL ȘCOLAR 1906—1907

Afiș. Subsemnatul va începe cursul de *Istoria Filozofiei contimporane franceze*, mercuri 1/14 noemv[rie] a. c. de la 5¹/₄—6¹/₂ ore seara, iar cursul de *Logică* joi în 2/25 noemv[rie] la aceeași oră, în sala nr. IV.

București, 25 octomvrie 1906

T. MAIORESCU

Prima lecție, mercuri 1/14 noemvrie 1906, 5¹/₄—6¹/₂ seara. F[ilozo]fia franceză contemporană își modifică accentul cu înaintarea vremii; acum mai puțină expunere (decît la 1885) a f[ilozo]fiei spiritualisto-oficială pînă la 1870 și mai mult a pozitivismului ulterior. Ca nou și chiar contimporan, rezultat al lacunei pozitivistice (izgonirea metafizicei și religiei, însă nici efectuată fundarea sociologiei singure), un fel de indiferență morală, amorală, cinism. Evanghelia acestor cinici moderni e Nietzsche care însă nu e filozof ci un aforist alienat. Citesc din el. Eroarea ariviștilor cinici și pedepsirea lor prin creșterea jertfelor și nemulțumirea sufletească « Omnis stultitia laborat fastidio sui ». (La 8 no[em]v[rie] sărbătoare.)

Lecția 2-a, mercuri 15/28 noemv[rie] 1906. Foarte scurtă notiță biografică despre Pierre Bul. Roger-Collard (1763—1845). Ca un asemenea nespecialist, dar om de ordine morală să fi fost numit la 1811 de Nap[oleon] I prof[esor] de f[ilozo]fie la Sorbona și să fi produs un curent de f[ilozo]fie idealistă în Franța (Cousin, Jouffroy) explicabil mai ales prin zdruncinarea cugetelor după enormele evenimente politice. Pretinsa libertate de la 1789, teroarea (ca exemple din „*Le Temps*“ de la 8 dec[em]vrie] 1903, « procès de Joseph Le Bon », Amiens, 1795, care la 1 no[em]v[rie] 1793 a măcelărit lumea la Arras 8 luni de zile).

Lecția 3-a, mercuri 22 no[em]v[rie]/5 dec[em]vrie] 1906. Esența spiritualis[mului] oficial, Cousin și adversarul eccl[esi]stismului Pierre Leroux în felul lui Saint Germain. La toți aceștia lucrul principal stăpînirea și pedagogia socială ca și la A. Comte. Efectul centralizării în deosebire de individualiza[rea] anglo-germană. Varietate, succes. A. Comte devine curent *după Sedan*, nu înainte, pe cînd Kant etc.

Lecția 4-a, mercuri 29 no[em]v[rie]/12 dec[em]vrie] 1906. Va să zică succesul extern decide, nu valoarea internă. Eroare psihologică (care succes?). Biograf[ia] Aug[uste] Comte (prima jumătate).

¹³ Pe margine adăugat în creion negru: « Neînută. Emoțiune de studenți pentru cele întîmplate luni seara 13/16 Martie la teatru. Erau și de la catedră slătuiți să se adreseze la Decan și secretar ».

Într-un *album*, aparținînd lui Maiorescu, păstrat tot la Biblioteca Academiei, se păstrează un afiș din 13 III 1906, în limba franceză, care anunță reprezentațiunea artistică în folosul Societății *Obolul*. Criticul notează: « Nu s-a dat, a fost revoltă de studenți (N. Iorga prof[esorul] lor) în piața Teatrului (peste 170 răniți) fiindcă era să se joace în limba franceză de societatea română la Teatrul Național ». Un alt afiș, de astă dată incendiar, completează informația criticului: « Jos franțuziții de la *Obolul*! » Maiorescu adnotează textul: « Afișat duminică 12 martie 1906 pe casele și copaci de la Ateneu ». Acest *Album*, prezentat de noi în „*Almanahul literar*“, 1973, p. 90—93, cuprinde adevărata viață intimă a criticului: scrisori, fotografii, cărți de vizită primite, decupaje cu picanterii din presă, fepare, afișe, un roman foileton cu sinuciderea lui Odobescu, menu-urile banchetelor la care participă, cu autografe luate de la participanți, listele de bucate umoristice (în versuri) ale Iunimii, epigrame, versuri, bilete de teatru, chitanțe de hotel, fotografiile bandiților din epocă, evenimente aviatice, curiozități, documente privind pe Eminescu și Veronica Micu, circulare ministeriale, liste de deputați. Și în prezentul *Jurnal de profesor* apar liste de partizani adnotate.

Maiorescu, T. 1906-1907
S. 114 d. 1
S. 114 d. 1
S. 114 d. 1

Lecția 5-a, mercuri 13 dec[embrie]/26 dec[embrie] 1906 — Biogr[afia] Au[uguste] Comte, sfârșit. Ideea generală a pozitivismului.

Lecția 6-a, mercuri 31 ian[uarie]/13 febr[uarie] 1907. Legea celor trei stări. Ierarhia științelor ¹⁴.

Lecția 7-a, mercuri 7/20 febr[uarie] 1907. Tot Legea celor trei stări cu notele engleze de mai sus.

Lecția 8-a, mercuri, 14/27 febr[uarie] 1907. Comte. Matematică însă întâi geometrie. (Nu s-a ținut lecția fiindcă chiar în această zi, pe la 4 ore p.m. s-a afișat în Aulă Hotărârea Senatului Universitar de a suspenda cursurile din cauza discuției la Camera a unei legi universitare a ministrului Dissescu — raportor Bădărău!! — prezentată fără consultarea legală a facultăților).

Lecția 9-a, mercuri 21 febr[uarie]/6 mart[ie] 1907. Lecția arătată pentru mercuria precedentă.

Lecția 10-a, mercuri 28 febr[uarie]/12 mart[ie] 1907. Va să zică ultima și cea mai înaltă formă de progres al geometriei este geomet[ria] analitică cu formule ca aceasta pentru linia dreaptă și pentru cerc: $\delta = \sqrt{(y - y')^2 + (x - x')^2}$, unde x și y rămân deosebite ca indicații de formă și poziții în spațiu, dar sînt evaporate într-o formă algebrică de calcul mai general. Filozofia matematicii: calculul și anume c[alculul] funcțiunilor = algebra și c[alculul] valorilor = aritmetica. Expunerea celor 12 operații, 7 vechi și 5 după, între 1614 și 1687.

Lecția 11-a, mercuri 7/20 martie 1907. Recapitulare, foronomia și începutul Astro-nomiei.

Lecția 12-a, mercuri 14/27 martie 1907. A[uguste] Comte. Astronomia (terminare). Unificarea fenomenelor prin legea gravitațiunii. Mica rezervă astăzi, «scepticismul», Cam[il] Flam[marion], Rishel.

Lecția 13-a, mercuri 21 mart[ie]/4 april[ie] 1907. A[uguste] Comte. Fisica.

Lecția 14-a, mercuri 28 mart[ie]/10 april[ie] 1907. A[uguste] Comte. Chimia (și no-țițe despre Henri Moissau, four électrique-température du soleil de 6590° C[elsius], de fait 5920° și Joseph Ihn Thomson, «un atom de hidrogen consistă în 770 electroni» — formă de electricitate și nu e decît electricitate pură, asemenea și celorlalte elemente în numere variabile, d[e] e[xemplu] un atom de mercur e compus din 150 000 de electroni. Electroscopie studiate de exemplu în descărcările electrice (în tuburi golite de aer) producînd șuvițe de raze catodice ¹⁵.

Lecția 15-a, mercuri 4/17 april[ie] 1907. A[uguste] Comte. Biologia.

Lecția 16-a, mercuri 11/24 Aprilie 1907. A[uguste] Comte. Sociologia (sfârșitul cursului).

¹⁴ O paranteză cu text tăiat: «(Astăzi totuși, sport, high-life antiindiv[idualism], five o'clock, tenis, spălătorie la London, dar moda, meniu, dină, armata, colonel, liquer, chantan etc.)».

¹⁵ Completări indescifrabile în creion chimic.

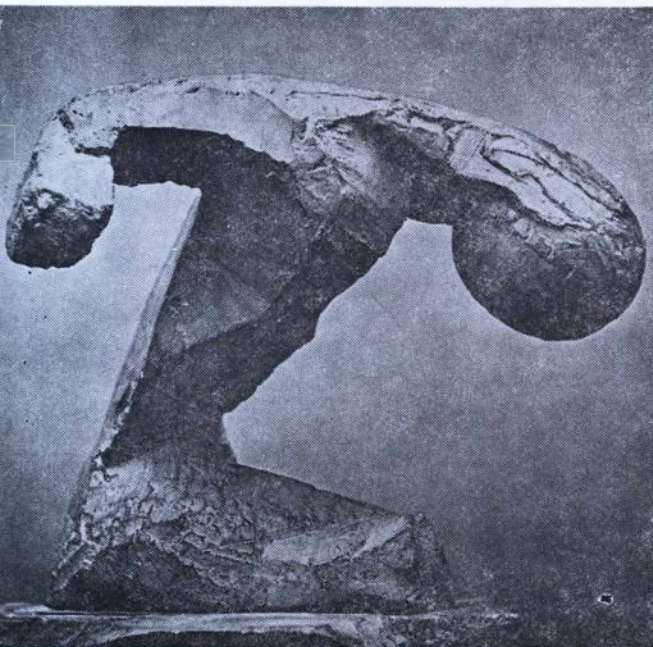

AFINITĂȚI ELECTIVE

CONSTANTIN BRÂNCUȘI

«o datorie de mulțumire pentru spiritul lui Caragiale»

«...o fîntînă
arhaică și stilizată...
pentru călătorii
însetați »

DACĂ MULTĂ VREME N-AR FI BÎNTUIT LA noi conformismul, lipsa de înțelegere și atotputernica opacitate, unite cu mereu rămasul «de căruță» bun gust (oficial și particular), dacă nu ar fi fost, poate, și unele piedici obiective peste cele subiective, am fi avut în țară, înainte de cele două războaie mondiale, nu mai puțin de șase monumente semnate de Brâncuși și amplasate în cinci localități din Oltenia, Muntenia și din Transilvania.

Rememorăm bilanțul necesar al acestor ocazii pierdute:

Craiova s-ar fi putut mîndri cu bustul academicianului Gheorghe Chițu, și, în 1908, cu cel al poetului Traian Demetrescu.

În București se știe că Brâncuși a vrut să onoreze memoria lui Spiru C. Haret, «un matematician — spunea sculptorul — care se ocupa de luminarea satelor [...] Haret fusese un izvor de apă vie pentru țărâșime și luminătorii ei — învățătorii. M-am gîndit să fac — propunea el în 1914 — o fîntînă arhaică și stilizată pentru una din Piețele Bucureștiului. O fîntînă reală, cu apă pentru călătorii însetați. Și am scris pe ea „Fîntîna lui Haret“. Memoria ministrului apărea pentru bucureșteni în legătură cu activitatea lui pentru țărani și reînvia pentru orașeni un vechi obicei țărănesc. La țară se spune „cișmeauna lui cutare, cișmeauna lui cutăriea“ după numele etitorilor. Morțun mi-a refuzat fîntîna arhaică. Am rămas cu ea pe brațe și cu turmele intime sporite » — transcria Petre Pandrea aleanul încă viu al artistului aflat într-un scurt popas prin București¹

¹ Petre Pandrea, *Portrete și controverse*, I, București, 1945, p. 161.

Jignitorul gest al vremelnicului ministru de interne, versatilul politician și onorabilul colecționar Vasilică G. Morțun, de a nu accepta o comandă oficial contractată, l-a durut adinc pe Brâncuși, care a părăsit miniat Bucureștiul, la 17 iunie 1914, amenințând, desigur sub imperiul unei trecătoare supărări, că « a terminat cu România »².

Tudor Arghezi a scris cu acest prilej un fulminant pamflet osîndind pe de o parte pe acei flănetari și zarzavagi ai artei cu mănoase audiențe la comanditarii zilei, osîndind « stupiditatea » acelor iposari care dețineau primatul — și deplîngînd pe de altă parte « izgonirea lui Brâncuși » și faptul că « pe pămînt românesc » nu « se găsește loc pentru statuiele sale [...] nici pentru odihna mulțumită a osteneții lui de aprig și cinstit muncitor »³.

Nesăbuita zădărnire a monumentului lui Haret, nu-l va împiedica pe sculptor, după război, în anul 1922, să revină și să dorească să ridice la Peștișani un monument al consătenilor căzuți pentru apărarea pămîntului.

Cutreierînd Oltenia, Brâncuși își manifestase fireasca mirare să tot vadă înșiruite monumente de eroi după șabloanele lui Dimitrie-Bârlad, Spaethe, Pavelescu-Dîmo ori Filip Marin, cu invariabila « cloară pe care o puteai lua cu bunăvoință drept vultur. Ar trebui — spunea indignat creatorul „Păsării Măiestre” — distruși cu secura sau dinamita (să nu mai rămînă neli urmări) » Și atunci s-a gîndit că ar fi bine să facă el, întru cinstirea eroilor de pe meleagurile copilăriei, o fințină monumentală. Desigur nu cerea consătenilor nici un ban, ci doar să i se aducă piatra necesară. Dar în 1930 Brâncuși spunea consternat: « Încă de acum opt ani e vorba să lucrez un monument al eroilor în satul meu natal din Gorj »⁴...

² Tudor Arghezi, *Tabula Rasa — artă și artă*, în „Seara”, 1914, iunie 23.

³ Ibidem.

⁴ Un desen din acea îndepărtată epocă, a fost descoperit la Hobița de G. Călinescu, într-una din campaniile sale documentare, reprezentînd pe un unchi al lui Brâncuși, sergentul Ion Blendea, erou de la 1877 și « făcut după toate aparențele de Brâncuși însuși copil. Desenul este minuțios, picioarele sergentului cam scurte » (G. Călinescu, *Pînă în satul lui Brâncuși*, în „Contemporanul”, 1957, iulie 26). Același desen naiv a fost cercetat și de istoricul de artă Vasile Drăguț; din păcate însă lucrarea a fost ulterior roasă în întregime de șoareci! Gîndul de a cinsti eroii patriei avea să se împlinească abia în 1937, la Trgu-Jiu, datorită generozității a două femei: Mihaela Pătrașcu și Aretia Tătarăscu.

Există două comitete care nici pînă acum n-au euzat de acord... »⁵.

În Peștișani au rămas de pe urma acestei ratate inițiative doar cotoarele chitanțierelor cu contribuția sătenilor, chitanțiere emenate de la acele — vorba lui Arghezi — comitete « imbecile ce se organizează în vederea unei noi vomituri sculpturale »⁶.

Un al treilea prilej pierdut a fost cel din anul 1938, cînd, însoțit de văduva lui Octavian Goga, Brâncuși a venit la Ciucea oferindu-se să ridice scriitorului un monument funerar.

Legături vechi îl legau de poet; încă din 1907, în revista condusă de Octavian Goga și Octavian Tăslăuanu, „Luceafărul”, apăruseră primele imagini ale operei sculptorului, precum și ecurile succesei sale din străinătate.

Veturia Goga însă, mai mult decît grijulie, i-a pus artistului condiția prealabilă să-i prezinte un proiect al monumentului pe care, la rîndul ei, să-l supună experților locali spre ratificare...

Brâncuși a ripostat:

— « Eu nu lucrez cu schițe și deseneuri, luau cloacanul și dăla în mină și așa termin »⁷. Și, în locul monumentului pe care Brâncuși intenționa să-l ridice pe dealul Pleșului la Ciucea, arhitectul G. M. Cantacuzino a clădit o semeață capelă funerară împodobită de mozaicurile Norei Steriadi și ale Veturiei Goga, dominată de un curcubeu exterior policrom.

După Gheorghe Chițu, Traian Demetrescu, Spiru Haret, Octavian Goga — lucru neștiut pînă în ultima vreme — Brâncuși a fost pe punctul să ridice, la Ploiești, un monument și lui I. I. Caragiale. Acesta urma să fie așezat în fața liceului „Petru și Pavel”, odinioară străjuit de statuile patronilor, pe frumosul Bulevard al Independenței. Este cunoscut faptul că la acest liceu învățase carte școlarul Caragiale Ion Luca și că, pentru a-i cinsti amintirea, în anul 1929, se luase hotărîrea ridicării unei statuii comemorative.

Datorită muzeografei Ruxandra Ionescu, a ziaristului Alexandru Mihai, a Constanței Toma Gh. Tomescu, văduva pictorului, dar mai ales a juristului Gheorghe Nicodinescu, secretarul din 1929 al comitetului de inițiativă, sîntem în măsură să dăm în vileag dosarul acestei din nou pierdute ocazii.

⁵ Lucian Boz, *De vorbă cu Constantin Brâncuși*, în „Facla”, 1930, octombrie 13.

⁶ Tudor Arghezi, *Sculptura noastră*, în „Seara”, 1913, mai 23.

⁷ Veturia Goga, *Către vizitatori*, în: Ion Miclea, *Goga la Ciucea*, București, 1969.

11 Impasse Ronsin Paris (152)
16 Februarie 1931

Dragă Tomescu

Am primit scrisoarea ta recomandată
și cea trimisă prin Marbe, relativ la
monumentul lui Caragiale.
Foaie mi se dă libertate deplină și timp
de ajuns, ar fi pentru mine ca o datorie de
mulțumire pentru spiritul lui Caragiale —
de astăzi amintea cu ce ne răbdare așteptăm pe
vremuri ca să apară articolele lui?
În ceea ce privește suma pentru executare
am fost camuș sau sama fără să fac un
proiect — deci: trimitem te rog o schiță
sumară de lărgimea locului unde să ridicăm
monumentul și de ce este clădit în preajur.

Cu drag și frățesc
C. Brâncuși.
11 Impasse Ronsin Paris XV

În 1931, într-o ședință a comitetului pentru
ridicarea monumentului lui Caragiale — comitet
prezidat de scriitorul I. A. Bassarabescu și din
care, printre alții, făceau parte profesorul de desen
Toma Gh. Tomescu și fostul coleg de mansardă
cu Brâncuși, compozitorul Ion Croitoru — s-a ho-
tărât să i se încredințeze lui Brâncuși comanda
monumentului.

Omul de legătură avea să fie ploieșteanul Solo-
mon Basile Marbe, fratele credincioasei amice a lui
Brâncuși și a lui Modigliani — Clara Marbe, care,
se știe, la rându-i, ne-a lăsat neprețuite amintiri⁸
despre sculptor și despre lucrarea Sărutul. Solomon
Marbe fusese acela care, datorită unor triste împre-
jurări pecetluite cu o tragedie sentimentală, deter-

minase pe Brâncuși să așeze această lucrare pe
mormintul Taniei Rașevski, în cimitirul Montpar-
nasse, în iarna anului 1910.

Solicitat de către Toma Gh. Tomescu și conce-
tașii săi ploieșteni să-l convingă pe artist să
accepte realizarea monumentului lui Caragiale,
doctorul Marbe comunică răspunsul pozitiv al sculp-
torului, adăugând că acesta este gata să vină pentru
a discuta și a se lămuri la fața locului⁹. Din rela-
tările Constanței Tomescu, rezultă că efectiv
Brâncuși s-a oprit într-o bună zi la Ploiești, în
drum spre Vălenii de Munte, unde a și dormit o
noapte în casa din strada Salcîmilor, proaspăt
construită de arhitectul Toma Socolescu¹⁰.

Dincolo de aceste mărturii, cel mai prețios
document este însă scrisoarea lui Brâncuși, adre-
sată pictorului și profesorului de desen Toma
Gh. Tomescu, fostul lui coleg de la Belle-arte:

«11, Impasse Ronsin Paris 15^e
16 Februarie 1931

Dragă Tomescu,

Am primit scrisoarea ta recomandată și cea trimisă
prin Marbe, relativ la monumentul lui Caragiale.
Dacă mi se dă libertate deplină și timp de ajuns,
ar fi pentru mine ca o datorie de mulțumire pentru
spiritul lui Caragiale — (Îți aduci aminte cu ce
nerăbdare așteptăm pe vremuri ca să apară arti-
colele lui?)

În ceea ce privește suma pentru executare nu pot
să-mi dau sama fără să fac un proiect — Deel
trimite[-]mi te rog o schiță sumară de lărgimea
locului unde să ridicăm monumentul și de ce este
clădit în preajur.

Cu drag și prietenie

C. BRÂNCUȘI

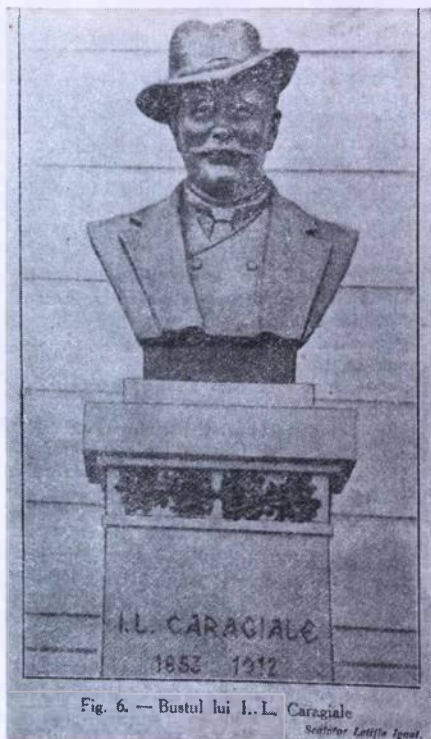
11 Impasse Ronsin Paris XV^{2me}

Este notabil că sculptorul evocă și anii studenției
sale, când Caragiale publica sfichiuitoarea sa proză
gazelărească în „Universul“, „Epoca“, „Românul“
sau „Moftul român“. Se vedește astfel încă o

⁸ La 17 februarie 1931, doctorul Marbe îi răs-
pundea profesorului Toma G. Tomescu, informân-
du-l despre diligențele sale «Livry, 17.2.131/
Dragă Domnule profesor, Am primit scrisoarea
d[um]i[il]tate. Mi-a făcut mare plăcere s-o citesc. Ea
mi-a amintit vremurile tinereților noastre. Am
corespondat cu Brâncuși. El locuiește: 11, Impasse
Ronsin, Paris, 14^e. El primește oferta pentru
machetă. Scrie-i direct. El va veni la Ploiești. Cu
noroc bun. Dr. S. Marbais » [Numele în transcriere
franceză].

¹⁰ Relatare făcută de Constanța T. Tomescu,
la Vălenii de Munte, în fața lui A. D. Broșteanu
și Fr. Munteanu-Râmnic (25 VI 1975).

⁸ Barbu Brezianu, Reportaj în jurul unei camere,
în „Secolul 20“, nr. 11, 1967.

Seriozitatea travaliului artistului se adevărește și din aceste investigații documentare întreprinse de la mari depărtări. Consecința preliminarilor și demersurilor avea să fie, în anul următor, vizita făcută în capitala Franței de secretarul comitetului de inițiativă al monumentului lui Caragiale.

Tot doctorul Marbe este cel care în 1932 va conduce pe Gh. Nicodinescu în atelierul lui Brâncuși.

Una din primele întrebări ale sculptorului va fi: — « Ce face Toto? » / — « Care Toto? » se interesează plenipotențiarul / — « Tomescu, frate, profesorul de desen de la Văleni », precizează Brâncuși¹²; iar privitor la monument, îl asigură pe împuternicitul comitetului școlar din Ploiești că: « Eu am lucrarea în capul meu, vreau să fac pentru Caragiale o fîntînă așa cum am făcut pentru Spiru Haret. Va fi o lucrare de mare ispravă »¹³.

Solul ploieștean, care — ca și odinioară V. G. Morțun — se aștepta la un bust convențional, la un portret naturalist, respinge mirat proiectul și părăsește atelierul, nesatisfăcut de insolita soluție a artistului.

Gheorghe Nicodinescu va expune mai târziu eșecul în fața comitetului de inițiativă care, în 1935, după un lung interval și îndelungi dezbateri își va vedea țelul împlinit: în locul operei lui Constantin Brâncuși va fi preferat un bust semnat de fiica colonelului Ignat, Letiția, nepoata președintelui secției a II-a a Tribunalului Prahova, Tullius Goruneanu, membru marcant al sus-numitului comitet.

Monumentul Letiției Ignat, inaugurat cu mare pompă, a fost însă distrus într-un fatal bombardament aerian...

Ne rămîne doar să ne imaginăm, cum va fi fost lucrarea sortită și ghidată de Brâncuși — aceea « lucrare de mare ispravă » pe care ar fi dorit s-o ducă « ea o datorie de mulțumire pentru spiritul lui Caragiale ».

Barbu BREZIANU

^{11, 12, 13} Citatele de mai sus sînt extrase din scrisoarea pe care Gheorghe Nicodinescu ne-a adresat-o, la 30 iulie 1975, însoțind și explicînd documentul brâncușian.

latură necunoscută a preferințelor literare ale lui Brâncuși, de astă dată pentru Caragiale, adăugîndu-se numele știute ale lui Creangă, G. Dem. Teodorescu, Panait Istrati, Ion Minulescu. ș. a. Faptul relevă, fără îndoială, anumite afinități de spirit — în sensul de duh, de sănătos umor — între Brâncuși și I. L. Caragiale.

Un al doilea lucru de seamă ce rezultă din această scurtă epistolă este preocuparea sculptorului pentru alegerea locului viitoarelor sale lucrări de for public, pe care a manifestat-o mai ales la amplasarea monumentelor de la Tirgu-Jiu, al căror loc proiectat l-a schimbat nu o dată, după ce fotografiase singur peisajul înconjurător, la diverse ceasuri ale zilei... De astă dată cere să i se trimită din Ploiești « o sehlță sumară de lărgimea locului unde se ridică monumentul » și, de asemenea — lucru ce pare astăzi firesc — datele despre « ce este elădit împrejur », pentru armonizarea cu mediul ambiant.

După un timp, dorește să aibă și o serie de fotografii ale scriitorului: de față, de profil, cu pălărie și descoperit¹¹.

PER ASPERA AD ASTRA

TUDOR VIANU

Din laboratorul ARTEI PROZATORILOR ROMÂNI

O PERSONALITATE ATÎT DE COMPLEXĂ CUM a fost Tudor Vianu nu putea rămîne indiferentă la tainele artei scriitoricești. Poate de aceea, încă de timpuriu, paralel cu lărga cuprindere istorico-literară a epocilor, atras de receptarea lor estetică și filozofică, Tudor Vianu acordă atenție argumentului filologic, investigarea stilului fiind o componentă esențială în analiza literară.

Cine crede că Arta prozatorilor români este, deci, un rezultat întîmplător se înșală. Va fi cu atît mai surprins să constate că lucrarea, publicată de T. Vianu în 1941, încununa un travaliu început cu două decenii în urmă. Lungi acumulări, temeinice preparative o prefigurează. Vianu tipărește în revista „Luceafărul”, în 1920, studiul Adjectivul la Caragiale și Arghezi, iar în 1924, încredința periodicului „Revista română” (I, nr. 3—4, aug.-sept., pp. 34—36) articolul despre limba literară. Aclima-

tizarea acestui gen de preocupări oferă, imediat după război, un îndreptar viu de pe urma căruia va profita, recunoscîndu-i lui Vianu merite de precursor, generația de cărturari ce se formează în acești ani: Al. Dima, Ion Biberi, Edgar Papu.

O coincidență binevenită făcea ca în același an, 1941, să vadă lumina tiparului, la cîteva săptămîni distanță, Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent și Arta prozatorilor români. Dacă fundamentală lucrare a lui G. Călinescu nu întrunește, din motive extraliterare, recunoașterea unanimă, cercetarea lui Tudor Vianu este salutăată elogios de critică. Pompiliu Constantinescu identifică în structura cărții efortul încununat de succes al autorului de a se desprinde de factologie în favoarea unei interpretări filtrînd subtilitățile și sugestiile esteticii. Perpessicius vedea în această contribuție un moment de răsplată pentru studiile noastre

literare, fiindcă de-acum încolo va trebui să se țină seama de caracterizările propuse de Tudor Vianu fiecăruia dintre scriitorii de care s-a ocupat.

Principiul interior al Artei prozatorilor români este cel al grupării scriitorilor pe baza afinităților individuale, pe dispoziții și evoluții înrudite. După cum atestă planul găsit de noi în arhiva familiei (și publicat în materialul iconografic al ediției de Corespondență, 1970) cartea a cunoscut mai multe variante de organizare a materialului, sistematizarea finală fiind în câteva privințe deosebită de cea la care Vianu reflectase la un moment dat, ceea ce atestă scrupulozitatea sa în asocierea cunoștințelor artistice cât și dorința-i expresă de a stabili contactele cele mai plauzibile între diverse individualități, potrivit îndrumării ce i-a afirmat.

Schița de machetă, descoperită odată cu schema la care ne vom referi imediat, întărește foarte explicit opțiunea lui T. Vianu, doritor să surprindă dezvoltarea prozei românești prin prisma procedeelelor ei de artă. Autorul intitulând-o provizoriu Marginalia. Valorile stilistice (artistice?) ale prozei românești, intenționa s-o întregască, pentru ca începuturilor modeste (vezi titlul) să le urmeze o expunere mai amplă¹. Planul propriu-zis are meritul considerabil de a expune evoluția literaturii române moderne, devenirea valorilor ei reprezentative. Față de tabla de materii a ediției apărute sub auspiciile „Editurii Contemporane”, planul pe care l-am descifrat propune o configurație modificată încă de la formula de clasificare.

Vianu împărțise atunci prozatorii după criteriul atitudinii stilistice în: 1. retorică și 2. realisti. Retorică fiind cu toții romantici, decurge din selecția întreprinsă de critic că el proiecta o încercare de estetică evolutivă, determinând variațiile de viziune și de sensibilitate. În felul acesta, primele trei capitole erau absolut la fel intitulate, cu mențiunea că N. Filimon figura și în secțiunea consacrată începuturilor realismului, cât și în cea a călătoriilor romantice. Lucrurile se complică de aici încolo. Ceea ce a apărut sub titlul Prozatorii „Junime” fusese întâi proiectat printr-o raportare mult mai larg ideologică. De aceea, acum ar fi alăturat lui Titu Maiorescu pe A. D. Xenopol, V. Conta și nu pe Eminescu, pe Creangă, pe Slavici și pe Caragiale. În schița de plan, la capitolul Scriitorilor savanți, nu apare N. Iorga. El a fost introdus ulterior, pentru

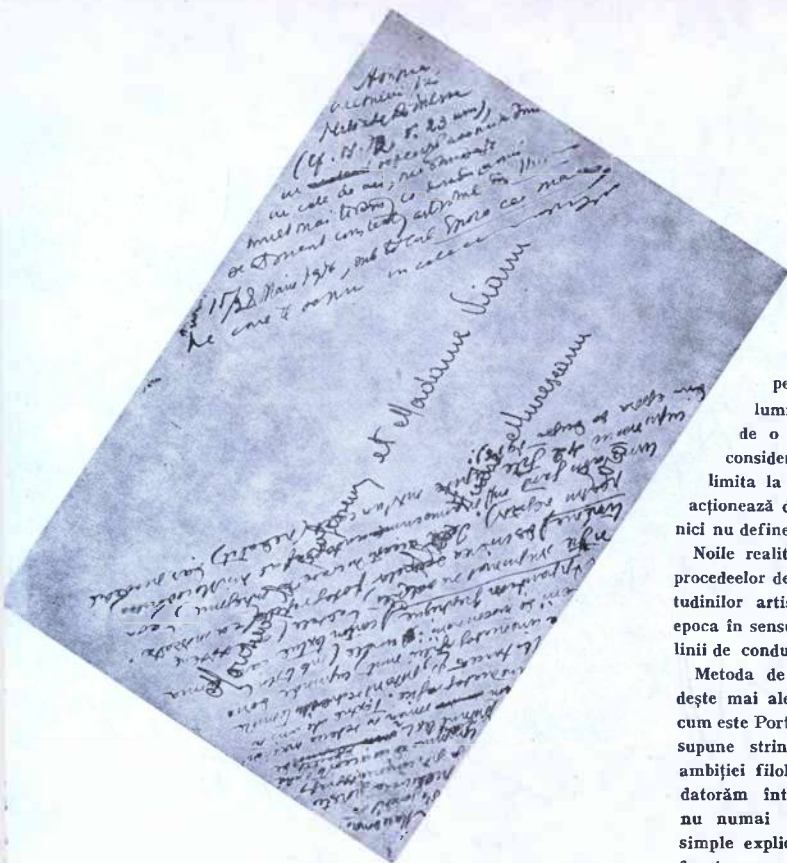
ca un spirit enciclopedic, precum B. P. Hasdeu, să-și găsească perechea.

O dată retorismul depășit, Vianu conturează o sumă de variante pentru a integra scriitorii realiști în secțiunile cele mai adecvate. Operația se va dovedi foarte grea, cel puțin trei curente dispuindu-și scena, cel al realismului artistic, cel al realismului liric și cel al realismului moral. Din prima grupă făceau parte: Duiliu Zamfirescu, Delavrancea, Vlahuță; din a doua: I. Al. Brătrescu-Voinești; din a treia, Slavici și I. Agârbiceanu. I. L. Caragiale figura la capitolul Triumful realismului. Cât îi privește pe Slavici și Caragiale, ei au mers împreună în capitolul despre „Junimea”, Agârbiceanu fiind omis. (Mai târziu, într-o ciornă de scrisoare, Vianu va preciza că detestă dispensa moralizatoare cât și exaltarea mistică; socot că aceste obiceiuri nu se referă însă la Agârbiceanu). Simțind că ar fi nedrept să-l evite, Vianu va nota marginal un capitol al realismului epic care să-i integreze pe Agârbiceanu și pe Rebreanu. În cele din urmă, cum se știe, Rebreanu împreună cu H. Papadat-Bengescu au fost tratați sub titulatura: Doi citori ai romanului nou. În fine, E. Lovinescu figura în compartimentul rezervat Realismului psihologic, întovărașit de Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu și Cezar Petrescu. Nu cunosc motivele care au dictat dislocarea lui din prima încrengătură. Dacă l-ar fi păstrat, la acest capitol, Vianu făcea figură de vizionar, fiindcă azi, sentimentul că marele critic ar fi avut și aplicație pentru proză se impune ca o certitudine.

Consemnând în planul-conspect mai multe nume decât au rămas în forma finală și abandonând unele dintre ele (vezi și cazul lui G. Ibrăileanu din diviziunea care s-ar fi vrut rezervată Portretistilor și ideologilor sau pe cel al lui Demostene Botez, propus pentru Noua ofensivă a scrisului artistic), Vianu crede că a restabilit conștiința de autori cea mai consonantă cu efectul de ansamblu. L-a obsedat, cum mărturisește în corespondență, nu atât ideea de rotunjime, de completitudine, cât aceea a prămenirii și încheurii fenomenului literar ca dinamică unitară, dincolo de jocul fluctuant al circumstanțelor.

Deși vocația esteticianului transpare neîntrerupt, spiritul de sistem nu înăbușă o clipă structurile individuale. Eruditul este dublat de evocator, analistul de memorialist. Asocierile care inspiră rezerve sînt revăzute, în timp ce rațiuni de convergență cu principiul urmărit îl silesc să cedeze de puține ori (sînt de menționat, totuși, pe lângă cei citați mai înainte: Dinicu Golescu, Mihail Kogălniceanu, Anton Holban, Mihail Sebastian). Se poate presupune că nici o eliminare n-a fost făcută cu inima ușoară.

¹ Cel puțin așa îl vestea, în 1940, pe N. Bagdasar, directorul Editurii „Casa Școalelor”, anunțându-i un studiu «cu o eventuală continuare» (arhiva N. Bagdasar).

Arta prozatorilor români este o contribuție majoră de mare rafinament, la definirea originalității scriitorilor noștri. Cei 60 de autori discutați (63 în planul-conspect) s-au bucurat de interesul interpretativ al criticului și au beneficiat, cei mai mulți, de judecăți de valoare memorabile, metafora critică fiind investită cu funcțiile esențiale ale unui instrument de cunoaștere.

Documentul nud al schiței de plan va fi schimbat cu sumarul rotunjit pe care Vianu îl adoptă în clipa în care începe redactarea. Spre finele anului 1940, sumarul este definitivat. Orientarea merge prioritar către prototipuri, nefiind totuși excluse în încheierea vastului tablou stilistic, prezențele secundare.

Clarificările ce survin rectifică unele fisuri. Totuși ideea, tentantă o vreme, de a face o vastă Addenda (menționată fugar de N. Bagdasar) va fi abandonată în cele din urmă.

* * *

Există, dacă se poate spune așa, un fel de anti-biografism în Arta prozatorilor români, care preluadează vag structuralismul, desigur în dorința de a curma nefastul eclecticism perceptibil în atâtea scrieri bintuite de luminile freudismului la modă. Însă dincolo de o rezervă programatică, Tudor Vianu consideră că istoria literară nu se mai poate limita la date biografice, pentru că ele nu acționează decisiv asupra motivelor literare, cum nici nu definesc global profilul unui scriitor.

Noile realități ale disciplinei extrag din studiul procedeele de stil argumente pentru elucidarea atitudinilor artistice. Ceremonialul acestora acoperă epoca în sensul că selectează preferințe și surprinde linii de conduită estetică.

Metoda de lucru, deosebit de modernă, se vădește mai ales într-un capitol de maximă vigoare cum este Portrețiști și esești. Incursiunea istorică se supune stringenței caracterizărilor, iar evocarea ambiției filologice. Culegem astfel impresia că datorăm întrebuintării epitetului sau alegoriei nu numai capitolul de interes convenit unei simple explicații stilistice cât grija față de confruntarea unei opțiuni morale cu alta, a unei corespondențe estetice și ideologice.

Retorismul, descriptivismul liric, ironia etc. nu sînt doar mijloace, forme prin care se concretizează un anumit gen de temperament ori tehnică de expresie (demonstrația a fost făcută chiar și cu Matei Caragiale). Tudor Vianu le consideră drept indicații necesare pentru clarificarea misterului creației.

Lucrul a devenit posibil datorită noilor îndrumări produse de științele umaniste. Psihologia și stilistica, istoria literară și filozofia culturii determină drept preocupare de căpetenie grija pentru coerență, îndemnul de a dizolva descripția în introspecție, conveniența în inovație. Din conlucrarea lor, criticul se vede călăuzit spre simboluri-cheie (simbolul giei în Ion, al muntelui la Em. Bucuța ș. a. m. d.). Ferit de erori și tot mai în măsură să deducă din materia limbii semnele distincte ale operei, interpretul transmite înțelesurile ultime ale cuvîntului, mișcarea, căldura sentimentului artistului.

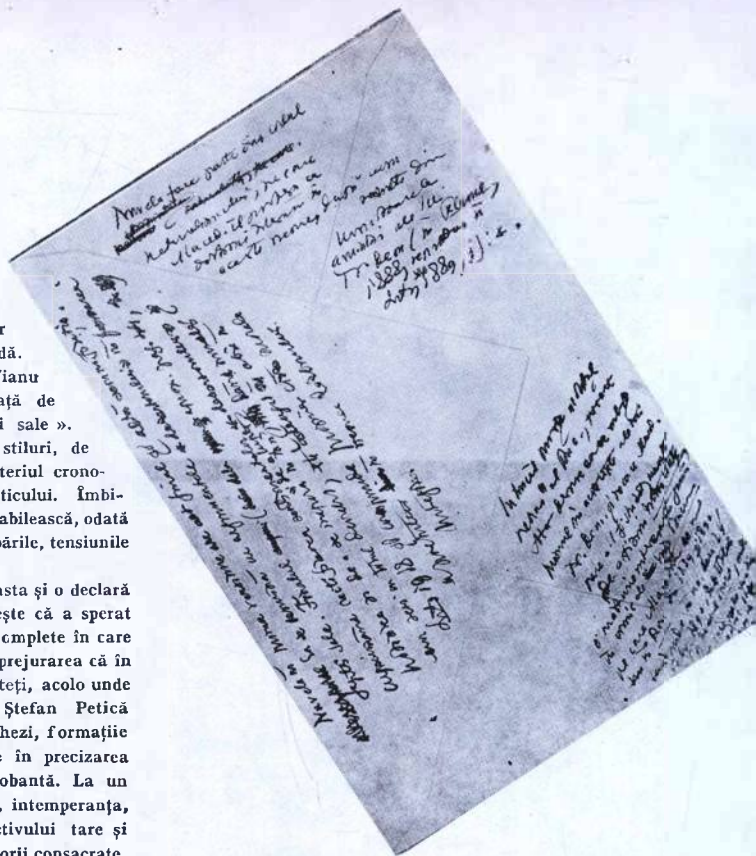
Așa cu n-arăta Șerban Cioculescu, calitățile esențiale ale lucrării constau în cultura estetică a autorului, în știința lui superior pedagogică², dar mai ales în metodă. Astfel, același saluta faptul că T. Vianu « a știut să se manifeste autonom față de metodele normative ale disciplinei sale ». Pentru a descifra o multitudine de stiluri, de aptitudini, de fapte de expresie, criteriul crono-logic avea nevoie de corectivul esteticului. Îmbinate, cele două criterii îl ajută să stabilească, odată cu individualitatea talentului, și grupările, tensiunile doctrinare care îl încorporează.

Vianu însuși este conștient de aceasta și o declară în preambulul cercetării. El amintește că a sperat să obțină structuri, adică alcătuirii complete în care nici un resort să nu fie ignorat. Împrejurarea că în compartimentul Intelectualiști și esteți, acolo unde sînt examinați Al. Macedonski, Ștefan Petică D. Anghele, Gala Galaction și T. Arghezi, formație lexicale răspund dispoziției savante în precizarea senzațiilor, este pe de-a-ntregul probantă. La un Zarifopol, saturat de lecturi clasice, intemperanța, impulsul determină folosirea adjectivului tare și divulgarea minimalizatoare a unor glorii consacrate. De bună seamă, Vianu observă că Zarifopol manevrează un factor simulat, clanurile sale fiind iconoclaste și persiflante.

Astfel, concepția lui Vianu privind corelația organică dintre idei și fenomenul care o numește este fundamentală pentru vederile sale în materie de stil.

Va trebui să recunoaștem că o perspectivă atât de limpede urmărită are merite de pionierat. Deschizătoare de drum, Arta prozatorilor... reunește analize evitînd să se piardă în enunțuri plate sau capricioase. Este la mijloc o exigență de universitar, dar și de tehnician, căreia îi datorăm o selecție în materia trecutului și prezentului literar românesc dintre cele mai scrupuloase.

² Șerban Cioculescu, Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, în „Viața”, I, nr. 216, 3 nov. 1941, p. 2.

Ajungem, astfel, la punctul în care s-ar cuveni lămurit de ce Tudor Vianu a lăsat de o parte cîteva valori-etalon. Eludarea lui Dinicu Golescu s-ar datora, în viziunea autorului, absenței unor merite literare. Nu același argument s-ar putea invoca la Kogălniceanu, în sfera realismului incipient. Rămîn în afară încă destule nume de rezonanță: Constantin Dobrogeanu-Gherea, G. Ibrăileanu (cu Adela), precum și cîțiva dintre contemporanii săi: G. Călinescu, Mircea Eliade, Anton Molban, Mihail Sebastian, Felix Aderca, Urmuz. (Să nu fi sesizat Tudor Vianu natura insolită a acestui singular talent? Sau să fi crezut că vidarea narațiunii e antiliterară în comicul ei parodic, drept care a evitat un verdict direct? Greu de dat un răspuns.)

Grefate pe consistenta sa construcție, atari nedumeriri persistă și astăzi. S-ar mai putea numi și altele. De pildă, faptul că la capitolul Realismul

MARGINALIA

VALORILE STIINTE
ALE PROZEI ROMANESE

ARTISTICE

14 (1) 1961

BUCURESTI

1961. de Art.
1961. de Art.
1961. de Art.
1961. de Art.
1961. de Art.

1961. de Art.
1961. de Art.
1961. de Art.
1961. de Art.
1961. de Art.

Une l'opacité de la chose et jamais plus
la transparence finie laisse de voir la
personne, l'admiration avec laquelle
on répond la connaissance de l'homme
naît et est plus parfaite adressée à
beauté naturelle
et est plus un sentiment poétique

J. J. J.

artistic și liric figurează firavul Emil Gârleanu, dar nu și tumultuosul C. Stere. Referințele ce îl vizează pe I. Al. Brătescu-Voinești, M. Sadoveanu ș. a., nume care introduc autoritar pictura socialului, par mai potrivite altundeva.

Tudor Vianu se explică, apelînd la notorietate, ca să releve cît de fatal limitativă este o lucrare adaptată legilor concentrării. Se rețin — zice Vianu — numai valorile care « au un viitor ». Dar este de văzut dacă acest lucru nu înseamnă escamotarea — prestabilită — a scrierilor mai puțin gustate la un moment dat.

Comentariul nostru nu face abstracție de poziția selectivă (și prefectibilă) pe care Tudor Vianu s-a situat. Iată-l degajînd singur o direcție în hățîșul aspectelor stilistice, coordonată cu prezențe-reper, în funcție de care stilurile își conjugă varietatea: « Desigur — notează T. Vianu — în volumul de față, nu m-am ocupat de toți prozatorii români ai ultimului veac și nici de toate operele lor. Chiar cercetătorii de istorie literară în accepțiunea devenită tradițională sînt nevoiți să aprecieze o selecție în materia trecutului ».

Cu această notificare autorul reprimă interpretările dilatatorii. El nu alcătuiește un inventar, un tablou istorico-literar al prozei naționale din secolele XIX și XX. Studiul său este « o încercare de estetică literară evolutivă », altfel spus « o istorie stilistică a prozei românești »³.

Dat fiind că socotim chestiunea de interes, vom stărui. În fond, în subsecțiunile analitice pe care Tudor Vianu ni le oferă, pe primul plan nu sînt numai clasificările stricte. Notația se îndreaptă preferențial spre paralelisme de structuri stilistice, adică spre grupări, pe făgașul cărora elaborarea artistică se cere examinată în ce are valabil. În locul dogmatismului steril avem conturate aspecte, deseori esențiale, sesizate dinlăuntru faptului estetic. Dar oricît de complex ar fi acesta, este greu de admis

³ În acești termeni a referat Pompiliu Constantinescu (în *Scrieri*, vol. 5, București, Editura „Minerva”, 1971, p. 201) dorind să atragă atenția asupra dreptului pe care și-l lua Vianu de a decanta fenomenul literar, stăpînindu-și inhibițiile și cenzurînd paroxisme.

că scara de valori a reputatului învățat n-ar admite cîteva corecții.

Bineînțeles, dacă ne raportăm la schema pe care el singur a urmat-o, aceea a unei panorame a valorilor prozei noastre moderne (termenul de panoramă trimite la operația trecerii în revistă a formelor de relief în măsură să rețină pe amatorul de literatură), Arta prozatorilor români constituie un adevărat și prelungit popas pe care T. Vianu îl face prevalîndu-se de înlesnirea aceluia că iese în arenă dispunînd de toate datele. Ținta sa este să ordoneze contribuțiile cele mai necontrovertate (se vede încă o dată că Vianu nu are o fire de promotor, excepție făcînd pledoaria pentru Ion Barbu, în 1935), cele făcute să dureze. Valorile validate în anul de grație 1940, cînd Vianu lucra la carte, sînt contractate și nu e nevoie să facem apel la catalog pentru a observa că lipsesc doar două-trei nume cu vechime: Asachi, Dinicu Golescu, Kogălniceanu. Ancorarea în prezent s-a dovedit însă destul de dificilă. Aici, absenții sînt mai numeroși. Ținînd seama că Arta prozatorilor... fusese destinată inițial „Casei Școalelor”, după cum ne-a și confirmat într-o discuție regretatul N. Bagdasar, se impunea pentru Tudor Vianu să se plieze programei analitice. Asimilații de conștiința publică mai mult în virtutea scopurilor didactice, scriitorii trațați primese în lucrare, datorită erudiției generoase, necrispate, toată ponderea. Ca un pendant la judecățile expuse, Vianu reflecta, și ne-am referit la această intenție mai înainte, să întocmească o variantă lărgită, în tot cazul întregită cu nume pe care le stîm și a căror ordine el, primul, n-ar fi întîrziat s-o reaseze.

Ce este în Arta prozatorilor... bună și fertilă pregătire științ. Rezistent s-a arătat a fi și procedeele selectării de către autorul acesteia, în fiecare dintre lecturile sale, a unor scrieri vii și suculente pe care a știut să le definească sintetic, în formulări de clasică plasticitate.

Strădania cu care s-a aplecat exegetul asupra bogatului material, rămîne incitantă atît în fondul cit și în forma ei. Depășind lacuna Gherea-Călinescu-Urmuz, Vianu și-a dat osteneala să aplice o nouă viziune asupra unor nume și preocupări, nu o dată nedrept neglijate (Ion Codru Drăgușanu, Anghel Demetrescu, Ștefan Petică) sau să se adreseze cu disociații fine și exemplificări sugestive, pertinente, numelor prestigioase, precum C. Negruzzi, Ion Ghica, Liviu Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu ș. a.

Cititorul, în oricare ipostază, de consultant sau de simplu curios, merge pe firul nevăzut al emoției

și simte că, dăruindu-i un ghid, Vianu întreprinde un act de cultură. Echilibrul ieșit din comun al cărțurului se animă de satisfacțiile pe care le bănuie cînd știe că propagă un veritabil cult al captării intelectuale. Un fel de empatie foarte personală își difuzează valențele. Expuse în maniera investigațiilor de tip psihologic, doar că se exercită în direcția echivalențelor de limbaj ale reveriei epice, notele dense din Arta prozatorilor români răspund relației de mare complexitate dintre verb și atitudinea estetică. În pofida diseceției mereu operate, tonul rămîne pe alocuri eseistic. Dar nu numai ca să surprindă un prim nucleu de meditație se oprește Vianu la stratul de cristalizări ale participării simpatetice, el fiind atras nu de perspectiva incantatorie, cît de delimitările formalului, de înțelesurile fondului modelat. Enunțurile sînt clare, despozbite de adaosuri calofile⁴. Ca și cum ar dori să se încredințeze că nu e loc de nici o eroare, Vianu revine mereu la acel aspect al operei în discuție în măsură să o facă mai bine înțeleasă. Camil Petrescu, de exemplu, va fi discutat pe spațiul a zece pagini ca un analist incisiv tocmai pentru că vrea să suplinească tehnica relativismului modern în care s-a cantonat sub raport compozițional. Atari repetiții și reveniri ne pun la îndemînă, cu gust sigur, un instrument de avizare asupra vîrstelor și opțiunilor prozei noastre din ultima sută de ani. Tudor Vianu are suprema calitate de a fi accesibil fără să facă vreo concesie vulgarizării. Noțiuni codificate (bunăoară funcțiunile metaforei) intră în proiectorul examenului critic și fiind aplicate competent, cu siguranță orientare, vin în sprijinul cititorului și îi devin călăuză.

Sistematica deschiderilor spre Problema stilistică a imperfectului valorificat în narațiunea de evocare (temporalitatea) ori spre Tehnica basoreliefului în proza lui N. Bălcescu întregeste un ansamblu de mare coerență poetică și științifică.

Se vedește, o dată mai mult, că avem în față o construcție în care nu sînt posibile substituirii și în care fiecare verigă este gîndită pe cît de riguros pe atît de revelator.

Henri ZALIS

⁴ Luînd notă de această virtute a lui Tudor Vianu, G. Călinescu nu-i refuză prețuirea: «...nu pot să nu remarc că mă aflu în fața unui gînditor profund și a unui scriitor înlăunțitor, nu prin culoare, ci prin clătînarea înceată, grea, a frazei austere». (Cf. „Adevărul literar și artistic”, 14, nr. 770, 8 sept. 1935, pp. 9-10).

ARS POETICA

MAXIMUM

de spirit

în

minimum de vorbe

AFORISMELE LUI F. ADERCA SÎNT ÎN aceeași măsură un document și o operă. Un document, întrucît ele constituie mărturia intimă a scriitorului despre timpul în care a trăit și oamenii pe care i-a întîlnit, fiecare cugtare avînd caracterul unei sentințe la capătul convorbirilor purtate de autor cu el însuși. O operă, deoarece ele erau destinate tiparului sub forma unui volum de reflecții sintetizînd experiența spirituală a unui scriitor care, în poezie, în proză, în teatru, în critică, a urmărit întotdeauna să descopere și să transmită ceea ce se află dincolo de accidental.

Că aceste aforisme, inițial notate într-un carnet de confesiuni, au migrat cîteodată în paginile romanelor ori ale pieselor sale, unde îndeplinesc aproape de regulă funcția unei concluzii, mi se pare un fapt cum nu se poate

mai semnificativ cu privire la relațiile foarte strînse care există între viața și opera lui F. Aderca. Așa cum în biografiile eroilor săi se amestecă o parte din istoria propriei lui existențe, în formulările cu caracter de lege ori în observațiile expuse în cărți se regăsesc ideile fundamentale care l-au angajat, înainte de toate pasional, pe om de-a lungul cunoașterii directe a lumii.

Prin lentila cugetărilor se pot desluși cîteva din trăsăturile definitorii ale unei conștiințe dornice de-a înțelege și de-a fi înțeleasă, refuzînd acrobațiile gratuite ale inteligenței, interesată de raporturile dinamice dintre realitate și semnificațiile ei, o conștiință în care descoperirile se nasc și se cristalizează în idei și în emoție, fiecare din ele dobîndind forța de șoc a unui deznodămint. Mai mult decît atît, aforismele marchează schimbări de poziție, amendări de atitudine, o întreagă desfășurare evolutivă, uneori nescutită de accente dramatice, fiindcă F. Aderca nu se închide în cîteva adevăruri cucerite o dată pentru totdeauna, ci le supune mereu examenului, confruntîndu-le cu evenimintele, iar la nevoie remaniîndu-și punctul de vedere ori chiar contradicîndu-l. Se conturează astfel un peisaj intelectual extrem de mobil și de variat, subsumat unei idei fundamentale. Gîndirea e chemată să-și asume un rol de veghe și de verificare exercitat deopotrivă asupra faptelor ca și asupra ei însăși, anulîndu-și, la nevoie, certitudinile anterioare și exprimîndu-și deschis și sincer erorile.

O altă caracteristică a aforismelor lui F. Aderca e faptul că acestea sînt revelatorii pentru o anumită tensiune a vieții interioare, pentru o anumită acuitate a inteligenței și a sensibilității fascinate de întrebările dezvăluind o durere, o așteptare, o bucurie, de întrebările care pot pecetlui o soartă ori pot deschide un drum. Această tensiune interioară surprinde și cucerește.

Sînt numeroase și diverse problemele asupra cărora se apleacă autorul — interesat deopotrivă de atitudinile fundamentale ale individului, de chestiuni de estetică, de locul pe care-l

ocupă în destinul fiecărui om iubirea, aver-
siunea, dușoșia, agresivitatea, despre dezertă-
rile, compromisurile și loialitățile omului față
de el și față de ceilalți. Ele marchează nu numai
largul unghi de deschidere al spiritului său,
dar și pasiunea explicită pentru întimplările
imEDIATE și pentru modul cum se exprimă în
actualitate ceea ce intră în însăși definiția
existenței. Într-adevăr, faptele mărunte, zilnice,
constituie câmpul de observație predilect, și
scriitorul le cercetează discriminând provizo-
riul de permanență, cu intenția de a realiza,
în primul rând pentru el însuși, o explicație a
epocii și a liniilor ei de mișcare.

Cerebral și patetic, înclinat spre severe exer-
ciții logice și minat de-o sensibilitate tumul-
tuasă, senzuală, F. Aderca oscilează în cuge-
tările sale între tendințe contrarii, între direcții
sufletești opuse, dar căutând să le împacă fără
a suprima vreuna dintre ele și încercând să
stabilească o punte, o coexistență, întrucât
știe că nimic nu e mai primejdios pentru o
individualitate decât să se mutilizeze prin jert-
firea uneia dintre vocațiile sale esențiale. În
convingerea sa, o personalitate se definește
prin sinceritatea cu care-și asumă ostilitățile
din care e alcătuită, și chiar dacă ele sînt o
sursă continuă de neliniște, această neliniște
e preferabilă interdicțiilor pe care ni le aplicăm
în dauna autenticității. Ceea ce asigură valoarea
gîndirii este refuzul soluțiilor comode abolind
arbitrar contradicțiile. Ne definim prin îndoi-
ială, prin căutări dincolo de ceea ce pare
rezolvat, prin acceptarea conflictelor cu noi
și cu lumea, pentru că viața însăși — socoate
F. Aderca — refuză tiparele unificatoare și formu-
lele globale, răzvrătindu-se ori de cîte ori e încar-
cerată într-o asupritoare uniformitate. Trebuie
mai ales să ne ferim — ne spun parcă aceste
aforisme — de a face din reflecții un mijloc
de a expurga dizidențele omului, să evităm a
face din meditație o metodă de-a ne gospodări
confortul intelectual și securitatea morală.

Aforismele lui F. Aderca dezvăluie un scriitor
cu o mare, neabătută încredere în inteligență
(*«Forța, ori cît de uriașă, nu poate zdrobi inte-
ligența, ori cît de nelarmată»*), un partizan
pătimaș al spiritului critic, în care vede coordo-
nata fundamentală a omului (*«Îndoiala, revolta,
întîia scăpărare a genului»*), un adversar al
oricărei forme de mistificare (*«Minciunile nu
hrănesc, ele îmbată»*), un adept febril al ideii
de evoluție în istorie (*«Nu există stare mai
disperată decât a vedea viitorul în trecut — și*

o mai grosolană iluzie»), un dușman înver-
șunat al pasivității (*«Chiar timpul trebuie
împins, altfel stă pe loc»*), un spirit încredințat
de nevoia idealului (*«Cine măcar o dată nu-și
riscă viața pentru o viață supremă, nici nu tră-
iește, vegetează»*) și de necesitatea unor radicale
opțiuni etice (*«O nefericire să fii în tagma
victimelor, dar ce fericire să nu fii printre călăi»*),
un militant în serviciul progresului (*«Ce va
fi, totdeauna va fi mai bine decît a fost»*), oricîte
sacrificii ar impune (*«Pentru revendicările lor,
oamenii au fost totdeauna bătuți, uciși, apoi
revendicările s-au împlinit»*) și invariabil într-un
deplin acord cu adevărul (*«Adevărul e ase-
menea sulii fermeceate care lecuiește însăși
rănile pe care le-a pricinuit»*).

Multe din aforismele lui F. Aderca sînt pre-
sărate cu reflecții asupra altor aforisme, și pe
una din paginile carnetului său de confesiuni
se află scris: *«Proiect: „Maximele“ se vor
tipări în format mic, de buzunar, cu o singură
cugetare pe pagina din dreapta. Pagina albă
din stînga să fie completată de cititor. Cele mai
bune completări să fie premiate: printr-o ediție
de lux, printr-o nouă imprimare astfel comple-
tată. Se poate alcătui un asemenea volumaș
completat de mai mulți cititori, printr-o selec-
ție a cugetărilor lor»*.

Este deci limpede că scriitorul, care își con-
cepuse o parte din cugetările sale meditînd la
ceea ce descoperiseră alții, năzuia, prin volu-
mul său, nu atît să conchidă asupra unor pro-
bleme, cît să impulsioneze un proces de gîndire,
oferind subiectul și termenii unui vocabular
de idei și simțăminte chemat să fie pentru alții,
după ce fusese pentru el însuși, un instrument
de lucru al conștiinței în obligația ei de-a se cu-
noaște, de-a se defini în act, de-a se perfecționa.

Pentru acest număr, am reținut doar aforis-
mele referitoare la fenomenul artistic în
general, la fenomenul literar în special.

Se cuvine, totuși, a menționa că ele sînt
rodul unor îndelungi meditații, al unei vaste
experiențe literare, că, între altele, Felix Aderca
este autorul unui *Mic Tratat de Estetică* și
al unui *Tratat de estetică generală*, precum și
semnatarul a numeroase cronici, însemnări și
polemici literare, urmărite cu mare interes la
vremea lor. Ele sînt, de fapt, rezultatul stră-
daniei de a formula cît mai concis, mai pre-
gnant și mai convingător niște adevăruri după
care s-a călăuzit în întreaga sa activitate scrii-
toricească.

Marcel ADERCA

Arta pusă în serviciul altor cauze e falsă. Lăsată în afară de orice cauză e decadentă.

Și din această dilemă nu e decît o scăpare: Geniul.

*Trăiască genialele erori ale lui Shakespeare: codrii din... Atena și țăr-
murile mării din... Boemia!*

*Meșterul Manole. — Drama trebuie să înceapă după zidirea femeii. Dar
mănăstirea tot se dărîmă. Nu cumva o fi locul blestemat? Nu cumva femeia
a fugit cu sînii zdreliți dintre cărămizi? Manole e iluminat deodată de-o
presimțire: jertfa soției nu e îndeșulătoare pentru trăinicia operei de artă.
Mănăstirea nu se va ridica și dura decît cu sîngele, carnea și ochii celui care
o zidește.*

Manole se îngroapă însuși între pietrele mănăstirii.

*(A se cerceta printre domnii regizori și domnișoarele actrițe dacă un ase-
menea final nu e ridicol și nu va fi fluierat.)*

*Ca să citesc, trebuie să stau pe scaun sau în pat. Ca să scriu, nu am
putința să mă clintesc de la masă.*

Om de litere: Paralitic din vocație.

Trăim în confuz și în ceață.

*Prea multe lucruri gingașe ne scapă, prea multe lucruri esențiale ne oco-
lesc, realizările sînt înaintea, înapoia sau alături de dorințele dinții, ca să
nu mai pomenim de tot ce am dorit, am crezut, am uitat.*

O literatură e cu adevărat mare numai cînd iese din literatură.

*Nu e chiar atît de bine să ți se realizeze idealurile. În ce situație te-ai găsi
față de cele pe care nu le mai recunoști?*

O bună parte din arta stilului, a poeziei, se află, ca și în muzică, în dozarea tăcerilor.

Gimnastica suedeză e tot creația unui poet. Îl chema Ling.

Cîntec de nuntă pentru o albină. (Subiect pentru o viitoare poemă.)

Pînă și un vals de Johann Strauss cîntat la Paris de o orchestră franceză are lucida armonie din Discours de la méthode.

Marii artiști: reprezentanții pasiunilor noastre.

Singurul fel de a se depăși al scriitorului mediocru e să se supui descripției credincioase a simplei realități.

Și e totuși o metodă în care nu izbutesc adesea nici scriitorii mari.

La Rochefoucauld trece drept mare gînditor. Cred că e mai curînd un mare stilist, toate variantele maximelor lui exersîndu-se mai mult asupra expresiei. Căci era în creierul lui un admirabil atelier de confecții — artă eminentemente franceză.

Mănăstirea Cernica, 19
De la stînga la dreapta
(sus): 1) Vlaicu Bîrna;
Anton Holban; 3) Lu
Demetrius; 4) Vico
Amărăseanu; 5) Geo
Dumirescu; 6) Sar
Movila; (jos): 7) Va
Demetrius; 8) Fe
Aderca; 9) Remus Mug

Cîtă realitate a abstractizat, cîtă abstracție a realizat, iată care ar trebui să fie unitatea de măsură a omului.

E descurajant și chiar imoral să vînd sub formă de scrieri fîșii-fîșii de sinceritate. Nu s-ar putea, spre a trăi, să desfac și altfel de marfă, mai puțin dureroasă?

Bunăoară, lemne.

Curajul meu nu e în stradă, ci numai pe hîrtie.
Dar e întreg.

Am citit mii de cărți, am cercetat mii de întîmplări. Dar în clipele de răs-cruce ale vieții m-au călăuzit numai două-trei intuiții obscure pe care nu le-am învățat nicăieri, pe care nu le-am cultivat niciodată.

Nu sînt de acord decît cu o tiranie: a propriei conștiințe.

O prostie la mare temperatură se numește inspirație.

Neliniștea pe care unii critici o descoperă în opera mea e numai la suprafață. În adîncuri sînt cîteva blocuri etice, metafizice și estetice pe care nu le-au putut clinti cutremurele istorice a trei decenii, atît de cutremurate.

UN VERS RECORD

Căci tot ce-mi hohoti prin vine
— iubire, ură ori durere —
E din străbuni un glas prin mine
ce către cei ce vin se cere. (A. Toma)

N-am putut deschide o dată cărțulia de versuri ale acestui nefericit tînăr, Eminescu, isprăvit la 33 de ani, fără să mă cutremur.

Și o deschid de patruzeci de ani.

Am întrebat luceafărul de dimineață ce crede despre arta pentru artă și arta cu tendință.

Tăcut sclișea. Sclișea tăcut.

În timp ce noi, ca doi subtili bizantini, ne ciorovăiam în gura mare asu-pra valorii formelor fixe în prozodie, a sărit pe nesimțite uluca agramatul și de la spate, c-o singură învîrtitură de iatagan, ne-a retezat capetele la amîndoi.

Scris de C. I. Ionescu
putem imita la Ionescu
de flori, adușă,
drogătes lui Ionescu
11 noi 36

Creează o singură capodoperă și ea va trage după sine toate pelicile, zdrențele vieții tale sfîșiate.

POETUL ACADEMIC

Într-un elan de încîntare, a revărsat asupra noastră toate locurile comune pe care creierul lui cumulativ le-a agonisit într-o jumătate de veac de « activitate ».

Ceea ce mă supără la unii din criticii noii generații e nu că ar fi proști, ci că-și închipuie că trebuie să fie nesinceri.

— O literatură de EROI, exclusiv de EROI? Să fie oare cu puțință?

— Homer dovedește că da.

— Dar trebuie să fii Homer.

IDEALUL UNUI «CULTURAL»

Cînd oare vom avea niște gîște care să aibă și glas de privighetori?

INCONȘTIENȚĂ

Acum, la al șaizecelea an al vieții, mă întreb — băgînd de seamă uriașa-mi neștiință — de unde am luat neobrăzarea de a scrie și publica atîtea cărți?...

Nu trebuie aduse pe scenă țevile, roțile, cazanele, motoarele combinatului metalurgic, ci chipurile și sufletele autentice formate de acest combinat. Teatrul e poezie dramatică — nu panoramă.

La 1 noiembrie 1950 a murit în vîrstă de 94 de ani, admirat, adorat de toți englezii, cel mai cumplit adversar al civilizației lor: G. B. Shaw.

ARTA CUVÎNTULUI

Un cuvînt nepotrivit infectează întreaga pagină.

CONGRESUL POETILOR MEDIOCRI

Invitație la imitație.

Opera de artă trebuie să rămînă pînă la capăt dialectică, fără vreo împăcare, credincioasă conflictului care i-a dat naștere — dacă e să fie pururi vie.

Dacă talentul are nevoie de o convingere adâncă spre a se exprima cu vigoare, convingerea cea mai adâncă, vai !... nu poate ține loc de talent.

Grația rococo e iscată direct, nu încapă îndoială, ca o compensație psihică, de brutalitatea și grosolănia feudală.

Nu există cuvînt nepoetic. Există poet nepoetic.

SCHILLER ȘI GOETHE

După zece ore de scris la al 2-lea volum din Goethe, viața și opera, seara, chinuit de-o aprigă durere de cap, am văzut trecînd pe o alee a Cișmigiului întunecat, pe dinaintea scaunului meu din dosul pavilionului apelor, pe Goethe împreună cu devotatul și respectuosul lui prieten Schiller. Goethe, mai mult lat și scurt, asemeni unei columne retezate, pășea grav, tăcut, prevăzător, cu mîinile la spate. Schiller, mai înalt, subțire și încovoiat, vorbea gesticulînd volubil cu mîna dreaptă în văzduh. A tușit ușor și a izbucnit deodată într-un rîs fericit și copilăros.

Nu s-au ferit de lac, ci au pășit mai departe pe luciul apei. Cînd m-am ridicat să-i văd mai bine, pieriseră.

POETUL

Simțirea lui, vioară Stradivarius. E de ajuns să cadă un fulg pe ea și răsună o zi întreagă.

Ce e poezia ?

Exact ceea ce spune cuvîntul.

GENURI LITERARE

Proza care nu e poezie nu e nici proză. E referat.

Toate banalitățile mele scrise sau închipuite vor dobîndi poate sens și haz în contrast cu o realitate viitoare pe care n-o voi cunoaște niciodată.

ARTA REALISTĂ

Nu este ea însăși înțîia treaptă a unei abstracții ?

Nuvela care nu e un roman e o schiță.

SUMAR

Nu mi-am putut recunoaște niciodată nici un stăpîn, nici în cer, nici pe pămînt.

N-am ascultat decît de rațiunea, simțirea și conștiința mea.

De-acî, toate buclucurile.

Bușteni, 1937. De la stînga la dreapta (sus):
1) Mihail Șerban; 2) Claudiu Millian; (jos):
5) Mircea Damian; 6) Șanda Movilă; 7) Felix Aderca.

MATHIEU J. CARAGIALE—AGENDA, ACTA,
MEMORANDA

1927

- 3 ianuar[ie] Je garde le lit.
4 " " " " jusqu'au soir.⁵⁴
5 " " *Fixează prețul p[entru] Bilitis* (la Biblio-
fila). (3 000 lei ma part)
11 " La Giurgiu. Barbilian affaire. Pris terme 22
janv[ier] p[our] produire titres propriété.
22 " Giurgiu. J'explique l'affaire à Barbilian
(aff[aire] Slatineano Hélène).⁵⁵
8 febr[uarie] 240 lei cotizație la Asoc[iația] Muzicală.
14 " Giurgiu. Arrange affaire avec le pr[emier]
prés[ident] Barbilian...
19 " J'achète une paire souliers noirs: 1 500
lei.⁵⁶
20 " *Concert Asoc[iația] Muz[icală] la Minis-
t[erul] Externe (program).*
Temperatura: —7° cent la 14 h.
21 " " scade.
24 " " —15° cent la 8¹⁰ h.
25 " *Casa de depuneri. Hélène Slatineano]. Je
touche 147 100 en rente 5%⁵⁷. 1922
(IIe expropriere).*
5 martie Danbrée me rend le livre de Royer⁵⁸.
5—6 " *În estrada Bursei, sub ferestrele Băncii
Italienne, pe o ceață deasă pierde «ma
belle épingle de cravate», forme fer à
cheval, enrichie de 11 brillants (entre
minuit et 1 $\frac{1}{2}$ du matin). Préfecture police.*
8 martie „Universul”. Annonce. Paraître 3 fois.
10 " Préf[ecture] Police. Le commissaire-chef
me rassure. Toutes mesures ont été prises.⁵⁹
18 " 3 000 de la *Bibliofila p[entru] Bilitis*.
22 " Fais émonder catalpa (60 lei + 2 pour-
boires à 10 lei).

⁵⁴ Stan în pat.
Stau în pat pînă seara.

⁵⁵ (8.000 lei partea mea). La Giurgiu pentru
a sta de vorbă cu Barbilian. Am obținut
termenul de 22 ianuarie pentru prezentarea
titlurilor de proprietate.
Giurgiu. Îi explic lui Barbilian despre ce
e vorba (chestiunea Slatineanu Elena).

⁵⁶ Giurgiu. Pun lucrurile la punct cu primul
prezident Barbilian... Cumpăr o pereche de
pantofi negri: 1500 lei.

⁵⁷ Casa de depuneri. Elena Slatineanu. Iau
147.100 lei cu dobîndă de 5%.

⁵⁸ Danbrée îmi înapoiază cartea lui Royer.

⁵⁹ ... (între miezul nopții și 1 și jumătate dimi-
nească) pierde frumousul ac de cravată în formă
de potoasă împodobită cu 11 briliante.
Prefectura poliției.
„Universul”. Anunț. Să apară de 3 ori.
Prefectura de poliție. Comisarul șef mă liniș-
tește. Au fost luate toate măsurile necesare.

- 25 [martie] XLII-e ann[iversaire] d[e] m[a] naissance. Je reçois de H[élène] S[lătineanu] le coupe-papier à manche en émail cloisonné-russe.
- 26 „ Je reçois de H[élène] S[lătineanu] breloque or, diamants, émeraudes, saphirs, rubis (foi, charité, espérance). (V[oir] 12 juin 1929).
- 27 „ Messe de couronnement de Mozart à la cathédrale Saint-Joseph.
- 4 aprilie XIII ann[iversaire] Signat[ure] O[rdr]e S[sainte] Anne II-e classe.
- 7 aprilie Minist[ère] de l'Intérieur. Date ma démission. Poste chef bureau presse: 1 sept[embre] 1921.
- 26 „ Je garde lit. Toux, température: 39°.
- 27 „ „ chambre. „ cesse, „ : 38,4°.
- 28—29 „ „ chambre.
- 7 mai XIII-e ann[iversaire] collation S[ain]te Anne.
- 4 iunie Démission (forcée: « la brique ») cabinet Averesco. Cabinet Barbu Știrbey.⁶⁰
- 17 „ La Fundulea. (Comisia de expr[opriere]). Primăria Elisa Stoenști.
- 18 „ Înapoiere.
- 21 „ Demisie Știrbey. Cabinet I. Brătianu.
- 27 „ Fundulea.
- 28 „ București.
- 1 iulie Comandă 200 c[ărți] vizită Mützner. Laissé plaque gravée.
- 2 „ Indisposition. Vague de chaleur. Rien senti.⁶¹
- 3 „
- 11 „ Cărțile de vizită 440 lei. Placă 500, cu calificare 600 lei.
- 20 „ Décès du roi.⁶²
- 22 „ Délégație să administreze pământul. Florica Voinescu.
- 23 „ Defilează prin fața corpului regelui. Înscrie numele, și al soției, în registre.
- 24 „ Asistă pe bulev[ardul] Elisabeta cortegiul funebru al regelui.
- 5 august XIV ann[iversaire] coll[ation] Bene Merenti.⁶³
- 22 „ 25 000 arendă de la Branzaru.
- 1 septembrie Scie „Gândirei“.
- 2 „ „Gândirea“ trimite după I-a tranșă din partea IV-a și ultima din Craii (pag. 168—196).
- 8 octombrie Ploaie.
- 16 „ Fundulea. Burlesque aventure du retour: Fundulea-Branești à pied. 5,35 dep[art] de Branești. 6,25 arriv[ée] à Bucarest.⁶⁴

⁶⁰ Pun să curețe catala (60 lei + 2 bacșuri de 10 lei). A XLII-a aniversare a zilei mele de naștere. Primesc de la Elena Slătineanu cutitul de tăiat hirtie cu mâner de email (clozonat în stilul rusec).

Primesc de la Elena Slătineanu breloc de aur cu diamante, smaralde, safire, rubine (credință, dragoste, speranță). (Vezi 12 iunie 1929) Mesa încoronării de Mozart la Catedrala Sfintul Iosif. A XIII-a aniversare a semnării Ordinului Sfinta Ana clasa a II-a. Ministerul de Interne. Data demisiei mele. Post de șef de birou al preslei: 1 septembrie 1921.

Stau în pat. Tuse, temperatură: 39°. Stau în cameră. Tusea încetează, temperatura: 38,4°. Rămân în casă.

A XIII-a aniversare a decernării Ordinului Sfinta Ana. Demisia (forțată: « Cărămida ») a cabinetului Averesco. Cabinet Barbu Știrbey.

⁶¹ I-am lăsat placa gravată.

Indispoziție. Val de căldură. Nu m-a afectat.

⁶² Decesul regelui.

⁶³ A XIV-a aniversare a decernării medaliilor Bene Merenti.

⁶⁴ Fundulea. Aventură comică la întoarcere: distanța Fundulea-Brănești pe jos. 5,35 plecare din Brănești. 6,25 sosire la București.

- 27 [octombrie] *Fundulea. Aranjat cu țărani (afac[ere] Florica). Muncile merg bine! Semănăturile întârziate.*
- 28 „ *Fundulea, Ciulnița, Călărași... > București.*
- 3 no[i]embr[ie] *Str. Știrbey colț cu Victoria găsește un stilou.*
- 7 „ *Călărași*
- 8 „ *4,50 Călărași. Tribunale, apel, contestație etc. Le plus splendide temps du monde. 20,40 arriv[ée] à Bucarest.⁶⁵*
- 13 incl[usiv] *timpul: ploaie, vînt, noaptea senin.*
- 14 no[i]embr[ie] *Temps magnifique.⁶⁶*
- 16 „ *Sf. Matei. Ploaie, zăpadă. Primul foc în camera de culcare.*
- 23 „ *Cărți de vizită la Titulescu.*
- 24 „ *Moartea lui I. Brătianu.*
- 26 „ *Cărți de vizită la Pillat. Stelian Popescu.*
- 29 „ *Călărași.*
- 30 „ *București.*
- 7 decembrie *Fundulea—doarme acolo după un drum cu cabrioleta de 4 $\frac{1}{2}$ ore pe un drum îngrozitor. Rezultat toamna 1927: 73 pogoane grîu, 60 pogoane orz. București. În pat.*
- 8 „ *„ „ Baie de aburi, la Centrală.*
- 9 „ *„ „ „*
- 10 „ *„ „ „*
- 11 „ *„ „ „*
- 29 „ *XIV (ann[iversaire] coll[ation] B[ărbăție] și Cred[ință]⁶⁷. Cumpărat complet-veston cehoslovac — 3160 lei. Neige allant grossissant, épaississant, tourbillonnant. Belle le soir.*
- 30 „ *Antichambre chez Titulescu. Je souhайте une bonne année à Stelian Popesco et lui demande son concours pour m'aider à entrer dans le corps diplomatique⁶⁸.*
- 31 „

1928

- 1 ianuarie *Însemnări meteorologice, în fiecare zi (zi de zi) Chambres des comptes. [Indescifrabil] de la comptabilit[ă]te întegrale⁶⁹ (v[oir] 31.XIII, [19]25, 1I[19]26)*
- 2 „ *Titulescu pleacă în străinătate.*
- 3 „ *Ministère Justice. Stelian Popesco. Titulescu n'a rien su de ma visite. Que je travaille dans le sens voulu.*
- 4 „ *Costache Lupu. Demande entrevue docteur ministre. Lui expose objet de mon désir. Consulat Finlande.*
- 12 „ *B[an]que Blanck. Je prends 25 000 lei (sur traite).*

⁶⁵ Cea mai minunată vreme din lume. 20,40 sosire la București.

⁶⁶ Timp splendid.

⁶⁷ A XIV-a aniversare a decernării medaliilor Bărbăției și Credinței.

⁶⁸ Zăpada este din ce în ce mai compactă, deasă, virtuoasă. Frumoașă seara. Fac anticameră la Titulescu. Îi urez un an bun lui Stelian Popescu și îi cer concursul în a mă sprijini să intru în corpul diplomatic.

⁶⁹ Curtea de conturi [Indescifrabil] a contabilității integrale.

⁷⁰ Ministerul de Justiție. Stelian Popescu. Titulescu n-a aflat nimic de vizita mea. Să

acționez în sensul dorit.
Costache Lupu. Solicit o întrevedere cu ministrul. Îi dezvăluie obiectul dorinței mele. Consulat Finlanda.
Banca Blank. Iau 25.000 de lei (cu poliță). Prefectura poliției. Generalul Nicoleanu. Ministerul de Justiție. Stelian Popescu a vorbit cu Duca care a spus să mă duc să-l văd. Agenția vagon de dormit. Bilet dus-întors București—San Remo. 10.708 lei și bilet pentru vagon de dormit București—Triest 2148 lei. Pașaport.

⁷¹ Plecare din București. Banat—Iugoslavia

⁷² La Triest, vînt. Apoi cel mai splendid cer și timp de primăvară.

⁷³ Mă destălnui lui Comnène care e de acord cu mine și mă asigură de simpatia sa. Seara Comnène îmi spune că a vorbit în chestiunea mea cu Titulescu, dar că are impresia că Helsingfors-ul a fost dat. Seara cer de cristal.
Plecarea lui Comnène. Întrevedere cu Titulescu.
Titulescu îmi telefonează. Întrevedere cu Titulescu.
Căminul municipal din San Remo. Duc flori la mormîntul soarelui mele Eliza Sion. (În registrul figurează cu numele Eliza Mărculescu).
Mormîntul e părăginit și necesită reparații.
Plecarea de la San Remo la Milano. Plimbare prin Milano pe o ploaie torențială. Marea foarte frumoasă.
Triest. Plecare.
Vreme frumoasă în Iugoslavia.
Sosire la București.
Audiență Asociația muzicală.

⁷⁴ Întrunirea Asociației muzicale la noi acasă. Scrisoare de la contele Odetti. Îi răspund imediat.
Ministerul de Justiție.

13 [ianuarie]

16 „

18 „

19 „

20 „

21 „

22 „

23 „

24 „

26 ianuar[ie]

27 „

28 „

29 „

2 februar[ie]

3 „

6 „

7 „

10 „

12 „

14 „

24 „

2 martie

Préfecture] Police. Général Nicoleano. Minist[ère] Justice. Stelian Popesco. Il a parlé avec Duca qui a dit que j'aillle le voir. Agence W[agon]-lits. Billet (aller et retour) Buc[arest]—San Remo. Lei 10 708 et billet w[agon]-lits Buc[arest] — Trieste 2 148 lei. Passeport. ⁷⁰

Vize la Consulate.
Départ de Bucarest. Banat-Iugoslavia ⁷¹.
Trieste—Milan (Hotel d'Italia *lîngă gară*)
Scrie la W[agon]-l[i] (*Buc[urești]*) *să-i caute cheia geamantanului, uitată în vagon.*
À Trieste vent. Ensuite le plus magnifique ciel et climat vernal. ⁷²

Milan—Genova—San Remo (Hotel Royal. Pensiune: 100 lire pe zi.)

Nu vede pe Titulescu.

Je m'ouvre à Comnène qui m'approuve et m'assure de sa sympathie. Le soir Comnène me dit qu'il a parlé de mon affaire à T[itulescu] mais qu'il a l'impression que Helsingfors a été donné. Soir ciel de cristal.

Départ de Comnène. Entrevue avec Titulescu.

Titulescu me téléphone. Entrevue avec Titulescu.

Campo Santo de San Remo. Je porte fleurs au tombeau de ma belle mère Elise Sion (n. 589) (Dans le registre: Elisa Marculescu). Le tombeau est détérioré et demande réparation.

Départ de San Remo—Milan. Promenade dans Milan par forte pluie. Mer très belle. Trieste. Départ.

Beau temps en Iugo-Slavie.

Arriv[ée] à Bucarest.

Audition association musicale. ⁷³

Hotel Esplanade.

1 ex[emplar] **Remember**

p[entru] *Lapedatu.*

Călărași.

București — *Lapedatu mulțum[este]: « cu recunoștință, mulțumire ».*

Assoc[iation] music[ale] chez nous.

Lettre du comte Odetti. Je réponds aussitôt.

Minist[ère] Justice. ⁷⁴ St[elian] Popescu încurajări, aprobare. Să merg Duca.

Inaugurarea Casei Scriitorilor. B[ulevar]-d[u]l Academiei, 4, et.II.

Dividende B[an]ca Naț[ională] p[entru] 12 acțiuni: 2 688 lei,

Eliza Sion.

Eliza Sion cu Marica.

- 3 [martie] Lettre du c[om]te Odetti.
 6 „ Reponds au [c[om]te Odetti.]
 9 „ Badareu. Je prends 70 000 lei ⁷⁶. *Achilă la B[an]ca Na[ț]ională* împrumutul de 69 900 (cu dobânzi 72 194). *Ridică depozitul 233 000 renta 5% 5 622. Eșecul lui Titulescu la Geneva în ch[estiunea] optanților. Tensiune: 15^b 40: 14.*
 10 „ *Lichid[ează] renta, achită Badarău...*
 11 „ *Minist[erul] Ext[erne]. Concert Asoc[iația] Muzicală.*
 24 „ Dîner garçons chez Titica Cratunescu (Magălea, Dinopol et moi).
 25 „ XLIII-e ann[iversaire] d[e] m[a] naissance. ⁷⁶
 29 „ *Giurgiu și-napoi.*
 31 „ *Comisia de exprop[riere] Ialomița. Contestație măsurătoare Sionu — Forte grippe.*
 3 aprilie Je commence à travailler à *Craii d[e] Curtea-veche.*

⁷⁵ Scrisoare de la contele Odetti.
 Îl răspund contelei Odetti.
 Bădărău. Iau 70.000 lei.

⁷⁶ Cină cu amicii la Titica Cratunescu. (Magălea, Dinopol și cu mine).
 A XLIII-a aniversare a zilei mele de naștere.

⁷⁷ Gripă stragună.
Încep să lucrez la Craii de Curtea-veche.
A XIV-a aniversare a semnării Ordinului
Sfânta Ana.
București-Fundulea, Sionu. Mi se rupe
sufletul pentru Sionu. Mizerie sordidă a
instalației.

⁷⁸ Reîncep să lucrez la Craii...
A expirat contractul de arendă pentru Sionu.
Continu să lucrez la Craii...

⁷⁹ A XIV-a aniversare a decernării Ordinului
Sfânta Ana.
Audite muzicală la Doamna Poenaru.

⁸⁰ Uluitoare creștere a acțiunilor la Banca
Națională. (16.800—17.000).

⁸¹ Mă supăr îngrozitor.
I-am dat lui Ion Barbu un exemplar din
Remember. Îi încredințez doctorului Clo-
călteu manuscrisul Craiilor...
Expoziție de avicultură. Societatea Pasărea.

⁸² Vinzarea a 10 acțiuni Steaua României
în valoare de 1775 lei.
Lucrez la Craii de Curtea-veche.
Lucrez la Craii de Curtea-veche (toată
ultima parte cu anticipație). Continu să
lucrez la Craii de Curtea-veche.
Termin finalul Craiilor. Îmi rămâne să mai
intercalez câteva pagini.

⁸³ Stelian Popescu. Nu prea entuziasat.

⁸⁴ Stelian Popescu. Titulescu i-a spus că nu
are nici o intenție în ce mă privește. Titu-
lescu vrea să-și dea demisia.

⁸⁵ Plecare de la București la Sionu cu mașina.

4 [aprilie]

6 "

14 aprilie

18 "

22 "

23 "

27 "

28 "

30 "

1 mai

6 "

7 "

16 "

17 "

19 "

24 "

25 "

26 "

29 "

5 iunie

16 "

17 "

21 "

22 "

24 "

25 "

26—30 "

3 iulie

5 "

6 "

8 iulie

9 "

10 "

14 "

16—17 "

XIVann[iversaire] sign[ature] S[ain]te Anne.
Buc[urești]—Fundulea. Sionu. Grande pi-
tiș de Sionu. Misere sordide de l'instal-
lation.⁷⁷ București.

Cutremur de pământ.

"
Recommence [à] "travailler à Craii...

Expiration contrat fermage Sionu. Con-
tinue [à] travailler à Craii...⁷⁸

Plimbare grădina Botanică — Lucr[ează]
Craii...

[Lucrea[ză] Craii...]

Ceai Zavoral S. S. R.

[Lucr[ează] Craii...]

Fundulea Sionu—Buc[urești].

XIV ann[iversaire] coll[ation] S[ain]te Anne.

Audition mus[ic]ale M[ada]me Poenaro.⁷⁹

[Lucrează Craii.]

Trimite c[arte] p[ost]ală „Gândirei” să vie
d[upă] m[a]s[ă]. [Lucrează Craii]

Extraordinaire hausse actions B[anque]
Nationale (16 800—17 000).⁸⁰

Menține reclamația lui Chiroiu c[ă] a
demonstat și luat pușul de la Sionu.

Mülzner a răstăcit placa p[entru] c[ă] [artea]
de vizită. Je me fâche terriblement.

Donné à Ion Barbu 1 ex[emplair] Re-
member. Confie au d[irecteu]r Ciocâlteu le
m[anu]s[crit] de Craii...

Exposition aviculture. Soci[été] Pasărea.⁸¹
Fundulea—Sionu și-napoi.

Vente 10 actions Steaua României à 1 775.
Je travaille à Craii de C[urtea]-veche.

" " " " "
(toute dernière partie avec anticipation).
Je continue trav[ail]ler à Craii d[e] C[ur-
tea]-veche].

J'achève la fin de Craii. Il me reste
à intercaler quelques pages.⁸²

Buc[urești]—Călărași—Buc[urești] (contest
[a]ție măsur[ătoare] Sionu admisă).

răceală, temp[eratură]...

Stelian Popescu. Tiède.⁸³

Fundulea—Sionu—Recolta satisfăcătoare.
Stelian Pop[escu]. Titulescu lui a dit qu'il

n'a à mon égard aucune intention. T[itul-
lescu] veut donner démission.⁸⁴

Lucrează la Craii.

Buc[urești] Fundulea. Sionu—Buc[urești].

Lucrează la Craii.

Dép[art] de Buc[arest] pour Sionu par
auto⁸⁵ (transport) — și înapoi. Secer[șul]
grăului.

Lucr[ează] Craii.

25 [iulie] Sionu în auto (transport).
 26 „ Lucr[ează] Craii.
 27 „ Sionu.
 3 august Diné compagnie restaurant G. Dumitrescu. Ridicule attrappe (voir comptes).
 5 „ XV-e ann[iversaire] coll[ation] B[ene] Merenti. Déjeuné et diné compagnie gaie (O. Teodoreanu, Vernescu, Pandelescu...) rest[aurant] G. Dumitrescu⁸⁶.
 6 „ Sionu și-napoi.
 8 „ „ „ (installation de M[arica] à Sionu.)⁸⁷
 10 „ „ „
 13 „ „ „
 17 „ „ „
 20 „ „ „ Installation avec Marica à Sionu.
 22 „ L'étendard vert et jaune flotte pour la première fois à Sionu⁸⁸ (deasupra în culori stindardul, mic, vert și jaune subliniate cu culoarea respectivă).
 23—25 „ Munci agricole. Tre[î]erat etc.
 25 „ Je travaille un peu à Craii...⁸⁹
 26 „ „ „ „ „ „
 27 „ „ „ „ „ „
 28 „ La București.
 29 „ Lucr[ează] Craii.
 30 „ Dă lui Bădanța 18 pag[ini] m[anu]s[cris] Craii. [Lucrează] Craii.
 31 „ „ „ „ încă 6 pagini „Gândirea“.
 1 sept[embrie] Fundulea—Sionu. Vers minuit et demi j'achève Craii de C[urtea]-v[echi]⁹⁰. Trimite restul „Gândirei“.
 2 sept[embrie] (6 incl[usiv]) Munci agricole, dijmuit.
 7 „ București.
 8 „ Ia de la tipografie manuscrisul ultimei părți din Craii «afin de lui faire subir un travail d'épuration»⁹¹.
 11 „ Fundulea—Sionu înapoi (singur).
 12 „ Copie definitivă a ultimei părți din Craii.
 13 „ Sionu „ „ „ Craii en rectifiant passages⁹². Trimite manuscrisul complet al ultimei părți.
 16 „ Je commence copie définitive de Craii pour éventuelle apparition en volume.⁹³
 17 sqq. Sionu — copie (zilnic).
 20 sept[embrie] „ Copie-modification passage II-e partie⁹⁴.
 24 „ „ (zilnic).
 25 „ București.
 26 „ „ copie⁹⁵.
 27 „ „ et déparasite⁹⁶.
 28 sqq. Călărași—Siliștea—Călărași.
 29 „ București.

⁸⁶ Masă cu prietenii la restaurantul G. Dumitrescu. Străgănică păcăleală.
 A XV-a aniversare a decernării medaliilor Bene Merenti. Masa de prinz și cina la restaurantul G. Dumitrescu în compania plăcută a lui O. Teodoreanu, Vernescu, Pandelescu...

⁸⁷ (Marica se instalează la Sionu).

⁸⁸ Mă instalez și eu cu Marica la Sionu. Pentru prima dată stindardul verde și galben flutură la Sionu.

⁸⁹ Lucrez puțin la Craii...

⁹⁰ Fundulea-Sionu. Către 12 și jumătate noaptea termin Craii de curtea-veche.

⁹¹ ...ca să-l mai «curețe» puțin.

⁹² ...cu modificarea unor pasaje.

⁹³ Încep copierea definitivă a Craiilor pentru eventuala apariție în volum.

⁹⁴ Sionu. Copiez modificând pasaje din partea a II-a.

⁹⁵ București copiez.

⁹⁶ București copiez și «puree».

" Copiez.

" Copiez (pușin).

" Am terminat copia cu tot ceea ce s-a tipărit
pînă acum din Craii de Curtea-veche.

- 1 oct[ombrie] Copie.⁹⁷
2 „ Sionu.
3 „ Copie (peu)⁹⁸.
5 „ „
6 „ „
7 „ Achevé copie de tout ce qui a été imprimé
de *Craii de Curtea-veche*⁹⁹.
8 sqq.—19 oct[ombrie] *Munci agricole, dijmuit.*
19 oct[ombrie] *O sgarietură la baza unghiei celui de-al
4-lea deget al piciorului stîng—inflamație
și supurație a degetelor 3 și 4.*
24 oct[ombrie] *București.*
30 „ *Sionu—ultimă dijmă porumb.*
31 „ *București.*
1 no[i]embr[ie] *Apare „Gândirea“ a[n] VIII, nr. 10 cu
ultima parte a ultimei părți din Craii.*
2 „ *Sionu. Începe copia ultimei părți apăr[ute]
în „Gândirea“.*
3 no[i]embr[ie] *Sionu. Copie Craii—Cabin[etul] Vintilă
Brătianu demisionează.*
4 „ *București copie Craii.*
6 „ „ „ „
7 „ „ „ „ (beaucoup).
8 „ „ „ „ et achève copie de
Craii.
9 „ *Echec combinaison Titulesco. Cabinet Jules
Maniu.¹⁰⁰*
10 „ *Sionu.*
11 „ *București.*
12 „ *„C[artea] Românească“—Pora.*
13 „ „ *predă m[anu]s[crisul]*
Craii.
17 „ *Sionu și înapozi. „C[artea] Românească“.*
20 „ *Socec. Nodolea.*
22 „ *Sionu «ma stupide méthode de jouer
largement la partie en affaires».¹⁰¹ (ch[es-
tiunea] cu arendașul)*
1 dec[embrie] *București—Scrisoare Pora. „C[artea] R[o-
mânească“ comitetul de direcție a acceptat
«unaniment Craii...»¹⁰².*
8 „ *„C[artea] Rom[ânească““. Cunoștința cu
Brătescu Voinești, Adamescu.*
12 „ *Je me fais photographe—Photo Barasch.¹⁰³*
15 „ *Sionu.*
17 „ *București.*
18 „ *Vindecare completă la picior.*
22 „ *Buc[urești]—Sionu—Buc[urești].*
29 „ *XV ann[iversaire] coll[ation] B[ărbăție] și
Credință.¹⁰⁴*

1927

2 ianuarie

J'écris les premières lignes de Școala
Țațelor¹⁰⁵

⁹⁹ București. Copiez mult la Craii.
București. Copiez la Craii și reușesc să ter-
min.
Planurile lui Titulescu au dat greș. Cabinetul
lui Iuliu Maniu.

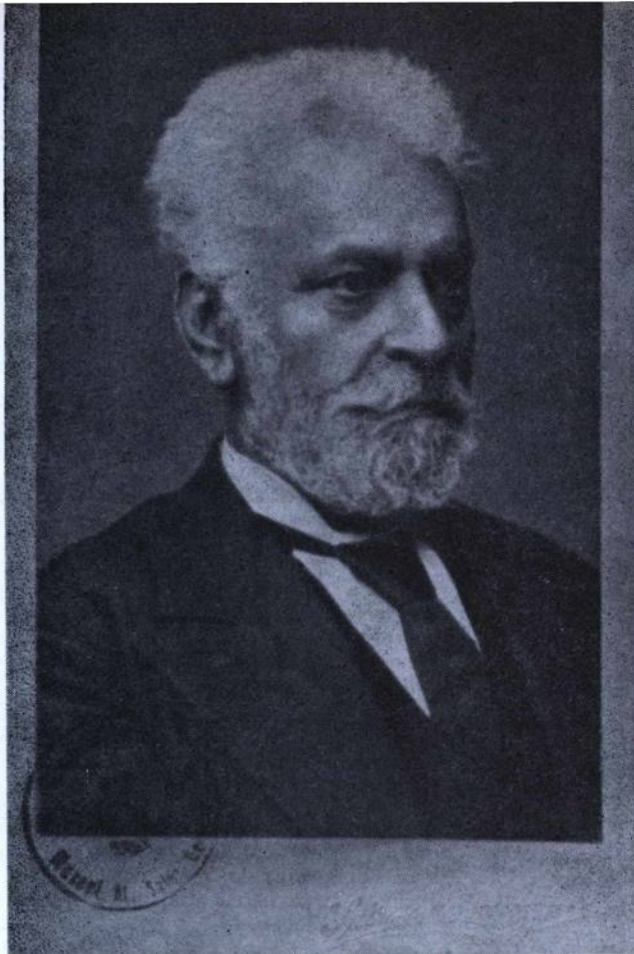
¹⁰⁰ Sionu «metoda mea stupidă de a miza cu
larghețe în afaceri».

¹⁰¹ «In unanimitate Craii...»

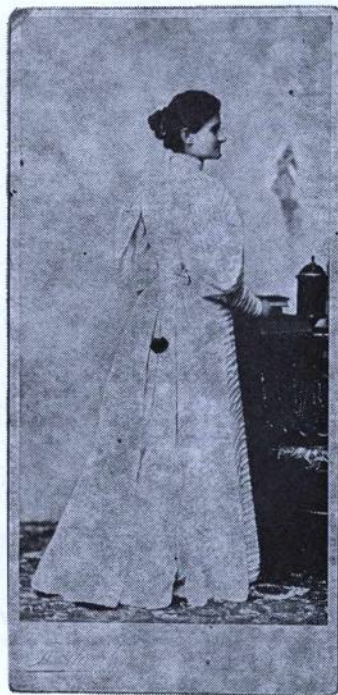
¹⁰² Mă duc să mă fotografiez la Barasch.

¹⁰³ A XV-a aniversare a conferirii medaliei
Bărbăție și Credință.

¹⁰⁴ Seriu primele rînduri la Școala Țațelor.

George Sion.

Marica Sion.

- 11 [ianuarie] *Pora a predat m[anu]s[crisul] Craii p[entru] comp[letarea] execuției tehnice, de tipar.*
 12 „ *Crainic, întâlnit, îi propune să edit[eze] Craii colecția „Gândirea“.*
 19 „ *Acceptă condițiile „C[ărții] R[omâneș]ti“ p[entru] editare. Fr[ancis] Lebrun. Promesse ruban rouge¹⁰⁶.*
 29 „ *Corecturi — 86 pag[ini].*
 31 „ *Sionu și înapoi.*
 4 februar[ie] *Înapoierea corecturilor.*
 7—8 „ *Corecturi și înapoierea lor.*
 11 „ *Buc[urești]—Ciulnița—Slobozia (judecătorie—Chiroiu, declinare de competență). București. Corecturi.*
 13 „ *Corecturi.*

¹⁰⁶ Promisiune panglică roșie.

¹⁰⁷ Elveția. Francis Lebrun. Îi dau în dar *Le latin mystique de Rémy de Gourmont*, ediția „Crès” (no. 411) cu dedicație: « Francisco meo ex dono: Mathieu Jean Caragiale (enlumine). Pridie idus Februarii MCMXXIX. Îi dau lui Francis Lebrun datele pentru al meu „curriculum vitae” ».

¹⁰⁸ Răceală serioasă și gripă. Stau la pat. La ora 18: 39,6”.
...Îlpsă de poftă de mâncare și insomnia persistă.

¹⁰⁹ A XLIV-a aniversare a zilei mele de naștere. „Cartea Românească” — Toneghiu, Pora, insistă să fie grăbită punerea în vânzare a Craiilor.

¹¹⁰ hirtle vârgață.

¹¹¹ Seara. Craii de Curtea-veche se pune în vânzare la „Cartea Românească” (am 44 de ani și 4 zile). Catedrala Sfîntul Iosif — Mesa de încoronare de Mozart.

¹¹² Au început să înflorească violetele.

¹¹³ Au început să înflorească liliacul și caștanii. Lăpedatu: cordiale mulțumiri pentru Craii. Întrunirea derbului românesc la Băneasa

18 [februarie]

23—24 „

26 „

27 „

5 martie

6—9 „

10 „

11—13 „

15—23 „

23 „

24 „

25 „

26 martie

27 „

28 „

29 „

1 aprilie

3—9 „

9 „

12 „

15 „

16 (— 20 Sionu)

18 aprilie

21 „

22—(27) „

27 „

30 „

5 mai

8 „

13 „

19 „

Helveția — Francis Lebrun. Je lui offre *Le latin mystique de Rémy de Gourmont*, éd[ition] „Crès” (no 411) avec dédicace: « Francisco meo ex dono: Mathieu Jean Caragiale (enlumine). Pridie idus Februarii MCMXXIX. Je donne à Fr[anc]is Lebrun fiche de mon „curriculum vitae” ».¹⁰⁷

Bronșită, tuse—calmă.

Sionu și înapoi.

A III-a corect[ur]ă și bunul de imprimat. Terriblement refroidi et grippé. Je m'alite —18h: 39°6.

*Ventuze — manque appétit et insomnie persistent.*¹⁰⁸

Ameliorare.

Ventuze.

Ar[istide] Blank invitație la Michaela Catargi, cunoștință cu prințul Charles Antoine de Rohan.

Recepție Mich[aela] Catargi.

XLIV ann[iversaire] ma naissance.

*„C[arte]a Românească” — Toneghiu, Pora, je presse mise en vente Craii....*¹⁰⁹

Fundulea—Sionu—București.

*Primește primul ex[emplar] din Craii (papier vergé)*¹¹⁰ *nebroșat.*

Soir. Mise en vente de Craii de Curtea-veche à la „Cartea Românească” (44 ans et 4 jours).

*Catedrala Sf[întul] Iosif — Messe du couronnement de Mozart*¹¹¹.

Sionu—Dă la 38 țărani (din Barcanеști și Elisa Stoenеști) în dijmă, 260 pogoane p[entru] porumb și 13½ furaj.

București.

Scuze lui Rebreanu că nu poate citi la Teatrul Național.

Sionu.

Explicație violentă cu Gogu Ionescu pe care-l alungă, aspru, în fața țărănilor.

*Commencé floraison violettes*¹¹².

București.

Sionu.

Bucarest.

„C[arte]a R[omânească] îi trimite 20 ex[emplare] dr[epturi] autor.

„Ultima oră” I, nr. 103, pag[ina] II-a omagiu lui M[ateiu] Carag[iale] 5 articole. Cina — M[ada]me Nalia Pavlova.

Commencé floraison lilas et châtagniers. Lăpedatu: aimable mot de remerciement p[our] Craii.

*Réunion du « Derby » roumain à Băneasa*¹¹³.

- 20 [mai] 14.15. *Cutremur de pământ.*
23 „ *Helveția. Fr[ancis] Lebrun. Propunerea p[entru] Legiunea de onoare s-a făcut.*
6 iunie *Reclamă la Trib[unalul] Ialomița pe Gogu Ionescu p[entru] furt de porumb.*
7 „ *Sionu și-napoi.*
9 „ *23,30 — Recepție la Minist[erul] Externe.*
10 „ *18 h. Garden parties chez Brancovan.*
11 „ *Sionu — retour.*
12 „ *Je fais cadeau à Irène (Aslan) un petit bijou « foi, charité espérance ».¹¹⁴*
15 „ *Fundulea și-napoi.*
19 iunie *Danbrée îi comunică: interv[enție] oficială nu s-a făcut p[entru] Legiunea de onoare. Dépose chez Brancovan cartes et y laisse, avec lettre explicative, les véritables armes de l'ancienne maison B[rancovan].¹¹⁵*
25 „ *Fundulea și-napoi.*
1 iulie „ „
16 „ *10 000 acoli din drepturile autor Craii.*
21 „ *Scrisoare Nelinei Pavlova (Sofia)*
22 „ *B[an]ca Blanck — Locația unui safe pe 6 luni.*
27—28 „ *Sionu — (de la 22 — 3 august)*
3 august „ *Pluie salutare¹¹⁶.*
12 „ *București.*
19 „ *București—Explozia indescifrabil Domnești (20,15)*
27 „ *Sionu.*
4 sept[embrie] *București.*
9 „ *Sionu.*
13 „ *Invitat la Sinaia, de Rigler Dinu la Congresul internațional de critică.*
17 „ *București.*
23 „ *Fundulea și-napoi.*
25 „ *Lebrun îi cere din nou curriculum vitae în vederea rubanului rouge.*
26 „ *Sionu și-napoi.*
29—6 oct[ombrie] *Sionu.*
7 oct[ombrie] *Decesul regentului Gh. Buzdugan.*
10 „ *„C[arte]a Românească“ — S-au vândut 1400 ex[emplare] din Craii.*
13—20 „ *Sionu.*
23 „ *Act de cesiune p[entru] 4 000 lei din drept[urile] autor Craii. Sionu (munci agricole, dijmuit — 3 noi[embrie]).*
24 „ *Je commence travailler à Soborul Țătelor.*
25 „ *Je continue „ „ „*
28 „ *I-er jour soldatesque.*
29 „ *II-ème et dernier [jour soldatesque.]*
5 noiembrie *Pris bijoux de la « Safe »¹¹⁷.*
9 și 10 „ *Helveția — Fr[ancis] Lebrun are nevoie de supl[imentare] inf[ormații] p[entru] com-*

¹¹⁴ Ora 18,00. Petreceri în grădina la Brincoveanu.
Sionu și-napoi.
Îi fac cadou Irinei (Aslan) o mică bijuterie «credință, dragoste, speranță».

¹¹⁵ După la Brincoveanu cărțile de vizită și împreună cu o scrisoare explicativă, veritabilul blazon al fostei case Brincoveanu.

¹¹⁶ Sionu. Ploaie binecuvîntată.

¹¹⁷ Încep să lucrez la Soborul Țătelor.
Continuă să lucrez la Soborul Țătelor.
Prima zi de cătanie.
A doua și ultima zi de cătanie.
Am scos bijuterii din Safe.

- ¹¹⁴ Uhrynowsky îmi spune că l-a scris lui Prokopie, ministrul Afacerilor Externe al Finlandei cu privire la propunerea mea din 1922 pentru Trandafirul alb. Președintele Republicii Franceze semnează la Paris decretul prin care sînt numiți cavaler al ordinului național francez Legiunea de onoare. Indispoziție totală, depresie nervoasă, anxietate, poate intoxicație. Ven-tuze pe ceafă.
- ¹¹⁵ Brevetul prin care mi se decernează deco-rația de cavaler al ordinului național fran-cez Legiunea de onoare este întocmit, vizat, sigilat și înregistrat cu numărul 40818, de către Marea Cămară a Ordinului.
- ¹¹⁶ 12,25 la Consulatul Franței. Pierre Daubrée. Elena Slatineanu îmi înmînează brevetul de cavaler al Ordinului Național al Legiunii de onoare (no. 40818/28 decembrie 1920).
- ¹¹⁷ 18 noiembrie Autorizația p[entru] a cumpăra pușcă.
- 18—2 decembrie Sionu. Munci — arătură — întrerupte de vreme rea.
- 4 decembrie Uhrynowsky me dit avoir écrit à Prokopie, min[istre] aff[aires] étr[angères] Fin-lande au sujet ma proposition de 1922 pour la Rose blanche.
- 17 „ (deasupra desenul ordinului, schițat) Le Président de la République française signe à Paris le décret par lequel je suis nommé chevalier de l'Ordre national fran-çais de la Légion d'honneur. Grand ma-laise, dépression nerveuse, anxiété, peut-être intoxication. Ventouses nuque.¹¹⁸
- 23 „ Fundulea și-napoi.
- 28 „ (cu desen ordin) Mon brevet de nomina-tion à la décoration de chevalier de l'Ordre national fr[ançais] de la L[égion] d'h[on-nneur] este fait, visé, scellé et enregistré au nr. 40 318 p[ar] la grande Chancellerie de l'Ordre¹¹⁹.
- ## 1930
- 2 ianuarie Cadou lui Fr[ancis] Lebrun. La poésie fr[ançaise] au moyen âge, legată.
- 8 „ Cumpărat gravură Pomona d[e] Angélique Kaufmann de dell'Aqua (lei 180).
- 15 „ Sionu și-napoi.
- 28 „ Puțin înainte de miezul nopții întâlnește pe C. Nelcne pe Pierre Daubrée, Consul general al Franței care-i spun că brevetul a sosit.
- 29 ianuarie (cu desenul ordinului) 12,25. Consulat de France. Pierre Dau-brée. H[élène] S[latineanu] me remet le brevet de nomination de chevalier de l'Ordre National de la Légion d'honneur (no. 40 318/28 déc[embre] [1]929).¹²⁰ Oferă lui Lebrun: Corespondența lui Baudelaire, legată.
- 30 „ Scris[oare] de mulț[umire] lui G. Puaux, minist[rul] Fr[anței] p[entru] Legiunea de onoare.
- 9 februarie Îscălește moțiunea favorabilă p[entru] Rebrenu.
- 10 „ J'offre à Fr[ancis] Lebrun autographe « Suvenire Ion Luca 1878 » avec dédicace: « Lui Francis Lebrun. Suvenire. Mateiu Ion. 1930 ».
- 14 „ J'offre à Fr[ancis] Lebrun Les oeuvres de maître François Villon éd[itions] „Biblio-

	theca romanica", avec dédicace: «à maître Francis ». ¹²¹
28 [februarie]	Mütznér, gravorul, i-a regăsit placa.
30 martie	Comandă la Paris, insignele ordinului.
1 aprilie	Sionu.
5 "	București.
6 "	Offert 40 oeufs frais à Fr[ancis] Lebrun, diné chez Lebrun.
18 "	Je commande par lettre à Arthur Bertrand, Paris, croix de chevalier de la Légion d'honneur, sans écriin et 0,25 m[ètre], ruban rouge. ¹²²
19—25 "	Sionu — distribuirea loturilor la țărani.
26 "	Offert 40 oeufs frais... ¹²³ (cf. și 6 aprilie. Eroare?)
2 mai	Crucea Leg[iunii] de onoare a venit deteriorată (lui Daubrée s-o trimeată Bertrand.)
6 "	Viitorul Al. Mavrodi. S.S.R. e vinovat că nu s-au încasat banii premiului C.A. Rosetti.
8 "	Încasează premiul prin Măciucescu.
9 "	Demisia din S. S. R.
11 "	Tensiune arterială 15,9; 45 ani, 1 lună, 16 zile.
12 "	20,30 Iordache (Colonnades). Dîner în on[oarea] lui Marinetti. S. S. R.
13—24 "	Sionu. Robiniers de Sionu fleuris. ¹²⁴
18 "	" Prima pagină din Sub pecetea tainei.
24 "	București.
26 "	Vasile Stoica.
28 "	Thé-causerie Ath[énée] Palace (Marcel Rey journaliste français).
31 mai — 8 iunie	Sionu — Battage maïs...
6 iunie	22,10 Prince Carol descend d'avion à Băneasa. Coup d'état. ¹²⁵
7 "	Cabinet camuflat Mironescu, de 24 ore.
8 "	București. Prințul Carol proclamat rege.
10 "	Sionu.
14 "	București.
25 "	Sionu și-napoi.
27 "	Brașov.
28 "	Cu trăsura la Nona.
29 "	Cu dr. Liviu Cîmpeanu, în auto, Neustadt, Rîșnov, Bran.
30 "	Singur la Dîrste.
2 iulie	Sibiu.
4 "	Ocna Sibiului.
6 "	Cisnădioara și Cisnădie.
8 "	București.
15 iulie	Ștrand. Dîner. Familia.
25 "	Sionu.
9 august	București.
13 "	Sionu.

de maître François Villon, editura „Bibliotheca romanica", cu dedicație: «à maître Francis.»

¹²¹ I-am oferit lui Francis Lebrun 40 de ouă proaspete, am cinat la el.
Comand prin scrisoare la Paris, la Arthur Bertrand, crucea de cavaler al Legiunii de onoare, fără cutie și 25 cm. de panglică roșie.

¹²² Am oferit 40 de ouă proaspete...

¹²³ Sionu. Au înflorit salcîmii.

¹²⁴ Ceal-cozerle la Athénée Palace cu Marcel Rey, ziarist francez.
Sionu. Treieratul porumbului.
La 22,10 Prințul Carol coboară din avion la Băneasa. Lovitură de stat.

- 9 [april] S[ub] p[ecetea] tainei (lucrează).
 11 „ Sionu (predă 3 pag[ini] și ceva din S[ub] p[ecetea] tainei.)
 12 „ Abondante floraison violettes ¹³¹.
 14 „ Loturi la cultivatori — Alphonse XIII al Spaniei abdică. Proclamarea republ[iciei] spaniole.
 17 „ A plantat aleea de la intrarea curții 12 robiniers (5 dreapta, 7 stînga).
 18 „ Sosirea rîndunelor. Fin stipulations Titulesco par échec complet. Cabinet Iorga. Battage maïs... ¹³²
 20 (sqq). Sionu—București.
 24 „ Băneasa Curse.
 26 50 ouă oferite lui Fr[ancis] Lebrun.
 29 C. Lupu.
 2 mai—6 mai Corecturi. „C[arte]a Românească.“
 7 „ Sionu.
 8 „ Vegetația întârziată.
 12 „ București. Liliacul și castanul înfloriți de vreo 10 zile. Liliacul de Persia m[ai] tîrziu.
 13 „ S-a adoptat ora Europei Centrale.
 15 „ Rencontré docteur Lupu dans le bureau de son frère à l'Athénée Palace. Déclaré être satisfait de me compter parmi siens pour ma personne et pour mon nom Floraison robiniers.
 18 „
 31 } Baneasa. Derby roumain ¹³³.
 2 } „
 3 iunie Lucrat S[ub] p[ecetea] tainei.
 3 „ Minist[erul] de Interne. Goneriu.
 12 „ Furt cu efracție la conac Sicnu (miezul nopții). Fin septennal G. Doumergue ¹³⁴.
 14 iunie Sionu, Speteni (la jandarmi) Fundulea — și înapoi.
 18 „ Liga Culturală. Convocarea „Gândirii“ p[entru] particip[are] la omagiul Iorga 60 ani.
 21 iulie Diné avec avec maître Bernberg et M[adame] Radojewka restaurant près Schitu Măgureanu.
 26 „ [Diné avec maître Bernberg et Madame Radojewka] bufet Șosea ¹³⁵.
 26 august Muntele de Pietate. (Broșă cu briliante.)
 3 sept[embrie] Moartea lui C. Enescu — Fundulea (martor în procesul Gogu Ionescu).
 5 „ Muntele de Pietate. Brățara 1 safir și briliante.
 9 „ [Muntele de Pietate] inel c-un safir.
 11 „ „ „ „ 2 briliante.
 15 „ „ „ „ 2 saf[ire], 2 bril[iante].
 18 „ „ „ „ broșă 4 ametiste și diamant.

¹³¹ Belsug de violete înflorite.

¹³² Stipulările lui Titulescu sîrșesc cu un eșec total. Cabinet Iorga. Treleratul porumbului.

¹³³ L-am întâlnit pe doctorul Lupu în biroul fratelui său la Athénée Palace. S-a declarat satisfăcut să mă includă printre prietenii săi pentru persoana și numele meu. Salcîmii în floare. Băneasa. Derbyul român.

¹³⁴ A luat sîrșit consulatul de 7 ani al lui G. Doumergue.

¹³⁵ Masa de seară cu maestrul Bernberg și doamna Radojewka la restaurantul de lângă Schitu Măgureanu. Cină cu maestrul Bernberg și doamna Radojewka la bufetul de la Șosea.

MAI BINE DE-O JUMĂTATE DE VEAC

din existența lui Vladimir Streinu se perindă înaintea privirii noastre, la examinarea acestei serii de fotografii :

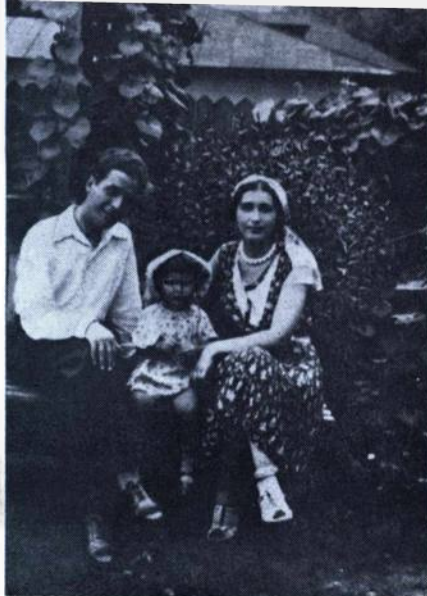
Iată-l ca elev de gimnaziu, într-o « poză » de atelier, care nu-i afectează însă privirea dreaptă și inteligentă, în pragul adolescenței.

A doua fotografie ni-l prezintă poate în primul său costum civil, sau, cum se spunea înainte, « în haine nemțești ». Retușa, pe atunci obligatorie, îl întinerește fără nevoie și-i edulcorează trăsăturile și privirea de june inocent. Iată-l însă aplecat asupra unei cărți, în haine cam largi, care trădează bustul și brațele unui tânăr mai puțin deprins cu gimnastică propriu-zisă decît cu cea intelectuală. Altă fotografie, din același moment oarecum, al studenției, confirmă aceeași impresie și ne stîrnește regretul că retușa, mereu, contribuie la atenuarea expresivității.

Mă revăd cu el și cu viitoarele noastre soții în Parcul libertății sau în Cișmigiu, studenți și studente, romanțioși și romanțioase, legîndu-ne destinele într-un decor de vrajă.

Dar de ce aş continua să încerc a interpreta una cîte una, la rînd, toate fotografiile? Le cunoșteam pe cîteva din ele, altele mi-au fost pînă astăzi necunoscute. Unele îmi evocă Găieștii, cu primitoarea casă a soților N. Iordache (Vladimir Streinu), din dosul gării și din vremea profesoratului nostru la liceul de băieți ce se chema pe atunci, ca alte multe din țară, „Dr. C. Angelescu“, politicianul care năzuia să-l reediteze pe Spiru C. Haret, adevăratul mare om al școlii.

Alături de Vladimir și de soția sa, o vedem pe viitoarea actriță a Teatrului Național din București, pe Ileana Iordache, căreia-i spuneam cu toții Ussy.

«Ne-am ridicat din noi nebănuît,
Necunoscînd frăția noastră bună»

«Și-n creșterea alături ne-am iubit
Ca ulmii care-n ramuri se-mpreună»

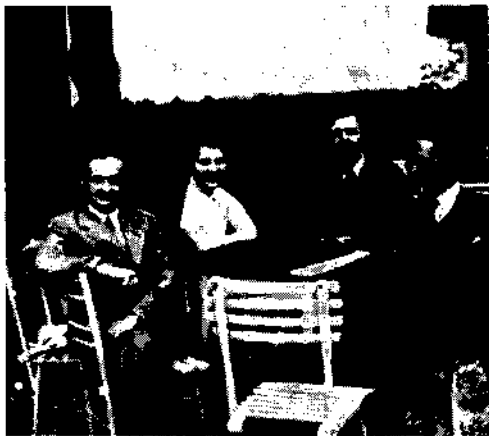

«Mă cațăr strîns pe much
reci de gînd»

«De veacuri, fiecare ne-am surprins
În mijlocul vieții celuilalt»

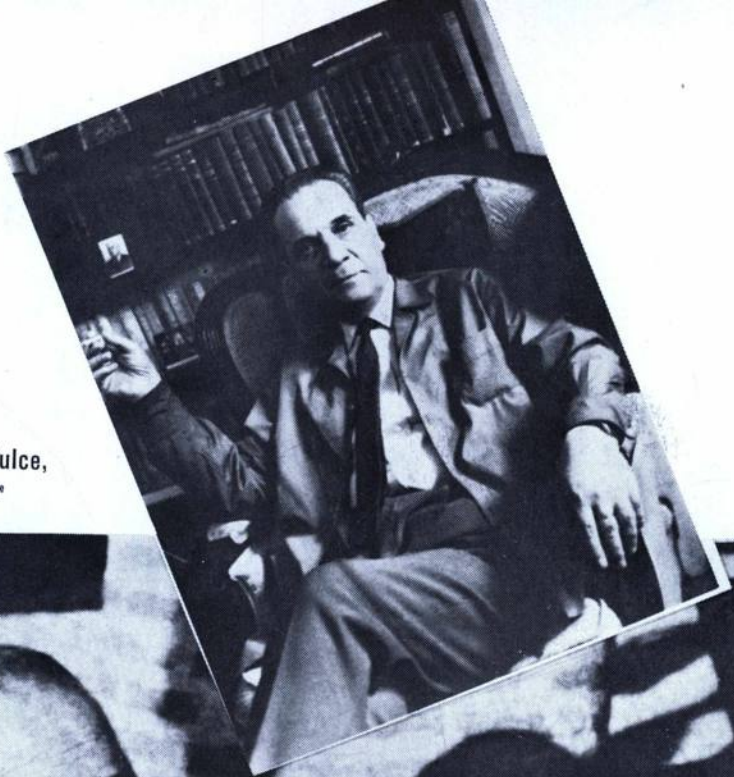
«Mitul aprinde
doar inimii noastre
Noua, pletoasă,
pereche de astr

«Ne-om închina în taină la stelele cu ghîmpi»

«Tristetea care-nce-
pe să ne prindă
A fost în noi de
mult — și-a trebuit»

«Poftesc la veacul dulce,
nemăcinat de ornic»

O singură fotografie, din profil, ne poate da ideea unui Apollo de Praxitele modern, « în carne și oase », sau cum îi spuneam, jucînd asupra unei amfibilogii, Făt-Frumos din Teiu (se născuse în comuna Teiu, citește bisilabic : Te-iu!). Celelalte n-aș zice că-l urîtesc, dar nici nu-l avantajează, ca pe acei fericiți muritori, despre care se spune că sînt fotogenici. Vladimir era prea frumos, și expresiv totodată, ca să aibă nevoie de mitocoseala fotografică. Se putea plînge, dimpotrivă, că « pozele » îl dezavantajau, dar era prea mîndru ca să se dea la asemenea manifestații de cochetărie.

Un instantaneu, la masă, în curtea unei cofetării, ne înfățișează pe el și pe mine, dimpreună cu poetul Tudor Măinescu și soția lui. Înaintea noastră stă deschisă o cutie de table. Întrerupeam o partidă în care nici unul dintre noi nu a fost un « as ».

Fotografia cu inscripția Tibidabo a fost făcută în Spania, în localitatea cu același nume, în ultimii ani de viață ai lui Vladimir, care-și păstrase verticala (la propriu și la figurat), trădînd însă o ușoară crispă a feții.

Iată-l însă surizînd, din profil, soției sale, și în rînd, tot din profil, privindu-l cu drag nu numai dînsa, ci și soții Măriuca Popescu și Ion Apostol, gazdele lor de la Gherla.

Seriozitatea, ca să nu zic severitatea, se imprimă pe trăsăturile « pozei » luate pe fotoliu, cu cîteva rafturi de cărți în spate și cu portretul mic (6/9 cm.) al lui E. Lovinescu, căruia îi fusese colaborator și prieten apropiat.

Cu cine controversa oare în penultimul instantaneu, de pe un fotoliu împletit de răchită? Fotografia e foarte vie și interesantă, și una din cele din urmă.

Cealaltă fotografie din profil ni-l prezintă încordat, cu venele temporale și încrețiturile frunții accentuate. Materia se pregătea să stingă flacăra.

Ion Antonescu

DOCUMENT ÎN REPLICĂ

CINE A FOST TATĂL LUI PANAIT ISTRATI?

DESTRĂMAREA UNEI LEGENDE

ÎN MONOGRAFIA SA, PANAIT ISTRATI¹, Al. Oprea scria la p. 15: «Despre tatăl nelegitim al lui Panait, informațiile sînt întristător de puține [...]. Care e mediul din care provenea tatăl lui Panait? Care e biografia lui Valsamos? » Constatînd că Panait Istrati, sosind în Grecia în 1927, după cum însuși mărturisea în urma de reportaje din „Le Monde“ (9 iunie 1928), Notes et reportages d'un vagabond du monde, ar fi avut această dorință: «...să cunosc Cefalonía și să merg la Faraclata, locurile tatălui meu, să mă documentez asupra originii mele paterne, despre care nu știu nimic », dar « datorită atitudinii sale politice a fost repede expulzat, iar altădată n-a mai revenit pe acolo », Al. Oprea declara că asupra acestui punct din biografia scriitorului, va pluti « definitiv misterul ».

Consider astăzi de datoria mea, ca rudă apropiată, să fac lumină asupra acestui punct din biografia lui Panait Istrati, completînd o seamă de informații, pe care le cunosc din familie, cu unele acte și documente aflate în urma investigațiilor întreprinse de mine în ultima vreme.

Se știe că Panait Istrati deținea unele date despre tatăl său, intrucît cu prilejul numeroaselor declarații și interviuri acordate presei, el avea să mărturisească că este fiul unui contrabandist grec, Gherasim Valsamos, din Cefalonía, care a trăit la Brăila, locul nașterii sale. Faptul că în 1927, scriitorul a mers în Grecia pentru a da de urmele lui Gherasim Valsamos,

Gherasim Valsamos,
tatăl lui Panait Istrati.

¹ Al. Oprea, *Panait Istrati*, București, „Editura pentru literatură“, 1964. (Sublinierile din citat ne aparțin.)

confirmă convingerea noastră că, în ceea ce-l privește, nu avea nici un fel de îndoială asupra originii sale paterne. Este interesant de știut de unde deținea Panait precizarea că Gherasim era din Cefalonía și că trăise cîndva în satul Faraclata (date menționate într-adevăr ca locul nașterii în actele lui Valsamos), devreme ce nu și-a văzut niciodată tatăl și nici actele respective nu le cunosctea. Mai mult chiar, în actul de naștere

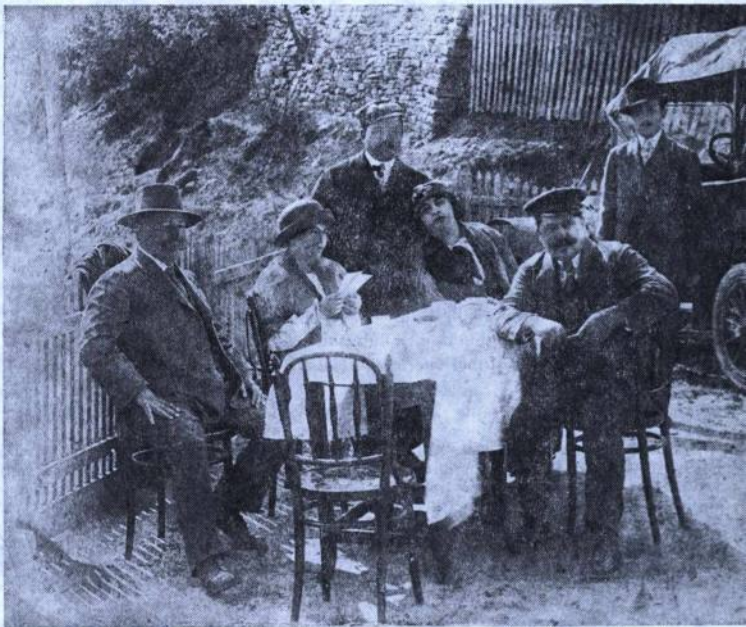
al scriitorului, înregistrat la Primăria Brăila (nr. 1077 din 11 august 1884), nu se indică nimic despre Gherasim Valsamis, certificatul fiind întocmit conform declarației «făcută de d[oa]na Nedelea Stoica Istrate, de ani cincizeci și cinci, văduvă, domiciliată în vica de la valea Iacomsonu, buna copilului și moașa care a operat la această naștere și care ne-a înfățișat copilul în prezența d[omni]lor Gheorghe

Valsamis [s. n.], de ani treizeci și nouă, profesia preeupei, domiciliat într-o casă cu muma copilului și Nicolae C. Iconomide, de ani patruzeci și patru, profesia idem, domiciliat în aceeași curte... »². Este neîndoios deci, că scriitorul știa aceste lucruri de la mama sa, Joița Stoica Istrate, care, la rîndul ei, le aflase de la Valsamis.

Cercetarea actului de naștere al lui Panait Istrati³ ridică însă semne de întrebare în legătură

Popas într-o plimbare cu automobilul (Gherasim Valsamis — primul din stînga).

Irina-Amalia Valsamis

cu unul dintre martori, și anume: « Gheorghe Valsamis [...] preeupei, domiciliat într-o casă cu muma copilului ». Să fi fost, acest Gheorghe

Valsamis, tatăl lui Panait și Gherasim numai o invenție a Joiței Istrate? Dacă adevărul ar fi fost acesta, nu vedem de ce mama i-ar fi indicat

² Act de naștere publicat în „Revista arhivelor”, anul XLVIII, vol. XXXIII, nr. 1/1971, p. 120. De reținut faptul că în acest act, copilul este înregistrat cu prenumele: *Gherasim*, care revine dealtfel curent în toate actele sale de mai tirziu (livret militar, pașapoarte ș. a.) pre-

cum și ca semnătură în corespondența oficială. [n.r.]

³ Mircea Zăciu, în prefața la volumul *Ciulinii Bărăganului*, București, Editura „Tineretului,” 1957, precizează: « Într-un carnet, Panait Istrati a lăsat câteva note autobiografice

scritorului o altă persoană decât tatăl real. Apoi, Gheorghe Valsamis era precupeț, nu «contrabandist». Este, dealtfel, puțin probabil că tatăl s-ar fi prezentat la Oficiul Stării Civile pentru înscrierea nașterii, în calitate de martor, numai ca să-și ascundă paternitatea. Dacă avea această intenție n-ar fi venit la Starea Civilă în această împrejurare, deoarece practic n-ar fi putut să declare altceva de față cu bunica copilului, cu moașa și cu «Nicolae C. Iconomide, domiciliat în aceeași curte»⁴.

Inexistența vreunei mențiuni referitoare la Gherasim Valsamos în actul de naștere al lui Panait Istrati dovedește că situația reală era cea declarată; deci, Gheorghe Valsamis rămâne doar un martor oarecare⁵. Absența lui Gherasim Valsamos la întocmirea certificatului de naștere al fiului său, se explică și prin ocupația acestuia de negustor clandestin, «contrabandist», care-l obliga să fie mereu pe drumuri, între România și Grecia sau alte țări, în locuri neprevăzute la plecarea, sau poate nedivulgabile, astfel că nu putea fi anunțat în timp util (cu mijloacele de comunicație de atunci), despre un asemenea eveniment.

Cercetările pe care le-am întreprins la Ambasadă greacă din București au precizat, conform evidenței cetățenilor greci aflați pe teritoriul României, că în Registrul anului 1914, la nr. 21, luna aprilie, se află înscris Gherasim Valsamos, «fiul lui Sp[iridon], de ani cincizeci și doi, comuna Cranion, din Cefalonія, funcționar comercial».

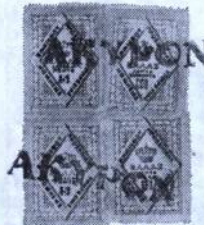
fugare... Îl chema de fapt Gherasim, după tatăl său, Gherasim Valsamos, grec cefalonit, contrabandist; în amintirea unui frate mai mare toți îi spuneau însă „Panait”. (pp. 5–6).

⁴ Să fi existat o înțelegere tacită între tatăl copilului și ceilalți declaranți? Greu de presupus, în condițiile respective în care, ofițerul Stării Civile s-ar fi putut sesiza de faptul că martorul locuia în aceeași casă cu Joița Istrate (deci, înțelegem că era *chiriaș*) și ar fi căutat să afle adevărul de la cei de față.

⁵ În *Notele biografice și bibliografice*, publicate de Octavian Grigorescu în prima lucrare dedicată scriitorului, *Panait Istrati*, apărută la Brăila, Tipolitografia N. Orghidan, în 1936, citim: «În ziua de 10 august 1884, într-o casă din strada Rahovei 173, Joița Istrate dădu naștere unui prunc de sex masculin, fruct al conviețuirii nelegitime dintre ea și „soțul” ei, grecul Valsamos (s.n.), negustor și uneori contrabandist pe Dunăre...» (p. 10). Așadar, la un an numai de la moartea scriitorului (1935), «monografistul», brăilean de asemenea, făcea pentru prima dată specificarea respectivă. [n.r.]

Ἡ Πρεσβεία τῆς Ἑλλάδος ἐν Βουκουρεστίῳ πιστοποιεῖ ὅτι οἱ Γεράσιμος καὶ Δημοσθένης ΒΑΛΣΑΜΟΣ φέρονται ἐγγεγραμμένοι εἰς τὰ Προγενικά Μητρώα τοῦ ἄλλοτε Προξενείου Βραΐλας ὅς κατὰ:

- Α) α/α 21/1914 ΒΑΛΣΑΜΟΣ Γεράσιμος τοῦ Σπ. ἐτῶν 52, Δημότης Κραναίων Κεφαλληνίας, ἐμποροπώληλος.
Β) α/α 401/9-7-1932 ΒΑΛΣΑΜΟΣ Δημοσθένης, ἐτῶν 71, Δημότης Κραναίων, γεννηθεὶς ἐν ἔτει 1861 ἐν Ἀργοστολί Κεφαλληνίας, ἐνοικιαστής πλοίων.—

AMBASSADE DE GRECE
CONSULAT DE BRAILA
EL

În această adeverință⁶ se menționează că datele respective provin din evidențele mai vechi ale Consulatului Grec din Brăila, unde a trăit Gherasim. În 1929⁷, Gherasim Valsamos obține chiar un Certificat de naționalitate⁸ pe care-l reproducem mai jos:

⁶ Originalul în limba greacă. Traducerea ne aparține.

⁷ Iată, deci, prima surpriză pe care ne-o oferă documentele: Gherasim Valsamos nu a murit «cînd eu eram mic», cum credea Istrati (Cf. scrisoarea adresată lui Teodor Atanasiu la 21 ianuarie 1929), ci a trăit pînă la o vîrstă destul de înaintată în România. «Povestea» cu moartea lui presupusă pe vaporul care-l ducea spre Cefalonія, împuscat de poliție, rămîne doar de domeniul fabulației istratiene sau poate a fost inventată de Joița ca să-l determine pe Panait să nu-și mai caute tatăl.

⁸ Originalul în limba franceză: «Consulatul Greciei la București. Certificat de naționalitate. Domnul Gherassimos Valsamos este recunoscut de noi ca cetățean grec. Drept dovadă i-am eliberat prezentul certificat și rugăm autoritățile locale să-i asigure orice asistență legală. Prezentul certificat este valabil pentru anul una mie nouă sute douăzeci și nouă.

București, 11.III. 1929
Consulul
ss. indescifrabil»

CONSULAT DE GRÈCE
À BUCAREST
CERTIFICAT DE NATIONALITÉ

Mr. Gherassimos Valsamos
est reconnu par nous comme citoyen
Hellène. En foi de quoi nous lui avons
delivré le présent certificat et nous pri-
ons les Autorités locales de lui prêter
tout assistance légale.

Le présent certificat est valable pour l'année mil neuf cent vingt neuf 1929.

À Bucarest le 11. III. 1929
Le consul
ss. indescifrabil

Commune [indescifrabil]
Age 67 ans
Profession [indescifrabil]
Résidence actuelle: Bucarest w

Din consultarea acestor acte, rezultă că Gherasim Valsamos s-a născut în anul 1862, de vreme ce în 1929 era în vîrstă de 67 de ani. Solicitînd Primăriei comunei Argostolion, județul Cefalonia, unele informații în această direcție, am primit o confirmare deplină a datelor, precizîndu-se, totodată, că satul Faracata este situat la 4 km. de Argostolion, în plasa Cranion (vezi adresa cu nr. 3126 din 31 iulie 1975) ⁹. Alături de documentele respective informațiile pe care le dețin din familie, am reușit să recomparam, într-un fel, biografia tatălui lui Panait Istrati.

Fiu al lui Spiridon Valsamos, mic producător agricol din Cefalonia, Gherasim nu se putea împăca cu greutățile și lipsurile vieții de acasă.

⁹ Reproducem în traducerea noastră, textul acestei adrese:

«La scrisorile dumneavoastră din 25/7/1975, vă facem cunoscut că în evidențele băieților născuți în anul 1862, în comuna Argostolion la nr. 15, se află înscris GHERASIM VAL-SAMOS, fiul lui Spiridon, născut în Argostolion din Cefalonia.

Satul Faraclata există în Plasa Cranion și constituie aceeași comunitate. Se află la 4 km. distanță de Argostolion.

Primar,
 ss. Marinos Sp. Kosmetatos
 [Stampila]:
 Democrația Greacă
 Județul CEFALONIA
 Comuna ARGOSTOLION »

No. d'Ordre **62**
 Classe **Dugros**
 A l'usage des **ANTILLES**
 Pour constater l'immigration
 des personnes entrant dans le territoire
 des Antilles françaises

Nos **du Reg. matricule 102/1929**
 du livre de contrôle **1**
 Spécimens conservés dans les lieux indiqués
 sur le verso de la page 1
 Émission le **10/10/1929**
 à **Paris**

CONSULAT DE GRÈCE
A BUCAREST
CERTIFICAT DE NATIONALITÉ
n° 102/1929
 est reconnu par nous comme citoyen Hellène. En foi de quoi
 nous lui avons délivré le présent certificat et nous prions
 les Autorités locales de lui prêter tout assistance légale.
 Le présent certificat est valable pour **1** année à
 partir du jour de sa délivrance.

A Bucarest le **10/10/1929**
 Le Consul **W. W.**
 Commune **Paris**
 Arr. **102/1929**
 Profession **Antillais**
 Résidence actuelle **Bucarest**

102/1929
 102/1929
 102/1929

БАНКЕТ II
1980-1981
НОМЕР ЖУРНАЛА
1980-1981

TD-processor:

2000

004
TARASCOU MEMAGHI
STR POPILIU MARONIU
BLOC G-2 APART 215
BUCURESTI SECT 3
ROMANIA

[illegible]

1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 26

Analyses by K. K. K. K.

Ocupându-se cu negoțul de cereale, căuta să evite în afacerile sale intervenția marilor firme comerciale, ale căror beneficiari ridicau considerabil prețul grinelor. Prin intermediul unui bogat om de afaceri, reprezentant local al unui partid politic, care acceptă să-l subvenționeze, obține un credit bancar în România, pe baza actelor de cumpărare de cereale ce trebuia să le prezinte periodic băncii. Astfel, la vârsta de aproximativ 21 de ani, el părăsește Grecia și, ajuns în România, cutreieră satele din jurul Brăilei încheind învoielii cu țăranii, plătind avansuri ca să-și asigure la recoltare cantități cât mai mari de grâu. În aceste împrejurări trebuie s-o fi cunoscut pe Joița Istrate, fiica lui Stoica Istrate, bunicul scriitorului, unul dintre țăranii cu care contractase. Afacerea nu reușește însă. Anul acela, hotărât pentru Gherasim, s-a nimerit să fie un an secetos. Valsamos s-a văzut pus în situația de a nu putea expedia cantitatea de grâu contractată și nici de a restitui banii avansați. Pus sub urmărire de către creditor, este arestat. Ajuns în fața prefectului poliției, Gherasim Valsamos este eliberat în urma unor cercetări sumare, din care reieșea că nu și-a însușit nimic, iar persoana păgubită se afla în străinătate și nu s-a prezentat să susțină plângerea depusă. Urmărit în Grecia — unde nu se mai putea întoarce —, neavând capital pentru a lansa alte inițiative comerciale, neputând, totodată, să obțină un serviciu remunerat, singurul lucru ce-i rămânea de făcut în această situație era micul negoț clandestin, obișnuit pe atunci¹⁰. Noua ocupație, prin absențele repetate și îndelungate, a dus la răcirea relațiilor cu Joița Istrate și în cele din urmă la destrămarea conviețuirii lor. Această activitate se dovedește plină de riscuri și o va părăsi curînd, după împrejurarea în care, ca să-și salveze viața, a fost nevoit să lupte pe o ambarcațiune urmărită de poliție, fiind grav rănit.

Un frate al lui Gherasim, Demosthene Valsamos, s-a stabilit și el în România, cîțiva ani mai târziu, aflîndu-se înscris în evidența Ambasadei Greciei din București, în Registrul anului

1917, la nr. 299 din 24 mai și la nr. 401 din 9 iulie 1932, unde se menționează că e « născut în Argostolion din Cefalonia, în anul 1861, fiind de profesie „închirietor de nave” »¹¹. (De asemenea, se face mențiunea că datele sînt preluate din evidența vechiului Consulat Grec din Brăila.) În această calitate, Demosthene Valsamos căuta permanent beneficiari printre comercianți și negustorii de cereale, fiind ajutat de fratele său Gherasim, pe care nu l-a putut

Gherasim Valsamos și
soția lui, Irina-Amalia

¹⁰ Împrejurare care ar putea explica de ce Gherasim Valsamos nu se prezintă în fața organelor legale să-și declare fiul. S-ar fi putut însă, să fi venit în această ocazie ca « martor », sub un nume puțin modificat: *Gheorghe Valsamis*. Este doar o supoziție neargumentată cu documente. [n.r.]

¹¹ Vezi adevărîța eliberată de Ambasada Greciei din București, la 2 septembrie 1975.

lua ca asociat în afaceri, întrucât era urmărit de organele legale din Cefalonía, ci numai ca salariat.

În acest timp se aflau în Brăila: Demosthene Valsamos cu soția sa Verona și fiul lor Andrei¹², domiciliat în strada Școlii Publice nr. 5; Anthy Valsamos¹³, sora lui Gherasim și a lui Demosthene, căsătorită cu Anton Selavu, mijlocitor oficial pentru închirieri de nave pe lângă Bursa din Brăila, cu domiciliul în strada Victoriei nr. 11; Gherasim Valsamos, care conviețuia cu Irina-Amalia Teodoropulo, în Bulevardul Sf. Maria nr. 15. Aici, se naște fiul lor Memachi Valsamos, înscris în Registrul de nașteri al orașului Brăila, din anul 1907, la nr. 1641, unde se consemnează: «[...] Actul de naștere a copilului Memachi, de sex masculin, născut în treizeci și unu octombrie expirat[,] ora cinci înainte de amiază, în Brăila, la locuința părinților săi din Bulevardul Sf. Maria nr. 15, secția II, fiu al D[omnu]lui Gherasim Valsamos, de ani patruzece și cinci[,] profesia angajat comercial[,] originar din orașul Cefalonía, insula Cefalonía

din Grecia și al D[oam]nei Amalia de ani douăzeci și cinci»¹⁴.

Întrucât, neavând capital, nu mai puteau lucra în domeniul închirierilor de nave, frații Valsamos au fost nevoiți să caute un alt gen de activitate, care să asigure existența familiilor lor. Cum pe atunci agricultura se practica în mare măsură sub regimul arendărilor, Demosthene Valsamos, mai întreprinzător, se îndreaptă spre această îndeletnicire, în speranța unui câștig mai bun, păstrându-l pe Gherasim ca salariat. Cu banii împrumutați de la băncile din Brăila, închiriază pe rînd suprafețe arabile în jurul orașelor Galați și Buzău.

Cît timp s-au aflat lângă Galați, Gherasim mergea deseori la Brăila, sub diferite pretexte, ceea ce provoca, la întoarcere, discuții aprinse cu Irina-Amalia, care-i reproșa că a reluat legăturile cu Joia. Neînțelegerile însă, s-au încheiat în 1912, cînd s-au stabilit (temporar) în Buzău, unde Gherasim se căsătorește legal cu Irina-Amalia. Transcriem în continuare acest act:

[Stampilă
aplicată
ulterior]:

OFICIUL STĂRII CIVILE AL URBEI BUZĂU
E X T R A S
DIN REGISTRUL DE CĂSĂTORIȚI
PE ANUL 1912
Nr. 189

Gherasim
Sp.
Valsamos
cu
Irina-Amalia
George
Teodoropulo

Noi, Ioan Protopopescu[,] consilier al comunei Buzău, plasa — [,] județul Buzău, și ofițer al Stării civile[,] constatăm că înainte *noastră*, astăzi, *cinci august*[,] anul 1912, la orele zece înainte de amiază, zi hotărîtă de părțile ce voiesc a se însoți, s-au înfățișat spre a li se celebra căsătoria: D[omnu]l Gherasim Sp. Valsamos[,] major[,] necăsătorit[,] în vîrstă de 50 ani, născut în comuna Crămian [sic !] din California [sic !] Grecia, în anul 1862[,] de profesiune funcționar comercial, domiciliat în comuna Buzău, județul Buzău, strada Unirei nr. —, fiu al d[omnu]lui Spiro Valsamos[,] mort[,] și al d[oam]nei Mihaela Spiro Valsamos[,] născută Cosman[,] moartă[,] și D[omni]-șoara Irina-Amalia George Teodoropulo[,] majoră[,] în vîrstă de 29 ani, născută în comuna Brăila, județul Brăila, în anul una mie opt sute optzeci și patru[,] de profesiune

¹² La 6 august 1965, primeam următorul răspuns din partea Statului Popular al orașului Brăila, Oficiul stării civile: «La cererea dumneavoastră, înregistrată sub nr. 87541/1965, vă facem cunoscut că în Registrul de decese, la nr. 880 din 8 iulie 1946, se găsește înregistrat decesul lui ANDREI VALSAMOS, decedat la data de 6 iulie 1946, din părinții: Demosteni și Verona Valsamos, cu domiciliul la data decesului în Brăila, str. Școlii Publice nr. 5.

ȘEFUL OFICIULUI Funcționar principal,
ST. CIVILE, ss. indescifrabil
ss. indescifrabil

¹³ La 31 iulie 1965, Statul Popular al orașului Brăila ne comunica: «La cererea dumneavoastră, înregistrată sub nr. 87427/1965, vă facem cunoscut că în Registrul de decese, la nr. 1700 din 11 decembrie se găsește înregistrat decesul lui ANTHI SCLAYU, născută VALSAMOS, în Grecia, insula Cefalonía, din părinții: SPIRU ȘI MIHAELA VALSAMOS, cu domiciliul la data decesului în Brăila, str. Victoriei nr. 11. ȘEFUL OFICIULUI Funcționar principal, ST. CIVILE, Goanță Gheorghe ss. Indescifrabil »

¹⁴ Conform acestui act, autorul articolului de față este fratele vitreg al lui Panait Istrati. [n. r.]

menajeră, domiciliată în comuna Buzău[, județul Buzău, strada Unirei[, Nr. —[,] fiică a d[omnu]lui George Teodoropulo[, mort[,] și a d[oa]mei Catinca George Teodoropulo, născută Dumitru Dan.

Văzind că termenul de publicațiune a căsătoriei a expirat[, după cum se constată din actul de publicațiune, făcută în ziua de 18 ale lunii Iulie[, anul 1912 și depus la dosarul căsătoriei și că nu s-a făcut opozițiune la această căsătorie.

Avind în vedere că vârsta viitorilor soți a fost constatată conform legii, și anume: a bărbatului prin actul de notorietate acest oficiu 1630/912 și a femeii prin actul de notorietate oficiu 1630/912[, acte depuse la dosarul căsătoriei;

Avind în vedere că martorii mai jos arătați declară că viitorii soți nu sunt rude în gradul pentru care legea oprește căsătoria;

Avind în vedere că viitorii soți, la întrebările ce le-am făcut[, au declarat că nu s-a făcut contract de căsătorie;

Avind în vedere că[, din actele depuse la dosar, se constată că cerințele legii au fost îndeplinite și că nu este nici o piedică la săvârșirea căsătoriei[, Noi[, ofițer al stării civile[, am dat în auzul celor de față cetire tuturor actelor cerute de lege, parafate și oprite la dosarul căsătoriei, precum și art. 194, 195 și 196 de la capitolul VI „Despre drepturile și datoriile respective ale soților“, al titlului „Despre căsătorie“, din codul civil;

Apoi[, noi am întrebat pe fiecare din viitorii soți, unul după altul, dacă voiesc a se lua în căsătorie, și la întrebarea făcută, fiecare dintrînșii au răspuns separat: da.

În urma acestora[, noi am pronunțat în numele legii că părțile sunt unite prin căsătorie. Îndată după aceasta[, soții ne-au declarat că au un copil de sex masculin cu prenumele de botez Memachi[, înscris în Registrele de nașcuți ale Comunei Brăila la No. 1641/907 și că voiesc a[-]l legitima. Noi am luat act de această declarațiune și am înscris[-]o în actul de căsătorie.

Toate cele de mai sus s-au făcut în casa comunală, în public, cu ușile deschise în fața urmărilor doi martori:

Domnul Nicolae Arcudori, de ani 60[, de profesie misit[, domiciliat în com. Buzău, jud. Buzău[, strada Elisab. Dna[, Nr. 14, din partea soțului și

Domnul Andrei Carelopulo[, de ani 73, de profesie misit[, domiciliat în com. Buzău[, jud. Buzău[, strada Curcanilor[, Nr. 7, din partea soției.

După ce am dat cetire acestui act în auzul tuturor celor de față, soți și martori l-am iscălit împreună cu noi.

Soți: ss. GHERASIM VALSAMOS
ss. IRINA-AMALIA TEODOROPULO

1630/912

OFICIUL STĂRII CIVILE AL MUNICIPIULUI BRAILA

Din registrul Stării civile pentru anul 1912 pe anul 1912

Nr. 144

Memachi
Nicolae
Valamari

Am luat act de căsătorie între Nicolae Memachi și Irina-Amalia Teodoropulo, am dat cetire tuturor actelor cerute de lege, parafate și oprite la dosarul căsătoriei, precum și art. 194, 195 și 196 de la capitolul VI „Despre drepturile și datoriile respective ale soților“, al titlului „Despre căsătorie“, din codul civil.

Apoi, noi am întrebat pe fiecare din viitorii soți, unul după altul, dacă voiesc a se lua în căsătorie, și la întrebarea făcută, fiecare dintrînșii au răspuns separat: da.

În urma acestora, noi am pronunțat în numele legii că părțile sunt unite prin căsătorie. Îndată după aceasta, soții ne-au declarat că au un copil de sex masculin cu prenumele de botez Memachi, înscris în Registrele de nașcuți ale Comunei Brăila la No. 1641/907 și că voiesc a[-]l legitima. Noi am luat act de această declarațiune și am înscris[-]o în actul de căsătorie.

Toate cele de mai sus s-au făcut în casa comunală, în public, cu ușile deschise în fața urmărilor doi martori:

Domnul Nicolae Arcudori, de ani 60, de profesie misit, domiciliat în com. Buzău, jud. Buzău, strada Elisab. Dna, Nr. 14, din partea soțului și

Domnul Andrei Carelopulo, de ani 73, de profesie misit, domiciliat în com. Buzău, jud. Buzău, strada Curcanilor, Nr. 7, din partea soției.

După ce am dat cetire acestui act în auzul tuturor celor de față, soți și martori l-am iscălit împreună cu noi.

Soți: ss. GHERASIM VALSAMOS
ss. IRINA-AMALIA TEODOROPULO

Martori: ss. N. ARCONDORI
A. CARELOPULO
Ofițer al stării civile, [ss] I. PROTOPODESCU
Secretar, (ss) C. M. DIECONESCU
p. conformitate, CIOLAN

Dat conform registrului, la 15 mai după cererea făcută, prin petiția înreg[istrată] la Nr. 2056/1939, anulindu-se aci un timbru de 7 lei, plus 2 lei aviație.

Ofițer al Stării civile.
ss. Indescifrabil

REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ
SFATUL POPULAR AL Raionului Tudor
Starea Civilă *Vladimirescu*
CERTIFICAT DE MOARTE
Seria Ma Nr. 974429

Numele *VALSAMOS*
Prezumele *GHERASE*
Prezumele tatălui *VALSAMOS-SPIRIDON*
Locul nașterii *Insula Cefalonica - Grecia*
(localitatea, raionul)
Vârsta *69* ani, Sexul *Bărbat*
Data morții: anul *1929* luna *noiembrie* ziua *22*
(anul, luna, ziua)
luna *Octombrie* ziua *22* (citire alături)
Cauza morții —
Ultimul domiciliu: Localitatea *București*
Strada *Chotășari* Nr. *6*
Moartea a fost trecută în registrul Stării Civile din
București T. Vladimirescu la Nr. *2224*
(localitatea, raionul)
din anul *1929* luna *Octombrie* ziua *23*
Locul morții *București T. Vladimirescu*
(localitatea, raionul)
Strada *Chotășari* Nr. *6*
Eliberat *23 August 1939* cu Nr. *17502*
C. 00304 I. C.

Nr. 2056
1939 mai 15 »

Șeful biroului
EM. CIOLAN

După cîteva ani, Gherasim revine în Brăila, unde ocupă cîteva modeste slujbe, printre care și aceea de « epistat » (pontator) în port, la descărcarea vagoanelor și vapoarelor, fiind înscris în sindicatul muncitorilor portuari.
Gherasim Valsamos își petrece ultimii ani în București unde moare în anul 1929, în strada Mătăsari nr. 6¹⁵.

Reproducem în continuare actul de deces:

« REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ
SFATUL POPULAR AL Raionului Tudor
Vladimirescu
Starea civilă

CERTIFICAT DE MOARTE
Seria Ma Nr. 974428

NUMELE Valsamos
PRENUMELE Gherase
PRENUMELE TATĂLUI Valsamos-Spi-
ridon
LOCUL NAȘTERII Insula Cefalonie —
Grecia
VÎRSTA 69 ani SEXUL bărbătesc
DATA MORȚII: anul 1929 (una mie
nouă sute douăzeci și nouă) luna octom-
brie ziua 22 (douăzeci și două)
CAUZA MORȚII —
ULTIMUL DOMICILIU: LOCALITA-
TEA București
STRADA Mătăsari Nr. 6
Moartea a fost trecută în registrul Stă-
rii Civile din București, T. Vladimi-
rescu, la Nr. 2224, din anul 1929, luna oc-
tombrie, ziua 23
LOCUL MORȚII București, T. Vladimi-
rescu
STRADA Mătăsari NR. 6
ELIBERAT ASTĂZI 21 august 1953 CU
NR. 17502

SEMNĂTURA,
ss. Indescifrabil »

¹⁵ Așadar, în anul 1927, cînd Istrati căuta în Cefalonie urmele lui Gherasim Valsamos, acesta trăia la București, pe strada Mătăsari nr. 6!

La 19 februarie 1937, Irina-Amalia Valsamos văduva lui Gherasim Valsamos, se recăsătorește cu Nicolae Tănăsescu, care-l adoptă pe Memache Valsamos, prin următoarea decizie:

«Dosar nr. 1291/1937
PROCES-VERBAL 6003
Sentința de adopțiune nr. 166
TRIBUNALUL
Pentru motivele ce se vor vedea
HOTĂRĂȘTE:

Admite cererea înreg. la nr. 8531/1937, și în consecință:

Incuvințează adopțiunea copilului Memache Valsamos, fiu al D[oa]mnei Amalia Gherasim Valsamos, actualmente N. Tănăsescu [,] și a [l]ui Gherasim Valsamos[,] de către Nicolae Tănăsescu[,] domiciliat în București[,] str. Banu Antonache nr. 18. —

Adoptatul se va numi pe viitor Memache Valsamos Tănăsescu.

Se va aduce la îndeplinire disp. art. 233 C[od] civil.

Dată și pronunțată în ședință publică din 2 martie 1937. —

ss. AL. MINCULESCU

ss. C. PANAITESCU

GREFIER

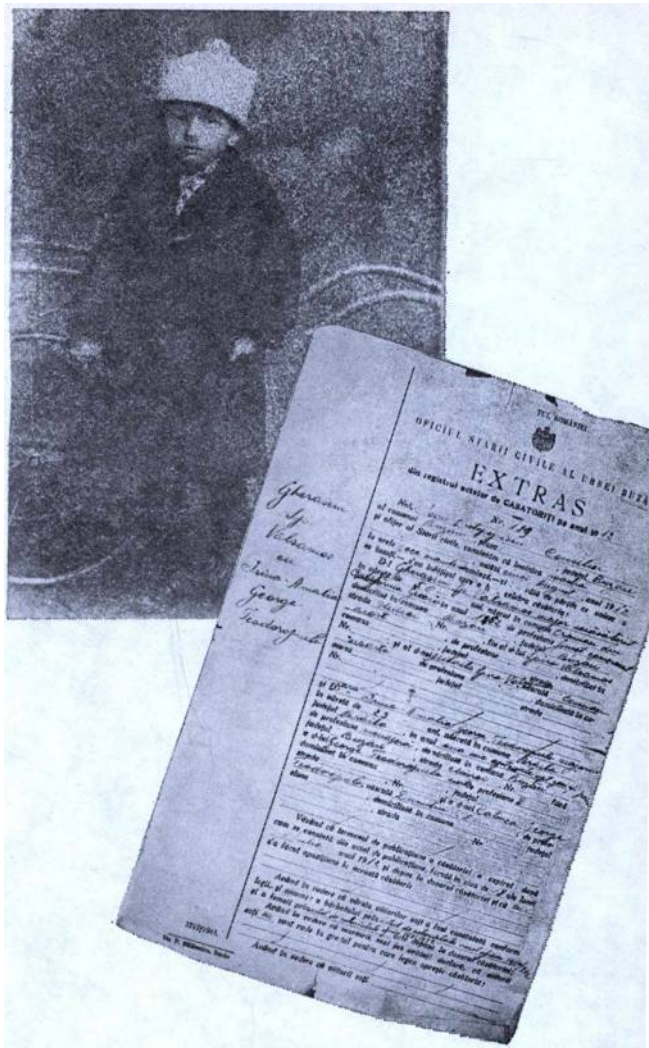
ss. Indescifrabil

GREFA

TRIBUNALUL MUNICIPIULUI BUCUREȘTI

Prezenta copie fiind conformă cu originalul[,] Proces verbal 6003 — sentința de adopțiune nr. 166/1937, dată de fostul Tribunal Ilfov[,] Secția V-a a. c. [,] în dosar, nr. 1291/1937, și rămas în conservarea acestui tribunal, se legalizează de noi anulându-se timbrul legal.

GREFIER
ss. Indescifrabil »

Documentele prezentate, care reconstituie tutuonoasă existență a lui Gherasim Valsamos, tatăl nelegitim al lui Panait Istrati, sint de natură, credem, să înlătore unele supoziții fanteziste asupra începuturilor biografiei scriitorului, aducînd totodată precizări importante într-o problemă asupra căreia a plutit mult timp « misterul ».

Memache VALSAMOS-TĂNĂȘESCU

[illegible]

² Miron Costin, *De neamul moldovenilor, din ce țară au eșit strămoșii lor*, Ediție de C. Giurescu, București, 1914.

filă (329 v) se citește: «Scri-au smeritul ieromonah Sava de la Mitropolia Moldovlahiei»⁵.

În perioada petrecută la mănăstirea Secul, Sava Ieromonahul a transcris, din ordinul lui Nicolae Mavrocordat, domnul Moldovei, unele lucrări ale Costi-
neștilor.

Este vorba de un miscelaneu, cuprinzînd De neamul moldovenilor (redacția în 5 capitole), lucrările în versuri ale lui Miron Costin, traducerea Graiul solului tătărăsc, a aceluiași, precum și Letopisețul țării Moldovei de la zidirea lumii a lui Nicolae Costin (redacția către domn, pînă la 1595), acesta din urmă folosit de Gheorghe Șincai la Hronica românilor și citat de repetate ori de el acolo, din eroare, sub numele lui «Miron logofătul», adică Miron Costin. Am explicat, pe larg, într-un alt articol⁶, cauzele acestei erori a lui Șincai, datorate tocmai unei greșeli făcute de copistul — identificat de noi ca fiind Sava Ieromonahul — care transcriese lucrarea lui Nicolae Costin, de curînd decedat.

Același manuscris transcris de Sava, sau o copie de pe el, a stat la baza manuscriselor românești din Biblioteca Academiei R. S. R.: 580 (copiat în 1718)

⁵ Lucrarea a fost studiată, mai ales sub aspectul juridic, de Valentin Al. Georgescu în articolul *Contribuții la studiul culturii juridice române în sec. al XVIII-lea* (ms. rom. 1440 al Bibl. Acad. R. S. R.), în „*Anuarul Institutului de istorie și arheologie*”, III, Iași, 1966, pp. 213—221. Deși fără semnătură, atribuim copistului, pe baza grafiei asemănătoare, și actul, scris la Mitropolie, din 2 noiembrie 1712 (Arhivele Statului, București, fond Episcopia Huși, pachet XXV, nr. 25; rezumat în *Catalogul documentelor moldovenești din Direcția Arhivelor Centrale*, vol. V, București, 1975, p. 301, sub nr. 1128).

⁶ D. Velciu, *Implicațiile erorii unui copist de manuscrise din 1712 asupra istoriografiei noastre*, în „*Revista de istorie*”, tom. 27, 1974, nr. 2, pp. 229—241. De reținut că manuscrisul apare menționat, sub numele lui Σάββα Ιερομονάχου — fapt nesemnălat pînă acum — și în catalogul grecesc al bibliotecii de la Văcărești a lui Constantin Mavrocordat (cf. N. Iorga, *Pilda bunilor domni din trecut*, „*Analele Academiei Române*”, tom. XXXVII, mem. secț. ist., nr. 2, București, 1914, p. 29 sub nr. 4).

și 2715 (copiat în 1723), cu același conținut⁷, și a altora din aceeași familie.

După reîntoarcerea de la Secul, Sava își reia activitatea de diacon la Mitropolia din Iași, perioadă din care ni s-au păstrat, scrise și semnate de el, acte din 8 aprilie 1717 și 7 iulie 1718; un alt act, din 10 august 1716, deși nesemnat, poartă amprenta distinctă a grafiei sale⁸.

O activitate mai largă i se cunoaște lui Sava Ieromonahul la Episcopia din Roman. Aici copiază, cu unele interpolări proprii, o întinsă compilație de cronici moldovene care includea De neamul moldovenilor (redacția în 7 capitole), Letopisețul țării Moldovei de la zidirea lumii de Nicolae Costin și Letopisețul lui Miron Costin, toate cu unele prescurtări și modificări. Originalul s-a pierdut, dar el ni s-a transmis într-o copie tirzie, din 1807, făcută de călugărul Iosaf, din care rezultă, însă, că se transcrie un manuscris din 1721—1724, scris de Sava Ieromonahul, căruia i se reproduce, la început, o Predoslovie către Athanasie, episcopul Romanului, inclusiv semnătura din josul acesteia (copistul semnează aici Sava, cu dublu v), precum și o altă Predoslovie către cititori.

Manuscrisul, în copie, se păstrează în Biblioteca Centrală a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, fondul G. Sion, sub cota nr. 4086 (fost 1/1924) și a fost studiat amănunțit de Liviu Onu în articolul O Copie necunoscută a cronicilor moldovenești?⁹.

Din perioada de la Episcopia din Roman, ni s-au păstrat o seamă de autografe ale lui Sava Ieromonahul, din care unul semnat. Este vorba de doc. rom. LXIII-63 de la BARSR, datat «U Roman, leat 7234 [= 1725], novembrie 24», prin care Ur-

⁷ Vezi I. Crăciun și A. Ilieș, *Repertoriul manuscriselor de cronică interne, sec. XV—XVIII, privind istoria României*, București, Editura Academiei R.P.R., 1963, pp. 87—89.

⁸ *Catalogul documentelor moldovenești*, vol. V, în ordine: p. 397, sub nr. 1468, facsimil p. 399 (din eroare legenda facsimilului a fost inversată cu cea a documentului de pe p. 398); p. 434, sub nr. 1577; p. 388, sub nr. 1432, facsimil p. 389 (a se compara cu celelalte manuscrise Sava Ieromonahul).

⁹ „*Studii și cercetări de bibliologie*”, V, 1963, pp. 297—317. Vezi și lucrarea aceluiași: *Critica textuală și editarea literaturii române vechi*, Editura „Minerva”, seria «Universitas», 1973, în special pp. 227—230 și 237—243. Opinia lui L. Onu că Sava Ieromonahul, care copiază *Pravila lui Justinian*, nu poate fi același cu autorul copiei din 1721—1724 de la Episcopia din Roman, nu mai stă în picioare, odată ce am dovedit că Ieromonahul de la Mitropolie copiază, la Secul, și o lucrare istorică — *Letopisețul* lui Nicolae Costin — fapt, pe care L. Onu nu l-a cunoscut.

sul Veisa, armaș, vinde episcopului Athanasie al Romanului « o casă cu pivniță de piatră », « în târgul în Roman ». În colțul din dreapta jos, diacul menționează: « Și eu Savva Ieromonahul am scris zăpisul cu dzisa Ursului Veisa armaș ».

Din vechea arhivă a Episcopiei, păstrată parțial la Biblioteca Academiei R. S. R. și la Arhivele Statului din București, am identificat, după grafie, ca provenind de la Sava Ieromonahul, mai multe documente¹⁰.

Mult mai bogată decât o presupuneau G. Ștrempel¹¹ și Liviu Onu, avem puternice motive să apreciem că activitatea de copist și diacon a lui Sava Ieromonahul nu se limitează la lucrările semnalate mai sus. Într-o largă lucrare, în curs de pregătire, vom documenta, cu argumente istorice și filologice, că acest Sava Ieromonahul, desemnat de Nicolae Mavrocordat să pună ordine și să transcrie manuscrisele rămase în urma morții timpurii și neprevăzute a lui Nicolae Costin, în afară de copierea unor manuscrise ale acestuia (între care și o primă copie — pierdută — a lucrării Ceasornicul domnilor), este autorul compilației, considerate în prezent anonimă, care expune istoria Moldovei pe intervalul 1661—1709, cunoscută sub denumirea de Pseudo-Nicolae Costin, și al interpolărilor din cronica lui N. Costin privind prima domnie a lui Nicolae Mavrocordat și domnia lui Dimitrie Cantemir (1709—1711).

Acestui copist, deci, îi atribuim eleganta transcriere a lucrării De neamul moldovenilor, folosită de Dimitrie Cantemir, în Rusia, la redactarea Hronicului vechimei a romano-moldo-vlahilor, manuscris aflat în prezent la Leningrad.

Pentru confirmarea identității grafiei dăm în anexă, în facsimil, fila 2 r din ms. De neamul moldovenilor, fila, 329 v din ms. rom. BARS R 1440 precum și doc. rom. BARS R LXIII-63, acte autentice, subsemnate de Sava Ieromonahul. În afară de ansamblul scriiturii, trimitem la o serie de litere caracteristice și chiar cuvinte întregi, din manuscrisul de la Leningrad, care se regăsesc în autograful lui Sava. Trebuie avut în vedere că acest manuscris avea un caracter solemn, fiind destinat, cum vom vedea, unei fețe domnești, și copistul s-a străduit să-i asigure o ținută cât mai corespunzătoare, evitând formele ce nu i se păreau îndecajuns de elegante.

¹⁰ Doc. rom. BARS R, nr. LXV-182, din Roman, la 24 aprilie 7235 [= 1727], precum și o serie de pagini în catastifele Episcopiei înregistrate la BARS R, sub cota ms. rom. 944 (vezi filele: 3—9 v; 10 v—11; 14 v—15; 20—20 v).

¹¹ *Copiiști de manuscrise românești pînă la 1800*, vol. I, București, Editura Academiei R. P. R., 1958, p. 206.

În același timp, cînd este vorba de copii, trebuie avut în vedere și posibila influență a originalului de pe care se copia.

Părerea lui C. Giurescu, că autorul copiei ar fi fost Axinte Uricariul, trebuie exclusă. În afară de un M cu deosebire caracteristic acestuia, de forma M care nu apare deloc în manuscris, ca și a lipsei unor înfloriri, în culori, în interiorul rîndurilor, marcind, de cele mai multe ori, despărțirea frazelor și propozițiilor, tot atît de caracteristice, mai ales în lucrările solemne, executate pentru domnitori, trebuie reținută observația făcută încă de C. Giurescu: « citatele latinești, corect și frumos scrise, sînt de altă mînă, probabil, a unuia din secretarii lui Nicolae Mavrocordat ». Se știe, însă, cu certitudine, din cronica celei de-a doua domnii moldovene a lui Nicolae Mavrocordat, opera lui Axinte, că acesta cunoștea foarte bine limba latină, din care dă traduceri în cronică. Nu el putea fi acela care să lase libere, pentru a fi completate de altul, citatele latinești, scrise în alfabetul latin, care, de bună seamă, figurau, la locul lor, în textul ce se copia. Dimpotrivă, după părerea noastră, cel care a completat citatele latine în spațiile lăsate libere de copistul Sava Ieromonahul, modest călugăr ortodox, care nu cunoștea această limbă, a fost tocmai Axinte Uricariul.

În ce împrejurări s-a copiat de către Sava Ieromonahul De neamul moldovenilor și cum a ajuns această copie în posesia lui Dimitrie Cantemir?

Se știe că Nicolae Mavrocordat a inițiat o acțiune susținută, începînd încă din prima lui domnie moldoveană (nov. 1709 — nov. 1710), pentru recopierea vechilor cronici ale țării, care să facă legătura cu o cronică a propriei domnii. Un prim rezultat al acestei acțiuni l-a constituit copierea de către Axinte Uricariul a Letopisefului lui Miron Costin, ms. rom. BARS R 2601¹². Paralel, va fi primit însărcinarea pentru copierea unor manuscrise de cronici și celălalt copist al lui Mavrocordat, Sava Ieromonahul, care realizase, pînă atunci, din cîte se cunoaște, tot din ordinul lui Mavrocordat, cel puțin copia Pravilei lui Vasile Lupu¹³. Între acestea, va fi fost

¹² I. Crăciun și A. Ilieș, *op. cit.*, p. 65.

¹³ Deși manuscrisul acestei *Pravile* (BARS R, ms. rom. 1440) n-a păstrat nici o însemnare în acest sens, este aproape sigur că inițiativa copierii aparține lui Nicolae Mavrocordat, lucrarea impunîndu-se ca un instrument de lucru al divanului și al altor organe de judecată, ca urmare a impușării exemplarelor tipărite în 1646. Ajuns ulterior domn în Țara Românească, N. Mavrocordat inițiază copierea, în 1724, și acolo, a aceleiași *Pravile*, pe care se vede că o aprecia, fapt evident în exemplarul transcris de copistul Stanciu (BARS R, ms. rom. 1253).

și De neamul moldovenilor, în redacția lui Nicolae Costin, anume întocmită într-o formă definitivă, de către cronicar, pentru Nicolae Mavrocordat. Din motive pe care nu le putem preciza — dar poate tocmai din dorința lui N. Costin de a amplifica lucrarea tatălui său —, terminarea copierii operei lui Miron Costin, de către Sava, a întârziat pînă după plecarea din scaun a lui Nicolae Mavrocordat. Urmașul acestuia, Dimitrie Cantemir, interesat de istoria Moldovei pentru planurile sale istoriografice, și-a apropiat, desigur, exemplarul luxos, întocmit anume pentru o fafă domnească, cum se poate deduce din descrierea lui exterioară, și l-a dus cu sine, împreună cu alte numeroase cărți și manuscrise care îi constituiau biblioteca, în exilul din Rusia, după înfrîngerea de la Stănilești, din iulie 1711.

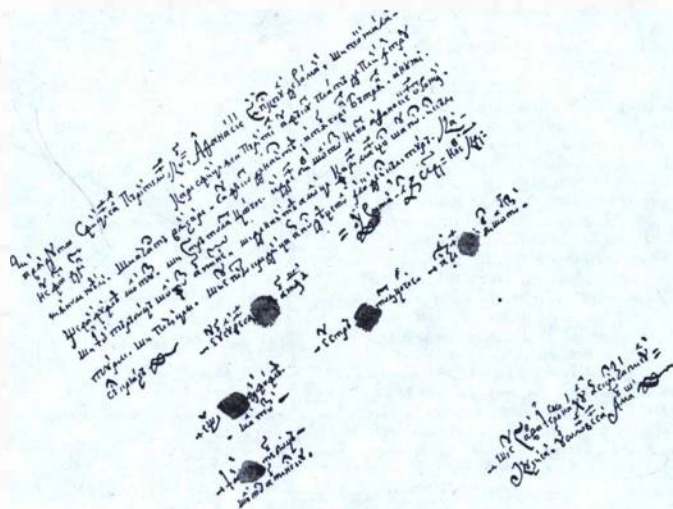
Desigur, se poate emite și ipoteza că această copie de pe mica lucrare a lui Miron Costin, în redacția lui Nicolae Costin, s-a transcris pe curat de către Sava Ieromonahul, din dispoziția și în timpul domniei lui Dimitrie Cantemir. Faptul ni se pare însă mai puțin probabil, N. Mavrocordat fiind cunoscut ca inițiator al copiilor de cronică moldovene (ulterior și muntene); după cum, este sigur, față de cele arătate de noi mai sus, că manuscrisul folosit de Dimitrie Cantemir n-a putut fi copiat, cum credea C. Giurescu, prin 1712—1713, ci, anume, între a doua jumătate a anului 1710 și prima jumătate a celui următor. Dacă acest manuscris s-ar fi copiat în 1712—1713, în cursul celei de-a doua domnii a lui Nicolae Mavro-

cordat (septembrie 1711—decembrie 1715), el n-ar mai fi ajuns la Dimitrie Cantemir, în Rusia. Nu avem știri că acesta din urmă și-ar mai fi procurat diverse lucrări din țară, după expatrierea din iulie 1711. Pe de altă parte, dacă manuscrisul, atât de prezentabil, ar fi intrat în mîna lui Nicolae Mavrocordat, bibliofil cunoscut și iubitor al cronicilor românești, acesta nu și-ar fi îngăduit să-l mai înstrăineze.

Împrejurările în care manuscrisul în discuție a ajuns în Rusia, expuse de noi, ca și rezultatele cercetărilor lui L. Demény, sînt confirmate și de faptul că acest manuscris a rămas în continuare în amintita bibliotecă din Leningrad, după descoperirea lui de către Ioan Bogdan. Se pare că el n-a făcut parte niciodată dintr-un fond al vreunei biblioteci polone, cum credea P. P. Panaitescu¹⁴, presupunînd, probabil, ieșirea lui din țară, către Polonia, prin filiera familiei Costin. Dus în Rusia de Dimitrie Cantemir, manuscrisul De neamul moldovenilor a rămas fără întrerupere acolo din 1711 pînă astăzi, ca atîtea din lucrările fostului domn al Moldovei. O cercetare la biblioteca Saltikov-Șcedrin privind modul și căile pe care a ajuns manuscrisul în fondurile acestei biblioteci, ar lămuri, poate, pe deplin lucrurile.

Dumitru VELCIU

¹⁴ M. Costin, *Opere*, București, ESPLA, 1958, p. 395.

E. LOVINESCU

«De atunci vegetez între cotidian și neant»

Cele nouă scrisori pe care E. Lovinescu le adresează romanistei Jindra Huškova¹ caracterizează relațiile dintre două personalități având gusturi și idealuri artistice înrudite. Corespondența, extinsă pe o perioadă de 10 ani, păstrează un ton concis, sobru, ușor melancolic, pe alocuri de o învâluită ironie, răminând mereu aplecată asupra realităților literare și consemnându-le pe

¹ Născută la Praga în 1898, Jindra Flajshansová — prin căsătorie Huškova — a urmat în orașul natal cursurile universitare (filologia romanică). Studiul limbii române îl începe la îndemnul abatelui Zavoral și al profesorului Jan Urban Jarník. În anul 1919, vine pentru specializare la București, unde audiază mai ales cursurile lui Ov. Densusianu, Nicolae Iorga, Ion Bianu. După susținerea licenței la Praga, este numită lectoră de limba română la Universitatea din Bratislava. Începând din 1922, călătorește foarte des în România, spre a-și perfecționa pregătirea filologică și a strânge material pentru ulterioarele studii dedicate limbii și literaturii române. Într-una din aceste călătorii, l-a cunoscut, probabil, și pe Lovinescu și pe alți membri ai „Sburătorului”. În 1926, scoate la Praga o antologie a nulei românești, cu titlul *Cireșul lui Lucullus*, în anul următor îi apare volumul *Prozatori români în cadrul evoluției diverselor școli literare*, iar în anul 1929 a prezentat în cea studiul lui Ov. Densusianu *Poezia română modernă* împreună cu o antologie a poezilor noștri moderni. Acestea sînt urmate, în 1930, de apariția la Bratislava a altor două lucrări — *Literatura română postbelică și Prietenia română-cehoslovacă*. În 1932, apare exegeza *Literatura română între anii 1930—1932*, iar în 1934, *Drama românească modernă*. În afara acestor studii și a numeroase traduceri, activitatea Jindrei Huškova a mai cuprins și un număr impresionant de conferințe, prin care prezenta publicului românesc literatura și cultura cehoslovacă.

cele sociale cu surdina amară a unor vremuri de restriște. Tocmai acest comentariu îndurerat constituie o parte din marele interes al corespondenței, așa cum dealtfel a mai fost sesizat în paginile revistei de față². Simțim, fără a fi niciodată explicit declarat, că pentru E. Lovinescu periodicele întâlniri literare, operele la care trudeau în acel timp prietenii săi, scriitorii, sînt mijloace de rezistență, puncte de sprijin în haosul evenimentelor traumatizante (după asasinarea lui Iorga cenaclul își suspendă activitatea pe o lună) care îl fac pe critic să vegeteze «între cotidian și neant».

Informațiile despre propria activitate formează, de fapt, obiectul scrisorilor și ele sînt prezentate

² „Manuscriptum”, anul V, nr. 1 (14)/1974, p. 71.

în paralel cu cele privitoare la creațiile literare românești de ultimă oră, care o interesau mai ales pe Jindra Huškova în munca ei de traducătoare. Aceste referințe confirmă, încă o dată, prin calitatea selecției și entuziasmul recomandării, faptul că pentru E. Lovinescu principală menire a criticului constă în a descoperi și sprijini talentele autentice. El propune Jindrei Huškova, romane ale Luciei Demetrius, Cella

I

Serghi, Radu Tudoran, iar rindurile entuziaste despre operele Hortensiei Papadat-Bengescu sînt revelatoare nu pentru că ar aduce ceva nou ci pentru fermitatea cu care este exprimată credința în valoarea universală a prozei acestei mari scriitoare.

Istoria literară poate consemna cu interes însemnătatea pe care o acorda E. Lovinescu memoriilor sale, care i-au atras atîtea adversități în epocă, volumelor despre Titu Maiorescu, activității proprii de romancier. Criticul măturisea, cu mîndrie, că nu părăsise de trei ani capitala, devotat muncii sale, că lucra cîte zece ore pe zi la Mălureni, romanul său de patru mii de pagini, pe care intenționa să-l publice integral în „Revista Fundațiilor”, care urma să fie redactat definitiv în, tr-o versiune redusă la jumătate. Dar evenimentele personale sînt parcimonios prezentate și se schimbă automat în fapte de viață literară, în mod vizibil, singurele care îi stau la inimă criticului.

Fără să aducă date fundamental noi, scrisorile către Jindra Huškova sînt încă o confirmare a faptului că « seninătatea » aparentă a lui E. Lovinescu a fost fructul unei experiențe morale ce a subordonat întotdeauna datul personal, nu rareori dramatic, pasiunii pentru frumos și adevăr.

Simona CIOCULESCU

14 iunie 1932
40 Cîmpineanu

Stimată doamnă Huškova,
Sunt rușinat de a fi întîrziat atît cu răspunsul: am primit totuși și scrisoarea și ziarul cu o atît de amabilă aducere aminte de noi¹. Citit în comun și cu ajutorul cunoștințelor de limbi străine, s-a ajuns la o relativă înțelegere pentru care cercul nostru vă e recu-oscător. Nimic nu s-a schimbat pe aici, decît mizeriile politice pe care le cunoști și d[umne]a[ta] din ziare, care au redat studiilor istorice pe bunul domniei-tale amic cu barba prea lungă². Ședințele noastre merg în plin și *Memoriile* mele continuă a produce convulsii tinerilor ipertrofici; pe trunchiul lor s-a depus, astfel, o întreagă literatură de ură și de spurcare³ [...] Peste vreo 15 zile mă retrag și eu în biroul familial de la Fălticeni, unde, în ciuda universală, voi scrie al treilea volum de memorii! Îți urez, scumpă doamnă Huškova, vacanțe răcoase și prospere și o cît mai grabnică revenire printre noi. Cu salutul nostru global, și particular, devotat,

E. LOVINESCU

¹ E vorba de studiul *Literatura română între anii 1930—1932*, apărut în revista „Prügy”, 1932, și în care alături de Lovinescu (prezentat ca memorialist, cu formula « cunoscutul critic literar român! ») mai apar și alți membri ai cînaclului: H. Papadat-Bengescu, Camil Petrescu, Ticu Arhip ș. a.

² Aluzie la N. Iorga, al cărui guvern a căzut în 1932.

³ În special volumul al 2-lea de *Memorii* i-a adus numeroase adversități criticului, printre care cele mai violente au fost ale lui Camil Petrescu și G. Călinescu.

Scumpă doamnă Huškova,

Mă simt foarte vinovat de a nu fi răspuns la timp; pricina e în catastrofele evenimente întâmplate în cursul acestei luni, a căror prefață patetică am trăit-o puțin și împreună în acele zile de 21, 22 Mai, când noi făceam literatură și alții pregăteau ceea ce s-a și văzut. Dacă noi pe aici am trăit într-o angoasă continuă, deși mai departe de teatrul evenimentelor, și interesați numai prin simpatie și prin *voie de conséquence*, îmi pot închipui ce au fost săptămânile aceste pentru d[umnea]voastră. Am așteptat să se liniștească puțin lucrurile, dar ele s-au liniștit, în parte, numai sub ruinele țării și, în ceea ce privește Bratislava, văd că rana e deschisă și soluția tot suspendată. Cum puteam să-ți mai vorbesc, în cazul acesta tulburător, de liniștile noastre ședințe literare? Ele se urmează ca și înainte, între oameni scăpați din furtuna evenimentelor pe o mică barcă de salvare, a dezinteresării literare... Voi comunica d[oam]nei H[ortensia] P[apadat] B[engescu] dorința d[umi]tale și vei primi cît de curînd romanul, care în adevăr e cea mai mare creație psihologică a literaturii noastre.

Ca noutate: peste cîteva zile mă mut, în fine, în apartament propriu, la adresa indicată mai sus, unde sper să ne vedem cel mai curînd și în zile mai liniștite.

Cu salutările cele mai devotate

E. LOVINESCU

III

Luni 23 ianuarie 1939

95, Bul[evardul] Elisabeta

Stimată doamnă Huškova, de cum am primit scrisoarea d[umi]tale am înștiințat telefonic pe d[oam]na H[ortensia] P[apadat] B[engescu] (Bul[evardul] Carol II, 65) de dorința d[umi]tale și am telefonat și la editură. D[oam]na B[engescu] e bolnavă, în casă, de trei luni și s-a scuzat că nu ți s-a trimis la timp cartea, cum ar fi dorit și a și promis-o; i-am împărtășit mulțumirile și a fost foarte măgulită de aprecierile exprimate și de celelalte intenții binevoitoare. Nu-ți vei forma însă o părere definitivă decît după lectura volumului al doilea * incomparabil superior celui dintîi, în sine, și prin care se ecarisează atîtea asperități ale primului volum, dîndu-i valoarea mai greu de sesizat în cursul lecturii lui. La un loc cred că constituie cea mai mare construcție epică de caracter psihologic a literaturii române și se așază în primul plan al literaturii universale. Ședințele noastre se desfășoară, așa cum le știi, în noul lor local, cu interes variat și inegal. Romanul meu va apare integral în „*Revistă*”. Am mai scos la Fundație și o traducere literară a *Eneidei*, în linia *Odiseii*. Urmăresc cu mare stringere de inimă tot ce se petrece în lume, și mai ales la d[umnea]voastră, și consecințele incalculabile ce se presimt în aer. Ne gîndim cu toată simpatia la [dumnea]ta și la activitatea d[umi]tale românească atît de prețioasă.

Cu omagii devotate

E. LOVINESCU

IV

23 dec[embrie] 1939

95, Bul[evardul] Elisabeta

Scumpă doamnă Huškova, scrisoarea dumitale mi-a și ne-a făcut mare plăcere; ne bucură că «oaza» noastră a avut vremelnica vizită a dumitale, pe care o mai sperăm, cînd se vor limpezi timpurile. Dar se vor limpezi? Trebuie să credem că da;

* E vorba probabil de cele două părți ale celui de al IV-lea volum al ciclului Halipilor, *Rădăcini*, apărut în 1938.

D. E. Lovinescu

Autorul noului roman „Diana” ne vorbește
despre: O cură la Karlsbad cu... Diana;
C.m. se poate pleca dela o eroină &
ajunge la altă; Dom'niștru Lică Scumpo

ce ne-ar mai rămîne dacă ni s-ar lua și
speranța? Alți trecut prin furtună și se
pare că vom trece și noi; la noi e o unitate de
simțire ce nu ne ridică nădejdea.

Doamnele Bengescu și Postelnicu, cărora le-am
arătat scrisoarea d[umi]tale, îți trimit cordiala lor

mulțumire și urări de an nou; ne bucurăm cu toții că cele spirituale își
mai au prețul și că munca noastră e urmărită și peste hotare cu atîta
bunăvoință. Zilele acestea am isprăvit cea mai mare lucrare a mea,
un T. Maiorescu în două volume, ce vor apărea la Fundațiile Regale — în
primăvară cînd se sărbătorește centenarul. Literatura, încolo, stagnează
sub raportul publicării; editorii și cititorii au stopat, nu și scriitorii. D[oa]mna
Bengescu ne-a citit o nouă piesă, admirabilă, *A căzut o stea*; lecturile noastre decurg
tot atît de variate, ca și cum n-ar fi sub amenințarea uraganului după cum și ginestra
inflorește pe craterul vulcanilor. Cu cele mai bune prețuiri și urări [...]

Al dumatile devotat

E. LOVINESCU

București, 19 dec 940

95 bis Bul. Elisabetei

V

București, 19 dec[embrie] 940
95 bis Bul[evardul] Elisabetei

Scumpă doamnă Huškova,

Am primit, prin bunăvoința Bibliotecii
Publicațiilor, numărul doi din revista *Elán*
cu articolul despre literatura română și
traducerea dumatile a poeziei lui I. Pillat.
M-am bucurat că-ți mai aduci aminte
de noi și de literatura noastră, într-o
epocă de aramă, în care valorile spirituale
sunt atît de nesocotite. E inutil să mai
comentăm evenimentele, dar, înțelegi, că
nimic nu ne-a doborât mai mult decît
pierderea atît de cumplită a celei mai
mari forțe intelectuale a noastră, singura
care izbutise să străbată pînă și în spațiile

interplanetare⁵... Pentru o lună ne-am suspendat și noi activitatea noastră literară
comună dintr-un sentiment de profundă zădărnicie. Prin august, mi-au apărut la
Fundațiile regale cele două tomuri ale monografiei lui Maiorescu, opera mea cea mai
consistentă. De atunci vegetez între cotidian și neant. Nu știu ce mai faci dumneata,
dar noi ne aducem adesea aminte cu multă plăcere de vizitele d[umi]tale la ședințele
noastre, păstrîndu-ți prezența încă vie și simpatică. Nu-ți pot face urări de anul ce
vine, decît ca el să fie mai bun și mai pașnic decît cel ce a fost.

Cu devotată prietenie.

E. LOVINESCU

⁵ E vorba de asasinarea lui N. Iorga, 27 noiembrie 1940.

Scumpă Doamnă Huškova,
Am primit prin bunăvoința Bibliotecii Publicațiilor
numărul doi revistei *Elán* cu articolul despre
literatura română și traducerea dumatile a poeziei
lui I. Pillat. M-am bucurat că-ți mai aduci aminte
de noi și de literatura noastră, într-o epocă

6 februarie 1942

Bul[evardul] Elisabeta 95

Scumpă doamnă Huškova, am primit scrisoarea d[umi]tale cu o lună de întârziere! Mi-a făcut mare plăcere aducerea d[umi]tale aminte și am comunicat-o tuturor ai noștri (era și d[oa]m[na] Ticu Arhip). Doamna P[apadat] B[engescu] e bolnavă mereu (n-a mai ieșit din casă de vreo 3 luni); i-am comunicat vestea apariției traducerii *Logodnicului*. Nu știa nimic. I-ar face cea mai mare plăcere dacă mi s-ar putea trimite mie un exemplar or ei (Bul[evardul] Ardeal 65). Despre cele două tomuri ale mele despre T. Maiorescu (Fundatia reg[ală]) cred că ți-am mai pomenit. Acum în urmă, a apărut noul meu volum *Aquaforte (Memorii, IV)*, ed. „Contemporană”. Am împlinit 60 de ani, d[oa]m[na] Huškova! și lucrul s-a înfăptuit cu oarecari mici sărbători de familie literară și publicistică. În mart[ie], apare un volum de *Omagiu* (al criticilor) în editura „Vremea” — ca să se pună și acest lucru neînsemnat la răbojul vremii! O carte cu totul excepțională, și care ar merita să fie tradusă în toate limbile pământului, e cartea unui tânăr apărută de câteva luni: *Într-un port de răsărit* [sic!], de Radu Tudoran (ed. „Socec”); cere-o d[omnu]lui Em[ilian] Ocneanu, directorul editurii „Socec”, și recomandă-te din partea mea, în dorința eventual de a o traduce. O va trimite. Nu. Mai bine am să trec eu pe la el ca să-i spun să ți-o trimită. E admirabilă. În teatru ți-aș recomanda: *Acolo departe*, de Mircea Ștefănescu, jucată cu succes — nu știu dacă s-a tipărit [...]

Cu multe salutări de prietenie și urări.

E. LOVINESCU

(Voi trece chiar azi pe la „Socec”)

VII

12 mai 1942

95 Bul[evardul] Elisabeta

Scumpă doamnă Huškova,

Am întârziat cu răspunsul pentru că voiam să vin cu mina plină... Cred că o dată cu primirea acestor rânduri vei primi și volumul *Omagiu*, ce mi s-a închinat de critici; ar putea să te intereseze în unele date... Am transmis scrisoarea d[umi]tale d[omnu]lui Radu Tudoran și mi-a spus că ți-a răspuns cu tot ce se cuvine unei atenții atât de binevoitoare ca cea a dumitale... *Logodnicul* l-am primit și l-am transmis autoarei. E o tipăritură extrem de îngrijită, care m-a făcut gelos și pe posibilitățile d[umne]a]-voastră tipografice; volumul a făcut admirația tuturor celor din biroul meu. D[oa]m[na] Papadat-Bengescu mi-a spus că ți-a comunicat de mult expresia grațitudinii ei pentru bunele d[umi]tale servicii. Cum e într-o stare de sănătate mai bună, o văd acum mai des; a sîrșit în prima redacție un nou roman din seria Halipilor⁶; pe cînd redactarea ultimă? e o altă chestie. Eu procedez acum la redactarea a doua, definitivă, a *Mălurenilor* mei; se stringe *comme une peau de chagrin*, din patru mii de pagini nu știu dacă vor rămîne jumătate [...]

Ticu Arhip e tot la împlinirea vechiului ei roman; se apropie sorocul tiparului... Vorbim adesea de dumneata; sedințele noastre se urmează, de altfel, netulburate. Din *Omagiu* vei vedea câteva referințe, deoarece Anonymus notarius — sunt chiar eu. Iată, scumpă doamnă Huškova, un mănunchi de știri locale, legate pe firul unei vechi simpatii a devotatului

E. LOVINESCU

⁶ E, probabil, vorba de romanul *Străina*, pe care îl începuse în 1941, și care, în 1947, în preajma publicării, a dispărut în împrejurări neclare.

București 4 iulie 1942

95 Bul[evardul] Elisabeta

Scumpă doamnă Huškova,

Ieri ți-am trimis pentru a doua oară *Omagiul* în condiții imperfecte de expediție — dar «recomandat», așa că de astă dată îl vei primi... Am comunicat d[omnu]lui Mircea Ștefănescu noutățile ce-mi dai despre piesa sa; l-a bucurat împrejurarea. Cit despre roman, m-am chibzuit mult pînă să decid. În condițiile ce-mi ceri, scurt și neerotic, m-am oprit la romanul *Tinerețe* al Luciei Demetrius, care deși nu e un roman epic propriu-zis, e scris la o mare temperatură, în plină febră, foarte emotiv și cu mari însușiri stilistice. E mic și nu e erotic, în sensul carnal, deși plin de aspirații și de efuzii sentimentale. I-am telefonat autoarei, așa că chiar azi îți va trimite ultimul exemplar ce-l mai are. Vei vedea și dumneata [...] Zilele acestea pleacă prin Slovacia o echipă de ziariști, printre care e și un tânăr profesor: d[omnul] G. Ivașcu, publicist de valoare și prieten al cercului nostru; dacă, cumva, la vreo recepție, dai peste acești ziariști, va fi bucuros să te salute din partea mea. Eu rămîn pe vară, pe loc, prins în niște mari lucrări, bucuros de a mai avea vești de la d[umnea]ta. D[oam]nele Bengescu și T[icu] Arhip îți trimit toate prieteniile lor: ele vin foarte des pe la mine, mai ales că locuiesc prin vecinătate.

Cu omagii devotate,

E. LOVINESCU

IX

8 [oct]ombrie 1942

95 Bul[evardul] Elisabeta

Scumpă doamnă Huškova, am întârziat puțin cu răspunsul, am fost prins în mașina celor trei noi volume maioresciene, sub tipar, iar unul în preparație. Ca roman, îmi pare rău că nu-ți pot recomanda nimic mai recent, care să intre în cadrele exigențelor locale. Aș fi recomandat de la început *Pinză de paianjen* al Cellei Serghi, superior din toate punctele de vedere. [...]

Încolo nimic remarcabil. Pe aici avem o toamnă extraordinară de prelungită și de frumoasă, tot o dată catastrofală sub raport practic. Ședințele noastre continuă după ritmul lor tradițional, cu tot camuflajul, producția literară merge «au ralenti» și din pricina rarității și scumpetei hirtiei. Domnișoara Ticu Arhip, care are gata romanul ei atît de stufos început de mulți ani, din care ne citește din cînd în cînd, îți trimite salutul ei amical; la fel și d[oam]na H[ortensia] P[apadat] Bengescu, mai mult bolnavă decît sănătoasă: cu un roman isprăvit în forma întîi dar nepus la punct [...]

Numai eu stau de trei trei ani în București și scriu zece ore pe zi. Cu salutărilor mele cele mai devotate,

E. LOVINESCU

ca el ți fie mai bun și mai pasiv
de cît cel ce — fost. Cu devotată prietenie
18015/2. E. Lovinescu

H. BERGSON

o epistolă către Mircea Djuvara

S-a considerat îndeobște că «intuiționismul» bergsonian ar fi reușit să dea gândirii «un nou avânt în urma pauzei pozitiviste»¹, că a produs o «revoluție» în filozofie, similară celei înfăptuite de Copernic în astronomie. N-au lipsit nici contestările răsunătoare, ca aceea a lui Julien Benda², nici denaturările. Adept declarat al bergsonismului, căruia îi dedică una din cărțile sale, Albert Thibaudet găsea prilejul să ia atitudine împotriva unor fenomene parazitare, în speță împotriva «bergsonismului instinctului pur, a bergsonismului dușman al gândirii, a bergsonismului dada». Ele reprezentau, în fond, după opinia sa, caricaturi grotești de tipul imaginii deformate a lui Socrate, măsurînd saltul unui purice în Norii de Aristofan, sau al șarjei lui Palissot din comedia Filozofii, unde Jean Jacques Rousseau, marele contemporan al poetului dramaturg, era prezentat intrînd în scenă pe patru labe³. Pentru poetul Charles Peguy, prietenul lui Romain Rolland, și unul dintre cei mai credincioși auditori ai cursurilor lui Bergson de la Collège de France, «*instauration magna*» a filosofiei bergsoniene în preajma primului război mondial a semnat denunțarea abuzului de intelectualism, lupta pentru eliberarea gândirii de idei preconcepute, de formula de-a gata⁴. «*Il était l'orgueil de notre compagnie*» —

¹ Cf. N. Bagdasar, Virgil Bogdan, C. Narly, *Antologie filosofică. Filosofi străini*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, 1943, p. 672.

² Vezi Julien Benda, *Le Bergsonisme ou une philosophie de la mobilité*, Paris, 1913; *ibid.*, *Sur le succès de bergsonisme*, Paris, 1914.

³ A. Thibaudet, *Le Bergsonisme*, tome II, Paris, 1923, p. 101.

⁴ *Note sur M. Bergson et la philosophie bergsonienne*, în *Oeuvres complètes* de Charles Peguy (1873—1914), Paris, 1924, p. 21 și urm.

sublinia trei decenii mai târziu Paul Valéry la Academia Franceză, cu prilejul morții filozofului, înțimplată la 4 ianuarie 1941. Gîndirea sa a însemnat un act eliberator necesar împotriva «imperialismului kantian». Numele său era universal, dar «stilul» pe care l-a creat avea «libertăți și nuanțe tipice franceze», aportul său în istoria gândirii fiind apropiat de acela al lui Debussy la orizontul muzicii. Mai mult, «mare filosof, mare scriitor», Bergson a

fost în același timp « un mare prieten al oamenilor ». Și Paul Valéry găsea puterea, în Parisul ocupat de naziști, să readucă aminte compatrioților, din înaltul for academic, că Bergson și-a pus la dispoziția luptei pentru libertatea Franței autoritatea numelui său, în primul război mondial, când se știe că a contribuit efectiv la atragerea Statelor Unite de partea puterilor Antantei⁵.

Nu insistăm asupra limitelor iraționaliste ale gânditorului francez, binecunoscute criticii filozofice marxiste. Am căutat numai să stabilim cîteva puncte de reper privind succesul acestei concepții și marele prestigiu al întemeietorului ei într-o lume zguduită de profunde mutații. Astfel se explică și ecourile, răspîndirea, dezbaterile care au avut loc în cultura românească (tradițional sensibilă la fenomenul francez)⁶ în primele decenii ale secolului nostru.

lui Mircea Djuvara (1886—1945). Jurist cu reputație, pasionat pentru filozofie, gânditorul și omul de știință român este considerat drept cel mai de seamă reprezentant al filozofiei dreptului la noi, disciplină pe care a predat-o la Universitatea din București. Fost student al lui Titu Maiorescu⁷, ceea ce justifică, în ultimă instanță, respectul pe care l-a acordat pînă la sfîrșitul vieții esteticii lui Schopenhauer, Mircea Djuvara a fost încadrat, pe drept cuvînt, de către biografi, printre neokantieni⁸. Aflat la Paris pentru studii, în preajma primului război mondial, avid de cunoașterea unor « mode noi în filozofie » el descoperă opera lui Bergson și cunoaște personal pe filozoful francez, pe care-l audiază la Collège de France. Profesor la catedra de filozofie, vreme de aproape două decenii, Bergson atrăgea aici un auditoriu numeros și entuziast, venit din toate părțile lumii; « Mic de statură, cu o sănătate mereu slabă, cu gestul și vorbirea înecată — își va aminti peste decenii Mircea Djuvara —, ființa lui Bergson strălucea însă prin flacăra internă a spiritului lui; părea că-și urmărește neconținut un vis impersonal în adîncimile cugetului și o făcea în așa fel încît cuvintele lui se înălțau pe aripa imaginilor fără nici o căutare, pe un ton liniștit și măsurat, sugerînd perspective nesfîrșite pe culmile cele mai înalte ale gândirii. Rar un filosof și un profesor a știut să prindă ca Bergson suflul auditorilor. Talentul lui natural de vorbire era așa de mare încît publicul venea cu ceasuri înainte spre a găsi un loc cît de modest »⁹.

Scrise la maturitate, aceste rînduri reflectau de fapt entuziasmul tinereții. Cu alte cuvinte, al epocii în care tînărul doctorand român se adresa profesorului reputat, cu îndrăzneală, dar și cu afecțiune respectuoasă, pentru a-i cere părerea asupra unui studiu personal privind, între altele, ideile bergsoniene.

Studiul, pe care-l adresa la sfîrșitul anului 1912, lui H. Bergson, nu reprezenta prima încercare a lui Mircea Djuvara de a aborda analitic opera filozofului francez. Încă din iunie 1911, apărea, în paginile „Convorbirilor literare“, articolul Două tendințe în filozofia contemporană; cele două concepții dominante, ale căror contradicții se doreau împăcate în

Una dintre cele dintîi și cea mai consecventă contribuție la cunoașterea și popularizarea lui Bergson și a filozofiei sale în România revine, incontestabil,

⁵ Allocution de M. Paul Valéry... prononcée, a la séance tenue par l'Académie Française le 9 janvier 1941, în *Études Bergsoniennes. Hommage à Henri Bergson (1859—1941)*, Paris, 1942, pp. 1—4.

⁶ Amintim că, în cadrul acestor dezbateri, poetul G. Topîrceanu încercase în deceniul al patrulea

să dea o replică originală, în limba franceză, celebrului *Le Rive, essai sur la signification du comique*.

⁷ Vezî, în acest sens, studiul *Filozofia poeziei lui Eminescu*, publicat în „Convorbiri literare“ (1908).

⁸ Cf. N. Bagdasar, *Mircea Djuvara*, extras din *Istoria filozofiei moderne*, vol. V, *Filozofia românească*, București, 1940, și Paul Georgescu, *Mircea Djuvara. Un sistem de filozofie juridică, în Cercetări de filozofie juridică*, București, 1942.

⁹ M. Djuvara. *Necrolog. Henri Bergson*. Extras din „*Analele Facultății de Drept din București*“, anul II, nr. 2—3—4, București, 1941, p. 1.

viitor, fiind, după părerea autorului, bergsonismul și postkantianismul¹⁰.

Un alt articol, trimis tot din Paris și publicat de aceeași revistă, în martie 1912, se intitula Schimbarea, centru al unei noi filosofii și era prilejuit de apariția în volum a conferințelor ținute la 26 și 27 mai 1911, de către Henri Bergson, la Universitatea din Oxford¹¹.

¹⁰ Cf. „Convorbiri literare”, XLV, nr. 6, p. 643—655.

¹¹ *Ibid*, XLVI, nr. 3, p. 254—264.

În momentul în care avea loc schimbul de scrisori la care ne referim, Mircea Djuvara își pregătea teza de doctorat la Sorbona, susținută în 1913 la Facultatea de drept, cu tema: Les fondements du phénomène juridique. Quelques réflexions sur les principes logiques de la connaissance juridique. În același timp, Henri Bergson ținea o serie de cursuri în Statele Unite, la invitația Universității Columbia din New York, sub titlul: Spiritualité et liberté. Răspunzul adresat tinărului român este scris la sfârșitul vacanței universitare, înainte de reîntoarcerea filozofului francez în America:

Villa Montmorency, 18 Avenue de Tilleuls
Paris

21 janvier 1913

Cher Monsieur,

J'ai bien tardé à vous écrire, à vous remercier de vos bons souhaits, à vous parler aussi du travail que vous aviez bien voulu m'adresser. Mais j'en suis venu à ne plus avoir un seul instant disponible. Me voici sur le point de partir pour l'Amérique; je ne veux pas quitter Paris sans vous dire le vif intérêt avec lequel je vous ai lu. Votre analyse de la doctrine de Schopenhauer est tout à fait pénétrante, comme aussi celle de l'intuitionisme contemporain. Les ressemblances que vous signalez entre les deux doctrines m'ont beaucoup frappé, les différences également. Peut-être serais-je tenté d'appuyer plus encore sur les différences, car il me semble que la Volonté de Schopenhauer, située hors du Temps, ne peut pas véritablement vouloir, c'est à dire créer, — de sorte que la doctrine de ce philosophe diffère moins qu'elle a l'air des métaphysiques prékantienues, d'après lesquelles tout serait donné en bloc, dans l'éternité.

Si la Volonté est Tout, comme le dit Schopenhauer, elle n'est plus rien; elle n'est plus qu'un nom donné à l'ensemble des choses. Pour que la «volonté» soit une réalité, ou, en d'autres termes, pour que nous puissions donner au mot un sens psychologique et déterminé, il faut qu'il y ait autre chose qu'elle, sur quoi elle agisse ou dont elle éprouve la résistance. Mais il faudra que je trouve moyen de causer de tout cela avec vous à mon retour. En attendant, je vous renvoie cette très intéressante étude avec tous mes compliments, et avec l'assurance de mes sentiments bien dévoués.

H. BERGSON

Vila Montmorency, 18 Avenue de Tilleuls
Paris

21 ianuarie 1913

Dragă domnule,

Am întârziat mult să-ți scriu, să-ți mulțumesc pentru bunele urări, și de asemenea să-ți vorbesc despre lucrarea pe care ai binevoit să mi-o adresezi. Dar am ajuns să nu mai am o singură clipă disponibilă. Iată-mă pe punctul de a pleca în America; nu vreau să părăsesc Parisul fără a-ți comunica interesul cu care te-am citit. Analiza dumitale făcută doctrinei lui Schopenhauer este cât se poate de pătrunzătoare, ca și aceea a intuiționismului contemporan. Asemănările pe care le semnalezi între cele două doctrine m-au frapat mult, deosebirile tot pe atât. Poate că așa fi tentat să insist mai mult asupra diferențelor, căci mie îmi pare că Voința lui Schopenhauer,

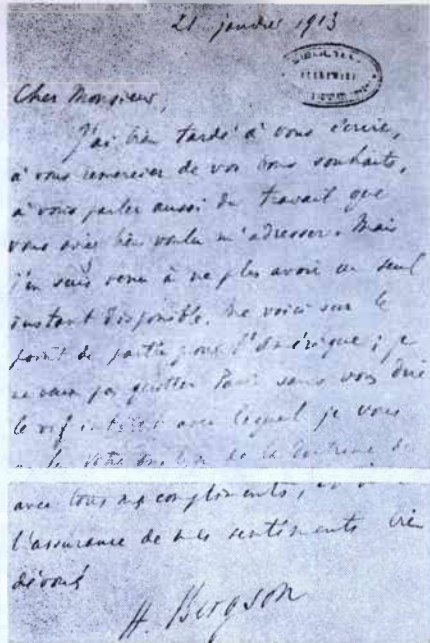
situată în afara timpului, nu e capabilă cu adevărat să «voiască», adică să creeze, — în așa fel că doctrina acestui filozof diferă mai puțin decît pare de metafizicele pre-kantiene, după care totul ar fi dat în bloc pentru eternitate.

Dacă Voința este *Totul*, cum spune Schopenhauer, ea nu mai e nimic, ea nu mai e decît un nou nume dat lucrurilor în ansamblu. Pentru ca «voința» să fie o realitate, sau, altfel spus, pentru ca noi să putem da cuvîntului un sens psihologic și *determinat*, trebuie să existe altceva decît ea, asupra căruia să acționeze sau căruia să-i încerce rezistența. Dar va trebui să găsim vreun mijloc de a discuta despre toate acestea cu dumneata, la reîntoarcerea mea. Deocamdată îți înapoiez acest foarte interesant studiu, cu toate complimentele și cu asigurarea sentimentelor mele devotate.

H. BERGSON

Nu știm dacă întîlnirea preconizată de Bergson în scrisoare a mai avut loc, și anume cînd. După doctorat, Mircea Djuvara s-a reîntors în țară. Iar filozoful francez a revenit la Paris de-abia la finele anului de învățămînt 1912—1913, cînd îl găsim relatîndu-și spiritual impresiile de peste ocean, într-o ședință special organizată de Comitetul Franța-America. O mențiune tirzie a juristului și gînditorului român pare să ateste, totuși, continuarea dialogului și a schimbului de idei: «Bergson în conversațiile avute cu discipolii lui [s. n.] afirma că doctrina lui s-ar putea lega de aceea a lui Kant, prin mijlocirea schematismului din Logica transcendentă (Critica rațiunii pure)»¹². Oricum ar fi, problema unor apropieri posibile între filosofia lui Bergson și concepțiile lui Kant sau Schopenhauer, ca entități comunicante, permeabile, complementare, va continua să-l preocupe în cel mai înalt grad pe Mircea Djuvara, fiind reluată în numeroase studii, articole sau conferințe, pînă la cel de-al doilea război mondial. Aceeași tentativă de împăcare a antagonismelor poate fi sesizată și în propria sa gîndire filozofică: «Cunoașterea se mișcă, după Djuvara, ca un punct pe o linie indefinită, perfecțiunea realizîndu-se atît în direcția intuitivă, cît și în cea rațională»¹³.

Textul lucrării lui M. Djuvara, cu privire la Schopenhauer, și raportarea filozofiei acestuia la intui-

ționismul contemporan, lucrare trimisă în manuscris lui Bergson la sfîrșitul anului 1912, a rămas neidentificat și, probabil, nepublicat. Dacă nu cumva a fost prezentat peste un sfert de veac, cu unele amendamente, la sala Dalles din Capitală, sub titlul *Contemplativitatea estetică* în filosofia lui Schopenhauer, fiind tipărit atît în limba română cît și în versiunea franceză. Conferința era axată, în bună măsură, pe sesizarea unei «asemănări reale, în multe privințe, între concepția lui Henri Bergson și aceea a lui Schopenhauer», de la «elanul vital» și «evoluțiunea lui creatoare» la «stilul excepțional» și «viziunea artistică a lumii»¹⁴.

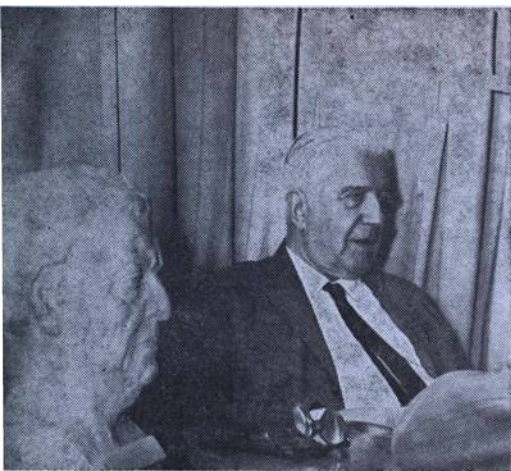
Mircea Djuvara dăruia, la 25 septembrie 1940, Bibliotecii Academiei Române scrisoarea pe care am reprodus-o $\left(\text{azi purtînd cota } S \frac{1}{\text{CXLI}} \right)$.

Nicolae LIU

¹⁴ Mircea Djuvara, *Contemplativitatea estetică în filosofia lui Schopenhauer*, conferință ținută în sala Dalles, la 28 noiembrie 1938, pentru Universitatea liberă, în ciclul despre Schopenhauer. Extras din „Revista cursurilor și conferințelor universitare”, nr. 9 și 10, noiembrie și decembrie, București, 1938; *ibid*, *De la contemplation esthétique dans la philosophie de Schopenhauer*, Extrait de „Revista de filosofie”, vol. XXII, nr. 1, București, 1939.

¹² M. Dj[uvara], *Necrolog, Henri Bergson...*, p. 2.

¹³ Cf. N. Bagdasar, *op. cit.*, p. 6.

CALENDAR

ÎNCREDEREA ÎN FORȚELE VITALE ALE UNEI CULTURI TINERE CONSTITUIE O COORDONATĂ A ACTIVITĂȚII CELOR DOI SĂRBĂTORIȚI, FAPT CE EXPLICĂ IMAGINILE FOTOGRAFICE PRIN CARE SE PRENUMERĂ PRINTRE COLABORATORII DE PRES-

AL. ROSETTI—IMAGINI

Fotografiile, aceste clipe imortalizate, aceste frunze scuturate ale unui timp în care ne întoarcem adesea ca să regăsim ceva din freamătul interior al unei culturi...

Urmărind cele câteva imagini-document ale academicianului Al. Rosetti, în acest an care încununează pentru sine o vîrstă de aur, vîrsta patriarhilor, s-ar putea intui o altă coordonată de spirit decît cea pe care o indică un moment oficial: sărbătorirea unei aniversări. Al. Rosetti între scriitori! Nimic mai definitoriu și în același timp mai familiar pentru acest mare Mecena al literelor românești moderne. Editorul care, prin „Cultura Națională” sau „Fundajii”, a îmbogățit scrisul nostru interbelic, nu numai cu cărți, dar în primul rînd cu nume de scriitori, are o tinerețe aparte, o energie tenace și un simț al valorii remarcabile, ce definesc un stil de existență.

Filologul de talie europeană, cel care prin Istoria limbii române a trasat linii directoare în domeniul specialității sale, a aflat în el atîta deschidere de spirit încît să abordeze fenomenul viu al culturii, să încurajeze continuu tinerețea, drumul spre artă, afirmarea altora. Este o lecție de dăruire exemplară pe care Alexandru Rosetti ne-o dă și acum, la opt decenii de viață.

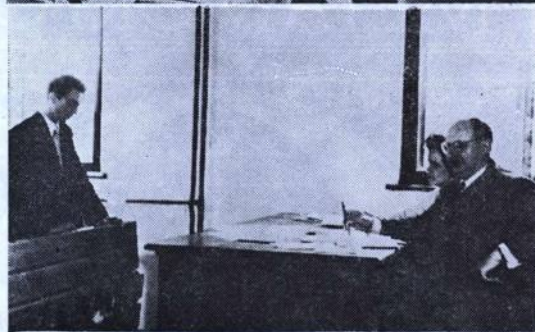

PRIETENII MEI SCRITORII (ALĂTURI DE MIHNEA GHEORGHIU, EUGEN BARBU ȘI EUGEN JELELEANU — OCTOMBRIE 1974).

SENTIMENTAL

TIGIU AI MUZEULUI LITERATURII ROMÂNE. ÎN ACEASTĂ CALITATE, REVISTA NOASTRĂ CONSIDERĂ CA PE O DATORIE DE ONOARE DE A LE ADUCE, CU PRILEJUL ANIVERSAR, UN CALD ȘI DEVOTAT OMAGIU. MANUSCRIPTUM.

PROSPECTIVE — AL. DIMA

POPASURILE PROFESORULUI (TURNUL-SEVERIN, SIBIU ȘI IAȘI).

În aceeași lună, octombrie, a acestui an, cultura noastră sărbătorește cele șapte decenii de existență ale lui Al. Dima. Ne amintim că monografia închinată orașului mult iubit de tînărul profesor de atunci, Sibiu, a fost editată de Al. Rosetti. Așadar, istoria literară a asociat, nu o dată, numele celor doi sărbătoriți de astăzi de-a lungul citorva decenii de rodnică activitate. Calendarul nostru sentimental îngemănează în chip firesc doi oameni care fixează în biografia generațiilor de azi direcții culturale marcante. Fiecare, în alt sens, reprezintă pentru noi: magistrul.

Al. Dima la 70 de ani! Tinerețea studentului este în fond vîrsta reală a profesorului. Al. Dima are tinerețea tuturor celor pe care, de la catedră, i-a îndrumat în viață, le-a rostit aceeași prelegere de omenie și le-a dat același exemplu de muncă serioasă, de pasiune pentru literatură și de deosebită modestie. Cărțile lui Al. Dima, fie că se referă la zăcămintele folclorice ale poeziei noastre culte, fie că discută monografic viața și activitatea lui Al. Odobescu, Alecu Russo, G. Ibrăileanu ș. a., fie că prefătează cu studii întinse texte capitale ale literaturii universale, sau că structurează valențele și metodele de cercetare ale comparativismului literar românesc, sint, în fond, admirabile ple-doarii pentru revelarea fondului umanist al culturii noastre.

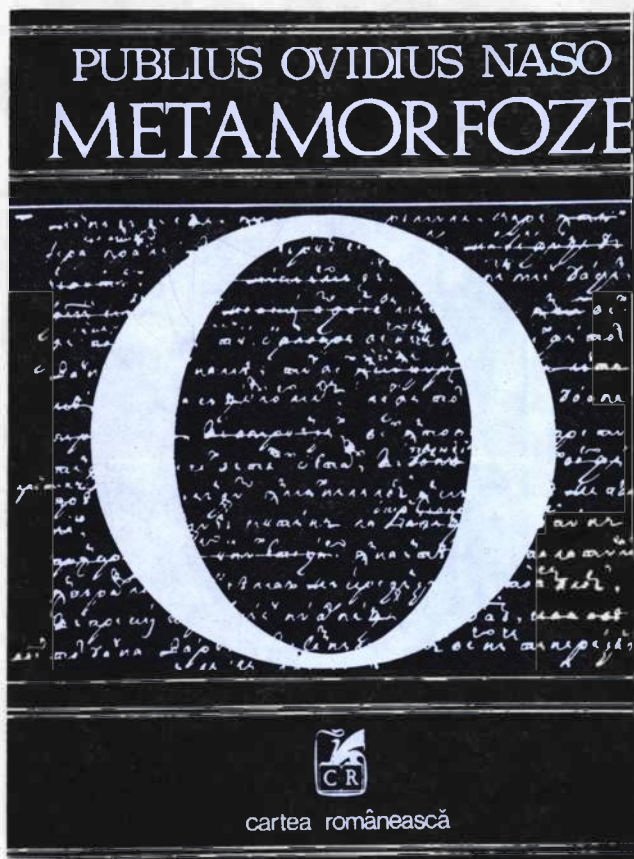
CRONICA EDIȚIILOR

O TRADUCERE NECUNOSCUTĂ A

METAMORFOZELOR*

VOLUMUL SOMPTUOS PE CARE-L OFERĂ cititorilor editura „Cartea Românească” marchează, sub multiple aspecte, un eveniment cultural. O nouă traducere din opera lui Ovidiu vede lumina tiparului și atestă, prin vechimea ei, permanențele latine din cultura română.

Manuscrisul, reprodus în facsimil și transliterat în ortografia actuală, cuprinde 33 file și include Cartea I din opera marelui poet latin. Traducerea a fost alăturată versiunii părții a doua din Istoriile arăpești, ambele realizate de Scarlat Barbu Timpeanu și rămase pînă acum necunoscute istoriei noastre literare. Aflat în posesia lui Nicolae Vasilescu-Capsali, manuscrisul intră astăzi în circuit, îmbogățind imaginea noastră despre mișcarea intelectuală de la începutul secolului trecut. Versiunea părții I din Halima a fost cunoscută specialiștilor; partea a doua completează fericit o scriere numai parțial înregistrată și ne dezvăluie un contact dintre cele mai semnificative. Facsimilul clar și transcrierea competentă de către editorii N. Vasilescu-Capsali și Dan Ripă-Buicliu permit istoricilor să pătrundă în laboratorul unui cărturar prea puțin cunoscut din epoca marilor prefaceri, iar cititorilor lectura plăcută a unui fragment din fascinanta operă ovidiană, deoarece — elementul trebuie subliniat de la bun început — limba lui Timpeanu are o cursivitate și un pitoresc demne de atenția unui public larg. Pe lângă valoarea sa

* Publius Ovidius Naso, *Metamorphose*. Cartea I. Traducere și prelucrare de Scarlat Barbu Timpeanu (1808). Prefața prof. univ. dr. doc. Nicolae Lascu. Introducere, text stabilit, transcriere și note: Nicolae Vasilescu-Capsali și Dan Ripă-Buicliu. Editura „Cartea Românească”, 1975.

istorică, traducerea aceasta, a doua în ordine cronologică, are și o valoare literară notabilă.

Spre deosebire de Vasile Aaron, care tipărea la Ioan Bart, la Sibiu, în 1807, Perirea a doi iubiți, adică Jalnica întâmplare a lui Piram și Tisbe, cărora s-au adeogat mai pe urmă nepotrivita iubire a lui Echo cu Narșis, în versuri, Timpeanu a tradus în proză. Cu siguranță a ocolit versificația datorită faptului că «nu avea talent»; după cum afirmă editorii în substanțiala lor prefață; dar și datorită faptului că, pentru el, Metamorfozele dezvăluie mai mult decît «jalnice» întâmplări, demne de a oferi o zăbavă, și anume, o extraordinară fabulație, capabilă să introducă pe cititor în lumea miturilor, în gândurile și obiceiurile antice, în detaliile unui model cultural cu un necontestat prestigiu la începutul secolului XIX. O lume pe care traducătorul o confruntă permanent cu mentalitatea oame-nilor ghidați de principiile veacului Luminilor. Accentul s-a deplasat, în asemenea condiții, asupra comentariilor pe care traducătorul le-a adăugat la versiunea în proză, cu aspect de expunere doctă.

Întrucît Istoriile arăpești, partea a doua, sînt datate 1808, editorii susțin, argumentat, că traducerea din Ovidiu a fost realizată tot în acest an. Așadar, în primul deceniu al secolului trecut, în timp ce transilvăneanul Vasile Aaron împămîntenea pe Ovidiu peste munți, munteanul Timpeanu destina versiunea sa tipografiilor bucureștene. Reîntîlnim, astfel, o nouă convergență care mărturisește orientarea comună a intelectualilor din întreg spațiul carpato-danubian; ea și cărturarilor din Școala ardeleană, scriitorii munteni și moldoveni se dovedese preocupăți de istorie, de sursele civilizației române, de operele «clasice». Într-o istorie a culturii române, care nu va urmări, ca în istoria beletristicii, numai șirul producțiilor artistice, ci va pune accentul asupra mentalităților și a comportamentului, asemenea convergențe vor demonstra de la sine mișcarea unitară română din epoca Luminilor și a Romanticismului; într-o asemenea istorie, Barbu Șcarlat Timpeanu își va ocupa locul cuvenit, cel pe care nu l-a dobîndit în istoriile literare. Traducător de romane picarești, ca Întîmplările lui Lăzărilă Torma, și de povestiri orientale, ca această Halima, în două părți, autor al unui Curs de literatură, «care se baza pe excerpte literare traduse din operele lui Chateaubriand, Buffon Mollère, Bossuet, Massillon și Lessing», Timpeanu își dezvăluie personalitatea numai în cadrul istoriei globale; deoarece, în același timp, el publică o culegere de maxime și pilde, ca Dinicu

Golescu, într-o Geografie, în care include o analiză a inflației monetare provocate de circulația concomitentă a mai multor monezi străine în societatea română, fenomen provocat de activitatea negustorilor interesați, în primul rînd în tranzacțiile monetare, și de cămătari. Întîlnim, deci, un intelectual atent la toate aspectele vieții sociale, care intervine activ în dezbaterile problemelor celor mai acute ale vremii. Într-o istorie a vieții intelectuale, Timpeanu va trebui înregistrat în rîndul aceluia grup de cărturari care cunoaște o marcantă ascensiune în viața socială din prima parte a secolului XIX și care supune discuției publice chestiunea formării unor noi relații între membrii unei societăți chemate să participe activ la noul ansamblu ce prindea chip pe continentul nostru, Europa națiunilor.

În această calitate de cărturar cu multiple preocupări, Timpeanu s-a apropiat de opera lui Ovidiu și a transpus-o în română ca pe o sinteză de civilizație, și nu numai ea pe o scriere beletristică. Primul indiciu, în acest sens, ni-l oferă însuși manuscrisul reproduș în cartea de față. Editorii sesizează faptul că traducătorul a revenit asupra textului, pentru a-l stiliza; ni se pare, însă, că, de la început, traducătorul și-a ales cu grijă cuvintele, tăind rîndurile înșirate din primul implus și scriind în continuare un alt rînd mai clar. Astfel, el a putut tăia ulterior «pentru prăpastie», pentru a serie «pentru haos»; dar corectura din «procvîntare» pare a fi făcută din primul moment. El scrie: «Hotărînd să scriu prefacela ce s-au făcut la trupurile, vă rog, Marilor Dumnezei, ca un lucru ce aceste schimbări sînt lucruri...», pentru a tăia cuvîntul «prefacela» și a serie deasupra «schimbările ce au luat», poate ulterior, dar tăind «lucru» pentru a serie, în continuare, după «schimbări», «sînt lucruri». Ni se pare că «procvîntarea» prezintă două feluri de intervenții: unele din primul moment, cînd traducătorul a abandonat o formă și a continuat fraza, inserînd cuvîntul șters în alt loc, iar altele dintr-un moment ulterior, cînd a revăzut traducerea. În asemenea condiții, «procvîntarea» a adoptat fraza cursivă pe care ne-o prezintă transcrierea: «Hotărînd să scriu schimbările ce au luat trupurile, vă rog, marilor zei, ca unii ce aceste schimbări sînt lucruri și sfîrșituri ale puterilor voastre...» (nu «noastre»!) Lămuriri ale editorilor asupra etapelor redacției textului ar fi fost binevenite, eventual prin cîteva note în subsolul paginii.

Al doilea indiciu ni-l oferă comentariile lui Timpeanu. În versiunea lui, «basmul» este urmat

de « pricina » și de « povestea », pentru a se încheia cu o « tilcuire ». Fabula 5, de exemplu, Pentru nașterea uriașilor istorisește, în « pricina » războiului uriașilor cu Zeus și dă detalii în « povestea »; « tilcul » actualizează în mod evident textul ovidian, deoarece aici comentatorul recapitulează opiniile lui « Macrobie » și ale altora, printre care unii sint « naturalști », pentru a adăuga propriile sale considerații: « Eu, mai în trecut zile, am întrebat pe doctorele meu, de poci să potrivele basnul acesta cu turburările ce se întimplă la cei puternici stăpînitori, din care izvorăsc neorînduielele, puindu-i în vedere că, acei puternici ce se împotriveau și-și pierdeau liniștea lor, pot să se asemenea cu uriașii; iar neputințele omenești cu munții ce i-au îngrămădit uriașii, și că sănătosul fulger cu trăsnet, cu care i-a zdrobit Zele, sint la boale ». Basnul 14, « Pentru Io care s-a întors într-o cea dintâi făptură a sa » este urmat de o lungă « tilcuire », în care se fac referințe istorice, cu trimiteri la înțelesul cuvîntului « Vostoros », și sint formulate explicații alegorice, pornind de la tezele « filosofilor cei fisecești »: « Se băsește că Zele (pentru care am zis mai sus că socotește a fi soarele, de la care luna își are lumina ei) schimbă pe Io în vacă cum a văzut pe Ira, vrînd să ne arate cu aceasta că luna, cînd se iesește din nou pe orizont se vede cu coarne ca vaca... Așadar, luna, fiind mai jos decît toatele stelele, care privesc la dînsa, s-a băsnit că Ira a dat-o în paza lui Argos, al cărui ochi mulți însemnează a fi cerul cu stelele. În sfîrșit, Argos se omoară din porunca lui Zele și vaca se izbăvește de dînsul, ca să ne dea să înțelegem că soarele, dînd lunii lumină și putere, stinge strălucirea celorlalte stele ».

Aceste « tilcui » în versiunea lui Tîmpeanu merită a fi studiate, deoarece ele dezvăluie o confruntare dramatică cu mitul, într-o epocă a expansiunii rațiunii, și o reevaluare a creației poetice din vechile credințe. Tendințele majore din comentarii ne reamintesc de gîndirea vichiană ale cărei similitudini cu orientările din Lumînile sud-est europene ar trebui puse în lumină. Ceea ce credem că trebuie subliniat, aici, este faptul că acest gen de comentariu nu constituie o inovație. Este cunoscut faptul că, în momentul în care a tradus Zăbava fanteziei (De gli scherzi geniali) în limba greacă, Kastrisios a primit îndemnul din partea directorului Colegiului Flanginian din Veneția, Ioan Patușas, să adauge la sfîrșit un catalog de personaje, pentru a lămuri pe cititori, cine au fost acei mari eroi ai antichității care perorau în discursurile lui

Loredano. Opera lui Fénelon, Aventurile lui Telemac, a fost însoțită, în versiunile românești, de un repertoriu al zeilor și « dumnezeoalelor » care apăreau în text. Este de văzut, așadar, în ce măsură Tîmpeanu a putut beneficia de comentariile apusene și de cele ale erudiților greci atuncî cînd și-a redactat tilcuiurile extrem de interesante. Cert este că reevaluarea moștenirii antice, așa cum se desprinde din paginile lui Tîmpeanu, nu este un fenomen care imită procesul de reconsiderare a prezenței modelului greco-latin în culturile occidentale, în perioada romantismului. Realizarea lui Tîmpeanu are loc în deceniile în care Ovidiu este prezent în lectura intelectualilor români și în creația Văcăreștilor, a dascălilor din Școala ardeleană, a lui Conachi, așa cum rezultă și din recapitulările lui Paul Cornea, în Originile romantismului românesc; este o prezență, însă, care nu poate fi urmărită numai pe nivelul beletristic, unde Paul Cornea a constatat « raporturi formale ». Contactul culturii române cu Antichitatea se lasă mai puțin surprins pe plan pur literar și este mai adînc înrădăcinat în concepția etică-politică care se detașează din scrierile istorice și din cărțile de înțelepciune; lipsa unei tradiții de « cultism » literar nu poate fi echivalată cu lipsa unei tradiții de gîndire, în care Antichitatea a fost profund implicată, participînd la consolidarea celui echilibru « clasic » din cultura noastră, evident în cultura scrisă.

Or, comentariile lui Tîmpeanu procură argumente prețioase tocmai în acest sens, deoarece dacă tilcuiurile lui nu au o deosebită semnificație poetică, ele permit o mai bună investigare a atitudinilor mentale din societatea română, la început de veac: confruntarea cu legendele lui Ovidiu este puternică și vie, reliefind mentalitatea unui grup de cărturari care rămîne atașat de cuceririle Antichității și le adaptează la noile obiective ale umanismului ce se subsumează imperativelor naționale. Ca intelectual interesat în geografie, economie politică și literatură, Barbu Scarlat Tîmpeanu aduce mărturie prețioasă la dosarul încă deschis al transformărilor ideologice din cultura română de la începutul secolului XIX.

Străduința îngrijitorilor textului, Nicolae Vasilescu-Capsali și Dan Ripă-Bucliu, s-a îmbinat fericit cu experiența editorului, oferindu-ne prilejul de a înregistra un eveniment deosebit, după cum subliniază profesorul Nicolae Lascu în prefața la această carte, una dintre cele mai frumoase ale anului 1975.

Alexandru DUȚU

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(1 aprilie — 30 iunie 1975)

A

ARGHEZI (Tudor)

Popescu-Cadem (Constantin) — Legendă și adevăr în biografia lui Tudor Arghezi.

[Acte civile.] „*Manuscriptum*“, anul VI, nr. 2 (19)/1975, pp. 157—162.

Stănescu (Gabriel) — Pagini de corespondență. Scrisoare către I. C. Vissarion, din 31 octombrie 1951. „*Orizont*“, anul XXVI, nr. 15 (371), 11 aprilie 1975, p. 3.

Stoica (Ion) — O cerere a lui Tudor Arghezi. „*Tomis*“, anul X, nr. 2 (119), iunie 1975, p. 2.

ARICESCU (C. D.)

R[usu] (M. N.) — Pentru un roman epistolar al Independenței. [II] și [III] [Scrisori de familie.] „*Amfiteatru*“, anul X, nr. 4 (112), aprilie și nr. 5 (113), mai 1975, pp. 13—14.

ARICESCU (Iulia)

Rusu (M. N.) — Bucureștiul într-o scrisoare de la 1874. [Reportaj al inaugurării statuii lui Mihai Viteazul, orarul cursurilor lui Maiorescu, Odobescu, Hasdeu etc. de la Universitate]. „*Almanahul literar*“ — 1975, editat de Asociația Scriitorilor din București, pp. 31—32.

B

BACOVIA (George)

[Bacovia (Gabriel)] — 5 desene comunicate de fiul poetului. „*Cronica*“, anul X, nr. 14 (479), vineri 4 aprilie 1975, p. 5.

BARBU (Ion)

G. (D.) — Autograf pentru Mihai Moșandrei. „*Argeș*“, anul X, nr. 2 (100), iunie 1975, p. 6.

BLAGA (Lucian)

Blaga (Dorli) — [Chemarea lupilor] — Roman autobiografic (II). „*Manuscriptum*“, anul VI, nr. 2 (19)/1975, pp. 90—100.

Curticeanu (M.) — Scrisori către G. Oprescu; Scrisori către Ion Breazu. „*Echinox*“, anul VII, nr. 4—5, aprilie — mai 1975, p. 4.

Gruia (Bazil) — Amintiri și documente. [Scrisori către Victoria Benea-Medean.] „*Tribuna*“, anul XIX, nr. 18, 1 mai 1975 și Amintiri și documente. Sceneta umoristică, 1911. „*Tribuna*“, anul XIX, nr. 20, 15 mai 1975, p. 13.

BRĂTESCU - VOINEȘTI (Ion. Al.)

Stănescu (Gabriel) — Pagini de corespondență. [Scrisoare către I. C. Vissarion.] „*Orizont*“, anul XXVI, nr. 15 (371), 11 aprilie 1975.

BREAZU (Ion)

Vezi: Blaga (Lucian), Bucuța (Emanoil) la Curticeanu (Mircea)

BUCUȚA (Emanoil)

Curticeanu (Mircea) — Scrisori către Ion Breazu „*Echinox*“, anul VII, nr. 6, iunie 1975, p. 7.

C

CANTACUZINO (Constantin Stolnicul)

Dima-Drăgan (Corneliu) — «Barca vieții [...] e pindită mereu de mari și puternice furtuni». [Scrisoare către Hrisant, patriarhul Ierusalimului.] „*Manuscriptum*“, anul VI, nr. 2 (19)/1975, pp. 11—12.

- CARAGIALE (Mateiu I.)
Panaiteescu (Dumitru D.) — Alte «pagini de Jurnal» „*Manuscriptum*“, anul VI, nr. 2(19)/1975, pp. 107—125.
- CISEK (Oscar Walter)
Stănescu (Heinz) — Corespondență la Innsbruck [3 scrisori către revista „*Der Brenner*“.] „*Manuscriptum*“, anul VI, nr. 2(19)/1975, pp. 148—151.
- CLIPA (Gherasim)
Ursu (N. A.) — Un roman francez tradus în secolul al XVII-lea. *Viața domnului Heru-
vim de la Ronda*. „*Cronica*“, anul X, nr. 14(479), vineri 4 aprilie, p. 7.
- COMARNESCU (Petru)
Corbea (Ileana) — «Nu cred că Matei Caragiale s-a destăinuit cuiva pe larg și deplin.» [Conferință radiofonică.] „*Manuscriptum*“, anul VI, nr. 2(19)/1975, pp. 101—106.

E

- EMINESCU (Mihai)
Bordeianu (M.) — Eminescu și Dosoftei. [Însemnare autografă pe *Viața și petrecerea
sfinților*.] „*Cronica*“, anul X, nr. 24 (489), vineri 13 iunie 1975, p. 8.
Vrâncănu (G.) — Însemnări de revizor școlar; despre școala din comuna Lipova. [Frag-
ment ms.], „*Ateneu*“, anul XII, nr. 2(122), iunie 1975, p. 3.

G

- GALACTION (Gala)
Oprea (Al.) — Scrisori de dragoste (II). „*Manuscriptum*“, anul VI, nr. 2(19)/1975,
pp. 139—146.
Stănescu (Gabriel) — Pagini de corespondență. [Scrisoare către I. C. Vissarion.] „*Ori-
zont*“, anul XXVI, nr. 15(371), 11 aprilie 1975, p. 2.

I

- IORGA (Nicolae)
Ungureanu (Gh.) — N. Iorga despre M. Eminescu. [Fragment manuscris.] „*Cronica*“,
anul X, nr. 26(491), vineri 27 iunie 1975, p. 3.

M

- MANIU (Adrian)
Modola (Doina) — Poezii: *Acolo undeva în noapte*, *Poezia este sufletul oricărei frumuseți*,
Înțelesuri (Metamorfoze), *Cîntecul Măscăriciului*, *Te aștept să vii*. „*Tribuna*“, anul XIX,
nr. 25, 19 iunie 1975, p. 11.
- Pienescu (G.) — Jocul întinericului. [Variantă]. „*Manuscriptum*“, anul VI, nr. 2(19)/ 1975,
pp. 26—35.
- MICLE (Veronica)
Pop (Augustin Z. N.) — Știri noi despre Veronica Micle. [O scrisoare către Iuliu I. Roșca.]
„*Steaua*“, anul XXVI, nr. 6(337), iunie 1975, p. 21.
- MOLDOVANU (Corneliu)
Scurtu (Nicolae) — Referat asupra pieselor *Mioara* și *Act venețian* de Camil Petrescu,
înaintat Casei Școalelor. „*Orizont*“, anul XXVI, nr. 17(373), 25 aprilie 1975, p. 3.
- MUNTEANU (Bazil)
Rusu (M. N.) — Bazil Munteanu și Felix Aderca. [Referatul lui Bazil Munteanu la piesa
Zburător cu negre plete de Felix Aderca, din I-VI-1945]. „*Almanahul literar*“—1975“,
editat de Asociația Scriitorilor din București, pag. 124—125.

P

- PETRESCU (Camil)
Bojin (Al.) — *Danton* — scene și fragmente. „*Manuscriptum*“, anul VI, nr. 2(19)/1975,
pp. 57—68.
- Rusu (M. N.) — Camil Petrescu-teatrolog. [Referate inedite. *Notă la repetiția generală*
„Îngerul a strigat pe Maria”, 3 aprilie 1939; *Notă la condica de repetiție*, la piesa *Să*
divorțăm, 13 Noiembrie 1939; *Notă la condica de spectacol (aceeași piesă)*, 17 noiem-
brie 1939] „*Dialog*“, revistă studențească de cultură, Iași, nr. 9-10/1974.
- Scurtu (Nicolae) — Respins de Casa Școalelor. [2 scrisori adresate Ministerului Instruc-
țiunii și editurii „Casa Școalelor”] „*Orizont*“, anul XXVI, nr. 17(373), 25 aprilie
1975, p. 4.

PILLAT (Ion)

* * * — *Cintec* < La umbra Timpului > „*Argeș*“, anul X, nr. 2(100), iunie 1975, p. 7.

POGOR (VASILE)

Ursu (N. A.) — O satiră a lui Lorenzo Pignotti prelucrată de comisar Vasile Pogor; *Disociocălarea inimii unui cochete, iar moldovenesti unui șoline*. [Fragment] „*Cronica*“, anul X, nr. 23(488), vineri 6 iunie 1975, p. 5.

R

REBREANU (Liviu)

Netea (Vasile) — « În atmosfera aceea înălțătoare de unitate românească » [Conferință la aniversarea „*Astrei*“.] „*Manuscriptum*“, anul VI, nr. 2(19)/1975, p. 17—22.

Rusu (M. N.) — *Liviu Rebreanu-inedit*. [Actul I și actul II din piesa *Mica publicitate*, datat 6.IV.1916—7.IV.1916.] „*Amfiteatru*“, anul X, nr. 7, 1975, pag. 179—180.

S

STAMATIAD (Al. T.)

Dima (Al.) — *Arta poetică. Însemnări și sfaturi conștrărilor tineri*. „*Manuscriptum*“, anul VI, nr. 2(19)/1975, p. 130—135.

STANCA (Radu)

Curticeanu (M.) — O scrisoare către Ion Negoitescu. „*Echinoz*“, anul VII, nr. 4—5 aprilie—mai 1975, p. 3.

T

TOPÎRCEANU (George)

Ciopraga (Constantin) — *Nepoata boiangiului* [Schiță]. „*Manuscriptum*“, anul VI, nr. 2(19)/1975, p. 165—171.

V

VISSARION (I. C.)

Vezi: Argezi (Tudor), Brătescu-Voinești (Ion Al.), Galaction (Gala); (Stănescu, Gabriel).

VLĂDESCU (G. M.)

Cubleşan (Constantin) — *Huhurezul* [Teatru]. „*Manuscriptum*“, anul VI, nr. 2(19)/1975, p. 38—56.

VOICULESCU (Vasile)

Cioculescu (Șerban) Din « carnetul ultim » [Versuri: *Tocălia, Mirungere, Taborul, Plingerea lui Adam, Dincolo de atom*.] „*Manuscriptum*“, anul VI, nr. 2(19)/1975, p. 88—89.

VOINESCU (Alice)

Florescu (Nicolae) — *Cuvînt pentru Hamlet* [Eseu]. „*Manuscriptum*“, anul VI, nr. 2(19)/1975, p. 71—86.

VORONCA (Ilarie)

Daniel (Paul) — 2 scrisori către Șerban Cioculescu. „*România literară*“, anul VIII, nr. 20, joi 15 mai 1975, p. 7.

Dana POPESCU

Din cauza abundenței de materiale, redacția a fost nevoită să amâne tipărirea *Indicelui bibliografic* al revistei (nr. 11/1978—20/1975) în paginile numărului de față.

Cerînd cuvenitele scuze cititorilor noștri, îi anunțăm, pe această cale, că *Indicele general* al revistei „*Manuscriptum*“ va fi publicat cu ocazia celei de a 25-a apariții.

N. R.

Creșterea colecțiilor

(1 aprilie — 30 iunie 1975)

BIBLIOTECA ACADEMIEI R. S. ROMÂNIA

Correspondență:

Francine Bloch, Ioan Chirescu, Eugen Ionescu, Ion Minulescu.

Carte rară:

Curiose Beschreibung von der Moldau und Wallachey worinen deroselben Zustand und Beschaffenheit Graentzen, Lager, Staedte und Schloesser, der Innwohner Sitten, Religion und andere Ceremonien — 1699.

MANUTIUS — *Transilvaniae olim Daciae dictae descriptio... ex variis veterum et recentiorum scriptorum monumentis... ex. Georgyo A. Reyehersdorff... Romae, 1596.*

Dalia ARAMĂ

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ CLUJ-NAPOCA

Carte veche românească:

Carte românească de învățătură, Iași, 1643.
Cele șapte taine, Iași, 1644.

Îndreptarea legii, Tirgoviște, 1652.

Tilcuirea Liturghiei, Iași, 1697.

Liturghii, Râmnic, 1767.

CLAIN, Samuill — *Teologia moralicească*, Blaj, 1796.

Psaltire, Buda, 1813.

Cărți cu autografe și dedicații:

SADOVEANU, Mihail — *Ostrocul lupilor*, București, 1941.

BART, Jean — *În deltă*, București, (f. a.), semnat Eugen Botez, 1925.

TEODOREANU, Ionel — *Ce-a văzut Ilie Pănișoară*, București, 1940.

Elena MOSORA

MUZEUL DE LITERATURĂ AL MOLDOVEI — IAȘI

Manuscrise:

CARAGIANI, I. — *Traduceri din folclorul românilor macedoneni* (300 pagini).

CONACHI, C. — *Memoriu către domnitorul Moldovei*.

PAVELESCU, Cincinat — *Epigrame* (240 pagini autografe).

PETRINO, D. — *Moldova* (poezie).

Carte veche românească:

Biblia de la București, 1688.

Alfavita suflătească, Iași, 1755.

Diverse:

Scrisori de la A. Ubcini, Gr. Serrurie, E. Eghenia și Elena Negri.

PETRESCU, Cezar — 140 desene și caricaturi.

D. VACARIU

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

Manuscrise:

PETRAȘINCUL, Dan — *Stinge* (roman).

PETRESCU, Camil — *Cuvinte după un sfert de veac, Aprecieri* (articole).

PILLAT, Ion — *Caiet cu poezii din ciclul Florica*.

ȘULUȚIU, Octav — *Jurnal* (1927—1929), *Pe margini de cărți* (pagini de critică, seria întâi); *Ambigen* (roman).

VOICULESCU, Vasile — *Pe un motiv de basm, Cartea de magie, Ții minte trandafirul..., Plăpînda, Strofe pentru un cimitir al eroilor, Botezul, Clepsidra, Veghe* (versuri).

Correspondență:

Lucian Blaga, Otilia Cazimir, G. Călinescu, Pompiliu Constantinescu, G. Enescu, Gala Galaction, Anton Holban, Camil Petrescu, Mihail Sadoveanu, Tudor Vianu.

Acte:

Acte și documente referitoare la biografia lui Panait Istrati.

Fotografii:

Ion Barbu, Mateiu I. Caragiale, Gala Galacti-

on, Ion Pas, Cezar Petrescu, Liviu Rebreanu, Mihail Sadoveanu, G. Dem. Teodorescu, V. Voiculescu.

Tablouri:

AMAN Th. — *Cezar Bolliac* (gravură).

MANIU, Rodica — *Adrian Maniu* (acuarelă).

Desen din arhiva familiei Dimitrie Bolintineanu reprezentând pe Grigore Alexandrescu.

Octaviana MIHĂILESCU

Iconografie

Iconografie

AUTOGRAFE: Felix Aderca (129, 133); H. Bergson (175, 177); Constantin Brâncuși (121); G. Călinescu (80); Șerban Cioculescu (153); Pompiliu Constantinescu (84); Ovid Densusianu (clapa copertei I); C. Dobrogeanu-Gherea (5, 13, 16); G. Ibrăileanu (59); E. Lovinescu (171, 173); Alexandru Macedonski (17, 19, 20, 21); Titu Maiorescu (115, 118); Mihai Ralea (clapa copertei a IV-a); Sava Ieromonahul (163, 164, 167); Tudor Vianu (125, 126, 127).

FOTOGRAFII: Felix Aderca (129, 131, 132, 134); T. Arghezi (75); H. Bergson (174); G. Călinescu (72—73, 75); Pompiliu Constantinescu (85, 89); Vasile Demetrius (132); C. Dobrogeanu-Gherea (5, 13,); Anton Holban (132); Panait Istrati (Gherasim Valsamos — 154, 155, 156, 157, 158, 160, 161, 162); Athanase Joja (75); E. Lovinescu (83, 171); Alexandru Macedonski (17, 24—25 — casa din Calea Dorobanți —, 29, 32, 39); Titu Maiorescu (109, 111); Claudia Millian (134); Sanda Movilă (132, 134); Costache Negruzzi — Opere, vol. I, copertă (192); Ovidiu — Metamorfoze, copertă (180); Perpessicius (75); Liviu Rebreanu — Academia „Ludovica” din Șoproș, vedere din avion (95), uniformă de honved din perioada când Liviu Rebreanu era elev al Academiei „Ludovica” (105); Alexandru Sahia (83); Eliza Sion (140); George Sion (144); Marica Sion (137, 140, 144); Zaharia Stancu (75); Vladimir Streinu (hors texte și coperta a IV-a); Tudor Vianu (75).

DESENE: Octav Angheluță — Pompiliu Constantinescu (89); G. Călinescu — Autoportret (83);

Ștefan Dimitrescu — G. Ibrăileanu — desen în cărbune (57), desen în creion (59), coperta I; Marcel Iancu — Felix Aderca (131), Mateiu I. Caragiale (136), Pompiliu Constantinescu (94), Perpessicius (67), Liviu Rebreanu (107), Iser — Alexandru Macedonski (22, 46), E. Lovinescu (168); Nic — Perpessicius (70); Neagu Rădulescu — Perpessicius (61); Liviu Rebreanu — Autoportret (97) și desene (98—102); Ross — Constantin Stere (66); Sell — Felix Aderca (131); Francisc Șirato — Liviu Rebreanu (97); I. V. — E. Lovinescu (169).

STATUI: Constantin Brâncuși — proiect pentru un monument dedicat lui Spiru C. Haret (119); Letiția Ignat — bustul lui I. L. Caragiale (122); Mișța Petrașcu — Tudor Vianu (123).

N. B. Desenele lui Ștefan Dimitrescu — reprezentându-l pe G. Ibrăileanu (reproduse pe coperta I și la paginile 57 și 59), fac parte din colecțiile Casei memoriale „G. Călinescu” și, respectiv, ale Cabinetului de stampe al Bibliotecii Academiei R. S. R. Ținem să exprimăm întreaga noastră grațitudine Constanței Constantinescu și Elenei Iordache Streinu pentru materialul iconografic pe care ni l-au pus la dispoziție. De asemenea, Mariei Polojințev pentru fotografiile inserate în paginile de Jurnal ale lui Mateiu I. Caragiale.

After having published three interesting issues devoted to poetry, prose and drama, „Manuscriptum“ dedicates its last issue this year to the problems of literary criticism.

Reserving most of its pages to some eloquent material belonging to the most outstanding representatives of Romanian literary criticism, the review offers its readers several more important moments from the evolution of this literary genre. Thus the ideas of the Marxist critic C. Dobrogeanu-Gherea are emphasized in the confessions of Ioan D. Gherea, his personality being revealed by the new confession letters which are printed for the first time now.

Al Macedonski's three lectures: On Romanian poetry, Romanticism and Theatre and Literature show a new facet of the personality — that of literary commentator, concerned with problems of aesthetics of his time of the poet of the Romanian Nights, revealing to us one of the most modern artistic consciences since the beginning of our century.

Several confessions by G. Ibrăileanu, new pages from Critical Mentions by Perpressicius, G. Călinescu in «the last parade of the duel with E. Lovinescu» and some Aesthetic Notes by Pompiliu Constantinescu are gathered in the substantial and varied column headed The Metamorphosis of Criticism. In the suggestive sub-titles of the column the review tries to underline the complexity and major responsibility of criticism as well as the hypostasis and availabilities of this literary genre.

Worth mentioning is also, in this issue, Titu Maiorescu's notes for the lectures he was giving at the Faculty and some confessions on the laboratory of the Art of the Romanian prose-

Après avoir publié trois intéressants numéros thématiques, dédiés à la poésie, à la prose et à la dramaturgie, „Manuscriptum“ consacre son dernier numéro de cette année aux problèmes de la critique.

Réservant bien de ses pages à d'éloquents matériaux appartenant aux plus importants représentants de la critique littéraire roumaine, la revue offre aux lecteurs quelques moments des plus significatifs de l'évolution de ce genre littéraire. C'est ainsi que les idées du critique marxiste C. Dobrogeanu-Gherea sont relevées par les confessions de Ioan D. Gherea, et que la personnalité du critique est révélée par de nouveaux témoignages épistolaires imprimés maintenant pour la première fois.

Les trois conférences de Al. Macedonski: [Sur la poésie roumaine], Le Romantisme, [Le Théâtre et la littérature] surprennent dans une nouvelle hypostase — celle de commentateur littéraire, préoccupé des problèmes d'esthétique de son temps — le poète des Nuits roumaines, nous mettant en face d'une des consciences artistiques les plus modernes du début de notre siècle.

Quelques confessions de G. Ibrăileanu, des pages nouvelles des Mentions critiques de Perpressicius, G. Călinescu dans la dernière «parade» dans le «duel» avec E. Lovinescu et quelques-unes des Notes d'esthétique de Pompiliu Constantinescu se trouvent réunies dans le cadre de la substantielle et variée rubrique, intitulée les Métamorphoses de la critique. Par les suggestifs sous-titres de cette rubrique, la revue tâche de souligner la complexité et la responsabilité majeure de la magistrature critique, de même que les hypostases et les disponibilités de ce genre littéraire.

Dans le contexte thématique de ce numéro, nous remarquons, également, les notes de Titu Maiorescu en vue des conférences qu'il tenait à l'Univer-

Nach den drei Nummern zur Thematik der Dichtung, Prosa und Dramatik beschäftigt sich „Manuskriptum“ in der letzten Nummer dieses Jahres mit Fragen der Kritik.

Die Zeitschrift veröffentlicht aufschlußreiche Materialien der bedeutendsten Vertreter der rumänischen Literaturkritik und verweist so auf einige Höhepunkte in der Entwicklung dieses literarischen Genres. So erscheinen die Ideen des marxistischen Kritikers C. Dobrogeanu-Gherea in den Bekenntnissen von Ioan D. Gherea, während seine Persönlichkeit sich in den hier zum ersten Mal veröffentlichten Briefen spiegelt.

In den drei Vorträgen: Über die rumänische Dichtung, Die Romantik, Theater und Literatur erscheint Al. Macedonski in einem neuen Licht; er beschäftigt sich mit der Literatur und ästhetischen Fragen seiner Zeit, und erweist sich als einer der modernsten Künstler zu Beginn unseres Jahrhunderts.

Bekenntnisse von G. Ibrăileanu, neue Seiten aus den Kritischen Erwähnungen von Perpessicius, G. Călinescu «im Duell mit E. Lovinescu» und einiges aus den Ästhetischen Notizen Pompiu Constantinescu enthält die vielseitige Rubrik Metamorphosen der Kritik. In den einfallsreichen Untertiteln versucht die Zeitschrift die Komplexität und Rolle sowie die Formen und Möglichkeiten dieses literarischen Genres zu unterstreichen.

Wir erwähnen auch die Aufzeichnungen Titu Maiorescu für die Vorlesungen an der Universität, sowie Bekenntnisse zu Tudor Vianus Kunst der rumänischen Prosaschriftsteller, dem Standardwerk der rumänischen Kritik.

После опубликования трех интересных тематических номеров, предназначенных поэзии, прозе и драматургии, «*Manuscriptum*» посвящает последний свой номер в этом году вопросам критики.

Уделяя значительную часть своих страниц красноречивым материалам, принадлежащим самым выдающимся представителям румынской литературной критики, журнал предлагает читателям несколько более важных памятников развития этого литературного жанра. Так, идеи марксистского критика К. Доброджану-Геря выявлены признаниями Иоан Д. Геря, а личность его раскрывается новыми эпистолярными доказательствами, впервые вышедшие в свет.

Три конференции Ал. Мачедонского: *О румынской поэзии, Романтизм, Театр и литература*, представляют по новой внешности поэта румынских *Ночей*: как литературного комментатора, озабоченного эстетическими вопросами своего времени. Они ставят нас перед самым новейшим артистическим сознанием начала нашего столетия.

Несколько признаний Г. Ибръиляну, новые страницы из *Критических заметок* Перпессичиуса, Г. Кэлинеску «в дуэли с Е. Ловинеску» и несколько *Эстетических записей* Помпилю Константинеску объединены в рамках существующей и разнообразной рубрики *Метаморфозы критики*. Под внушающими подзаголовками рубрики, журнал старается подчеркнуть сложность и великую ответственность «критической магистратуры», а также внешность и неиспользованность этого литературного жанра.

Следует отметить также — в тематическом контексте номера — заметки Титу Майореску в виду лекций, читанных в факультете и некоторые свидетельства относительно лаборатории *Искусства румынских про-*

writers, Tudor Vianu's *welknown synthesis*.

An attractive reading is the new fragment from the novel CAZARMA (*The military barracks*) by Liviu Rebreanu as well as the reflections on the act of creation expressed in Felix Aderca's *Maxime și Minime* (*Aphorisms*). The review continues to publish under the heading: *Agenda, Acta, Memoranda* more "daily notes" by Mateiu I. Caragiale, exceptional documents which come to complete the pages of the Diary recently published by „Manuscriptum“. As regards the content of the other columns, we mention a letter by Constantin Brâncuși on an unfulfilled project of the sculptor: the monument of I. L. Caragiale. The column Document în replică (*Replica Document*) contributes this time too to the clearing up of a mystery in literary history, namely: Who was Panait Istrati's father? The relations between the Romanian writers and the writers in other countries are dealt with in the columns Romanian Writers in Foreign Archives and Foreign Writers in Romanian Archives published 9 letters by E. Lovinescu addressed to the Slovak Romanist Jindra Huškova and a letter by H. Bergson addressed to one of his disciples in Romania. Pages of Album are devoted to Vladimir Streinu and the Chronicle of Editions analyze the first of the works of Ovidius — *Metamorphoses*.

We end this summary mentioning the Bibliography of Novelties issued by the literary press and the column Increase of Collections of the main Romanian archives.

Dragoș VRÂNCEANU

Writer, Visiting Professor at the University of Urbino (Italy)

sité et certains témoignages concernant le «laboratoire» de l'Art des prosateurs roumains, la bienconnue synthèse de Tudor Vianu.

Le nouveau fragment du roman la *Caserne*, de Liviu Rebreanu, constitue une lecture attrayante, de même que les pensées à propos de l'acte de création, exprimées dans les *Maximes et les minimes* de Felix Aderca. La revue continue à publier sous le titre *Agenda, Acta, Memoranda*, d'autres «notes quotidiennes» de Mateiu I. Caragiale, exceptionnels documents retrouvés, qui viennent compléter les pages de son *Journal*, récemment publiées par „*Manuscriptum*“. Nous remarquons, en même temps, observant le contenu des autres rubriques, une lettre de Constantin Brâncuși parlant de son projet nonréalisé concernant un monument de I. L. Caragiale. La rubrique *Document en réplique* contribue cette fois-ci, également, à élucider une énigme de l'histoire littéraire, à voir: Qui fut le père de Panait Istrati? Les relations permanentes entre les écrivains roumains et leurs confrères des autres pays, sont illustrées par les rubriques: *Écrivains roumains dans des archives étrangères* et *Écrivains étrangers dans des archives roumaines*, où paraissent 9 lettres de E. Lovinescu, adressées à la romaniste slovaque Jindra Huškova, et une lettre de H. Bergson, adressée à un de ses disciples de Roumanie. Les *Feuilles d'album* sont dédiées à Vladimir Streinu, la *Chronique des éditions* analyse la première traduction des *Métamorphoses* de Ovidiu. La table des matières finit par la *Bibliographie des inédits* parus dans la presse littéraire et par l'*Augmentations des collections* dans les principaux fonds roumains d'archives.

Dragoș VRÂNCEANU

écrivain, chargé de cours de l'Université d'Urbino (Italie)

Eine spannende Lektüre ist auch das neue Bruchstück des Romans Die Kaserne von Liviu Rebreanu, sowie die Reflexionen zum Schaffensprozeß Maximen und Minimen von Felix Aderca. Unter dem Titel Agenda. Kunst. Memoranda veröffentlicht die Zeitschrift weiterhin «tägliche Aufzeichnungen» von Mateiu I. Caragiale; diese außerordentlichen Dokumente ergänzen das kürzlich in unserer Zeitschrift veröffentlichte Journal desselben Autors. Wir erwähnen aus den anderen Rubriken einen Brief Constantin Brăncuşi über das nicht verwirklichte Projekt des Denkmals I. L. Caragiale. Die Rubrik Das Dokument als Replik trägt auch diesmal zur Lösung eines Rätsels der Literaturgeschichte bei, u. zw.: Wer war Panait Istratis Vater? Die ständigen Beziehungen zwischen rumänischen und ausländischen Schriftstellern werden veranschaulicht in den Rubriken: Rumänische Schriftsteller in ausländischen Archiven, und Ausländische Schriftsteller in rumänischen Archiven durch 9 Briefe E. Lovinescu an die slowakische Romanistin Jindra Huskova und einen Brief H. Bergsons an einen rumänischen Leser. Die Albumsblätter sind Vladimir Streinu gewidmet und die Aus Chronik der geben analysieren die erste rumänische Übersetzung des Ovidius „Metamorphosen“

Zum Abschluß bringt die Zeitschrift eine Bibliographie unveröffentlichter Texte (erschieden in Literaturzeitschriften) und die Rubrik über das Anwachsen der Sammlungen in den wichtigsten rumänischen Archiven.

Dragoş VRANCEANU

Schriftsteller, Gast professor an der Universität zu Urbino (Italien)

затворов — известный синтез Тудора Виану.

Привлекательной читкой является новый отрывок романа Казарма Ливю Ребрену и размышления о творческом акте, выраженные в *Максимы и минимумы* Феликса Адерки. Журнал продолжает публиковать под заглавием *Справочник. Искусство. Мемуары* другие ежедневные записи Матея И. Караджалие — исключительные найденные документы, которые дополняют страницы *Дневника*, недавно опубликованного в «*Manuscriptum*». Отметим также относительно остальных рубрик письмо Константина Брынкуш об одном неосуществленном проекте скульптора: памятник, посвященный И. Л. Караджалие. Рубрика *Документ в реплике* способствует и на этот раз для разъяснения одной загадки истории литературы, а именно: *Кто был отец Панайота Истрати?* Постоянные связи между румынскими писателями и их коллегами из других стран иллюстрированы рубриками *Румынские писатели в иностранных архивах* и *Иностранные писатели в румынских архивах*, где появляются 9 писем Е. Ловинеску, написанных словацкой романистке Жиндре Гупковой, и эпистола Г. Бергсона, направленная одному последователю из Румынии. *Страницы дневника* посвящены Владимиру Стрену, а *Хроника изданий* анализирует румынский перевод *Метаморфоз* Овидиу.

Содержание заключается Библиографией неизданных произведений, появившихся в литературной прессе и *Увеличением коллекций* в основных румынских архивных фондах.

Драгош ВРЫНЧЕАНУ

Писатель, приватный доцент Урбинского университета (Италия)

**PREMIUL
PERESSICIUS
1975
AL REVISTEI
MANUSCRIPTUM**

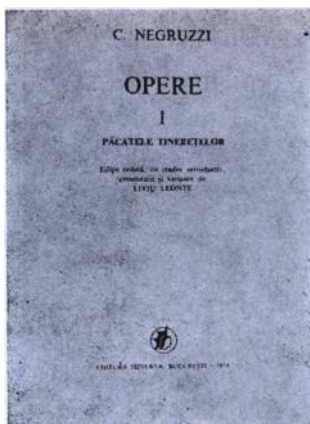

LIVIU LEONTE

DATA ȘI LOCUL NAȘTERII: 8 aprilie 1929, comuna Cepenița, județul Iași.

STUDII: Facultatea de filologie — secția limba și literatură română a Universității „Al. I. Cuza” din Iași. Licențiat în 1952.

OCUPAȚIA: Cercetător la Centrul de lingvistică, folclor și istorie literară al Academiei R. S. R., Filiala Iași; Asistent, lector la catedrele de literatură universală și de literatură română contemporană ale Facultății de filologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași; între anii 1964—1968, lector și maître de conférences associées la Facultatea de litere și științe umane a Universității din Montpellier; din 1970, redactor-șef al revistei „Cronica”, Iași.

**Constantin NEGRUZZI
OPERE
vol. I,**

București,
editura „Minerva”,
1974.

Festivitatea acordării premiului PERESSICIUS 1975 al revistei „Manuscriptum”, pentru cea mai bună ediție critică a anului 1974.

EDIȚII: Costache Negruzzi — *Păcatele tinerețelor*, București, E. S. P. L. A, 1959, 343 p. (ediția a II-a, BPT, 1963, 340 p.); — *Alexandru Lăpușneanu*, București, Editura Tineretului, 1964, 330 p. (ediția a II-a, EPL, 1966, 336 p.). — *Negru pe alb*, București, Editura Tineretului, 1967, 222 p.

COLABORĂRI: Studii de istoria limbii literare românești, publicate în revistele: „*Limba română*” și „*Studii și cercetări științifice*” — seria filologie (Filiala Academiei R. S. R., Iași); Cronici și articole privind literatura română actuală, apărute în revistele: „*Iașul literar*”, „*Gazeta literară*”, „*Cronica*”, „*Convorbiri literare*” ș. a.

Camera de lucru
a lui
Vladimir Streinu,

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ

Retuș foto: Florica PRICIU

Flora Comproiu Comăntescu
magistra
M. Ralea

«Domnului
Mihail Sadoveanu
cu cele mai alese sentimente colegiale
Henric Sanielevici
Iunie 1945»

(ALTE ORIZONTURI)

«Prietenului O. Șuluțiu,
care leșină de admirație
pentru subtilitățile
calofilismului, o
carte substanțialistă,
anticalofilă

Camil Petrescu»

(TEZE ȘI ANTITEZE)

